

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

entirely.

*N. C. Frid. Christ. Baumeisterus
Gymnas. Gortl. Rector.*

*Hæc Baumeisteri frons est, hæc Eius imago
Hic Vir, luc est, quem laus ac decus omne manet
Ora uides. Animum si uis cognoscere scripta,
Quæ dedit in lucem, Lector amice, legas.
Non pinget pictor, non sculpet sculptor acumen
Ingeniû. Hoc scriptis prouidit ipse suis.*

*Observantiæ causa apposuit
Elias Eichlerus Gymnas. Gortl. SubConRector.*

E. C. Baumgärtner del. sculp.

846

PHILOSOPHIA
RECENS CONTROVERSA
COMPLEXA

**DEFINITIONES
THEOREMATA
ET QVAESTIONES
NOSTRA AETATE
IN CONTROVERSIAM
VOCATAS.**

Accessit Appendix & indices necessarii.

AVCTORE
**M. FRIDERICO CHRISTIANO
BAVMEISTERO**
AVGVSTI GYMNAS. GORL. RECTORE.

V R A T I S L A V I A E
APVD IO. MICHAEL. GAMPERTVM
M D C C L X V I.

PRAEFATIO.

Tertius nunc agitur annus, ex quo, quam vocabam *philosophiam definitivam* edidi. Citius, quam opinatus fueram, distracta sunt & vendita huius libelli exemplaria. De noua ergo editione cogitare occoeppi, idque hoc lubentius, quo noui certius, vix quicquam iuuentuti scholasticae, mihi concreditaе, tam esse necessarium, quam rectam definitionum, ad philosophiam pertinentium, intelligentiam. Si enim, qui philosophari incipiunt, definitiones perspectas sibi reddiderint, tum discendi labor erit facillimus, nec vllae incident, quae philoso-

phaturum impediunt, vel terminorum, vel positi- num difficultates. Maxime vero eae a iuuenibus definitiones intelligi recte, & edisci prorsus, volo, quas typis, oblique currentibus, *cursumas* vocant typographi, excudendas curavi. Adiecti definitionibus positiones, ex quacunque philosophiae parte conquisitas. Sic enim vniuersae philosophiae quasi nucleus iuuentuti recluditur, & iiii quoque, quorum interest, philosophiae recentioris argumenta, tanquam ἐν συνόψει & vno obtutu, perspexisse, apprime sibi satis factum esse, fatebuntur. Adde, quod sic meos, vel in demonstrando, vel in disputando, nauiter exercendi peramp'iam materiem suppeditatam mihi esse, videam. Eligo vnam alteramue ex recensitis thesin. Propono alumno eam, &, vt demonstret, veritatemque eius inuestiget, iubeo. Neque, quod credas mihi, suo destituitur successu haec demonstrandi exercitatio, maxime, si definitiones antea fuerint redditae familiares. Quare, quanquam huius instituti vtilitatem optimum quemque facile perspicere, confido, auctor tamen suasorque extiterim omnibus iis, qui in Academia ad philosophiam incumbunt, vt nullum praeterire patiantur diem, quin theorema vnum alterum sumant, quod ipsi demon-

mon-

monstrent, sententque adeo, quid ferant
 humeri, quid ferre recusent. Dicit non
 potest, quam facile hoc modo muniatur
 via ad *soliditatem*, quae non magis, sine
 demonstrandi artificio, locum habere pot-
 est, quam aedificium stare & firmari
 poterit sine fulcris substructis. Eum prae-
 terea, qui disputando vires ingenii peri-
 clitari volunt, capiunt fructum ex theo-
 rematum, ex recentiori philosophia de-
 sumtorum, indice, ut habeant facile, quid
 impugnent, quid defendant item & con-
 firmant.

Ultimo denique loco subnectere visum
 est epistolas, quibus, quae recentius dis-
 putata sunt, ita pertractavi, ut, causa odii
 amorisue procul faceffere iussa, ostenderim,
 quid peccarint Wolfii amici, quid inimi-
 ci. Maxime vero, exemplis compluribus
 in medium proferendis, demonstrasse mihi
 videor, in quam vanas ridiculasque logo-
 machias plurimi, de recta lapsi via, inci-
 derint. Stili ubique elegantioris rationem
 habendam putavi, eaque omnia, quae ad-
 ferri mea referebat, ita proposui, ut vbi-
 que utili dulce, dulcique utile immiscuerim.
 Non omne tamen, fateor, feram punctum,
 sed displicebo nonnullis, & iis maxime,
 qui

P R A E F A T I O.

qui quiduis potius, quam pacem conciliandique studium, ferre possunt. At nihil moueor iniquorum oculis, quantum possum, connisus, vt verum proferam in lucem, prosimque quam plurimis. Si Deus fierit, plura de logomachis in controuerfia Wolfiana dabo. Quibus vale, *Lector beneuole*, meosque conatus aequi bonique consule. Gorlicii, cl̄l̄cccxxxviii. Idib. April.

DEFI-

DEFINITIONES LOGICAE.

COGNITIO HISTORICA est cognitio eorum, quae sunt atque fiunt, siue in mundo materiali, siue in substantiis immaterialibus accidunt, Breuius: *Cognitio historica est cognitio factorum.*

Sic, si uides Caium plenum minarum, deque suae mentis statu deturbatum, iracunde mala & rabiose facere: item, si nosti existere in nubibus iridem, cognitio tua, quam de Caii ira, de ue iride habes, est historica.

II. COGNITIO PHILOSOPHICA dicitur cognitio rationis eorum, quae sunt uel fiunt. Breuius: *Est cognitio causarum.*

E. gr. Si non nosti modo, Caium, mente e sede sua quasi excita, hic & nunc furenter irasci, sed rationes quoque & causas habes perspectas, ex quibus intelligi potest, cur adeo commoueat animo Caius, & cur ita exardescat ille iracundia ac stomacho, te, scias, gaudere cognitione philosophica irae, qua Caium incensum uides.

III. COGNITIO MATHEMATICA est cognitio quantitatis rerum.

Cum gradus siue quantitatem (*intensiuam*) irae, qua hic & nunc efferaescit Caius. determinare potes. nostique insimul quam multas quamque uiuidae iniuriarum repraesentationes debeant concurrere, si in hoc, nec alio gradu, excitari debeat ira in Caio, cognitione irae gaudes Mathematica. De triplici hac cognitione, historica, philosophica, mathematica, confertur potest Bullingerus, in disertat. de hoc argumento habita 1722. Tubing.

A

IV. PHI-

DEFINITIONES LOGICAE

IV. PHILOSOPHIA est scientia possibilium, quatenus esse possunt, siue, cur & quomodo sint possible.

Observa. I. Haec definitio, quam Wolffius primò Anno 1709, in praefatione ad elementa arithmeticae proposuit est omnino eiusmodi, ut, qualivis, regulis attemperata logicis, nihil, meae quidem sententia, habeat vitii. nihilominus complures experta sit aduersarios. nec a paucis idem idem impugnata legatur. Plerae, uè autem, contra ipsam formatae, obiectiones profuxisse uidentur ex eo, quod multi, quid Wolffius per scientiam, quidque per possible uelit intelligi, aut non potuerunt, aut quod propius est fidem: noluerunt capere. Longum hic est, nec instituti nostri fert ratio, omnes per censere obiectiones, quarum nonnullae sunt eiusmodi, ut se ipsae oppido destruere uideantur, aliae uero, & in his maxime Cel. Hollmanni, exceptiones attentius omnino diligentiusque merentur expendi. Quae Mullerus Professor Giessensis, contra hanc definitionem mouit; ea uero, commemini, solide a Cramero eleganterque esse confutata in *ber Auflösung der Zweifel Herrn Jacob Friedr. Müllers* &c. §. 2. sqq. Dubia, quae Cl. Hollmanno contra hanc definitionem subortae sunt; in lucem prolata deprehendes in dissertationis posterioris sectione priori de uero philosoph. notionem.

Observa. II. Ut uero quae obiecta sunt facilius refellere queas, distinctiusque hanc ipsam definitionem intelligere, sequentia observa.

α) Cum Wolffius hic Philosophiam definit, sumit uocem *Philosophiae generalius, abstracte & habitualiter* siue *subiectiue*, ut adeo, qui ex aliis notionibus dispuant contra Wolffium, hic nihil efficere, facile uideas.

β) Per *possible* intelligit Wolffius omnia ea, quae existant; & quae existere possunt, ut adeo, cum Wolffius Philosophiam per scientiam possiblem definit, nihil aliud sibi uelit, quam quidem id: qui philosophiam possidet, is eiusmodi habitum, & eiusmodi perfectionem possidet, ut rationem reddere queat, cur, quae existunt, ita existant, nec aliter, itemque ut sciat, quomodo possibile sit, siue, qui fieri potuerit, ut hoc illudue ad existentiam perueniret, ut hoc, nec alio, modo perueniret.

γ) Si

Si tibi difficerit haec definitio, eam, quam dedit Cicero, retineas. Ita autem Tullius: Philosophia est noticia rerum diuinarum & humanarum, & causarum, quibus haec continentur. Qua quidem definitione, nescio, an quid Wolfianae possit esse similius? Equid res diuinae & humanae aliud sunt, quam res possibiles? Caue enim pro impossibilibus illas habeas. Quid ergo, dic sodes, dicit Cicero aliud, quam id: Philosophia est noticia possibilium & causarum, quibus haec possibilia continentur siue, quod idem est, cur & quomodo possibilia sint. Aut, si minus haec omnia tibi probantur, dic: Philosophia est scientia rerum rationis sufficientis. Conf. hic Kindleri dissertat. de philosophia possibilium. Mullerus de ueris & falsis philosophis. Item Leyserus in Examine Philosophiae Wolfianae. Et Hollmanni dissertationes de uera philosophiae notione.

V. PHILOSOPHVS est, qui rationem reddere potest eorum, quae sunt uel esse possent.

VI. THEOLOGIA NATURALIS est scientia eorum, quae per Deum possibiliter intelliguntur.

Oberuat. Hanc definitionem Cel. Hollmannus in eadem impugnat in dissertat. citata p. 11. Ita scilicet ibi, ipsa anima nostra, inquit, & corpora omnium procul dubio ex illarum numero rerum sunt, quae per Deum sunt possibiliter, adeoque & illarum doctrina omnis ad theologiam naturalem referenda, neque praeter theologiam naturalem ulla alia disciplina rerum foret opus. Heic ut distincte enodateque responderi queat, primum omnium; quid sit, per Deum possibile esse, exponendum duco. Per Deum possibiliter autem ea dicuntur, quae essentiae atque attributis diuinis non repugnant. Sic productio mundi est per Deum possibile quia, cum bene & malis male facere est aliquid per Deum possibile. Haec enim omnia sunt eiusmodi, ut cum essentia atque attributis diuinis minus pugnent. At concipe tibi corpora concipe animas humanas, haec omnia essentiae attributisque diuinis aduersantur. Deum enim esse, & simul corpus esse, repugnat simplicitati diuinae. Deum esse, & simul animam humanam esse, repugnat infinitati diuinae. Non itaque dixerim, corpora & animas humanas res esse per Deum possibiliter, quantum

quamvis productionem corporum & animarum humanarum per Deum possibile quid esse largiat. His probe observatus, corrui, quam format Cl. Hollmannus, obiectio nec est, quod, hac definitione retenta uereamur, ne ita confusio disciplinarum, theologiae sc. naturalis & physices aliarumque scientiarum, oriatur. Quae enim in physica & psychologia aliisque disciplinis philosophicis pertractantur, sunt quidem res a Deo possibiles, propterea quod, cur possibilia sint, id habent ab intellectu diuino, ne uti quam uero sunt res per Deum possibiles. Per Deum uero possibilia sunt e. gr. creatio, prouidentia &c. atque hinc est, ut hae actiones diuinae in theologia naturali pertractentur.

VII. **PSYCHOLOGIA** est scientia eorum, quae per animas humanas possibilia sunt.

Hic mutatis mutandis, applices ea, quae ad definitionem Theologiae naturalis obseruauimus. Sicea, quae & hic obiecta sunt a celeberrimo Hollmanno, facile dilui posse crediderim.

VIII. **PHYSICA** est scientia eorum, quae per corpora possibilia sunt.

IX. **LOGICA** est scientia dirigendi facultatem cognoscitiuam in cognoscenda ueritate.

Per facultatem autem cognoscitiuam Wolfius intelligit facultatem obiecta sibi repraesentandi, siue id confuse fiat, siue distincte. Quod ipse nominat facultatem cognoscitiuam, id appellabant ueteres *intellectum*, uoce hac paullo laxius sumpta. Cur autem Wolfius in definitione hae non adhibuerit uocem *intellectus*, eius quidem rei rationem reddimus copiosius in commentationibus nostris Logicis.

X. **PHILOSOPHIA PRACTICA** est scientia dirigendi facultatem appetitiuam (*uoluntatem*) in dirigendo bono & fugiendo malo.

XI. **ETHICA** est scientia dirigendi actiones liberas in statu naturali, seu quatenus sui iuris est homo, nulli alterius potestati subiectus.

XII. **POLITICA** est scientia dirigendi actiones in societate ciuili seu republica.

XIII.

XIII. OECONOMICA est scientia dirigendi actiones liberas in societatibus minoribus, quibus etiam extra rempublicam fuisset locus.

In *societatum* autem *minorum* numerum referri solent societates, quae est maritum inter & coniugem eius, siue *coniuugalis*, item societas inter parentes & liberos, & denique inter feruum & herum.

XIV. IUS NATURAE est scientia actionum bonarum & malarum.

In iure naturae, secundum Wolfium, actionum bonarum malarumque natura & indoles explicatur, in ceteris vero philosophiae practicae partibus traditur, quid faciendum fugiendumque sit, ut ita intelligas, quid sit, quod Wolfius ius naturae, ait, in ipsa ethica, oeconomica atque politica tradi posse. Conf. § 63. Prolegom. Log. Lat.

XV. PHILOSOPHIA PRACTICA VNIVERSALIS est scientia affectiua practica dirigendi actiones liberas per regulas generalissimas.

Obf. I. Per *scientiam* autem *affectiuam* intelligit Wolfius eiusmodi scientiam, quae insinuat afficit. quae flectit dirigat, & determinat voluntatem ad appetendum bonum & auerſandum malum. Dicit quoque poterat scientia viua, scientia item composita, contradistincta simplici.

Obf. II. Ideo vero philosophia practica uniuersalis dicitur *practica*, quia determinare docet, ut inquit autor, facultatem Locomotiuam ad exequendum actiones internas. *Vniuersalis* autem dicitur illa philosophia practica, quia regulae generaliores atque uniuersales in eadem suppeditantur, ad quas actiones nostras, oportet, conformemus.

XVI. TECHNICA, siue **TECHNOLOGIA** est scientia artium & operum artis, siue, est scientia eorum, quae organorum corporis, manuum potentissimum opera, ab hominibus perficiuntur.

XVII. ONTOLOGIA siue **PHILOSOPHIA PRIMA** est scientia entis in genere, seu quatenus ens est.

Ontologia, siue doctrina de ente, *generatim & abstracte*

considerata, idem dicitur *philosophia prima*, quia in ea prima omnis cognitionis nostrae fundamenta notionesque simplicissimae inculcantur. *Conf. Ribonii Praecognoscendo Ontologiae.* Plura in praelectionibus us ontologicis hic moventur.

XVIII. *ARS INVENIENDI* est scientia veritatem latentem inuestigandi.

XIX. *PHYSICA GENERALIS* est scientia eorum, quae corporibus, vel omnibus, vel diuersarum saltem specierum, competunt,

XX. *COSMOLOGIA* est scientia mundi qua talis, & *COSMOLOGIA GENERALISSIVE TRANSCENDENTALIS* est scientia mundi in genere.

XXI. *PNEVMATICA* est scientia Spirituum.

XXII. *METAPHYSICA* est scientia entis, mundi in genere, atque spirituum.

Ex quo intelligitur, cur Wolfius ad *Metaphysicam* referat 1) *Ontologiam*, 2) *Cosmologiam*, 3) *Psiychologiam*, eamque cum empiricam, tum rationalem, 4) *Theologiam* denique naturalem,

XXIII. *METEOROLOGIA* est scientia meteororum, hoc est, quae in atmosphaera generantur, ut sunt pluuia, iris, fulgur, aurora borealis &c.

XXIV. *ORYCTOLOGIA* est scientia fossilium.

Deriuatur *Oryctologia* a graeco vocabulo *ορυσσω* fodio & *λογος* sermo.

XXV. *HYDROLOGIA* est scientia aquarum.

Ab *υδωρ* aqua & *λογος* deduci hanc vocem, facile vides.

XXVI. *HYDROGRAPHIA* est descriptio fontium, fluuiorum, lacuum & maris,

XXVII. *PHYTOLOGIA* est scientia vegetabilium.

Componitur haec vox ex *Φυτων* planta et *λογος*.

XXVIII. *BOTANICA* est herbarum descriptio;

XXVIII. BOTANOLOGIA est illa physica pars, quae herbarum proprietates speciales ad rationes reuocant. I. est scientia herbarum.

Ex *ἑρτάνη* herba et *λόγος* haec vox coagmentata est.

XXIX. DENDROLOGIA est scientia arborum & fruticum.

A *Δένδρον* arbor et *λόγος*.

XXX. PHYSIOLOGIA est scientia corporis animati. Strictius: est scientia corporis humani sani.

XXXI. PATHOLOGIA PHYSICA est scientia corporis aegroti, qua talis.

XXXII. TELEOLOGIA est illa philosophiae naturalis pars, quae fines rerum explicat.

Deriuatur a *τέλος* finis et *λόγος*. Hanc teleologiam Wolfius peculiari libro complexus est, qui inscribitur, *von den Absichten der natürlichen Dinge*.

XXXIII. PHYSICA EXPERIMENTALIS est scientia per experimenta stabiliendi principia, vnde ratio redditur eorum, quae in natura rerum fiunt.

XXXIV. PSYCHOLOGIA EMPIRICA est scientia stabiliendi principia per experientiam, vnde ratio redditur eorum, quae in anima humana fiunt.

XXXV. METHODVS PHILOSOPHICA est ordo, quo in tradendis dogmatis vti debet philosophus.

XXXVI. METHODVS MATHEMATICA est ille ordo tractandi veritates, vbi semper ex principiis indubitatis conclusiones nexu legitime concatenate deriuantur.

XXXVII. HYPOTHESIS PHILOSOPHICA

A 4

est

est sumtio eorum, quae esse, nondum demonstrari potest, tanquam essent, rationis reddendae gratia.

Ad hypothesein itaque philosophicam requiritur a) vt sumantur quaedam et afferantur tanquam reuera sint, quamuis nondum demonstrari queat, illa reuera adesse, b) vtilia ideo sumantur, vt ad rationem reddendam alicuius rei nobis inferuian: cf. Cl. Schlofferi dissertat. de officio philosophi circa hypotheses.

XXXVIII. METHQDI PHILOSOPHICAE LEX SUPREMA est haec propositio: ea sunt praemittenda, per quae sequentia intelliguntur & adstruuntur.

XXXIX. STYLVS PHILOSOPHICVS est genus scribendi, quo vti debet philosophus.

XL. TERMINI PHILOSOPHICI sunt nomina rerum a philosopho discretarum, sed quarum vulgo differentia non attenditur.

XLI. VERBA PROPRIA sunt, quae rebus istis, de quibus adhibentur, significandis destinantur.

Cf. illustris Bergeri praefatio dissertat. ipsius praemissa de proprio dicendi genere.

XLII. LIBERTAS PHILOSOPHANDI est permissio publice proponendi suam de rebus philosophicis sententiam.

XLIII. SERVITVS PHILOSOPHANDI est coactio defendendi aliorum de rebus philosophicis sententiam, tanquam veram, vtut nobis contrarium videatur.

Haec sunt definitiones ex discursu praeliminari Wolfii de philosophia in genere. Nunc ad ipsam philosophiam rationalem, siue Logicam nos accingemus.

XLIV.

XLIV. LOGICA NATURALIS est illa naturalis dispositio, exercitio, communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis, seu facultatem cognoscitivam in cognoscenda veritate, cf. §. 6. Proleg. Logic.

XLV. LOGICA NATURALIS CONNATA est dispositio naturalis ad operationes mentis, quibus veritas cognoscitur.

XLVI. LOGICA NATURALIS ACQUISITA est habitus dirigendi operationes mentis in cognoscenda veritate, ipso usu acquisitus absque regulis.

XLVII. LOGICA NATURALIS DOCENS est notitia confusa dirigendi facultatem cognoscitivam in veritate cognoscenda.

XLVIII. LOGICA NATURALIS VTENS est habitus siue ars dirigendi facultatem cognoscitivam in cognitione veritatis solo usu acquisitus.

XLIX. LOGICA ARTIFICIALIS DOCENS est scientia dirigendi facultatem cognoscitivam in cognoscenda veritate.

L. LOGICA ARTIFICIALIS VTENS est habitus siue ars dirigendi facultatem cognoscitivam in veritate cognoscenda.

LI. SIMPLEX APPREHENSIO est attentio ad rem sensui vel imaginationi praesentem, seu menti quomodocunque repraesentatam.

E. gr. Sili. rum quendam in tabernis conspicias, eidemque attendis, de eo vero plane non iudicas, *simpliciter* librum a *prehendere* diceris, aut si domi fueris et librum absentem tui repraesentaveris, itidem eundem simpliciter apprehendis. In illo casu attendis ad librum sensui praesentem, in hoc attendis ad eundem, imaginationi praesentem.

LII. NOTIO *sive* IDEA est rerum in mente repraesentatio.

Sic ideam aueptionem tibi formas libri, quem, absentem licet, tanquam praesentem tibi repraesentas. Quae I. F. Mullerus contra hanc definitionem monuit, confutavit Cramerus in der Auflösung der Zweifel Herrn Müllers. §. 21. Distinguit Wolfius simplicem apprehensionem a notione, aliam, arbitratus actum mentis esse, quo notio formatur seu idea producitur, aliam vero, quo ad notionem formatam seu ideam productam attendimus. cf. Log. Lat. Part. I. Sect. I. c. 1. §. 35.

LIII. VOCES sunt soni articulati, quibus notiones significantur.

Obf. I. Hic observari et attendi velim discrimen, quod nonnulli voces inter et verba, aiant, intercedere. Latus patere, putant, verba quam voces, Hinc *verba*, sub quibus cum ea, quae scripta sunt, tum ea, quae sono articulado proferuntur, comprehendj volunt, ita definiunt; Verba sunt signa, articulado sono proferri possibilia mentis nostrae conceptus indicantia. Voces itaque tantum ad sonos actu prolatos, eosque articulado extendunt

Obf. II. Wolfius in Log. Germ, c. 2, von dem Gebrauche der Wörter, hanc definitionem suppeditat. Die Wörter sind nichts anders, als Zeichen unserer Gedanken, daraus nemlich ein anderer dieselbe erkennen kan. Quam quidem definitionem, negare non possum, est latiore suo definito, cum omnia quidem verba sint signa conceptuum non vero omnia signa conceptuum sint statim verba, e. gr. in mutis observamus certa conceptuum signa, sed nulla verba. De vocibus legi interea potest Wolfius Metaph. Germ. §. 295-315 item Collingii disputat. de Cautione philosophica circa voces Virembergae hab. 1727 eiusdem dissertat. sub Praef. Fearlini habita, de cognitione symbolica atque intuitiva, 1725. Altorf.

LIV. TERMINI sunt voces, notionem quandam significantes.

LV. TERMINVS INANIS est, qui notionem deceptivam significat. Idea

Idea deceptrix est, si proprie & rigore volueris loqui, nulla idea, sed talis tantum apparet, & cognoscenti imponit. Sic si nonnulli memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, putant, cum haec verba proferunt, aliquid se intelligere, sed reuera, his verbis auditis, nihil cogitant. *Receptaculum* itaque, in relatione ad animam, est terminus inanis,

LVI. **IUDICIUM** est ille actus mentis, quo aliquid a re quadam diuersum eidem tribuimus, vel ab ea remouemus. Breuius: *Iudicium est connexio vel separatio idearum.*

LVII. **PROPOSITIO** siue **ENUNCIATIO** est oratio, qua alteri significamus, quid rei conueniat, vel non conueniat. Breuis: *Est iudicium verbis expressum.*

LVIII. **ORATIO** est terminorum combinatio.

LIX. **INDIVIDUUM** est, quicquid sensu percipimus, siue externo, siue interno, aut imaginamur.

Obf. I. Cum vero ea, quae sensibus percipimus, existant, abstracta enim non in sensibus cadunt, ea vero, quae existant, sub omnimodis & variis circumstantiis considerentur, adeoque omnimode sint determinata, patet, cur *individuum* siue *singulare* definiatur quoque per ens omnimode determinatum, cf. *Wolffii Log. Lat. Part. I. Sect. I. c. II. §. 74.* Alii: *individuum* est, quod non habet sui simile,

Obf. II. Sic e. gr. haec mensa, quam vides, est *individuum*, & haec rosa, quae naribus & visui obuia est, est *individuum*. Sunt enim in hac mensa ita iam omnia determinata, vt non plures determinationes siue circumstantiae accedere queant, si debet manere haec mensa,

LX. **SPECIES** est similitudo *individuorum*,

Sic e. gr. sumas Caium, Petrum, Titium, Sempronium, et plura alia *individa*, haec, deprehendes, in multis a se inuicem differre, in hoc vero perpetuo conuenire, obseruabis, quod Caius, Titius, Sempronius, Petrus, homines sint. Hinc classem entium constituimus, cui hominis nomen imponimus, atque hinc vides, cur homo speciem constituat,

LXI. **GENUS** est similitudo *specierum*.

E. gr.

E. gr. Honores certam entium speciem constituunt, neque minus equi, leones, lupi, canes. Si d. si homines, equos, leones, lupos, canes, &c. tecum consideraueris, differre quidem in quam plurimis, obseruabis, in eo tamen continen-
tiam reperies, quod omnes istae species vita et sensu gaudeant. Id. quod uiuit et sentit, dicimus *animal*, et sic genus constituimus, cui *animalis* nomine imponimus.

LXII. GENVS SUPERVS est similitudo generum,

E. gr. Animal, spiritus, hoc habent commune, quod existant. Nouum adeo genus habes, sub quo haec duo genera comprehenduntur, quod *entis* nomine designatur.

LXIII. SPECIES INFIMA dicitur, quae non nisi indiuidua sub se comprehendit.

E. gr. homo.

LXIV. RATIOCINATIO est operatio mentis, qua ex duabus propositionibus terminum communem habentibus formatur tertia, combinando terminos, in utraque diuersos. Breuius: RATIOCINARI est ex duobus iudiciis elicere tertium.

E. gr.

O. sapiens eligit optimum.

Deus est sapiens.

habes haec duas propositiones, habent haec propositiones terminum communem, sc. *sapiens*, si hinc formaueris tertiam propositionem hoc modo:

E. Deus eligit optimum

combinas duos terminos, sc. terminum *Deum*, et *to eligere optimum*, qui termini erant in utraque propositione diuersi, *Deus* enim erat in altera, in altera vero reperiatur *to eligere optimum*.

LXV. IUDICIUM INTUITIVUM est quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione comprehensa intuemur.

E. gr. Pluuiam tribuimus humiditatem, idque propterea, quod idea, quam de pluuiam nobis formamus, eam humidam

et

et madidam nobis sistit. Hinc iudicium, *pluuia est humida s. madida, est iniuriu.*

LXVI. IUDICIUM DISCURSIVUM s. diahoeticum est, quod per ratiocinium elicitur.

E. gr. Si Caium videris ebrium, tunc ex hoc iudicio, *Caius est ebrius*, et alio, quod ope memoriae tibi succurrit, *ebrius sua ratione non utitur*, tertium elicis: *Caius ratione sua non utitur*. Hoc tertium iudicium dicimus discursiuum. Quae et hic Mullerus contra distinctionem inter iudicium intuitiuum et discursiuum monuit ea, vna cum conuotatione videbis in Crameri *Auflösung der Zweifel* §. 46.

LXVII. NOTIONES VNIVERSALES sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

E. gr. *Homini* itemque *substantiae* notio sunt notiones vniuersales. Pluribus enim rebus siue indiuiduis commune est *esse hominem, & esse substantiam*.

LXVIII. ESSENTIALIA dicuntur ea, quae constanter insunt, quorum tamen vnum per alterum non determinatur.

E. gr. Rationale esse, est aliquid homini essenziale.

LXIX. ATTRIBUTA sunt ea, quae constanter insunt, sed per essentialia simul determinantur.

Sic e. gr. docile esse, item moralitatis et libertatis capacitas sunt attributa hominis. a) Insunt haec homini perpetuo, b) determinantur per essentialia u. causa per rationalitatem. Quod enim homo sit docilis, quod sit libertatis moralitatisque capax, id efficitur a rationalitate.

LXX. MODI quos scholastici ACCIDENTIA appellare solent, sunt mutabilia, quae enti insunt, nec per essentialia determinantur.

E. gr. Eruditio in homine est modus. Est enim eruditio a) mutabile quid in homine cum possit adesse et abesse, salua hominis essentia, b) eruditio non per essentialia nominis determinatur, i. e. quod homo eruditus sit, id non necessario fuit ex ipsius essentia, siue rationalitate. Alias enim, qui non esset eruditus, non esset homo.

LXXI.

LXXI. PRINCIPIUM INDIVIDUATIONIS est omnimoda determinatio eorum, quae rebus insunt, siue est omnium differentiarum, siue numericae, siue specificae fuerint, complexus.

Conf. Leibnitii disp. de principio indiuiduationis sub praesidio sa. ob. Thomae. Lips. 1663. habita, item Bulfingerus de origine mali §. 283 sqq. Omnium scilicet determinatorum, & circumstantiarum complexus per quas Caius est hic potius Caius, nec alius quispiam, constituit principium indiuiduationis, siue, stylo veterum scholasticorum, haecceitatem.

LXXII. DIFFERENTIA NOTIONVM FORMALIS est illa, quae a modo cognoscendi desumitur.

Sic differentia notionum formalis est, cum notiones desumuntur in claras & obscuras, & clarae rursus in distinctas & confusas, distinctae vero a) in completas & incompletas b) in adaequatas, & inadaequatas. Omnes enim hae divisiones, quod facile vides, a modo repraesentandi desumuntur.

LXXIII. NOTAE sunt rebus intrinseca, unde agnoscuntur, & a se inuicem discernuntur.

Sic nota spiritus est conscientia sui rerumque extra se positarum. Est enim haec conscientia sui a) spiritui intrinsecum quid, b) hinc aeternis, quod sit spiritus g) per hanc conscientiam sui spiritum a corpore discernis

LXXIV. NOTIO CLARA est, quae nobis notas exhibet ad rem agnoscendam, atque ab aliis discernendam sufficientes.

E. gr. cum colorem nigrum intueris, eum oppido agnoscis, & a colore albo, ceterisque rebus discernis, hinc notionem eamque claram tibi de colore nigro formas. Sufficit enim haec idea siue notio ad colorem nigrum ab aliis rebus agnoscendum.

LXXV. NOTIO OBSCURA est, quae notas insufficientes continet, siue, quae non sufficit ad rem repraesentatam ab aliis rebus distinguendam.

Praesentiam perceptionum siue notionum obscurarum plurimarum in animo adstruxit Bulfingerus in epistolis A. moe-

noebaeis de Harmonia Praestabilita §. 6. Statueret, inquit vir acutissimus, in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus intervallis distributorum & voce alta, sed aequali sermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio est, cur alteram magis, quam alteram, percipias & nihil tamen intelliges, percipies igitur obscure, (Cui enim vocem & sermonem a Titii voce non poteris discernere). Fac, ut unus eorum orator tibi sbentorio & reliqui pergant, ut antea, vel impone reliquis silentium, aut iube, ut submisso admodum loquantur, centesimus vero pergat alta, ut prius, voce percipies clare quae dicit (distinguere enim centesimi vocem ab aliorum vocibus poteris) neque tamen in primo casu reliquorum in aures tuas actio minuitur, neque in secundo augetur actio centesimi &c. Haec Pulfingerus ad Hollmannum de ideis obscuris de quarum in animo praesentia multum disputatur, si de Harmonia praestabilita sermo instituitur.

LXXVI. TERMINUS OBSCURUS est, cui notio obscura adhaeret, clarus vero terminus est, cui notio clara respondet.

Eiusmodi terminorum obscurorum plena sunt nonnullorum scholasticorum scripta, item libri Boehmistici, Paracelsistici, mystici, alii, in quibus subinde occurrunt v. c. *Microcosmetor. Bisbimalca, Gasteranax, Rachamelca &c. &c. vid. Wildii dissertatio de Lue animarum Boehmistica, & Sonntagius in Vocabulario Pseudo Mystico.*

LXXVII. NOTIO DISTINCTA est, si notas, quas nobis sistit, distinguere valemus. Siue: Notio distincta est eiusmodi repraesentatio, vi cuius non modo obiectum repraesentatum ab aliis rebus possumus discernere, sed notas quoque characteristics, quibus obiectum repraesentatum ab aliis rebus dignoscatur, sigillatim nobis repraesentare, atque aliis enumerare valemus.

E. gr. De Deo notionem distinctam tibi formas. Si notas, quibus distinguitur Deus ab aliis rebus, tibi sigillatim sistis, & cum aliis interrogatus communicare potes. Si notas, scilicet, Deum esse ens independens, formas tibi de ipso ideam distinctam.

LXXVIII.

LXXVIII. NOTIO S. IDEA CONFUSA est, si notas distinguere non possumus, siue, si obiectum repraesentatum possumus quidem ab aliis rebus discernere, non autem valeamus notas & criteria, quibus dignoscatur obiectum ab aliis, sigillatim nobis sistere.

E. gr. nosti colorem album a nigro discernere, itemque potes sonum vnus campanae a sono alterius cuiusdam campanae distinguere. At sigillatim sistet tibi notas, quibus color albus a nigro distinguatur, enumera quae so coeco qui inde ab vtero neque nigrum neque album vidit, notas, quibus nigrum ab albo, & album rursus a nigro differat. Nihil profecto efficies, vt ad te videas, te confusam tibi notionem formare de colore albo & nigro. Quod idem o tinet in ceteris rebus, in sensus incurrensibus. Quae Hobeisellius hic monuit, ideas refutat in Sc. Iosleri dissert. epitolica ad Hobeisellium de Ideis §. 8. Straehlerus definitionem auctoris emendare voluit Part. II. Exam. §. 2. sed quo successu id vero fusius commonstrabo in commentationibus Logics.

LXXIX. NOTIO COMPLETA est, quae notas sufficientes exhibet ad rem in STATU QUOLIBET agnoscendam, & ab aliis distinguendam.

E. gr. De Deo formas tibi notionem completam, si Deum tibi repraesentaueris tanquam spiritum independentem. Hae enim notae, quas allegas de Deo, sufficiunt ad Deum ab omnibus aliis rebus in omni casu, statu, & tempore distinguendum.

LXXX. NOTIO INCOMPLETA est, quae notas insufficientes continet.

E. gr. Notionem habes Dei incompletam, si has de Deo notas allegaueris, Deus est spiritus, omni corruptione liber. Notionem item de immortalitate animae incompletam formas, si eam collocaueris vnice in perseverantia post mortem corporis. Plura enim requiri iad immortalitatem, ostendit Thummigius in dissertat. de Immortalitate animae.

Notionem incompletam de homine tibi formas, si has de ipso cum Platone enumeraueris notas: est animal bipes implume. Hac enim notae non sufficiunt ad hominem ab omnibus aliis rebus in quouis statu agnoscendum.

LXXXI.

LXXXI. NOTIO ABUNDANS est, quae plures continet notas, quam quae ad rem agnoscendam, & ab aliis discernendam sufficiunt.

Eiusmodi notiones abundantes identidem reperio in nonnullis veterum systematibus & compendiis. faciem, cum definitiones lego, ita notas rei definitae coaceruari video, ut plura omnino adsint, quae poterant abesse. Huc refero quoque nonnullas Cel. Rüdgeri definitiones.

LXXXII. NOTIO ADAEQUATA est notio distincta in notiones distinctas notarum, quae eam ingrediuntur, a cognoscente resolvable. Siue **NOTIO ADAEQUATA** est, cum notarum characteristarum rursus notiones distinctas formo.

E. gr. Si dixeris, *invidia* est taedium ob felicitatem alterius, recensentes notas quasdam characteristicas de invidia, adeoque formas tibi de invidia notionem distinctam (per def. **LXXVII.**) notae characteristicae, notionem invidiae ingredientibus, sunt *taedium* & *felicitas*. Si itaque de his notis characteristicis rursus tibi formas notiones distinctas, i. e. si notas characteristicas, ideam *taedii* & *felicitatis* constituentes, sigillatim tibi sistere & enumerare vales, si nosti scilicet, quid sit taedium, quid sit felicitas, tunc de *invidia* tibi formas notionem adaequatam.

LXXXIII. NOTIO INADEQUATA est, cum notarum characteristarum nullas notiones distinctas possideo.

LXXXIV. PRIMVS GRADVS NOTIONIS ADAEQUATAE est prima resolutio notionis distinctae in notiones distinctas notarum.

E. gr. Si definiueris *invidiam* per taedium ob felicitatem alterius, tunc notionem distinctam invidiae possides. Si hanc rationem distinctam resolvere potes in notionem distinctam notarum i. e. si de notis, invidiae notionem ingredientibus, quae sunt *taedium*, & *felicitas* rursus notas characteristicas enumeras, habes primum gradum adaequatae notionis.

LXXXV. GRADVS SECVNDVS NOTIONIS ADAEQUATAE est secunda resolutio notionum distincta-

B

distincta-

distinctarum notarum, quae datam notionem ingrediuntur, in notiones distinctas notarum, quae illas vltimius ingrediuntur.

E. gr. Definias *inuidiam* per taedium ob felicitatem alterius. Hic nullum adhuc habet gradum adaequatae notionis. Definias porro *taedium* per sensum imperfectionis & *felicitatem* per statum durabilis gaudii. Hic habes primum gradum adaequatae notionis. Si porro definiueris *sensum* per repraesentationem rerum non praesentium & *imperfectionem* per contradictionem variorum in vno, item si euolueris vltius, quid sit gaudium, quid sit gaudium durable, habes secundum gradum adaequatae notionis, & sic porro.

LXXVI. DIFFERENTIA NOTIONVM MATERIALIS est, quae a materia earundem, seu re repraesentata desumitur.

Huc referri solent ideae rerum praesentium, & absentium, idea substantiarum & modorum, maxime vero ideae vniuersales & singulares.

LXXXVII. NOTIO SIMPLEX est, quae solis nostris constat.

E. gr. qui sibi spiritum sistit. vt substantiam intelligentem, notionem spiritus habet simplicem, si quis sibi hominem, vt hominem, repraesentat, gaudet notione simplici.

LXXXVIII. NOTIO COMPLEXA est, quae praeter notas alia, siue rei intrinseca, siue extrinseca complectitur.

E. gr. Si hominem sub multiplicibus circumstantiis & determinationibus omnimodis tibi sistis, si ipsum consideras, quatenus his illisue parentibus est progenitus, si ipsius patriam, vestem, studia, mores, diuitias, staturam, ponderaueris, complexa est notio. Multa enim hic occurrunt, quae ad notas, hominem constituentes, non pertinent.

LXXXIX. TERMINVS SIMPLEX seu INCOMPLEXVS est, qui notionem simplicem seu incomplexam significat.

XC. TERMINVS COMPLEXVS est, qui notionem complexam significat.

E. gr.

E. gr. Lapis rotundus.

XCI. NOTIO ABSTRACTA est, quæ aliquid, quod rei cuidam inest, vel adest, repræsentat absque ea re, cui inest, vel adest.

E. gr. pietatis notio sistit tibi eiusmodi quid, quod alicui rei inest, non autem determinatur res siue subiectum, cui inest, vel adest.

XCII. NOTIO CONCRETA est, quæ aliquid, quod alteri inest, vel adest, repræsentat, ut eidem inexistens.

E. gr. Si subiectum aliquod consideratur, ut pius, est notio concreta.

XCIII. TERMINVS ABSTRACTVS est, qui notionem abstractam significat.

E. gr. pietas.

XCIV. TERMINVS CONCRETVS est, qui notionem concretam significat.

E. gr. pius.

XCV. NOTIO COMMVNIS est, qui pluribus communia exhibet.

E. gr. notio *substantive* est notio communis, pluribus enim indiuiduis competit.

XCVI. NOTIO SINGVLARIS est, quæ rem singularem, seu indiuiduum, repræsentat.

E. gr. Notio huius mundi.

XCVII. TERMINVS COMMVNIS est, qui notionem communem designat.

E. gr. homo, vitium &c.

XCVIII. TERMINVS SINGVLARIS est, qui indiuiduum significat.

E. gr. Paullus, Caius.

XCIX. ALTERIVS MENTEM INTELLIGIMVS, si, audita alterius voce, eandem in nobis

notionem excitare possumus, quam cum ea voce coniungit alter.

E. gr. Si Caius dixerit, *hic mundus est optimus* tunc, si eundem conceptum cum voce *mundi*, & cum voce *optimi*, coniungo, quem Caius coniungit, intelligo mentem Caii. Sed fac Caium alium conceptum cum voce *mundi* & cum voce *optimi* combinare, quam quem tu coniungis, tunc non intelligis Caii mentem. conf. Hanschii dissert. de eo, quod obseruandum, ut nos perfecte intelligamus.

C. NOTIO DETERMINATA est, quae nec plures nec pauciores habet notas, quam quae rei repraesentandae sufficiunt, quae ipsi respondet.

E. gr. Si *spem* tibi repraesentaueris tanquam gaudium ob bonum futurum, determinatam de spe notionem tibi formas. Non enim plures, nec pauciores haec notio exhibet notas, quam quae ad *spem* requiruntur. Alias dicitur notio fixa.

CI. TERMINVS FIXVS SEV FIXI SIGNIFICATVS est, cui notio inuariata constanter respondet.

E. gr. *spes*, *inuidia*, etc.

CII. TERMINVS VAGVS est, cui non constanter inuariata respondet notio.

E. gr. *terminus sensus*, *ingenium*, *ius*, *intellectus*, *Politicus*, &c.

CIII. TERMINVS nobis dicitur FAMILIARIS, quem nos intelligere putamus, etsi ad notionem, quae eodem denotatur, non attendamus.

E. gr. Multi cum dicunt, *hic est un galant homme*, se, putant, quid dicant, intelligere, cum vero interrogaueris, quid sibi velint hac locutione, obmutescunt.

CIV. SIGNIFICATVS PROPRIVS est notio, qua repraesentatur res, cui indigitaudae terminus aliquis destinatur.

E. gr. *Luminis* significatus proprius est, si voce *luminis* eiusmodi notio in te excitatur, qua per lumen intelligis eiusmodi quid, quod efficit, ut circumiecta corpora distinguere possi-

possimus. Ad hoc ipsum enim significandum destinatus est terminus *luminis*.

CV. TERMINVS PROPRIE SVMI dicitur tamdiu, quamdiu eidem notio illa attribuitur, cui indigitandae destinatus est.

E. gr. tamdiu terminus *luminis proprie sumi* dicitur, quamdiu hoc termino eiusmodi quid significatur, quod circumiecta corpora distinguere facit.

CVI. Significatus vocum in communi sermone proprius constituit id, quod vocamus VSVM LOQVENDI. VSVM itaque LOQVENDI OBSERVAT ille, qui terminis eas tribuit notiones, quibus res repraesentantur, iis in communi sermone indigitatae.

E. gr. In communi sermone sumimus *lumen pro* omni eo, quod efficit, ut circumiecta corpora distinguere queamus, vsus igitur loquendi exigit, ut voci *luminis* notionem tribuamus, qua id, quod circumiecta corpora distinguit, repraesentatur.

CVII. RECEPTVS TERMINORVM SIGNIFICATIVVS est eorum significatus in disciplinis ac arte proprius.

Haec definitio ex iis, quae iam praemissae sunt, facillime intelligitur.

CVIII. DEFINITIO est oratio, qua significatur notio completa atque determinata, termino cuidam respondens. Brevius: *Definitio est idea distincta completa.*

E. gr. Si dixeris *invidia est* taedium ob felicitatem alterius, 1) notas charactersticas recenses, quibus invidia ab aliis rebus potest discerni, adeoque habes invidiae ideam distinctam (per def. LXXVII.) 2) eiusmodi notas recenses, quae sufficiunt ad invidiam ab omnibus aliis rebus in quovis casu discernendam, adeoque ideam tibi formas de invidia completam (per def. LXXVIII.) habes itaque definitionem invidiae accuratam.

CIX. DEFINITIVUM est ipse terminus, siue res definitione indigata.

E. gr. in casu priori definitum erat *invidia*.

CX. CIRCULVS IN DEFINIENDO est vitium, quo in definitionem admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum, Brevius: *Circulus est, cum ideam partialem rursus per ideam totalem definitio.*

Si quis e. gr. *Sensationes* definit per repraesentationes rerum corpori nostro praesentium, *res autem corpori nostro praesentes* diceret illas, quae sub sensu cadunt, s. quod idem est, quas *sensationis* ope percipimus, committeret circulum. Hic enim idea totalis est *sensatio*. Definitum enim semper consideratur, vt totum. Ideae partiales (sunt a) *repraesentatio* b) *res corpori nostro praesentes*. Notae enim characteristicae, definitum constituentes, considerantur, vt partes. Iam vero, cum idea partialis, sc. *res corpori nostro praesens*, definiatur per ideam totalem, sc. per *sensationem*, facile vides circulum in definiendo.

CXI. DEFINITIO REALIS est, quae modum exponit, quo aliquid fieri potest,

E. gr. Si Wolfius cum Cartesio definit voluptatem per sensum siue cognitionem intuitiuam perfectionis, tum definitio haec explicat modum, quo voluptas generatur, adeoque realis est,

CXII. DEFINITIO GENETICA est, quae rei genesis seu modum, quo ea fieri potest, exponit.

Cur dicatur genetica, ratio est in promptu. *Genesis* enim siue originem rei tradit. Est haec definitio eadem cum reali.

CXIII. DEFINITIO NOMINALIS est, per quam non patet, rem definitam esse possibilem, siue: *Definitio nominalis est enumeratio notarum, quibus res definita ab omnibus aliis rebus in quouis statu discerni potest.*

E. gr.

E. gr. Definitio *spiritus*, qua definitur per substantiam intelligentem, est nominatis. Non enim hic generis & ortus spiritus exponitur, sed criterium aliquod distinctivum, per quod spiritus ab aliis rebus discernitur, tantum allegatur.

CXIV. **SUBIECTVM** est illud, de quo indicatur.

CXV. **PRAEDICATVM** est illud, quod rei cui-dam tribuitur, vel ab ea remouetur.

CXVI. **COPULA** est vocata illa, quae nexum praedicati & subiecti significat.

E. gr. Vocula **EST** in hac propositione: mundus est contingens: est copula.

CXVII. **IUDICIUM AFFIRMATIVVM** est notionum coniunctio.

CXVIII. **IUDICIUM NEGATIVVM** est notionum separatio.

CXIX. **PROPOSITIO** s. **ENUNCIATIO AFFIRMATIVA** est, in qua praedicatum tribuitur subiecto.

CXX. **PROPOSITIO** s. **ENUNCIATIO NEGATIVA** est, in qua praedicatum remouetur a suo subiecto.

E. gr. Mundus non est ens absolute necessarium.

CXXI. **AFFIRMARE** est praedicatum aliquod tribuere cuidam subiecto.

CXXII. **NEGARE** est praedicatum aliquod remouere a suo subiecto.

Hae definitiones omnes nemini non clare esse possunt.

CXXIII. **PROPOSITIO INFINITA** est, quae speciem negatiuae habet, sed reuera affirmatiua est.

E. gr. Adam potuit *non-peccare*, Adam potuit *non-mori*.
 Quae propositiones sunt infinitae est verae. Sed aliae sunt
 propositiones sequentes; Adam non potuit peccare Adam
 non potuit mori. Quae propositiones negatiuae sunt &
 falsae.

CXXIV. NOTIO POSITIVA est, quae constat notis realitates denotantibus.

E. gr. Corpus, substantia, homo &c, sunt notiones positivae.

CXXV. NOTIO NEGATIVA est, quae a re repraesentata remouet realitates, seu earum absentiam tanquam notas rei exhibet.

E. gr. In notione \bar{r} *immaterialis* tarentia & absentia partium, tanquam nota entus immaterialis, per quam ab aliis rebus dignoscitur, nobis sistitur. Hinc notionem \bar{r} *immaterialis*, vides, esse negatiuam.

CXXVI. PROPOSITIO IDENTICA est, si subiecto & praedicato eadem respondet notio.

E. gr. Si dixeris: Anima est anima.

CXXVII. TERMINVS POSITIVVS est, qui notionem positivam denotat.

CXXVIII. TERMINVS NEGATIVVS est, qui notionem negatiuam denotat.

E. gr. immateriale.

CXXIX. PROPOSITIO CATEGORICA est, in qua praedicatum absolute, seu nulla adiecta conditione, de subiecto enunciat.

E. gr. Sapiens eligit optimum.

CXXX. PROPOSITIO HYPOTHETICA est, in qua praedicatum tribuitur subiecto, sub adiecta conditione.

E. gr. Si Deus est sapiens, eligit optimum.

CXXXI.

CXXXI. DETERMINATIO SVBIECTI est id, quod subiecto adiicitur ad determinandum eius statum, in quo praedicatum ei tribui potest.

Sic. gr. hanc habueris propositionem, affectus, imperium rationis respuentes, hominem in exitium detrudunt. Affectus in se considerati, non nocent: adeoque hoc praedicatum, *in exitium detrudunt*, affectibus per se tribui non potest. Quare adiicitur ad subiectam, *to respuere rationis imperium*. Quo ipso determinatur status, in quo affectus tribui potest, quod noceant, *to respuere ergo imperium rationis* est hic determinatio subiecti.

CXXXII. DETERMINATIONES SVBIECTI AEQVIVALENTES sunt, quarum vna alteri, saluo praedicato, substitui potest.

Si e. gr. dixeris: Affectus, *nisi distinctis dirigantur representacionibus*, hominem in exitium detrudunt, & si hanc formaueris propositionem: Affectus, *imperium rationis respuentes*, detrudunt hominem in exitium, determinationes subiecti aequivalentes adhibes.

CXXXIII. DETERMINATIONES SVBIECTI NON AEQVIVALENTES SIVE DIVERSAE sunt illae, quarum vna alteri, saluo praedicato, substitui nequit.

CXXXIV. IVDICIUM SINGVLARE est, cuius subiectum est indiuiduum.

E. gr. haec mensa, quam vides, est quadrata, hic mundus est optimus, Petrus est doctus, &c.

CXXXV. PROPOSITIO SINGVLARIS est, cuius subiectum est terminus singularis, seu indiuiduum determinatum.

Tales sunt propositiones, modo allegatae.

CXXXVI. IVDICIUM VNIVERSALE est, cuius subiectum est notio communis, species nempe, vel genus, praedicatum autem conuenit singulis

lis speciei indiuiduis, vel fingulis generis speciebus, harumque indiuiduis, siue absolute, siue sub data determinatione,

E. gr. Iudicium vniuersae habes, si dixeris, omnis substantia vi agendi praedita est, omnis homo est ens liberum. Subiectum enim hic est notio communis, nempe in illa propositione genus, *substantia*, in hac species, *homo*, & praedicatum in illa fingulis generis speciebus, in hac fingulis indiuiduis competit. Possum enim dicere, Caius, Titus, Sempronius, sunt entia libera. Sic itidem haec propositio, *omnis affectus, imperium rationis respuens, nocet*, est iudicium vniuersale, praedicatum enim, sub adiecta determinatione, omnibus affectus speciebus conuenit.

CXXXVII. PROPOSITIO VNIVERSALIS est, qua subiecto praefigitur signum vniuersalitatis.

Signum autem vniuersalitatis in propositione affirmatiua est vox *omnis*, in propositione negatiua *nullus*.

CXXXVIII. IUDICIUM PARTICVLARE est, cuius subiectum est terminus communis, species nempe vel genus, praedicatum vero non conuenit, nisi quibusdam speciei vel generis indiuiduis.

E. gr. Quidam homo est pius.

CXXXIX. PROPOSITIO PARTICVLARIS est, cuius subiecto praefigitur signum particularitatis.

Signum autem particularitatis est vox *quidam*.

CXL. PROPOSITIO DEFINITA est, cuius subiecto additur signum quantitatis, nempe vel vniuersalitatis, vel particularitatis, vel singularitatis.

Tales sunt propositiones, modo allatae. *Signum singularitatis* est vox hic.

CXLI. PROPOSITIO INDEFINITA est, cuius

quius subiectum est terminus communis, siue absolute positus, siue cum certa determinatione, sed absque signo quantitatis,

E. gr. Spiritus est incorruptibilis.

CXLII. PROPOSITIO INDEMONSTRABILIS est, cuius subiecto conuenire, vel non conuenire praedicatum, terminis intellectis, patet,

E. gr. His duo faciunt quatuor, impossibile est, idem simul esse & non esse. Hae dicuntur per *terminos manifestae*,

CXLIII. DEMONSTRATIVA PROPOSITIO est, cuius subiecto conuenire, vel non conuenire praedicatum, intellectis terminis, nondum patet.

E. gr. Anima est immortalis. Observatio legis naturalis hominem felicem reddit. &c.

CXLIV. PROPOSITIO dicitur **THEORETICA**, in qua aliquid, quod subiecto inest vel adest, de eodem affirmatur vel negatur,

E. gr. Omne ens simplex caret figura.

CXLV. PROPOSITIO PRACTICA est, qua aliquid fieri posse affirmatur, vel fieri debere postulatur.

Sic e. gr. propositio practica est, qua voluntatem emendari posse affirmatur, vel qua emendari iubetur.

CXLVI. AXIOMA est *propositio theoretica indemonstrabilis*,

Sic e. gr. *Impossibile est, idem simul esse & non esse* est propositio axiomatica. Est enim 1) propositio theoretica, 2) indemonstrabilis. Ex quo patet, veterum philosophorum proverbiamius recte dici axiomata, cum multis illa sint exceptionibus obnoxia, & demonstratione adhuc indigeant. cf. Bulfingeri dissertat. de Axiomat. Philosoph. Tub. habita, item Muller de veris & falsis philosophis §. 29.

CXLVII.

CXLVII. POSTULATVM est *propositio practica indemonstrabilis.*

E. gr. Faciendum id est, quod nos nostrumque statum, vel internum, vel externum, perfectiorem reddit.

CXLVIII. THEOREMA est *propositio theoretica demonstrativa.*

Sunt propositiones: *Ens simplex oritur in instanti, anima est immortalis. Deus eligit optimum, sunt theoremata.* Sunt enim 1) propositiones theoreticæ, 2) indigent demonstratione. Cel. Syrbius vocat *theoremata* propositiones, nude aliud affirmantes, vel negantes, & axiomata non minus, quam postulata in eorum numerum referenda esse, opinatur. Sed quo fundamento, & quo iure, alii iudicent. conf. eius Philof. Prima p. 102.

CXLIX. PROBLEMA est *propositio practica demonstrativa.*

Sic propositio, qua docemur affectus recte dirigere, & generatim voluntatem emendare, est *problema*. Alias vocatur *problema* propositio inevidens, de qua in vitamque contradictionis partem cum aliqua veritatis specie disputari potest.

CL. COROLLARIA, alias *confectaria*, sunt *propositiones, quae non multa ratiociniorum ambage ex definitionibus vel propositionibus aliis inferuntur.*

Obseru. I. Si e. gr. hanc habueris propositionem, *mundus est contingens.* & ex ea deduxeris hanc. *E. alii mundi praeter hunc sunt possibiles,* ultimam hanc propositionem, tanquam *confectarium*, considerare potes.

Obseru. II. Singulis his propositionum generibus addi solent *scholia*, quae explicant, quae adhuc obscura videri poterant, usum indicant propositionum & vel ex historia exemplum, vel aliud quid commemorabile adijciunt. Annotari hic denique merentur *Lemmata*, quae dicuntur propositiones, ex aliena disciplina desumptae, & in subsidium adductae, ad demonstrationem alicuius propositionis in disciplina, quam tractamus, obviae, absolvendam. e. gr. Si *theoremata metaphysicum* praemittitur demonstrationibus moralibus.

CLI.

**CLL. PROPOSITIONES AEQUIPOLLEN-
TES** sunt, si de definito praedicatur notio eidem in de-
finitione attributa, & de hac notione definitum.

E. gr. Omnis sapiens eligit optimum, & omnis, qui eligit
optimum, est sapiens sunt propositiones aequipollentes.

**CLLII. CONVERTI DICITUR PROPOSI-
TIO**, si praedicatum fiat subiectum, & subiectum
praedicatum.

CLLIII. CONVERSA dicitur propositio, quae
per eiusmodi conuersionem prodit.

Propositionis e. gr. Si Deus est sapiens, eligit optimum
conuersa est haec altera, si Deus eligit optimum, est sa-
piens.

CLLIV. PROPOSITIONES OPPOSITAE
sunt, quarum vna negatur, quod altera affirmatur.

Sic e. gr. Omnis spiritus cogitat, omnis spiritus non cogi-
tat, sunt propositiones oppositae.

**CLLV. PROPOSITIONES CONTRADICTO-
RIAE** dicuntur, quibus idem ponitur simul esse &
non esse.

E. gr. Sol lucet, & sol non lucet.

CLLVI. PROPOSITIONES CONTRARIAE
sunt, quarum vna vniuersaliter negatur, quod in altera
vniuersaliter affirmatur de eodem subiecto.

E. gr. Omnis sapiens eligit optimum, nullus sapiens eli-
git optimum.

**CLLVII. PROPOSITIONES SUBCONTRA-
RIAE** sunt propositiones particulares, in quibus idem
affirmatur & negatur de diuersis inferioribus ad idem
genus vel eandem speciem relatis.

E. gr. *Quidam* homines eligunt optimum, *quidam* homi-
nis non eligunt optimum.

CLLVII.

CLVIII. PROPOSITIO SUBALTERNANS est propositio particularis, in oppositione ad suam uniuersalem, sub qua continetur.

E. gr. Omnis sapiens eligit optimum & quidam sapiens eligit optimum.

CLIX. SUBIECTO REPUGNARE dicuntur ea, quae, saluis essentialibus, aut attributis, vel iis, quae per modum attributorum insunt, consequenter definitione salua, subiecto conuenire nequeunt.

E. gr. *Ens simplex* ex sua natura est corruptibile. Hic praedicatum *τὸ corruptibile esse ex sua natura* conuenire subiecto non potest, salua entis simplicis essentia, saluisque ceteris eius attributis, adeoque *repugnat* hoc praedicatum subiecto.

CLX. REPUGNARE HYPOTHESI dicuntur, quae subiecto in data hypothese seu ob adiectam determinationem conuenire nequeunt.

E. gr. Affectus, quatenus imperium rationis admittant, in exitium detrudunt, hic praedicatum subiecto non in se repugnat, repugnat tamen eidem ob hypothesein seu adiectam determinationem.

CLXI. PROPOSITIONES, CRYPTICAE sunt, quarum genuina forma non apparet.

Hae propositiones dicuntur *ακρυπτος*, occulto, abscondo, quia in illis forma legitima occulta est.

E. gr. in quolibet ordine debet adesse similitudo variorum, Hic later subiectum, neque nisi attendenti, apparet, quodnam illud sit.

CLXII. PROPOSITIONES SIMPLICES sunt, quae unum habent subiectum atque praedicatum.

E. gr. Mundus est contingens.

CLXIII. PROPOSITIONES COMPOSITAE sunt, quae ex pluribus simplicibus coalescunt

E. gr. Mundus est eiusmodi, ut & possit esse aliter, & ut finibus diuinis sit conuenientissimus. Haec propositio ex his

his duabus propositionibus coaluit, 1) Mundus potest esse aliter, 2) mundus finibus diuinis est conuenientissimus.

CLXIV. PROPOSITIO COMPOSITA COPULATIVA est, si subiectum & praedicatum coniunguntur, ita, vt vtrique subiecto sigillatim possit tribui idem praedicatum, vel eidem subiecto possint tribui singula praedicata, aut in negatiuis ab eo remoueri.

E. gr. Spiritus & intellectu & voluntate praeditus est Caius & Titius gaudent libertate. In illa propositione vni subiecto singula praedicata tribui possunt, in hac vtrique subiecto idem praedicatum sigillatim potest tribui.

CLXV. PROPOSITIO COMPOSITA DISIUNCTIVA est, vbi ex pluribus praedicatis vnum tribuendum esse subiecto affirmatur, sed quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

E. gr. *Aux anima est substantia simplex aut composita.* Hic aliterutrum praedicatorum tribuendum esse animae affirmatur, sed quodnam sit ex his ipsi tribuendum, non determinatur, sed in dubio relinquitur.

CLXVI. PROPOSITIONES DETERMINATAE sunt, quas nec plures nec pauciores ingrediuntur voces, quam ad iudicium determinatum significandum sufficientes.

CLXVII. IUDICIUM DETERMINATUM est, quod seruat formam a Logica praescriptam, nempe, vt subiectum repraesentetur sub ea notione, vt in ea contineatur ratio, cur eidem conueniat praedicatum, seu id, per quod determinatur praedicatum.

E. gr. *Propositio determinata est, si dixeris, omnis, qui ratione sua utitur, cum praesentibus futura connectit, Deus est omnipraesens,* ex notione enim subiecti statim colligi potest, cur hoc praedicatum, nec aliud competat.

CLXVIII.

CLXVIII. IUDICIUM VAGUM est, quod subiectum ita non exhibet, vt notio eius includat id, per quod praedicatum determinatur.

CLXIX. PROPOSITIO VAGA est, qua iudicium vagum significatur.

E. gr. Propositio vaga est: *Qui necessitatem euentuum in scriptis philosophicis statuunt, Spinozismo patrocinantur. Vel Affectus sunt tradicandi.* Multae enim hic adiiciantur, oportet, determinationes prius, quam veritas harum propositionum possit perspicui.

CLXX. HOMONYMIA siue AEQVIVOCATIO est diuersus eiusdem vocis significatus.

CLXXI. HOMONYMA siue AEQVIVOCATA sunt res diuersae eodem termino denotatae.

CLXXII. HOMONYMVS siue AEQVIVOCVS TERMINVS est terminus res diuersas denotans.

E. gr. Vox *ratio* aequiuoca est, mox enim sumitur pro *fundamento* alicuius rei, & tunc significat omne id ex quo intelligi potest, cur res aliqua potius sit, quam non sit, cur sit hoc modo, et non alio, mox denotat *illam mentis facultatem*, qua nexum rerum et veritatum possumus distincte introspicere, mox sumitur pro *ipsa veritatum connexionem*, quo sensu Leibnitius rationem, *obiectiue* scilicet sumtam, definit per catenam veritatum. De quo infra verbosius.

CLXXIII. SYNONYMIA est terminorum siue vocum significatus idem.

CLXXIV. SYNONYMA siue TERMINI SYNONYMICI sunt termini diuersi eundem significatum habentes.

E. gr. Affectus, affectiones, commotiones, item perturbationes animi, *πάθη* sunt synonyma.

CLXXV. SYLLOGISMVS est oratio, qua ratiocinium seu discursus distincte proponitur. Breuius: *Syllogismus est ratiocinium verbis expressum.*

CLXXVI.

CLXXVI. PRAEMISSAE dicuntur duae propositiones, ex quibus tertia formatur, combinando duos terminos in istis obuios.

Propoſiamus nobis, exemph loco, ſequentem ſyllogiſmum:

O. *homo gaudet ratione,*
 Atqui, *Caius eſt homo,*
 E. *Caius gaudet ratione.*

Propoſitiones duae priores ſunt praemiſſae, ex his enim tertia propoſitio, E. *Caius gaudet ratione* formatur. & quidem ita, vt combinentur in hac tertia propoſitione duae termini, qui in praemiſſis erant diuerſi. A nonnullis *ſunctiones* vocantur.

CLXXVII. CONCLUSIO vocatur propoſitio tertia, quae ex iis dicta ratione formatur.

E. gr. In Syllogiſmo adducto eſt haec propoſitio:
 E. *Caius gaudet ratione.*

CLXXVIII. ILLATIO eſt ipſa propoſitionis tertiae formatio per combinationem terminorum, in duabus aliis terminum communem habentibus diuerſorum.

E. gr. Tertia propoſitio in ſyllogiſmo iam allato. E. *Caius gaudet ratione*, ex duabus prioribus ſeu praemiſſis *inferri* dicitur.

CLXXIX. TERMINVS MEDIVS eſt terminus praemiſſarum communis.

E. gr. In exemplo propoſito eſt terminus medius *homo*. Hic enim eſt praemiſſarum terminus communis.

CLXXX. EXTREMI TERMINI dicuntur termini in praemiſſis diuerſi.

E. gr. *Caius, et gaudere ratione.*

CLXXXI. TERMINVS MAIOR eſt terminus extremus, qui ſubit vicem praedicati in conſuſione.

C

E. gr.

E. gr. In nostro Syllogismo est terminus maior *τὸ gaudere ratione*.

CLXXXII. TERMINVS MINOR est terminus extremus, qui in eadem tractur locus subiecti.

E. gr. In Syllogismo adducto terminus minor est *Caius*. Terminus maior ideo dicitur maior, quia est maioris extensionis & latitudinis, quam terminus minor. Praedicatum enim latius patet, quam subiectum, & *τὸ gaudere ratione* maioris est extensionis, i. e. ad plura potest extendi & applicari, quam idea *Caii*. Terminus minor ideo dicitur minor, quia est minoris latitudinis & extensionis, quam terminus maior. Subiectum tam late non patet, quam praedicatum.

CLXXXIII. PROPOSITIO MAIOR est praemissa, in qua terminus maior constructur cum termino medio.

E. gr. In Syllogismo adducto propositio maior est haec: *Omnis homo gaudet ratione*, hic enim terminus, scilicet *τὸ gaudere ratione*, cum termino medio, nempe voce *hominis*, combinatur. Haec propositio itidem ideo dicitur maior, quia est maioris extensionis & latitudinis, quam propositio minor. Sine dubio enim haec propositio: *Omnis homo gaudet ratione*, latius extendi potest, quam haec: *Caius est homo*.

CLXXXIV. PROPOSITIO MINOR est, in qua terminus minor constructur cum medio.

E. gr. In Syllogismo allegato haec propositio est propositio minor: *Caius est homo*. Hic enim terminus minor, sc. *Caius*, contruitur cum medio, videlicet cum termino *hominis*. Cur dicatur haec propositio minor, ex dictis constare potest.

CLXXXV. SYLLOGISMVS AFFIRMANS est, cuius conclusio est affirmans.

Talis est Syllogismus, supra adductus.

CLXXXVI. SYLLOGISMVS NEGANS est, cuius conclusio est negans.

CLXXXVII. SYLLOGISMVS VNIVERSALIS est, cuius conclusio est vniuersalis.

CLXXXVIII.

CLXXXVIII. SYLLOISMVS PARTICVLARIS est, cuius conclusio est particularis.

E. gr. Omne compositum est mensurabile, quoddam ens est compositum, E. quoddam ens est mensurabile.

CLXXXIX. FIGVRA PRIMA SYLLOGISMORVM est, in qua medius terminus est subiectum propositionis maioris & praedicatum minoris.

CXC. FIGVRA SECVND A est, in qua medius terminus est vtriusque praemissae praedicatum.

CXCI. FIGVRA TERTIA est, in qua medius terminus est vtriusque praemissae subiectum.

Figura autem Syllogismorum in genere est dispositio trium terminorum, h. e. medii cum duobus terminis conclusionis.

Quarta denique figura est, vbi medius terminus in maiori est praedicatum, & in minori subiectum.

CXCII. MODI SYLLOGISMORVM sunt species syllogismorum, quae in singulis figuris per diuersitatem quantitatis vel qualitatis propositionum constituuntur.

CXCIII. DICTVM DE OMNI dicitur propositio: *Quicquid de genere vel specie omni affirmari potest, illud etiam affirmatur de quouis, sub illo genere vel specie contento.*

CXCIV. DICTVM DE NVLLO est haec propositio: *Quicquid de genere vel specie omni negatur, illud etiam de quouis, sub illo genere vel illa specie contento negari debet.*

CXCV. PROPOSITIONES PROPRIAE sunt propositiones singulares, in quibus prædicatum est subiecto singulari proprium.

E. gr. Wolfius Cosmologiam generalem in artis formam redegit, eamque systematico ordine proposuit.

CXCVI. PARS DEBILIOR dicitur præmissa particularis aut negatiua.

E. gr. *Quidam homo est doctus. N. mendacium est licitum.*

CXCVII. SYLLOGISMVS SIMPLEX siue CATEGORICVS est, qui ex meris propositionibus categoricis consistit.

Talis est syllogismus, supra a nobis propositus.

CXCVIII. SVBSVM I dicitur propositio minor sub maiore, si haec primo ponitur loco.

E. gr. Si quis adstruxerit, *nullum inuidum esse mente tranquilla*, & alter adiecit, *Atqui tu es inuidus*, hanc propositionem *subsumere* dicitur.

CXCIX. ASSVM I dicitur propositio maior, si minor primo loco ponitur.

E. gr. Si quis dixerit, *Caium esse inuidum*, tunc maior, *omnis inuidus ob alterius felicitatem contristatur*, dicitur *assumi*. Et inde demum inferitur, *E. Caius ob felicitatem alterius contristatur*.

CC. SYLLOGISMVS CRYPTICVS est, cuius genuina forma non apparet.

E. gr. *Nullus inuidus est mente tranquilla, Caius inuidia corripitur & paene tabescit, E. Fieri nequit, quin tranquillitas mentis ipsius disturberetur.*

CCL. FIGVRA PERFECTA est, in qua omnes propositiones inferri possunt.

Talis est figura prima, in qua omnis quantitatis & qualitatis propositiones inferuntur.

CCII.

CCII. FIGURA IMPERFECTA est, in qua non omnes inferre licet.

Tales sunt figurae reliquae.

CCIII. SYLLOGISMVS COMPOSITVS est, cuius vel vna vel vtraque praemissa non est propositio categorica.

E. gr. *Si ira est affectus, cum odio aliorum semper coniunctus, sequitur, iram esse affectum per se malum; Atqui, ira est affectus, cum odio aliorum semper coniunctus. E. ira est affectus per se malus.* Maior propositio haec, quod facile vides, non est categorica huc simplex.

CCIV. SYLLOGISMVS HYPOTHETICVS siue CONDITIONALIS est, in quo maior propositio est hypothetica.

Talis est Syllogismus, modo allatus.

CCV. ANTECEDENS in propositione categorica dicitur propositio, quae particulam conditionalem habet, seu quae conditionem de subiecto enunciat, sub qua ipsi praedicatum tribuitur, vel ab eodem remouetur.

E. gr. In Syllogismo praecedenti est antecedens, *ira est affectus, cum odio aliorum semper coniunctus.*

CCVI. CONSEQUENS est propositio, in qua praedicatum subiecto ipsi tribuitur.

E. gr. In Syllogismo nostro consequens est haec propositio: *Ira est affectus in se malus,*

CCVII. PONI dicitur membrum aliquod praemissae, quod ita repetitur, vt in eadem habeatur.

E. gr. Poni in syllogismo dato antecedens dicitur, si affirmamus, *Atqui, ira est affectus, cum odio personarum coniunctus*

CCVIII. REMOVERI autem membrum aliquod praemissae dicitur, cuius contradictorium asseritur.

E. gr. *Si anima est corruptibilis sequitur, quod si ens materiale sed non est ens materiale, (hic videtur, contradictorium eius, quod antea assertur, asserti) E. non est corruptibilis.*

CCIX. SYLLOGISMVS DISIUNCTIVVS est, cuius propositio maior est disiunctiva.

E. gr. *Mundus aut est ens necessarium, aut ens contingens, sed non est ens necessarium, E. est ens contingens.*

CCX. PROPOSITIO DISIUNCTIVA INCOMPLETA est, cum praedicata in propositione disiunctiva enumerata ita fuerint comparata, vt omnia simul a subiecto adesse possint.

E. gr. *Si dixeris, aut peccatum est ens increatum, aut creatum, sed non est ens increatum, E. est ens increatum, t. llo hic inferitur ob propositionem disiunctivam incompletam.*

CCXI. ENTHYMEMA est *Syllogismus mutilus, cuius alterutra praemissa deficit.*

E. gr. *Cogito, E. sum. Maior propositio hic deest: quicumque cogitat, ille est.*

CCXII. CONSEQUENTIA IMMEDIATA est modus ratiocinandi, quo vna propositione posita simul poni alteram per rationes Logicas manifestum est.

E. gr. *Consequentia immediata est, si argumentaris: Nullus philosophus est Atheus, E. nullus, qui est Atheus, est philosophus.*

CCXIII. SORITES CATEGORICVS est istiusmodi Syllogismus, quo ex pluribus propositionibus categoricis, quarum sequentis subiectum est praedicatum proxime antecedentis, inferitur conclusio.

E. gr.

Quicumque alterum amat, ex alterius felicitate voluptatem capit,

Quicumque ex alterius felicitate voluptatem capit, alterius felicitatem promouet,

Qui.

Quicumque alterius felicitatem promouet, alterius gaudium promouet, (per def. felicitatis.)

Quicumque alterius gaudium promouet, alterius voluntatem promouet. (per def. gaudii.)

Quicumque alterius voluptatem promouet, alterius sensum perfectionis promouet, (per def. voluptat.)

Quicumque alterius sensum perfectionis promouet, alterius quoque perfectiones promouet

Quicumque alterius perfectiones promouet, agit id, quod legi naturae est conforme,

E. Quicumque alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.

CCXIV. SORITES HYPOTHETICVS est Syllogismus hypotheticus, quo ex pluribus propositionibus hypotheticis, ita inter se connexis, vt antecedens proxime sequentis sit idem cum consequente antecedentis, infertur conclusio.

E. gr. Si obligati sumus ad aliorum felicitatem promouendam obligati quoque sumus ad id, vt ex aliorum felicitate voluptatem capiamus si obligati sumus ad id, vt ex aliorum felicitate voluptatem capiamus, obligati quoque sumus ad alios amandos, (per def. amoris) si obligati sumus ad alios amandos, obligati quoque sumus ad id, vt aliis simus amici, (per def. amici) E. si obligati sumus ad aliorum felicitatem promouendam, obligati sumus quoque ad id, vt aliis simus amici.

CCXV. SORITES IN GENERE est Syllogismus, quo ex pluribus praemissis, ita inuicem iunctis, vt continuo consequens antecedentis propositionis sit antecedens propositionis consequentis, infertur conclusio,

CCXVI. SORITES CRYPTICVS est Syllogismus, qui constat propositionibus crypticis, veluti oblique vniuersalibus, indefinitis, infinitis, & aliis, quae hypotheticis aequipollent.

E. gr. Vbi tibi spiritum concipis, ibi locum habeat, oportet, cogitatio. vbi cogitationi locus re'inquitur, ibi non potes, quin admittas immaterialitatem, vbi immaterialitas fir-

ma stat si ad incorruptibilitatem recte concludis. E. vbi spiritum tibi concipis, ibi locuta habet incorruptibilitas.

CCXVII. INFERIORA dicuntur indiuidua respectu speciei, sub qua comprehenduntur, species respectu generis, quod eas sub se continet, & genera inferiora respectu superiorum, quaeque per modum indiuiduorum, specierum, & generum inferiorum concipiuntur, respectu eorum, quae per modum specierum, generum proximorum & generum superiorum concipimus.

Inferiora sunt e. gr. *Caius & Titius* respectu hominis. *Homo & leo* respectu animalis. *Substantia & accidens* respectu entis, quae etiam in Metaphysicis *inferiora entis* appellantur.

CCXVIII. SUPERIORA appellari solent species respectu indiuiduorum suorum, genera respectu specierum, sub iis contentarum, & genera superiora respectu inferiorum, quae comprehendunt, quaeque per modum specierum, generum proximorum, & generum superiorum concipiuntur, respectu eorum, quae per modum indiuiduorum, specierum & generum inferiorum concipiuntur.

E. gr. Animal respectu hominis & leonis, *homo* respectu *Caii & Titii* &c.

CCXIX. INDUCTIO est modus argumentandi, quo de superiori vniuersaliter inferitur, quod de singulis inferioribus affirmatur vel negatur.

E. gr. Per inductionem argumentaris: *Si David, si Abraham, si Isaac & Iacob sunt per fidem iustificati, nec inuentus quispiam est qui non per fidem sit iustificatus, omnes homines per fidem iustificantur.*

CCXX. INDUCTIO COMPLETA est, si omnia inferiora recensentur.

CCXXI.

CCXVI. **INDUCTIO INCOMPLETA** est, si quaedam inferiora deficient.

CCXXII. **DILEMMA** est syllogismus hypotheticus, cuius consequens est propositio disiunctiva & totum t. *Utur.*

E. gr. Si Deus est ens limitatum, aut ratio huius limitationis est in Deo aut extra Deum. Sic ratio huius limitationis neque est in Deo neque extra Deum. E. Deus non est ens limitatum.

CCXXIII. **SYLLOGISMVS CATEGORICVS MULTIPLEX** est syllogismus categoricus, quem ingrediuntur propositiones compositae.

gr. Quicum ue eligit optimum, ille & potest & vult illud eligere. At ut Deus eligit optimum, E. Deus & potest & vult optimum eligere.

Hic Syllogismus est *a*) categoricus, vna enim praemissarum est categorica nempe haec propositio. *Deus eligit optimum*, *β*) est Syllogismus multiplex. Potest enim in duos categoricos simplices resolui hoc modo:

1.) *Quicumque eligit optimum ille potest eligere optimum, Atqui Deus eligit optimum. E. potest optimum eligere.*

2.) *Quicumque eligit optimum ille vult optimum eligere, atqui Deus eligit optimum, E. Deus vult optimum eligere.*

CCXXIV. **SYLLOGISMVS BIFORMIS** est is, quo, posita determinatione subiecti atque praedicati, sub qua praedicatum iungi potest subiecto, praedicatum subiecto tribuitur.

E. gr. Omnis theologus, qui & pure incorrupteque docet, & pie vivit melior est illo theologo, qui pure incorrupteque docet, minus autem pie vivit. Atqui Sempronius est theologus, qui pure incorrupteque docet, & simul pie vivit, Titius vero est theologus, qui tantum pure docet minus autem pie vivit, E. Sempronius est melior Titio.

CCXXV. **SYLLOGISMI dicuntur CONCATENARI**, si syllogismi antecedentis conclusio fit praemissa

missa sequentis, vel plurium conclusiones. considerantur instar notionis complexae, ac formata inde enunciatio ingreditur tanquam praemissa syllogismum sequentem.

E. gr. In sequentibus Syllogismis videbis concatenationem.

Quicumque alterius felicitate voluptatem capit, ille alterius felicitatem promouet, (est haec propositio axiom.) *Atqui, qui alterum amat, ex alterius felicitate voluptatem capit,* (per def. amoris) *E. qui alterum amat, alterius felicitatem promouet.*

2.) *Quicumque alterius felicitatem promouet, ille alterius gaudium durabile promouet,* (per def. felicitatis) *Atqui, qui alterum amat, alterius felicitatem promouet,* (per Syllogism. I.) *E. qui alterum amat, alterius gaudium durabile promouet.*

3.) *Quicumque alterius gaudium durabile promouet, alterius quoque voluntatem promouet,* (per def. gaudii) *Atqui, qui alterum amat, alterius gaudium durabile promouet,* (per Syllog. II.) *E. qui alterum amat, alterius quoque voluptatem promouet.*

4.) *Quicumque alterius voluptatem promouet, alterius sensum perfectionis promouet* (per def. voluptatis.) *Atqui, qui alterum amat, alterius voluptatem promouet* (per Syllog. III.) *E. qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouet.*

5.) *Quicumque alterius sensum perfectionis promouet, alterius quoque ipsas perfectiones promouet,* (est haec propositio Axioma) *Atqui, qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouet,* (per Syllogis. IV.) *E. qui alterum amat, alterius quoque perfectiones promouet.*

6.) *Quicumque alterius perfectiones promouet, agit, id, quod legi naturae est conforme,* (per def. legnatur.) *Atqui, qui alterum amat, alterius perfectiones promouet,* (per Syllog. V) *E. qui alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.*

Vides hic, semper conclusionem praecedentis syllogismi fieri praemissam sequentis. Conclusio primi syllogismi est hoc in exemplo minor propositio secundi, & conclusio secundi syllogismi est minor propositio tertii, & sic porro. Et hoc est concatenare syllogismus.

CCXXVI. PROSYLLOGISMVS est syllogismus, cuius conclusio est praemissa alterius syllogismi. E. gr.

E. gr.

1.) *Quicumque alterius perfectionis promouet, agit id, quod legi naturae est conforme, Atqui, qui alterum amat, alterius perfectiones promouet, E qui alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.*

Hic minorem propositionem probaturus, ita argumentaris:

2.) *Quicumque alterius sensum perfectionis promouere studet, alterius quoque perfectiones promouet, Atqui qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouere studet, E. qui alterum amat, alterius quoque perfectiones promouet.* tunc facile vides, conclusionem huius syllogismi esse praemissam, sc. propositionem minorem primi syllogismi. Adeoque hic syllogismus est Prosyllogismus.

CCXXVII. EPISYLOGISMVS est SYLLOGISMVS, cuius praemissa est conclusio alterius syllogismi.

Sic syllogismus primus, in exemplo antecedenti, est episyllogismus. Praemissa enim, siue minor propositio illius syllogismi est conclusio subsequens syllogismi.

CCXXVIII. RATIOCINATIO POLYSYLOGISTICA est series syllogismorum inter se concatenatorum.

Talis ratiocinatio est illa, quam numero CCXXV. deprehendis.

CCXXIX. RATIOCINATIO MIXTAM COMPOSITAM est series quorumcunque argumentandi modorum, inter se concatenatorum.

Talis ratiocinatio Mathematicis est familiaris, vbi concatenatur immediata consequentia cum syllogismo, & syllogismus rursus cum immediata consequentia.

CCXXX. PROBATIO PROPOSITIONIS est syllogismus, aut syllogismorum inter se concatenatorum series, quibus ea ex aliis, tanquam notioribus, colligitur.

Sic

Sic cum propositio, *nihil est sine ratione sufficiente*, ex propositione notiori sc. ex illa, *impossibile est, idem simul esse & non esse*, colligitur, probari ea dicitur.

CCXXXI. PROBATIO SIMPLEX est, quae unico syllogismo absolvitur.

E. gr. Quicumque sibi sui rerumque extra se positarum est conscius, ille existit, (est haec propositio axioma) Atqui nos nostrum & rerum extra nos positarum nobis sumus conscii, (per sens. commun.) E. existimus.

CCXXXII. PROBATIO COMPOSITA est, quae pluribus inter se concatenatis syllogismis constat.

Talis est probatio, supra CCXXV. tradita, ubi hanc propositionem, *quicumque alterum amat, ille id agit quod legi iuraturae conforme est*, probabamus per plures syllogismos inter se concatenatos.

CCXXXIII. DEMONSTRATIO est eiusmodi probatio, si in syllogismis, quos inter se concatenamus, non utamur praemissis, nisi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus & propositionibus iam ante demonstratis. Brevius: *Est probatio principis certis nixa*.

Eiusmodi demonstratio est illa probatio, numero CCXXV adducta, utpote, quae nititur definitionibus & axiomatibus. Patet hinc, non omnem probationem esse demonstrationem quae omnis demonstratio sit probatio. conf. Wolf. in Lexico Mathematico, voce *Demonstratio*.

CCXXXIV. VERITAS (LOGICA) est consensus iudicii nostri cum obiecto seu re repraesentata.

CCXXXV. PROPOSITIO VERA est, si praedicatum subiecto absolute, vel sub data conditione, convenit.

E. gr. Propositio haec: *Deus est aeternus*, vera est, praedicatum enim, *aeternum esse*, subiecto absolute convenit. Et si iudi-

iudicaueris, quod Deus sit aeternus, tunc adest consensus iudicii tui cum obiecto, adeoque adest veritas.

CCXXXVI. FALSITAS est *diffensus iudicii nostri ab obiecto.*

CCXXXVII. CONCEPTIBILE dicitur, cuius formari potest notio.

CCXXXVIII. INCONCEPTIBILE est, cuius nulla potest formari notio.

E. gr. *Theologus impius est* conceptibile quid, quia eius formari potest notio, seu menti tanquam praesens repraesentari. Sed *Theologus siue omni sacrarum literarum intelligentia est* inconceptibile quid, quia *Theologum esse, & sacras tamen literas non nosse & intelligere sunt* *divisata*, & notio hic nulla formari potest.

CCXXXIX. CRITERIVM VERITATIS est propositioni intrinsecum, vnde agnoscitur, eam esse veram.

E. gr. propositio haec: *Deus est aeternus*, vera est. Sed vnde nosti, veram illam esse? respondebis ex notione subiecti, per quam praedicatum hoc modo determinari potest & non alio.

CCXL. CRITERIVM FALSITATIS est propositioni intrinsecum, vnde agnoscitur, eam esse falsam.

In eo sc. criterium falsitatis consistit, quod praedicatum notioni subiecti repugnet.

CCXLI. DEMONSTRATIO OSTENSIVA siue DIRECTA est, quae ex notione subiecti colligitur, praedicatum convenire subiecti.

Talis est demonstratio numero CCXXV. allata, ubi ex notione subiecti, scilicet *amoris*, collegimus, *to agere legi naturali conformiter* *amori convenire.*

CCXLII. DEMONSTRATIO APOGOGICA siue INDIRECTA est, qua, posito contrario eius,

eius, quod probari debet, tanquam vero, colligitur, quod propositioni verae vel notioni subiecti contradicit.

Obseru. I. Dicitur alias haec demonstratio *deductio ad absurdum* vel *impossibile*. E. gr. Si hanc propositionem, *nihil semetipsum potest producere*, velles demonstrare, poterás illam apogogice ita demonstrare: *ponamus aliquid semetipsum producere* (hic contrarium eius propositionis, quam probare vis, tanquam verum ponis,) *tunc illud, quod semetipsum producit, existet & non existet simul*. *Existet, alius enim non posset semetipsum producere, non existet, quia demum se producere atque ad existentiam perducere debet*. *Cum vero absurdum & impossibile sit, aliquid simul existere & non existere, absurdum quoque & impossibile est, aliquid semetipsum producere*. (Hic colligitur id, quod propositioni verae contradicit) *Opposita itaque propositio vera: nihil semetipsum potest producere*.

Obseru. II. Gundlingius, & alii hanc demonstrationem clarius probare veritatem negarunt, sed vid. Mullerus, de veris & fals. philos. §. 65. Feuerlinus de methodo mathematica, §. II. Weidlerus in vindic. Mathematicarum §. 15.

CCXLIII. PRINCIPIA DEMONSTRANDI sunt praemissae syllogismorum, qui in demonstratione concatenantur, vel ex notione subiecti deriuatae, vel aliunde ascitae.

CCXLIV. PROPOSITIO dicitur nobis esse CERTA, si agnoscimus, propositionem esse veram, vel falsam. INCERTA, si non agnoscimus, eam esse veram vel falsam.

E. gr. Ex definitione Dei intelligimus, quod ipse sit omnipotens. E. haec propositio nobis dicitur esse certa.

CCXLV. REQUISITA AD VERITATEM sunt ea, per quae praedicatum, subiecto tribuendum, determinatur.

E. gr. Ad inuidiam requiruntur taedium, alterius felicitas. Haec itaque sunt requirita ad veritatem definiti, sc. inuidiae.

CCXLVI.

CCXLVI. PROPOSITIO PROBABILIS est, si praedieatum subiecto tribuitur ob rationem insufficientem.

Sic e. gr. qui in puero aliquo ingenii vigorem, ardorem discendi, fidelem institutionem, subsidiorum copiam, deprehendit; & inde iudicat, hunc puerum olim doctum & illustrem evasurum, is probabiliter iudicat, cum nesciat, num diligentiam puer sit continuaturus, num ingenii vigor, vel morbo quodam, vel languore, vel aliis causis, exolescere possit &c.

CCXLVII. PROBATIO PROBABILIS est, si syllogismos, qui concatenantur, ingrediuntur praemissae probabiles,

E. gr. Quicumque domi perpetuo scribit, ille diligenter literarum studiis operatur, Atqui Caius, &c. E.

CCXLVIII. PROBATIO INSUFFICIENS est, si syllogismos, qui concatenantur, ingrediuntur praemissae, de quarum veritate nondum certo constat, siue, quae nititur principiis nondum certis.

E. gr. Probatio existentiae Dei, a consensu gentium desumpta, est insufficientis, praemissae enim sunt adhuc non adeo certae, quod facile vides, si hoc modo argumentaris: *quodcumque omnes gentes dicunt, illud verum est. Atqui, omnes gentes dicunt, existere Deum, E verum est, existere Deum.*

CCXLIX. PRINCIPIA PRECARIA sunt, quae omni ratione destituta sunt, vel siue probatione sumuntur.

E. gr. Si quis sine probatione sumeret, *omnem spiritum esse loco coextensum*, & hac propositione, tanquam principio, in demonstranda hac propositione: *E. omnis spiritus est extensus*, vteretur, eum probationem principio precario superstruere, dicerem.

CCL. OPINIO est propositio insufficienter probata.

E. gr. *Datur harmonia praestabilita.* Haec enim propositio suffulta est principiis, quorum veritas nondum certa est & ad liquidum perducta.

CCL.I.

CCLI. OPINIO PROBABILIS est, si probatio est probabilis (conf. num. CCXLV.)

CCLII. OPINIO PRECARIA est, si probatio nititur principiis precariis. (num. CCXLVII.)

CCLIII. FIDES (PHILOSOPHICA scil.) est assensus, quem praebemus propositioni, propter auctoritatem dicentis.

E. gr. Si huic propositioni, *Iulius Caesar est confusus*, adfenseris, idque propter testimonium & auctoritatem vel Livii, vel alterius historici, fidem apli adhibere diceris.

CCLIV. TESTIS OCULATUS est, qui narrat, quae praesens, sensu duce, assecutus est.

CCLV. TESTIS AVRITUS est, qui narrat, quae ab altero audiuit.

CCLVI. ERRARE dicitur, si quis propositionem falsam pro vera habet, & ERROR est assensus propositionis falsae datus.

E. gr. Falsa est propositio: *Anima est complexus multorum punctorum*, si quis hanc propositionem pro vera habet, e. at.

CCLVII. VITIUM MATERIAE in syllogismo est falsitas praemissae, quae eundem ingreditur.

E. gr. Quicumque bona opera patrat, salvatur, Atqui, Caius bona opera patrat, E. Caius salvatur.

Syllogismus in forma est legitimus, sed maior ex falsa, adeoque vitio materiae laborat.

CCLVIII. VITIUM FORMAE IN SYLLOGISMO est repugnancia eius cum regulis logicis.

E. gr. *Quicquid est sui rerumque extra se positarum sibi conscium, illud existit*, Atqui, haec mensa non est sibi sui rerumque extra se positarum conscia, E haec mensa non existit. Repugnat huic syllogismus regulae terti: *minor propositio in prima figura non debet esse negativa*, adeoque vitio formae laborat.

CCLIX.

CCLIX. SOPHISMA est syllogismus, cuius forma vitiosa crypsi tegitur.

E. gr. Fides sine bonis operibus iustificat.

Fides sine bonis operibus est res mortua, E. res mortua iustificat.

CCLX. PARALOGISMVS, est is syllogismus, cuius forma vitiosa crypsi nulla tegitur.

Talis paralogismus est ille num. CCLVII. traditus.

CCLXI. IGNORATIO ELENCHI est ignorantia veræ contradictionis, adeoque requisitorum ad contradictionem.

Ita ignoratorem elenchi committere ille solet, qui, ideo moderamen inculpatæ tutelæ defendi posse, negat, quia hoc modo contradicatur seruatori, qui malo resisti non vult, alteramque maxillam etiam offerre iubet, si alteri alapa instigatur.

CCLXII. EXPERIRI dicimur, quicquid ad perceptiones nostras attenti cognoscimus.

CCLXIII. EXPERIENTIA est cognitio eorum, quæ sola attentione ad perceptiones nostras patent.

E. gr. per experientiam cognoscimus, aquam madefacere, ubi non modo percipimus, aquam madefacere, sed requiritur maxime, ut simul ad hanc nostram perceptionem attendamus.

CCLXIV. VITIVM SVBREPTIONIS IN EXPERIVNDO est error in experiundo commissus, quo nobis videmur experiri, quod minime experimur. Breuius: Est iudiciorum discursiuorum cum intuitivis confusio.

E. gr. Experimur, ad certas cogitationes & decretum animæ sequi determinatos motus in corpore, non vero experimur, animam vero & reali influxu motum istum in corpore producere, sed id demum ex experientia instituta concluditur.

D

ditur,

ditur. Qui itaque experiri se putant, animam influxu aliquo physico & effectiuo producere motus in corpore, cum tamen non experiantur id ipsum, si committunt *vitium subreptionis in experiundo*.

CCLXV. LIBRI HISTORICI sunt, qui facta recensent.

CCLXVI. VERITATES HISTORICAE sunt propositiones singulares, si fuerint verae.

CCLXVII. HISTORIAE NATURALES sunt libri, qui recensent facta naturae.

CCLXVIII. HISTORIAE ARTIVM sunt, quae describunt opera artis & artes ipsas.

CCLXIX. HISTORIAE IN GENERE sunt, quae recensent facta hominum.

CCLXX. LIBER DOGMATICVS est, qui dogmata siue veritates vniuersales proponit.

Tales sunt e. gr. libri philosophici.

CCLXXI. LIBRI DOGMATICI HISTORICI sunt, qui dogmata tantum recensent, & ad summum argumenta, quibus probantur, indicant.

CCLXXII. LIBRI DOGMATICI SCIENTIFICI sunt, qui dogmata demonstrant aut probant.

CCLXXIII. DEMONSTRATIO NATURALIS siue ORDINATA est, si propositiones eo ordine se inuicem excipiunt, quo in ratiociniorum serie, in quam demonstratio resoluta abit, continentur. In casu opposito habes INORDINATAM. Demonstrationis ordinatae exemplum iam supra suppeditatum legis.

CCLXXIV.

CCLXXIV. OPVS siue SCRIPTVM COMPLETVM est, si in eo omnia traduntur, quae de argumento, quod tracto, fuere reperta.

CCLXXV. SCRIPTVM NIMIS PROLIXVM est, quod plura continet, quam quae scopo auctoris inseruiunt.

Superflua vero dicuntur ea, quae, in scripto tradita, ad scopum auctoris non faciunt.

CCLXXVI. LIBER PERSPICVVS est, in quo singuli termini (nisi iisdem vulgo respondeat notio confusa quidem, sed fixa tamen) definiuntur, & fixus significatus in condendis propositionibus constanter retinetur.

CCLXXVII. LIBER OBSCVRVS est, in quo terminis vagis & nondum definitis vititur autor.

Tales sunt libri Boëhmiani, & nonnullorum mysticorum. Iudicari hinc potest, num recte libri philosophici Cel. Wolfii obscuritatis accusentur. Termini omnes in iis, nisi qui iam per experientiam & sensum commu. em satis fixi sunt, definiuntur. pr. positiones determinatae adhibentur, unde, quae so, obscuritas? Caue itaque, ea obscura esse credas, quae tu non statim intelligis, quaeque tibi, minus attendenti, non adeo familiaria sunt.

CCLXXVIII. SCRIPTVM DOGMATICVM VTILE est, quod talia tradit, quae vel in scientiis aliis, tanquam demonstrandi principia adhiberi, vel ad catus vitae humanae commouere applicari possunt.

Quo ipso patet, quid sit scriptum *inutile*.

CCLXXIX. SCRIPTVM SCIENTIFICVM ORDINE CONSCRIPTVM dicitur, si vnum quodque eo loco collocetur, quo sequentibus intelligendis & demonstrandis inseruit.

CCLXXX. ORDO SCHOLAE est, quo ad idem subiectum spectantia in eundem locum congeruntur, nulla habita ratione, quomodo cognitio vnius dependeat a cognitione alterius.

Hoc ordine pleraque compendia Metaphysica veterum conscripta esse, nouimus.

CCLXXXI. ORDO NATURALIS est, quo praemittuntur, quae sequentibus intelligendis & demonstrandis inseruiunt.

Hoc ordine recentiorum philosophorum, maxime Illustr. Wolfii, scripta confecta esse, constat.

CCLXXXII. ORDO MIXTUS est, cum ea quidem constanter praemittuntur, quae sequentibus intelligendis & demonstrandis inseruiunt, hoc tamen non obstante eodem in loco pertractantur ad idem subiectum spectantia, quantum regula anterior permittit. Breuius: Est ordo naturalis cum ordine scholae coniunctus.

CCLXXXIII. DEMONSTRATIO COMPLETA est, in qua omnia principia demonstrandi, vel explicite, vel implicite, continentur.

In casu opposito est *incompleta*. *Explicite* autem propositiones in demonstratione continentur, quae disertis verbis enunciantur, vti in demonstratione, supra allata. *Implicite* vero propositiones continentur in eadem, quae vel per eas, quae adsunt, vel per citationes in memoriam reuocantur. Tales sunt pleraque demonstrationes, in scriptis Wolfianis obuiaae.

CCLXXXIV. DEMONSTRATIO CONSUMMATA est demonstratio ordinata completa. In casu opposito **INCONSUMMATA**.

CCLXXXV. VERITATES INTER SE CONNEXAE sunt, si cognitio vnius pendet a cognitione alterius.

Its

Ita in Systemate Wolfii sunt veritates connexae, cum subsequentes semper ex antecedentibus intelligantur.

CCLXXXVI. CIRCULVS IN DEMONSTRANDO est vitium, quo quis ad demonstrandam propositionem aliquam vitur alia, quae independenter ab illa demonstrari nequit, siue, *cum quis propositionem A. probat per propositionem B. & propositionem B. rursus per propositionem A.*

Eiusmodi circulum committeres, si hanc propositionem, *ens simplex non est figuratum*, per hanc probares *quia ens simplex non est extensum*, interrogatus autem, *cur ens simplex non est extensum?* responderes *quia non est figuratum*. Cl. Stracklerus, principium contradictionis a priori demonstraturus, circulum apertum commisit, de quo videatur *Carpou dissert. de principio Rat. suff. §. 6.* Ceterum non attinet hic, multis disquirere num argumentum, quo existentia Dei ex finibus rerum probatur, circuli inculari queat. *conf. interim Wolfii commentatio de differ. nexus fatalis & sapientis, idem Cantzii usus, philosoph. Wolfianae & Leibnizianae in Theologia T. I. Cap. II. discursu praeliminari p. 53. & sect. II. c. I. de Existencia Dei p. 115.*

CCLXXXVII. METHODVS ANALYTICA est, qua veritates ita proponuntur, prout vel inuentae fuerunt, vel minimum inueniri potuerunt.

Haec methodus in recentiorum Mathematicorum dissertationibus & schediafmatis, quae diariis Eruditorum inferi solent, obuia est.

CCLXXXVIII. METHODVS SYNTHETICA est, qua veritates ita proponuntur, prout vna ex altera facilius intelligi & demonstrari potest.

Hac methodo vitur Wolfius in scriptis suis philosophicis, maxime latinis.

CCLXXXIX. METHODVS MIXTA est, quae ex vtriusque combinatione resultat.

CCXC. COMPILATOR dicitur, qui, quae ea de re, quam sibi pertractandam sumsit, per alios

libros sparsa reperit, in vnum cogit insuper habitave it tum connexione, vel in scripto dogmatico historico, finis ac ordinis nulla habita ratione.

CCXCI. SYSTEMA est veritatum inter se & cum principis suis connexarum congeries.

CCXCII. SYSTEMATIS conditor est, qui veritates apud alios autores obuias suoque fini accommodatas eligit, & inter se connectit.

CCXCIII. PLAGIARIUS est, qui, quae ex aliorum scriptis hausit, vel aliunde didicit, a se inuenta esse, affirmat.

Prodiit ante aliquod annos Lipsiae dissertatio *de obligatione philosophi ad religionem*, cuius auctor, dici vix potest, nam graue commiserit plagium. Quae enim profert, sunt ex Sidelii disputatione, non ita multo ante Ienae habita, *de obligatione hominis ad religionem* desumpta, paucis tantum verbis mutatis. Praeclarum vero hominem!

CCXCIV. EPITOMATOR dicitur, qui ex scripto maiore ea seligit, quae dato fini inseruiunt, & exinde minus componit.

E. gr. Florus est epitomator Liuii.

CCXCV. PERTRACTATIO SOLIDA est, quae regulis methodi ad amussim respondet.

CCXCVI. PERTRACTATIO SUPERFICIALIA est, quae ab iisdem aberrat.

CCXCVII. AEQVVS IN INTERPRETANDO dicitur, qui verbis auctoris non alium tribuit sensum, quam quem iisdem conuenire, demonstrare, aut, vbi minime erroneus fuerit, probabiliter austruere valet.

CCXCVIII.

CCXCVIII. INIQUIVS IN INTERPRETANDO dicitur, qui verbis auctoris tribuit sensum erroneum, quem, iisdem conuenire, demonstrare nequit.

Si, quid sit iniquitas in interpretando, distinctius nosse vis, euoleas nonnullarum aduersariorum Wolfii scripta, miraberis ipsorum aequitatem (scil.) in interpretando.

Interpretatio (generatim spectata) est actus mentis, iudicans ex legitimis principiis de sensu sermonis, vel signi, ab alio prolati.

CCXCIX. CONVINCERE dicimur alterum, dum efficimus, ut propositio ipsi certa euadat.

Hinc conuicti dicimur, cum propositio aliqua nobis certa est.

CCC. PERSVASIO (*passive sumpta*) est assensus, qui praebetur propositioni nondum sufficienter explicatae ac probatae.

CCCI. PRAECIPITANTIA in iudicando est actus assentiendi propositioni nondum sufficienter probatae ac explicatae.

CCCII. RATIONES ASSENSVS INTRINSECAE sunt, quae ex notione subiecti desumtae sunt.

CCCIII. RATIONES ASSENSVS EXTRINSECAE sunt, quae aliunde petuntur.

Sic, si huic propositioni, *Deus est summe intelligent*, assensum praebueris, idque ideo, quia natura & indoles subiecti, sc. Dei, te ad assensum illum mouet, ratio intrinseca adest. Si vero hanc propositionem pro vera habueris, quia alii id ipsum affirmant, tunc assentiris ob *rationem intrinsecam*.

CCCIV. PRAEIVDICIVM est iudicium erroneum per praecipitantiam latum.

E. gr. Si quis iudicaret Religionem Romanensium esse optimam, a) quia sic antiquissima, b) quia pars maxima Chri-

fianorum ipsi dedita sit. c) quia homines non ad securitatem perducant. tunc praeiudicio illum occupatum esse dicerem. Iudicat enim per praecipitantiam, quia ob rationes plane insufficientes huic propositioni assentitur. Religio Romana si in eis optima.

CCCV. PRAE IUDICIUM AUTORITATIS est iudicium, quo vera esse statuimus, quae ab altero affirmantur, vel falsa, quae ab eodem negantur, propterea, quod nobis constat, ipsum eadem affirmare, vel negare.

CCCVI. PRAE IUDICIUM NIMIAE CONFIDENTIAE est iudicium erroneum de viribus propriis ad veritatem cognoscendam sufficientibus.

CCCVII. REFUTARE ALTERUM *idem est, ac demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro vera habet.*

Conf. Riebouii dissertat. de Controversiis eruditorum generatim peccatis. Helmstadii 1727. hab.

CCCVIII. ALTERUM IMPUGNARE *dicitur, qui insufficienter probat falsitatem propositionis, quam alter pro vera habet.*

CCCIX. REFUTATIO DIRECTA siue OSTENSIVA est, quae nititur demonstratione directa siue ostensiva.

CCCX. REFUTATIO INDIRECTA siue APOGOGICA est, quae absoluitur demonstratione indirecta siue apogogica.

Conferas ea, quae supra num. CCXLI. & LII. dicta sunt.

CCCXI. REFUTATIO A PRIORI est, si demonstratio falsitatis est a priori, si a posteriori, dicitur REFUTATIO A POSTERIORI.

Demon-

Demonstratio autem a *priori* est, quae nititur definitionibus & axiomatibus, tanquam sui principiis. *Demonstratio* autem a *posteriori* est, quae nititur experientiae indubitatae.

CCCXII. *LOGOMACHIA* est impugnatio propositionis, cui respondentem notionem veram agnoscat impugnans, sed quam ipse alius verba exprimit.

Si quis e. gr. impugnat hanc propositionem: datur *nexus* in hoc universo, & tamen concecit omnes eventus habere suas causas efficientes & finales. quod ipsum *nexus* appellatur. eius impugnatio est *lochomachia*. conf. Werenfels. de *Lochomachiis*.

CCCXIII. *CONSEQUENTIA* est propositio falsa, quae ex alia, quae pro vera venditur, inferitur.

Sumit Wolfius vocem *consequentiae* hic paullo strictius, pro his scilicet ridiculis & periculosis consequentiis, quas aliter, animo nocendi, format & cumulat.

CCCXIV. *CONSEQUENTIARI* dicuntur, qui consequentiis alio fine utuntur, quam animo refutandi.

Conf. Hollmanni dissertat. de iure consequentiarum.

CCCXV. *ARGUMENTUM AB INVIDIA DUCTUM* vocantur rationes, quibus in aliorum placita odium concitatur, quo opprimantur.

Legi hic & expendi meretur Clerici dissertatio de argumento theologico ab invidia ducto, nuper admodum a pererudito quodam Academiae nostrae Magistro separatim edita, & succinctis observationibus collocupletata.

CCCXVI. *PERSECUTOR* est, qui sub praetextu veritatis defendendae dissentientes in discrimen famae, fortunae, immo vitae adducere conatur.

CCCXVII. DEFENDERE SESE (nempe in certamine erudito) nihil est aliud, quam demonstrare, nos ab altero non fuisse refutatos.

CCCXVIII. TENTAMEN DEFENSIONIS est, si quis insufficienter probat, propositionem, quam pro vera vel probabili habet, ab altero non fuisse refutatam.

CCCXIX. SCRIPTA POLEMICA sive ERISTICA sunt, quibus errores refutantur, aliorumque sententiae impugnatae vel defenduntur, vel earum defensio tentatur.

CCCXX. SCRIPTA APOLOGETICA vocantur, quibus continentur definitiones aduersus imputationes errorum ridiculorum & periculorum, nec non aduersus persecutores.

CCCXXI. DISPUTATIO est mutua propositionis alicuius impugnatio ac defensio in loco publico facta.

CCCXXII. THESIS est propositio ad disputandum proposita.

CCCXXIII. OPPONENTS est, qui thesin impugnat vel refutat.

CCCXXIV. RESPONDENS est, qui thesin contra impugnationem defendit.

CCCXXV. PRAESES est, qui partes respondentis suscipit.

CCCXXVI. PROPOSITIO RESTRICTA est, in qua determinatio sufficiens subiecti adest.

E. gr.

E. gr. *Homo, qua corpus, est corruptibilis.* Determinatio autem illa subiecti *restrictio* appellari solet.

CCCXXVII. PROPOSITIO IRRESRTICTA siue RESTRINGENDA dicitur propositio, in qua subiecti, vel praedicati notio non sufficienter determinatur.

E. gr. *Quae rara, sunicara,* est propositio irrestricta, quia in omni casu vera non est adcoque indiget restrictione.

CCCXXVIII. PROPOSITIO LIMITATA est, si determinatio subiecti, vi cuius praedicatum eidem competit, fit vel aliqua eius pars, vel modus.

CCCXXIX. DISTINGVERE RESPONDENS dicitur, cum ipse praemissam syllogismi vel restringit, vel limitat, h. e. determinationem omissam supplet, sub qua praedicatum subiecto conuenit.

CCCXXX. DOCERE est rerum, alieri incognitarum, notitiam verbis, viva voce prolatis, eius animo ingenerare.

DEFI-

DEFINITIONES ONTOLOGICAE.

CCCXXXI.

ONTOLOGIA NATURALIS est complexus notionum confusarum, terminis abstractis, quibus generalia de ente iudicia exprimimus, respondentium, communi facultatum mentis usu acquiratarum.

Quid sit *Ontologia in genere*, indicat definitio XVII. Sic vi ontologiae naturalis nouimus confuse, quid sit spatium, tempus, ordo &c.

CCCXXXII. ONTOLOGIA ARTIFICIALIS est distincta explicatio ontologiae naturalis.

CCCXXXIII. PRINCIPIVM CONTRADICTIONIS dicitur haec propositio: *Fieri non potest, ut idem simul sit & non sit.*

Vid. Bulfingerus diluc. Sect. I. c. III. Demonstrare conatus est Strahlerus hoc principium a priori, in dissertat. I. de Existentia Dei §. 321. sed quo successu, ostendit Cl. Carpovius in dissertat. de principio rationis suff. §. VI. & Mullerus in demasquirten philos. §. 3.

CCCXXXIV. CONTRADICERE aliquis sibi ipse dicitur, si idem simul esse & non esse pronunciat.

CCCXXXV. CONTRADICTIO est simultanea eiusdem affirmatio & negatio.

E. gr. Contradictio est, si affirmas, *mundi euentus esse per causas efficientes & finales inter se connexos*, & simul negas, *mundi euentus per causas efficientes & finales esse connexos*,

CCCXXXVI. RATIO SUFFICIENS est id, unde intelligitur, cur aliquid sit.

E. gr.

E. gr. Si cera, soli exposita, liquefit, ratio sufficiens liquefactionis est calor solis. Ex praesentia enim caloris solis intelligitur, cur cera potius liquefiat, quam non dura maneat.

CCCXXXVII. NIHILUM est, cui nulla responderet notio.

In Metaphysica germanica §. 28. Wolfius definit *nihil* per id, quicquid nec est, nec esse potest, siue, quod idem est, quicquid impossibile est. Quae definitio eadem est cum praesenti. Quicquid enim impossibile & contradictorium est, id cogitari nequit, adeoque ipsi nulla responderet notio.

CCCXXXVIII. ALIQUID est, cui aliqua notio respondet.

CCCXXXIX. PRINCIPIUM RATIONIS SUFFICIENTIS est *propositio: Nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit.*

De hoc principio, recentiori aetate a permultis in controversiam vocato, videantur *Bulfingerus* dilucid. Sect. I. c. 3. item *Straehlerus* in tr. de sensu atque usu Principii rationis suff. *Hagmeieri* dissert. de princ. Rat. suff. & *Carpou* in ditto. de Principio Rat. suff. & *Hogen* in Commentat. de Methodo Mathematica p. 13. ubi nouam huius principii demonstrationem concinnare voluit, quam tamen vberius examinare, non est huius loci. Quae *Langius*, aliique contra hoc principium monuerunt, dudum confutata sunt.

CCCXL. IMPOSSIBILE est, quicquid contradictionem inuoluit.

CCCXLI. POSSIBILE est, quod nullam contradictionem inuoluit.

Obseru. I. Sumitur *possibile* a Wolfio latius, pro omnisc. eo, quod existit & existere potest. Quo sensu non contradistinguitur *actu*, sed *impossibili*, conf. *Kindler* de philosophia possibilium.

Obseru. II. Caue hanc definitionem cum nonnullis adeo improbes, quod negatiua est. Constat enim ex regulis Logicis, quod definitiones negatiuae locum habere queant, si alterutrum contradictorium positue fuerit definitum, & vnum contradictorie oppositum negetur de altero. Quam
qu

quidem regulam facile applicabis, si nosti possibile atque impossibile sibi opponi tanquam contradictoria. cf *Schlosseri* dissertat. de Cautione philo. circa definitiones § 32. 199. *Hagen* de Methodo Mathematica p 160

Obseru III. Suppedatur a nonnullis τῶν possibili definitio positina. *Possibile* definiunt per id, cuius existentiae praestandae sufficiunt vires alicuius rei existentis. co *Bülfinger*. in diluc. §. 8. 199. item in tr. de origine mali § 126. 199. *Schlosseri* dissert. Epistolica ad Hohensetiu de Ideis. §. 9. 199. & *Frobenius* in commentat. de phil sophiae indole & fatiis.

CCCXLII. INDETERMINATVM est, de quo nihil adhuc affirmari potest, etsi de eo quid affirmari posse non repugnet.

Sic voluntas nostra ratione appetitionis vel auerfat onis actualis consideratur vt *indeterminatum* quid. Vndum enim de voluntate si spectatur vt facultas mentis, affirmatur, quod appetat bonum, aut malum auerferi, quavis eiusmodi quid, accedentibus aliis circumstantiis affirmari non repugnet.

CCCXLIII. NOTIO IMAGINARIA est, qua ob quondam similitudinem fingitur, quod non est, vt per imaginem quandam veluti oculis praetensistere queamus, quod in eos non incurrit.

E. gr. In logica notio Syllogismi imaginaria est, si eum nobis imaginamur tanquam aedificium. Quae enim ad aedificium pertinent, ea ad syllogismum transferimus. Requirit aedificium a) fundamentum, cui superstruatur, ita quoque syllogismus. b) Materiam, ex qua conficiatur, postulat aedificium, ita etiam syllogismus. c) Materiae coagmentationem & dispositionem aptam: sic quoque syllogismus. d) Requirit denique aedificium regulas ad quas extruatur. - Pari modo syllogismus &c.

CCCXLIV. NOTIO REALIS est, quae omne fictitium excludit.

CCCXLV. DETERMINATVM est, de quo aliquid affirmare debet.

Sic

Sic conceptus *spiritus* determinatus est, cum a) affirmas quod sit ens simplex, b) intellectu gaudeat, c) voluntate praedita sit.

Obleru. II. Vt distinctam r̄s determinati & indeterminati notionem acquiras, expende, quae huc adponam, verba Bülfingeri in dil. §. 82. *Pensatis casibus*, inquit vir acutus, quibus aliquid determinatum dicitur vel indeterminatum, deprehendo in prioribus rem ita esse comparatam ut una propositio de ea re contradictoriarum vera sit & altera sit falsa. In posterioribus, id non adesse (deprehendo) An Titius est diues? dic: Titius est diues, non est diues. Altera propositio est vera, altera est falsa. An homo est diues? Dic: homo est diues, homo non est diues: Non est altera vera, & altera falsa; potest utraque esse falsa, & utraque vera prout subiectum homo vel uniuersaliter sumitur, vel particulariter pro bis, aut illis. Prioris dicitur determinata veritas, posterioris indeterminata.

CCCXLVI. DETERMINARI C dicitur per B, si de ipso A affirmatur B, atque ideo de eodem quoque affirmari debet C.

E. gr. Si de anima affirmatur, quod sit ens simplex, de eadem quoque affirmari debet quod sit incorruptibilis. *Incorruptibilitas* adeo animae determinatur per *simplicitatem* animae. Cantzius in T. II. tr. de vsu philof. Leibn. in Theol. p. 354. *Id nos*, inquit, *determinamus, quod quomodo ab aliis rebus distinctum sit, accurate explicamus.* Conf. Bülfinger, diluc. §. 82. sqq. & tr. de orig. Mali. §. 180.

CCCXLVII. DETERMINANTIA dicuntur ea, per quae determinantur alia. DETERMINATA vero sunt, quae per alia determinantur.

CCCXLVIII. DETERMINATIONES sunt ea, quae in aliquo subiecto certo respectu determinata fiunt.

E. gr. *Spiritus* determinationem absoluunt 1) *simplicitas*, 2) *intellectus*, 3) *voluntas*.

CCCXLIX. ENS dicitur, quod existere pot. si, s. cui existentia non repugnat.

Wolfius in Metaph. Germanica §. 16. definit ens per id, quod est possibile, siue iam actu existat, siue non. Quae definitio

tio

tio non diuersa est a praesenti, qua ens, quatenus cum actuale, tum potentiale, sub se comprehendit, explicatur. Quicquid enim existit, etiam existere potest vt adeo non habeas, quod putes, Wolfium hic tantum ens in potentia definire. conf. Straehleri Prüfung §. 4. leqq. & Müllerus in demasquieren philosopho § 8.

CCCL. NON ENS dicitur, quod existere nequit, consequenter, cuius existentia repugnat.

CCCLI. ENS FICTIVUM dicitur id, cui existentiam non repugnare sumimus, vt vt reuera eidem repugnet.

E. gr. Respublica coecorum.

CCCLII. ENS IMAGINARIUM est, quod notionem imaginaria exhibetur.

Ita memoria, cum concipitur vt idearum receptaculum, est ens imaginarium. De notionem imaginaria vid. dehnit.

CCCXLIII.

CCCLIII. ENTIA EXTERNA sunt illa entia, quae ab alio ente dato diuersa sunt.

CCCLIV. ESSENTIA est id, quod primum de ente concipitur, & in quo ratio continetur sufficiens, cur cetera vel actu insint, vel in esse possint.

E. gr. Rationalitas est essentia hominis 1) quia nihil prius in homine quatenus homo est, concipi potest, 2) quia ex rationalitate reliqua omnia fluunt, quae homini, vt homini, constanter insunt.

CCCLV. EXISTENTIA s. ACTUALITAS est complementum possibilitatis.

Complementum autem possibilitatis dicitur id, quod possibile potest habere praeter possibilitatem suam. Bülfingerus definit existentiam §. 270. d. luc. per illum essentiae statum, quo apta est ad agendum vel patiendum. Quae definitio idem dicit, quod Wolfii. Cum enim complementum possibilitatis fit id, quod possibile potest habere praeter possibilitatem suam, possibile autem praeter possibilitatem suam possit habere statum, quo aptum est ad agendum vel patiendum, siue existentiam, apparet, statum illum siue existentiam esse comple-

men-

mentum possibilitatis. conf. Mülleri demasquirter phil. §. 7.
& Strahleri dissertat. I. de Existent. Dei §. 32.

CCCLVI. ENS AGTUALE est ens, quod existit.

CCCLVII. ENS POTENTIALE est, quod ad alia existentia relatum in iis habere potest rationem sufficientem existentiae suae.

Accipe exemplum a Wolfio prolatum: *Arbor*, inquit, *in semine delirescens, quatenus per entia alia existentia ad actum deduci potest, est ens potentiale.* Conf. ipse Wolf. Ontol. Lat. p. 143. & 144.

CCCLVIII. ENS IN POTENTIA PROXIMA dicitur, si ens potentiale rationem sufficientem existentiae suae habet in entibus actualibus.

E. gr. *Arbor*, tatens in semine foecundo, est ens in potentia proxima. conf. Wolf. Ontol. p. 145.

CCCLIX. ENS IN POTENTIA REMOTA dicitur, si ens potentiale rationem sufficientem existentiae suae in entibus potentialibus habet.

E. gr. *Munus ecclesiasticum Caii* adhuc in cunctis vagientis.

CCCLX. AFFECTIONES ENTIS sunt quaevis ipsius praedicata, siue ea enti intrinseca, siue extrinseca fuerint.

CCCLXI. EADEM dicuntur, quae sibi inuicem substitui possunt, saluo quocunque praedicato, quod vni eorum vel absolute, vel data sub conditione, conuenit. Siue: *EADEM sunt, quorum quodlibet continet omne id, quod est in altero.*

Sumas duo pondera, quorum vnum loco alterius substitui potest, ita, vt, substitutione facta, nulla eueniat mutatio, tunc habebis pondera eadem. Quae Strahlerus & hic monuit, refutauit Müllerus in demasquirten philof. §. 9.

CCCLXII. NUMERO IDEM est, quod de se ipso affirmari potest in singulari, seu, quod bis existere repugnat.

E

E. gr.

E. gr. Individua, Paullus, Titius &c.

CCCLXIII. DIVERSA sunt, quae sibi inuicem substitui nequeunt, salvo omni praedicto, quod vni eorum vel absolute, vel sub data conditione tribuitur.

CCCLXIV. NUMERO DIVERSA sunt quorum vnum de altero affirmari nequit, seu quorum vnumquodque propriam sibi habet existentiam.

E. gr. *Titius & Sempronius* considerantur vt personae duae. Vnde patet, Titium non dici posse Sempronium, & Sempronium non Titium. Quo ipso intelligitur, Titium esse a Sempronio & Sempronium a Titio diuersum & quidem numero

CCCLXV. SIMILIA sunt, in quibus ea eadem sunt, per quae a se inuicem discerni debebant. Siue: *SIMILIA sunt, quae easdem habent notas characteristicas.*

CCCLXVI. SIMILITUDO est identitas eorum, per quae entia a se inuicem discerni debebant. Siue: *est identitas notarum characteristicarum.*

Sic in duobus libris deprehendis similitudinem, si notae characteristicae, e. gr. ligatura, forma &c. quibus alter ab altero libro debebat discerni, fuerint eadem.

CCCLXVII. EANDEM ESSENTIAM HABENT, quae eandem definitionem geneticam habent. Siue: A & B EANDEM ESSENTIAM HABENT, si modus, quo fieri posse concipitur A, essentiam conuenit in B.

CCCLXVIII. SIMILEM ESSENTIAM HABERE dicuntur A & B, si essentialium, per quae determinatur A, quantitates eandem ad se inuicem rationem habent, quam habent essentialium iisdem respondentium quantitates, per quae determinatur B.

CCCLXIX.

CCCLXIX. DIVERSAM ESSENTIAM habent, quae definitionem geneticam diuersam habent: siue: A & B diuersam habere dicuntur essentialiam, si modus, quo fieri posse concipitur A, non conuenit in B.

CCCLXX. DISSIMILEM ESSENTIAM habent A & B, si essentialium, per quae determinatur A, quantitates diuersam ad se inuicem habent rationem, quam quantitates essentialium iisdem respondentium, per quae determinatur B.

CCCLXXI. SIMILITUDO ENTIVM ESSENTIALIS est, quae per similitudinem essentialium inest, siue quae in similitudine essentialium, & eorum, quae per essentialia determinantur, consistit.

E. gr. In Caio & Titio datur similitudo essentialis, in eo enim sunt similes, quod uterque ratione praeditus sit.

CCCLXXII. SIMILITUDO ACCIDENTALIS ENTIVM est, quae non consistit in similitudine essentialium, sed quae aliunde iis superaccedit.

E. gr. Similitudo ratione facierum, & morum.

CCCLXXIII. DISSIMILIA sunt, in quibus ea diuersa sunt, per quae a se inuicem discerni debent, siue: *in quibus notae characteristicae sunt diuersae.* DISSIMILITUDO hinc est diuersitas notarum characteristarum.

CCCLXXIV. ENS OMNIMODE DETERMINATVM dicitur, in quo nihil concipitur indeterminatum, quo nondum determinato cetera, quae insunt, actu esse nequeunt.

Huc referimus omne id, quod existit, vel actu est.

CCCLXXV. **ENS UNIVERSALE** est, quod omnimode determinatum non est, siue: quod tantummodo continet determinationes intrinsecas communes pluribus singularibus, exclusis iis, quae in individuis diuersae sunt.

E. gr. *Spiritus*, ut spiritus, est ens universale, item homo, quatenus non consideratur, ut hoc vel illud individuum.

CCCLXXVI. **DETERMINATIONES GENERICAE** sunt illae, quae notionem generis ingrediuntur.

E. gr. In notione *animalis*, quod genus est hominis, continetur, quod uiuat & sentiat. *Vita* itaque & *sensio* sunt determinationes genericae.

CCCLXXVII. **DETERMINATIONES SPECIFICAE** sunt, quae notionem speciei ingrediuntur.

E. gr. Determinatio hominis est *rationalitas*.

CCCLXXVIII. **DETERMINATIONES COMMUNES** sunt, quae individuis & speciebus, vel speciebus & generi, vel generibus inferioribus & generi superiori, simul insunt, seu: quae simul insunt inferioribus & superiori, sub quo continentur.

E. gr. *Viure* & *sentire* sunt determinationes communes, insunt enim speciebus, e. gr. homini & bruto &c. & generi, sc. animal.

CCCLXXIX. **DETERMINATIONES PROPRIAE** sunt, quae inferioribus tantum insunt, non autem superiori, sub quo eadem continentur.

E. gr. Determinationes individuorum, veluti, haec statura, aetas, sexus &c.

CCCLXXX. **DIFFERENTIA NUMERICA** sunt determinationes, individuis propriae.

CCCLXXXI.

CCCLXXXI. DIFFERENTIA SPECIFICA

sunt determinationes, speciebus propriae.

E. gr. *Rationalitas* est differentia specifica hominis.

CCCLXXXII. RES est id, quod est aliquid.

Quid vero sit *aliquid*, vide in defin. 338.

CCCLXXXIII. OPPOSITA *sunt, quorum unum inuoluit negationem alterius.*

E. gr. *Limitatum esse & non limitatum esse.*

CCCLXXXIV. PRIVATIO *est defectus alicuius realitatis, quae esse poterat.*

E. gr. *Notitia* est realitas, quae homini inesse poterat. *Defectus* adeo notitiae siue ignorantia, est privatio.

CCCLXXXV. ENS PRIVATIVUM dicitur defectus realitatis, instar entis consideratus.

E. gr. *Mors* est privatio, cum vero illa privatio siue ille defectus vitae per modum entis consideretur, mors dicitur ens privativum.

CCCLXXXVI. ENS POSITIVUM dicitur, quod est aliquid.

Res & ens positivum sunt unum idemque. Quid vero *res* sit, quid sit *aliquid*, docent defin. 382. & 338.

CCCLXXXVII. PRIVATIVE OPPOSITA sunt ens positivum, &, quod rei respondet, privativum.

E. gr. *Imago Dei & peccatum.*

CCCLXXXVIII. NECESSARIUM *est cuius oppositum est impossibile, siue contradictionem inuoluit.*

Sic. gr. *existentia Dei* est necessaria, quia oppositum *existentiae*, sc. *non existentia* est impossibile, & inuoluit contradictionem, Deum non existere. De definitione $\tau\delta$ necessarii vid. *Thümmigius* in dissertat. de genuina & completa necessarii notione, *Castellis* hab. 1724. *Bülfinger* diluc. S. I. c. II. §. 42. it. in tr. de origine mali §. 151.

CCCLXXXIX. **VNICVM DICITVR ID,**
cui simile non datur, vel quod sui simile non habet.

E. gr. Deus hoc modo est vnicus.

CCCXC. **MVTABILITAS** est possibilitas substitutionis alterius pro eo, quod est, vel accessionis eius, quod non est, ceteris, quae sunt manentibus iisdem.

E. gr. Si homo fuerit pius, impius fieri potest. Quatenus itaque impietas pietati succedere potest, eatenus pietas mutabile quid est & homo ipse mutari potest. Mutabilitas igitur pietatis atque hominis in eo deprehenditur, quod, ceteris quae homini insunt saluis, pietati substitui potest impietas.

CCCXCI. **IMMVTABILITAS** est impossibilitas substitutionis alterius pro eo, quod simul est, vel accessionis eius, quod non est, ceteris, quae simul sunt manentibus iisdem.

Hinc homo, quatenus gaudet rationalitate, immutabilis, est. Fieri enim non potest, vt homo, rationalitate salua, sit brutum.

CCCXCII. **CONTINGENS** est, *cuius oppositum nullam inuoluit contradictionem, s. quod aliter esse potest.*

Contingens recte definiri negatiue, ex iis patet, quae ad definitionem τ 8 *possibilis* p. 61. annotauimus. e. gr. mundus est contingens, poterat enim non esse, poterat etiam alio modo esse.

CCCXCIII. **ABSOLVTE NECESSARIVM** est id, cuius **IN SE, siue absolute spectati, oppositum impossibile, est.**

E. gr. Existentia Dei est absolute necessaria.

CCCXCIV. **HYPOTHETICE NECESSARIVM** est illud, cuius *oppositum non nisi in hypothesis data, seu SUBDATA QVADAM CONDITIONE impossibili est.*

Sic e. gr. quando pluit, necessarium est terram madefieri, sed sub hac tantum conditione id necessarium est si pluit.

CCCXCV.

CCCXCV. **ENS NECESSARIUM** est, cuius existentia est absolute necessaria, siue: quod rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habet.

E. gr. Deus.

CCCXCVI. **ENS CONTINGENS** est, quod existentiae rationem sufficientem in essentia sua non habet, siue: quod rationem suae existentiae extra se in ente alio, aut in ente a se diuerso, habet.

E. gr. Mundus.

CCCXCVII. **VNITAS ENTIS (METAPHYSICA)** est inseparabilitas eorum, per quae ens determinatur.

Ita e. gr. haec mensa est vnum quid, quatenus ea, per quae haec mensa determinatur, i. e. per quae efficitur, vt haec mensa sit haec mensa, nec alia, ita sunt coniuncta, vt, quamdiu mensa haec debet manere haec mensa, separari nequeant.

CCCXCVIII. **MULTA** sunt A, B, C & D, si A fit vnum, B fit vnum, C fit vnum, D fit vnum, nec tamen A, B, C & D sint idem.

CCCXCIX. **NUMERVS VVIGARIS** s. **RATIONALIS INTEGER** est vnitatum multitudo. **NUMERVS** autem **INGENERE** est id, quod ad vnitatem eam habet relationem, quam recta quaedam data ad rectam datam aliam habere potest.

CCCC. **TOTVM** est vnum, quod idem est cum multis. **PARTES** vero **TOTIVS** sunt multa, quae simul sumpta idem sunt cum vno.

E. gr. Considera corpus humanum. Pedes manus, truncus & caput simul sumpta constituunt corpus humanum, quod vnum est, corpus vero humanum idem est cum manu, pede, trunco & capite simul sumtis. Vnde corpus humanum est totum. cf. Mülleri de maq. quiter philosoph. §. 13.

CCCCI. QUANTITAS est discrimen internum similitum, b. e. quo similia, salva similitudine, intrinsicè differre possunt.

Straeblersi contra hanc definitionem monita vide in Mülleri dema'quirt. philof. p. 35. conf. Cl Frobesii Specimen Math. I. vbi notionem quantitatis distinctè euoluit. item Cel. Hofius in dissertat. de notione quantitatis, Vitemb. 1732. habit.

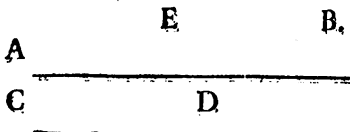
CCCCII. A EQVALIA sunt, quae salva quantitate sibi mutuo substitui possunt, siue, quod idem est, quae eandem habent quantitatem. IN A EQVALIA sunt, quorum vnum alteri, salva quantitate, substitui nequit, s. quae diuersam habent quantitatem.

Hinc aequalitas, in abstracto, est quantitatis identitas, & inaequalitas quantitatis diuersitas.

CCCCIII. MAIUS est cuius pars alteri toti aequalis est.

CCCCIV. MINUS est, quod (TANQUAM TOTUM) parti alterius aequale est.

Sumas e. gr. has duas lineas, quarum altera altera maior est.

Hinc linea AB est sine dubio maior linea CD. Ratio, quia pars lineae AB, (quam partem AE vocabimus) est aequalis, quod vides clarissime, toti lineae CD. Sic contra ea linea CD. est minor, quam linea AB, quia linea CD, tanquam totum, aequalis est parti lineae AB.

CCCCV. PARS ALIQVOTA est, quae aliquoties repetita toti fit aequalis.

CCCCVI. PARS ALIQVANTA est, quae aliquoties repetita vel maior fit toto, vel eodem minor est, seu, quae repetita aliquoties toti aequalis fieri nequit.

CCCCVII.

CCCCVII. QVANTITATES HOMOGENEAE sunt, quarum vna aliquoties sumta alteram superare potest.

CCCCVIII. QVANTITATES HETEROGENEAE sunt, quarum vna aliquoties sumta alteram superare nequit.

Exempla ex Mathesi desumpta deprehendes in Wolf. Ontol. Lat. p. 281.

CCCCIX. DVPLEX dicitur B ipsius A, si eadem A bis sumto fuerit aequale. TRIPLEX, si ter sumto fuerit aequale. Et sic porro.

CCCCX. DIMIDIUM alterius dicitur, quod bis sumtum alteri fit aequale.

CCCCXI. NVMERVS DETERMINATVS est, qui refertur ad vnitatem datam. NVMERVS VERO INDETERMINATVS est, qui refertur ad vnitatem vagam, pro qua assumi potest, quodcunque visum fuerit.

CCCCXII. AVGERI dicitur, quod homogeneo adiecto efficitur maius.

CCCCXIII. IMMINVI dicitur, quod homogeneo ab eodem ablato, efficitur minus.

CCCCXIV. MAGNITVDO est multitudo partium, totum constituentium.

CCCCXV. MAGNITVDO DETERMINATA est, si numerus partium assignari potest. INDETERMINATA est, si numerus partium non est assignabilis.

CCCCXVI. MAGNVM dicitur, quod plures partes habet respectu alterius. PARVVM, quod pauciores habet respectu alterius totius.

CCCCXVII. METIRI MAGNITVDINEM DIGIMVR, si magnitudinem aliquam pro vnitatem assumimus, & alterius magnitudinis rationem

nem ad eam determinamus. **MENSURA** dicitur magnitudo, quae pro unitate assumitur, **MENSURATVM** autem est magnitudo altera, cuius ad mensuram ratio inuestigatur.

CCCCXVIII. QUALITAS est determinatio rei intrinseca, quae sine alio assumpto intelligi potest.

Hac ex definitione patescit, quomodo a quantitate differat qualitas. Quantitatem sine alio assumpto intelligere non possumus, quod est ex manifestum est, quod, cum notionem quantitatis ope verborum alterius, animo ingenerare vis, id fieri nequeat alia ratione, quam ubi aliam quantitatem assumis, & ad huius rationem eam, cuius notionem cum altero communicare vis, exis. Qualitatis vero notio ita animo ingeneratur, ut, quamvis confusa sit, tamen solis verbis queat rursus produci. Sic e. gr. licet de eo, quod amarum est, non nisi formemus nobis confusam ideam, nihilo secius, si alteri dixerimus, nos amarum cibum nobiscum sumsisse, intelliget, qualis ille sit, idque sine alio dato cibo vel potu, ad quem cibus gustatus referri debeat. Amaritudo itaque, quae cibo inest, est eius qualitas. Hinc in oppositione ad qualitatem definit Wolfius §. 453. Ontol. *quantitatem* per determinationem intrinsecam, quae tantum dari, sine alio autem assumpto intelligi nequit.

CCCCXIX. QUALITATES PRIMITIVAE sunt, quibus aliae priores in ente concipi nequeunt, vnde ratio reddi possit, cur eidem insint.

E. gr. Rationalitas in homine.

CCCCXX. QUALITATES DERIVATAE sunt, quarum reddi potest ratio ex qualitatibus aliis, quae simul insunt, cur ipsaemet vel actu insint, vel inesse possint.

E. gr. Pietas, eruditio.

CCCCXXI. CONGRUENTIA est aequalitas similitum.

Sic e. gr. duo libri congruunt sibi inuicem, si & eiusdem fuerint quantitates, & ceterae quoque notae characteristicae fuerint eadem.

CCCCXXII.

CCCCXXII. TERMINVS *sive* LIMES est *id, ultra quod nihil amplius in re concipere licet ad eandem pertinens.*

CCCCXXIII. ORDO est *similitudo obuia in modo, quo res iuxta se inuicem collocantur, vel se inuicem consequuntur.*

Obseru. I. Hanc definitionem, quae cum Cel. Walchii definitione in Lexico philosoph. sub tit. *Di dnung* tradita, fere eadem est, intelliges plenius, si ad casum specialem, in quo ordo deprehenditur attenderis. Sic in bibliotheca, quod exemplum, definitioni illustrandae perquam accommodatum, ab ipso Wolho, legimus, adhibitum, variū libri sibi inuicem coëxistunt. Si in modo, quo iuxta se inuicem collocantur, similitudinem obscuramus, i. e. si ita ipsos reperimus dispositos, ut ii, qui eiusdem sunt argumenti, item, qui eiusdem sunt formae, eiusdem denique ligaturae, eodem loco reponantur, ordinis, in disponendis libris, rationem habitam fuisse, dicimus.

Obf. II. Rüdigerus in der *Gegennehmung von dem Wesen der Seele und des Geistes* p. 128. & sqq. nonnulla contra hanc definitionem monuit a) phrasin quam Wolfius in *Metaphysic.* Germ. hac in definitione adhibuit: *neben einander erfolgen*, false perstringit. Quam tamen loquendi formulam, unico exemplo processionis alicuius, defendere liceret, nisi rem, hac loquendi formula indicatam, potius recipere debere philosophum, existimarem. Illud *neben einander folgen* optime a Wolfio latine per *collocari iuxta se inuicem*, expressum est. b) putat Rüdigerus, in eo omnia sibi esse similia, quod sint entia, adeoque nullam esse posse confusionem in mundo. Nulla, fateor, *absolute talis* consilio locum habere potest. Si entia sibi coëxistentia vel succedentia in eo sunt similia, quod sint entia, hoc respectu adest ordo, quamuis multis aliis respectibus possit adesse summa confusio. c) Confundere Wolfium, putat vir Cel. berrimus, ordinem cum successionem vel subordinationem. *Also* inquit, *wenn ich hinter einander stelle, und zwar ohne eine gewisse Distanz zu beobachten, ein Dintfaß, eine Tobackspfeife, ein Paß-Glaß, eine Stange Siegellack, einen Kork-Stöpsel und*

und den Terentium, (elegans profecto combinatio!) so wird niemand sagen können, daß dieses eine Ordnung sey, es müßte aber eine seyn nach des Herrn A. definition, Denn es wird vielerley zusammen genommen als eins betrachtet, u. findet sich darinnen, wie es aufeinander erfolgt, etwas ähnliches, nemlich es sind alles solida auch arte facta. Resp. Et hoc respectu in iis rebus, quae sibi succedere finguntur, adest ordo, quatenus omnes sunt opera artis Regulas ordinis Rüdigerus ante oculos non habuisse videtur, Constat, quo plures adfuerint regulae ordinis eo maior est ordo, quo vero pauciores regulae, eo minor ordo, Potest hinc in vna eademque re adesse ordo & eodem tempore confusio, diuerso tamen respectu. Sic dispositio librorum in bibliotheca potest esse ordinata, si formam librorum & externam figuram respexeris, quamuis adsit summa simul confusio, si materiarum habeatur ratio. Eodem modo in iis, quae per fictionem Rüdigerianam iuxta se inuicem collocantur aut sibi succedunt; adest ordo quatenus a) in eo similia sunt, quod sint entia, b) quod sint entia composita, c) quod sint artefacta, quem ordinem vocamus internum, quamuis aliis respectibus adsit confusio, conf. de ordine Wolf, in annotat, ad Metaphysic, §. 43. sqq. & Hagen de Method, Mathem, p. 18. sqq.

CCCCXXIV. REGULA est propositio enuncians determinationem rationi conformem. Clarius; Regula est propositio, iuxta quam actiones determinantur, vel institui debent,

Wolfius in philosoph. morali german. §. 146. inquit: Eine Regel ist ein Satz, darnach man sich in seinem Thun und Lassen richtet. Sic haec propositio: *Minor propositio in prima figura semper sit affirmans* est regula, quia secundum hanc propositionem in ratiocinando nos conformare debemus.

CCCCXXV. DEFECTVS est determinatio regulae contraria.

E, gr. Regulae styli exigunt, vt stylus sit perspicuus, si itaque adfuerit in stylo determinatio huic regulae contraria, i. e. si obscuritas adest, defectus in stylo compareret.

CCCCXXVI.

CCCCXXVI. CONFUSIO *sive* INORDINATIO (die Unordnung) est dissimilitudo obuia in modo, quo res iuxta se inuicem collocantur, vel se inuicem consequuntur.

E. gr. Si libros ita collocatos vides in bibliotheca, vt, cum ratione materiarum, tum ratione formae, nulla appareat similitudo, adest confusio.

CCCCXXVII. VERITAS (TRANSCENDENTALIS s. METAPHYSICA) est ordo eorum, quae enti conueniunt.

Obf. I. Haec definitio veritatis Metaphysicae conuenit cum illa Metaphysicorum communi, qua *veritatem transcendentalem* explicant *per habitudinem entis ad debitam essentiam* sive per eiusmodi affectionem, qua res habet, quae in eius essentiae & naturae debentur. *Res enim*, sunt verba Cl. Schlofferi in dissertat. epistolica ad Hoheisel, de ideis p. 23. *tum habet essentiam debitam, si is ibi obstruatur ordo, vt principio rationis sufficientis omnia conformiter fiant, atque adeo secundum hanc similitudinem, omnia ordine suo ex natura entis sequuntur, ita, vt ex conceptu quodam primario concipere possis attributa reliqua, & modorum etiam adsit ratio, in aliis, quippe rebus extraessentialibus.*

Obf. II. Obiicit Cl. Hoheisellus, 1) in somnio etiam res satis bono ordine fisci. *Resp.* in somnio quatenus est operatio imaginationis, conceditur, sed hoc respectu somnium actum nanciscitur, in somnio vero, *materialiter* considerato, negatur. Namque in rebus, de quibus somnio, non adest nexus, non adest ordo, ita, vt vnum ex altero secund. Princ. rat. suff. possit explicari. conf. Wolf. *Metaphys. Germ.* 142. & 143. 2) Obiicit Hoheisellus, etiam illum, qui cum iudicio mentitur, ordinem seruare posse exactissime. *Resp.* confunditur hic veritas ethica cum metaphysica. De illa non est sermo. 3) Excipit idem, dari propositiones verissimas, in quibus tamen nullus obseruatur ordo. *Resp.* confunditur hic veritas logica cum Metaphysica. conf. Schloffer in citat. dissertat. p. 22. sqq. Straehleri dissertat. I. de existentia Dei. p. 4. & ipsius Examen philosophiae Wolf. §. 85. Mülleri demasquiter philosophus p. 166. & Wolfius ipse in annot. ad *Metaphys.* p. 73.

CCCCXXVIII.

CCCCXXVIII. ENS VERVM est, in quo datur veritas.

Videri poterat haec definitio esse synonymica, at legitima illa est et bona. Constat enim ex regulis Logicis, quod si conjugatum siue synonymia in antecedentibus fuerit explicata, eiusmodi definitio formari possit. Iam vero cum Wolfius §. antecedenti definierit, quid sit *veritas*, facile vides, hanc definitionem non esse identicam.

CCCCXXIX. PERFECTIO est consensus in varietate, seu est consensus plurium a se inuicem differentiam in vno. CONSENSVS est tendentia ad idem aliquod obtinendum.

Obseru. I. Consideres e. gr. vitam studiosi, in academia commorantis. Complectitur hae multas actiones liberas, adque varia. Finis & scopus, siue vnum illud, ad quod actiones studiosi, in academia degentis, tendere debent, est eruditio & pietas. Si itaque omnes actiones studiosi ita inter se consentiunt, & totus complexus actionum eo tendit, vt eruditio & pietas obtineatur, tunc, propter hunc consensum actionum studiosi ad finem praestitutum, tribuimus ipsius vitae academicae perfectionem. Aliis exemplis, a corpore, a republica &c. desumptis, haec perfectionis definitio, multarum profecto conclusionum feracissima, illustrari potest. Vides interim, ad omnem perfectionem requiri a) varia, b) consensum variorum, c) finem & scopum, ad quem ista varia collineant.

Obs. II. Multa contra hanc definitionem monuerunt Langius, Straehlerus, alii. Nunc latiore illam esse suo definito, clamitant, nunc eodem angustiore. Obicit vener. Langius in *der Entdeckung* p. 374. secundum hanc definitionem etiam vitae hominis Epicuraci et dissoluti posse tribui perfectionem. Cum enim homo ἀσωτος singulis diei horis certum voluptatis genus eligit, idque vitae genus dies noctesque ad vitae vsque finem continuet, consensus adest et uniformitas actionum. Annon haec est, secundum definitionem Wolfii, perfectio? Hanc non tam meis, quam Bülfingensi verbis respondebo. *Falleretur*, inquit vir profunde doctus, *qui*

qui perfectum diceret statum hominis per omnem vitam scelesti, quia consentiunt actiones. Primo enim nec omnes consentiunt, quaerit enim felicitatem, & agit felicitati etiam temporali externae & internae, (h. e. conseruationi 1) opum, siue facultatum externarum, tum 2) corporis & 3) culturae atque 4) tranquillitati mentis) contraria! Num ille consensus est? Tum vero dissentiant acta & destinatio hominis diuina etiam naturaliter cognoscibilis, & ex nostris praecipue dogmatis facile demonstrabilis. Dissentiunt porro ipsius actiones & salus atque commodum societatis. Dissentis denique status praesens a futuro. Egregia sc. perfectio? conf. Diluc. p. 124.

Obf. III. Straehlerus in Exam. Metaphys. Wolf. P. I. §. 87 et in disp. I. de existentia Dei §. 60. putat, Wolfium pulchritudinis conceptum cum notione perfectionis confundere. At nulla hic confusio apparet. Ipse Wolfius in element. Lat. Architect. ciuil. §. 9. distinctum pulchritudinis conceptum formauit. Ad pulchritudinem requiritur non modo 1) vt adsint varia, 2) vt adsit varietatis *συμμετρία* et consensus, sed maxime quoque 3) requiritur, vt ille variorum consensus sensibus percipiatur. Vt adeo pulchritudo nihil aliud sit, quam perfectio sensibus percepta conf. de pulchritudine Crouaz in traité du beau, item Illustr. Berger de naturali pulchritudine orationis. Buddeus in commentat. de eo, quod pulchrum est in Theol. et Reuschii disp. de eo, quod pulchrum est in eloquentia. Ien. 1724. b) Putat Straehlerus, secundum hanc definitionem in Deo nullas dari perfectiones, quia in ipso non dentur varia, adeoque nullus variorum consensus. resp. Non dantur varia *extensa* in Deo, non dantur in ipso parte, extra partes, neque, Wolfium eiusmodi varia in data definitione velle intelligi, probari potest. At annon in Deo concipi possunt *plura*, et annon in ipso, secundum nostrum concipiendi modum, varia adsunt, quae, ob meliorem ordinem, a nobis discernuntur? Quae quidem plura in Deo, e. gr. iustitia et bonitas, sapientia et omnipotentia, optime inter se consentiunt, qui consensus perfectionem in Deo praestat, cf. de perfectione Bülfinger. diluc. §. 122. item eiusdem tr. de orig. mal. §. 78. Schlosser in disp. de caut. phil. circa detin.

§. 25. et Generosissimi Dn. de Steinwehr, philosophi accuratissimi et solide docti, thes. de perfectione.

CCCCXXX. IMPERFECTIO est *dissensus in varietate, siue, est dissensus plurium a se dissentientium in vno. DISSENSVS vero est contrarietas tendentiarum ad commune aliquod obrinendum.*

E. gr. Vitae academicae studiosi tribuimus imperfectionem, si studiosus eiusmodi actiones suscipit, quae fini ipsius et scopo, qui est eruditio et pietas, aduersantur. Si Caius quotidie commessatur, in vtraque autem stetit. pro libris chartulas lusorias tractat, imperfectionem adesse vides. conf. auctores modo excitati.

CCCCXXXI. RATIO DETERMINANS PERFECTIONIS est ratio illa generalis, per quam intelligitur, cur ea, quae perfectio insunt, ita se potius habeant, quam aliter.

E. gr. Ratio determinans perfectionis vitae academicae Caii est finis vitae academicae. sc. eruditio. Si enim ex Cajo quaesieris, cur in academia libros potius, quam alia ludicra, tractet, cur plus olei, quam vini, consumat, cur nasquam, nisi in museo, et in doctoris auditorio, compareat, respondebit, quia eruditus ena dere percipio. Atque hinc intelliges, cur has potius quam alias, actiones suscipiat Caius. Eruditio itaque est ratio determinans perfectionis vitae academicae Caii. Alias haec ratio determinans perfectionis vocatur quoque *regula s. principium perfectionis.*

CCCCXXXII. PERFECTIO SIMPLEX est, si ratio determinans perfectionis fuerit vnica. PERFECTIO vero COMPOSITA est, si rationes determinantes fuerint plures.

E. gr. Si studiosus ita tantum actiones suas instruit, vt eruditionem acquirat, *perfectio* vitae academicae plius est *simplex*, sin autem simul actiones eo diriguntur, vt probitas morum et elegantia obtineatur, perfectio adest composita.

CCCCXXXIII.

DEFINITIONES ONTOLOGICAE. 31

CCCCXXXIII. PERFECTIO PRIMARIA dicitur, quae a ratione determinante primaria pendet, seu per eam intelligitur, SECUNDARIA vero est, quae per rationem determinantem secundariam intelligitur.

E. gr. Si partes aedificii ita fuerint coagmentatae, ut i. sum aedificium inhabitantes ab iniuriis tempestatum defendat, habes *perfectiorem aedificii primariam*, si vero in eodem per aptam partium coagmentationem obtinetur commodus prospectus, itemque delectatio innocens domini inhabitantis, perfectio adest *secundaria*.

CCCCXXXIV. REGULAE PERFECTIIONIS dicuntur COLLIDI, si plures regulae, ex diuersis rationibus perfectionis compositae fluentes, sibi mutuo repugnant.

Sic, e. gr. si aedificium ita fuerit exstructum, ut ab iniuria tempestatum defendat quidem inhabitantes, amoenus vero simul prospectus obtineri nequeat, regulae perfectionis aedificii colliduntur.

CCCCXXXV. EXCEPTIO est determinatio regulae contraria, ob regularum simul obseruandarum collisionem facta.

Fac, e. gr. mercatoris nauim, mercibus & multis nautam opibus, procellis hinc vnde iactari, ipsiusque adeo mercatoris vitam in discrimen adduci. Quid tunc mercator? Nouit regulam iuris naturae: *Vitam tuam conserua*. Sed nouit quoque alteram: *opes tuas saluas serua*. Si itaque maris exagitatus aestu, vitam inue opum iactura, seruati non posse videt, oppido in mare proicit, quibus oppleta est nauis, merces, tantummodo ut vitam seruet. Exceptionem hic facit a regula posteriori, cui ipsius actiones de eminationes huic regulae: *conserua tuas opes*: plane sint contrariae, idque ob regularum simul obseruandarum collisionem.

CCCCXXXVI. DEFECTVS APPARENS est, qui euitari non potest. DEFECTVS autem VERVS est, qui euitari potest.

F

Exem.

Exemplum defectus apparentis habes in mercatore. qui merces proicit in mare, & exceptionem facit ab hac regula: *conserua tuas opes.*

CCCCXXXVII. MAGNITUDO PERFECTIIONIS est multitudo conuenientiarum determinationum entis cum regulis, per quas perfectio explicatur.

Sic e. gr. Si partes aedificii inter se ita consenserint, vt 1) aedificium domum suam a tempestatis iniuriis defendat, 2) eodem modo exhibeat profectum, 3) ob *συμμερίαν* suam & aptam coagmentationem omnibus delectationem afferat, & quae alia hic adiri possunt, tunc multitudinem perfectionis habebis.

CCCCXXXVIII. PERFECTIO ESSENTIALIS est, quae continetur consensu determinationum essentialium.

CCCCXXXIX. PERFECTIO ACCIDENTIALIS est, quae dicit consensum determinationum accidentalium cum essentialibus.

E. gr. Omne ens debet gaudere perfectione essentiali, debet enim habere essentiam ubi debitam, adeoque etiam determinationes essentialis. Exemplum perfectionis accidentalis est vita studiosi academica, in qua actiones eiusdem cum fine ipsius consentiunt.

CCCCXL. ENS COMPOSITVM est, quod ex pluribus a se inuicem distinctis partibus constat.

Talia entia sunt omnia ea, quae sub sensus cadunt.

CCCCXLI. EX NIHILO ORIRI quid dicitur, si existere incipit, cum nihil antea eius actu esset.

CCCCXLII. ANNIHILLARI ens dicitur, si, quod existit, ita existere desinit, vt nihil eius amplius actu superfit.

CCCCXLIII.

CCCCXLIII. ORIRI SIMPLICITER dicitur, quod existere incipit, cum antea non existeret.

CCCCXLIV. INTERIRAE SIMPLICITER dicitur, quod existere desinit, cum antea existeret.

CCCCXLV. EXTRANOS ALIQUID REPRESENTAMVS, si id percipimus, tanquam a nobis diuersum.

CCCCXLVI. EXTRA SE INVICEM REPRESENTAMVS EA, quae tanquam a se inuicem distincta percipimus.

CCCCXLVII. INTRA NOS REPRESENTAMVS ID, quod percipimus, tanquam tale, quod in numero determinationum est, notionem nostri constituentium.

CCCCXLVIII. INTRA REM REPRESENTAMVS EA, quae agnoscimus, esse, in numero determinationum, notionem entis constituentium.

CCCCXLIX. EXTENSIO est multorum, extra se inuicem existentium, coexistentia in vno.

CCCCL. CONTINVVM COMPOSITVM dicitur, si in composito partes eo ordine iuxta se inuicem collocentur, vt aliae inter ipsas ordine alio interponi absolute impossibile sit.

Sic via dicitur continua a termino A vsque ad alterum B, si nullis fossis, riuis, agris, pratis interse. etur.

CCCCLI. INTERRUPTVM dicitur, si partes in composito eo ordine iuxta se inuicem collocentur, vt aliae inter ipsas ordine alio interponantur, vel interponi possint.

Exemplum, a via definitum, rem manifestam reddit. Si hinc inde fossae, riuus, agri, prata interiecta comparent, via dicitur interrupta.

CCCCLII. CONTIGVA appellantur, quorum superficies se mutuo contingunt, ita, ut ipsa duo maneant, minime autem vnum efficiant extensum.

E. gr. duo globi, quorum vnus alterum tangit, dicuntur contigui.

CCCCLIII. PARS ACTVALIS est, quae suis propriis terminis continetur. **POSSIBILIS** vero, cui termini pro arbitrio constitui possunt.

In corpore humano partes sunt actuales, quia vnaquaeque propriam sibi habet figuram, sed in massa plumbi partes non nisi possibile sunt, cum figuram iis pro lubitu tribuere possimus, easdem a se inuicem separantes.

CCCCLIV. DISTARE A SE INVICEM dicuntur, si inter duo extensa A & B extensum tertium actu interpositum est, vel saltem iis immotis interponi potest. **DISTANTIA** est linea breuissima inter duos contenta.

In serie e. gr. hominum sex primus a sexto distat, quia inter primum & sextum secundus, tertius, quartus & quintus actu interponuntur.

CCCCLV. VNIRI dicuntur, si A & B sunt duo, ex iis tamen fiat vnum.

CCCCLVI. COHAERERE INTER SE dicuntur A, B, C, si A, B, C, ita iungantur, ut simul quidem vnum ens compositum constituent, ipsamet tamen plura maneant.

CCCCLVII. SIMVLTANEA siue **COEXISTENTIA** dicuntur A, B, C, D, si, dum A existit, etiam B, C, D, existunt.

E. gr.

E. gr. Coelum & terra sunt simultanea.

CCCCLVIII. *SUCCESSIVA* dicuntur A, B, C, si, dum A existit, B non existit, ipso autem A existente desinente, B existere incipit, & similiter, si, dum B existit, C non existit, ipso autem B existere desinente, C existere incipit, ac ita porro.

Si si. a. h. r. a. s. c. r. i. s. altera legis, tertia meditaris, actiones utae dicuntur successivae.

CCCCLIX. *ENS PERMANENS* dicitur, cuius determinationes essentialia sunt simultanea.

CCCCLX. *ENS SUCCESSIVUM* appellatur, cuius determinationes essentialia sunt successivae.

E. gr. Corpus humanum est ens permanens, omnes enim partes ex quibus illud coagmentatum est, existunt simul. Vita autem academica est ens successivum, componitur enim illa ex partibus successivis, quarum una sequitur alteram.

CCCCLXI. *TEMPUS* est ordo successivorum in serie continua.

Quae & hic *Straeblerus* in examine suo contra notionem hanc monuit, confutavit *Mullerus* in demalquirt. philos. §. 62

CCCCLXII. *DURARE* dicitur ens A, si coexistit successivis in continua serie a, b, c, &c. *DURATIO* itaque est existentia, qua rebus pluribus successivis quid coexistit.

CCCCLXIII. *TEMPUS PRAESENS* est, quod designatur per existentiam rei actu existentis.

CCCCLXIV. *TEMPUS PRAETERITUM* est, quod designatur per existentias rerum, quae existere desierunt, seu ab actu in statum possibilitatis reciderunt.

CCCCLXV. **TEMPVS FVTVRVM** est, quod designatur per existentias rerum extiturarum, quae vt potentia in actum traducenda considerantur.

CCCCLXVI. **SPATIUM** est ordo simultaneorum, quatenus scilicet coëxistunt.

Hanc definitionem perperlehre demonstratam legas in Wolf. Ontol. Lat. §. 590. *Spatii* ideam mente nostra concipimus, simul ac res, quae coëxistunt, extra nos atque extra se inpicem constitutas nobis repraesentamus. cf. Straehler in der Prüfung §. 21. seqq. & Müller in demafq. philof. §. 22 conf. Cel. Hollmann. in Metaph. edit. nouiff. §. 124 sqq.

CCCCLXVII. **EXTENSVM VNIFORME** dicitur, in quo non dantur, nisi numero differentia, **DIFFORME** est, in quo dantur, quae intrinsece differunt, seu inter se dissimilia sunt.

E. gr. In plumbo supponitur extensio vniformis, in corpore humane difformis.

CCCCLXVIII. **LOCVS** est determinatus modus, quò A simultaneis B, C, D &c. coëxistit. conf. Müller in demafq. philof. §. 23.

CCCCLXIX. **SITVS** est ordo simultaneorum non continuorum seu interruptorum, quatenus coëxistunt.

E. gr. Si sunt plures homines in conclati quodani, quos omnes iniul vides. & sumimus vnum eorum, tanquam primum, tribuimus vnique suum respectu illius, quatenus eidem non est continuus.

CCCCLXX. **FIGVRA** est limes extensiv.

Consideres mensam, tanquam extensum quid. Ipsa non est in infinitum extensa, sed extensio suis limitibus est circumscripta. Atque hi limites constituunt figuram mensae, qui si variantur, variatur ipsa figura.

CCCCLXXI.

CCCCLXXI. PROPORA dicuntur, quorum minor est distantia. REMOTIORA sunt, quorum distantia maior est.

CCCCLXXII. COMPOSITUM DIVISIBILE est, si pars una compositi existere possit, etiamsi altera annihilari ponatur.

CCCCLXXIII. MOTVS est continua loci mutatio.

CCCCLXXIV. QUIES est perseverantia in eodem loco.

CCCCLXXV. MOBILE dicitur illud coëxistentium, quod mouetur.

CCCCLXXVI. SPATIUM MOBILIS est linea, quam mobile instar puncti consideratum toto illo tempore describit, quo motus durat.

CCCCLXXVII. MOBILE dicitur CELERIVS MOVERI, quod minore temporis interuallo spatium percurrit. TARDIVS autem MOVETVR, quod maiore temporis interuallo idem spatium percurrit.

CCCCLXXVIII. CELERITAS est id, quo mobile aptum redditur ad datum spatium dato tempore percurrendum.

CCCCLXXIX. MOTVS AEQVABILI dicitur, si idem mobile eodem tempore spatium aequale absoluit. Si vero mobile temporibus aequalibus spatia inaequalia percurrit, dicitur MOTVS INAEQVABILIS.

Hae quidem definitiones sunt eiusmodi, ut exemplis non indigeant, cum eorum veritas coram optime demonstrari queat, interim, de motu quae omni aetate disputata sunt. vberius enarrata leges in Wachii Lex. philol. sub. Tit. Bewegung.

CCCCLXXX. ENS SIMPLEX est quod partibus caret.

CCCCLXXXI. MOTVS INTESTINVS est, quo ea, quae sunt in ente aliquo, situm suum erga se inuicem mutant.

E. gr. Sanguis intra hominem mouetur, siue homo quiescat siue sese moueatur. Motus ille respectu totius, hominis est intestinus.

CCCCLXXXII. PRODVCERE SIVE FACERE ALIQUID idem est ac eidem existentiam impertiri.

CCCCLXXXIII. EX NIHILO PRODVCERE idem est, ac existentiam impertiri ei, quod ex nihilo oriri debebat.

CCCCLXXXIV. INSTANS (quatenus contradistinguitur successiuo) est, quod praeteriti, praesentis ac futuri expertus est. ORTVS ITAQUE INSTANTANEVS est, qui non sit in tempore.

Sic instanti omnes oriuntur spiritus finiti, propterea, quod in ipsorum ortu partes non ita successiue combinari possunt, ut in e. tibus compositis. Spiritus enim, cum sint entia simplicia, destitui partibus, palam est.

CCCCLXXXV. MODIFICATIO REI est variatio modorum, sine successio modi vnius in locum alterius, a se diuersi.

Sic pietas, eruditio, diuitiae, paupertas &c. sunt modificationes hominis.

CCCCLXXXVI. STATVS est determinatio mutabilem.

Sic

Sic cum eruditus sit homo & virtuosus, in alio versare statudicatur, quam ille, qui ignarus omnium rerum & virtuosus est. Eruditio & virtus sunt in homine mutabilia quaedam, possunt adesse & abesse. Si vero adsunt, mutabilia illa de se inata sunt, dum enim adsunt, impossibile est, ut simul non adint, adeoque in essentia eruditionis & pietatis certum hominis statum constituunt.

CCCCI XXXVII. STATUS REI INTERNVS est, qui constituitur mutabilibus intrinsecis, nempe modis s. accidentibus.

Talis status est, cum quis est virtuosus.

CCCCI XXXVIII. STATUS REI EXTERNVS est, qui constituitur mutabilibus extrinsecis e. gr. status, quo quis est diues.

CCCCI XXXIX. SVBIECTVM est ens, quatenus consideratur, ut habens essentiam, & praeter eam aliorum capax est.

Dicitur alias *subiectum inhaesionis s. Metaphysicum*, quale est homo, respectu eruditionis & virtutis.

CCCCI XC. ADIVNTA dicuntur illa, quae essentiam consequuntur, siue sint attributa, siue modi.

CCCCI XCI. ACTIO est mutatio status, cuius ratio continetur in subiecto, quod eundem mutat.

Obseru. I. Dum librum fumo, illumque a capite vsque ad calceum peruoluo, *agere* quid dicor, Accidit enim in me mutatio. Debet, ut principii ratio suff. huius mutationis ratio desit. Illa vero ratio cum in me ipso contineatur, (non enim mutatio, dum librum fumo & euoluo, ab alio in me producit, sed ipse memetad librum sumendum & euoluendum determino, de quo sensu communi condoceor,) facile vides, in hoc casu ideo me dici aliquid *agere*, quia 1) mutatio adest 2) quia ratio huius mutationis in me ipso, tanquam sume acto mutato, est. Ut adeo intelligatur, hanc definitionem ad casus speciales optime posse applicari.

Obseru. II. Contra hanc definitionem nonnulla ab iis, qui Wolfii philosophiam impugnarunt, obiecta memini. a) Hanc defini-

definitionem putans esse angustiore[m] suo definito. Cum enim Deo adscribamus actionem, in Deo autem non deprehendatur mutatio, sequitur quod haec definitio actionis applicari nequeat ad actiones Dei, adeoque angustior sit suo definito. Resp. 1. quamvis nulla adsit in Deo mutatio reuer-
talis, concipi tamen nulla actio potest in Deo sine mutati-
one. 2) Hanc definitionem, uti ceteras ontologicas reliquas, ad entia finita tantum voluit extensam Wolfius, idque ideo, quia in ontologia nondum demonstrata est existentia entis alicuius infiniti, id quod Wolfius subinde passimque monuit, e. gr. § 34 & 39. annotat. Metaphys.

CCCCXII. PASSIO est mutatio status, cuius ratio continetur extra subiectum, quod statum suum mutat.

Si e. gr. fungum comprimis, in fungo accidit mutatio, debet ratio mutationis huius adesse, illa est non in fungo compresso, sed extra fungum. E. vides, hic fungum aliquid pari.

CCCCXIII. POTENTIA ACTIVA s. FACULTAS est possibilitas agendi. POTENTIA PASSIVA est possibilitas patiendi.

CCCCXCIV. VIS est id, quod in se continet rationem sufficientem actualitatis actionis s. est conatus vel nisus continuus agendi.

Probe hinc distinguenda est vis a mera possibilitate agendi siue facultate. Ex vi constanter sequitur actio, nisi eidem resistatur quod exemplo arcus tensi clarius fit, ex mera autem facultate non item. conf. Acta erudit. Ann 1694 p. 112 item Büfingeri dilucidat. p. 243. §. 252. Hanschii Principia Philos. Leibnitianae. p. 32. & 154.

CCCCXCV. IMPEDIMENTUM est id, quod in se continet rationem, cur aliquid non existat, cuius existentiae ratio sufficiens ponebatur.

E. gr. Ignavia continet rationem, cur eruditio in Caio non ad existentiam perueniat; hinc dicitur impedimentum eruditionis.

CCCCXCVI. ACTIO SIMPLEX est, quae in alias resolui nequit. ACTIO vero COMPO-

SITA

SITA est, quae in alias simpliciores, vel easdem, vel diuerfas resolui potest.

CCCCXCVII. GRADVS est *discrimen internum qualitarum earundem.*

Sic cognitio rei in duobus subiectis eadem qualitas est, sed disterre in eisdem nequit, nisi gradu conf. Carponii differt. de gradatione virtutum moralium, Ienae 1733 habita.

CCCCXCVIII. INTENSIO SIVE INTENSITAS est graduum multitudo.

CCCCXCIX. DETERMINATIONES CONSTANTES sunt, quae semper eadem manent, dum aliae interea, siue continuo, siue per internulla mutantur. E. gr. vis repraesentatiua in anima.

D. DETERMINATIONES VARIABILES sunt, quae mutari possunt, siue continuo, siue per interualla, aliis manentibus semper, hoc est, quamdiu ens durat, iisdem.

E. gr. Scientia in homine.

DI. MODIFICABILE dicitur, quod successive aliarum determinationum intrinsecarum capax est.

Cera modificabilis est. quatenus nunc si eri potest mollis, nunc dura.

DII. PERDVRABILE dicitur subiectum, quod per aliquod tempus durare aptum est.

E. gr. Anima est perdurable quid, quatenus easdem retinet facultates.

DIII. SVBSTANTIA est *subiectum perdurable & modificabile.*

Hanc definitionem *substantiae* itidem auctor ad res tantum finitas voluit extensam, id quod de definitionibus omnibus
in

in ontologia obseruari debet. *Leibnitius* definit *substantiam* per ens, quod principium mutationum in se continet. *conf. Hanscbii princip. Philos. Leibn. p. 31. & acta erud. ann. 1694 p. 110.* Ipse quoque *Wolffus* substantiam ita definit in *Metaphysic. § 114.* his vsus verbis: *Eine Substanz ist dasjenige, welches die Quelle seiner Veränderungen in sich hat.* Contra quam definitionem quae excipit *Stræhlerus*, confutauit *Mullerus* in *demaſqu. philof. §. 75.*

DIV. ACCIDENS (PRAEDICAMENTALE)
est, quod modificabile non est.

DV. ACCIDENTIA INTRINSECA sunt, quae sunt determinationes intrinsecae, subiecto inexistentes.

DVI. SUBSTANTIA COMPOSITA est substantiarum simplicium aggregatum. **SUBSTANTIA AVTEM SIMPLEX** est proprie substantia, quam num. **DIII.** definiuimus.

DVII. INFINITVM (in Mathesi) est, *in quo nulli assignari possunt limites, ultra quos augeri amplius nequeat.*

DVIII. FINITVM DICIMVS in Mathesi, cui assignari possunt termini, vnde incipit, & ubi definit.

DIX. INFINITE PARVVM est, cui nullus assignari potest limes, vtra quem imminui amplius nequit.

DX. ENS FINITVM est ens, *in quo omnia simul inesse nequeunt, quae eidem actu inesse possunt.*

DXI. MODI ANALOGVM est, cuius oppositum enti infinito absolute non repugnat, quod tamen rationem sufficientem in eadem non agnoscit, cur actu vnquam inſit.

DXII.

DXII. PER EMINENTIAM ens esse dicitur, quod proprie loquendo non est, vbi tamen quid habet in se, quod vicem eius supplet, quod proprie eidem tribui repugnat.

Ita ens infinitum est per eminentiam modificabile, id quod Wollus demonstrauit §. 846.

DXIII. ENS vnum A dicitur **DEPENDENS** ab altero B, quatenus eius, quod ipsi A inexistit, ratio in hoc altero B continetur.

DXIV. ENS A dicitur **INDEPENDENS** ab alio B, quatenus eius, quod ipsi tribuitur, ratio extra ipsum in alio B non continetur.

Definitio clarior reddetur exemplo mundi, tanquam entis a Deo dependentis, & summi numinis, tanquam entis plane independentis.

DXV. RELATIO dicitur id, quod rei absolute non conuenit, sed tum demum intelligitur, quando ad alterum refertur.

Referr autem ens A ad alterum B dicitur, si entia duo A & B simul consideramus, atque ea, quae ipsis in se spectatis seu absolute conueniunt, perpendentes porro inquirimus ab inter ea, quae ipsi B. conueniunt absolute, quidpiam occurrat, per quod aliquid de A intelligi possit, quod absque eo intelligi non poterat, adeoque non nisi praesupposito B.

DXVI. RELATA dicuntur entia, quae ad se inuicem referuntur. **FUNDAMENTVM RELATIONIS** est ratio relationis, seu id, vnde intelligitur, relationem adesse.

E. gr. *Pater & filius* sunt relata, & fundamentum relationis est *generatio*.

DXVII. A dicitur **ANTIQUVM**, si A interuallo temporis longiori, veluti aliquot seculorum, B praecessit, B autem dicitur recens siue nouum.

DXVIII.

DXVIII. **SUBIECTVM** RELATIONIS dicitur vnum relatorum, quod ad alterum refertur. **TERMINVS** autem RELATIONIS dicitur alterum, ad quod aliud refertur. **CORRELATA** sunt duo relata, quorum vnum alterius terminus esse potest.

DXIX. **PRINCIPIVM** dicitur id, quod in se continet relationem alterius.

Sic, cur haec propositio sit vera: *nihil est sine ratione sufficiente*. rationem in se continet haec propositio: *Impossibile est, idem simul esse & non esse*. E. haec propositio est principium huius propositionis: *nihil est sine ratione sufficiente*.

DXX. **PRINCIPIATVM** est, quod rationem sui in altero habet.

DXXI. **PRINCIPIVM** ESSENDI dicitur, cum principium continet rationem possibilitatis alterius.

DXXII. **PRINCIPIVM** aurem FIENDI appellatur, si rationem actualitatis alterius in se continet.

DXXIII. **PRINCIPIVM** COGNOSCENDI est propositio, per quam intelligitur veritas propositionis alterius.

Exemplum laudentum dedimus def. 519.

DXXIV. **PRINCIPIVM** INTERNVM est, quod in principiatio existit.

Tale est principium efficiendi.

DXXV. **PRINCIPIVM** EXTERNVM est, quod extra principiatum existit.

Faber lignarius respectu domus.

DXXVI.

DXXVI. *CAVSSA* est principium, a quo existentia, siue actualitas entis alterius ab ipso diuersi dependet, tum, quatenus existit, tum quatenus tale existit.

DXXVII. *CAVSSATVM* DICITVR principiatum, cuius existentia siue actualitas ab ente altero, a se diuerso, dependet, tum quatenus ipsum existit, tum quatenus tale existit.

DXXVIII. *CAVSSALITAS* est ratio illa in causa contenta, cur causatum vel simpliciter existat, vel tale existat.

DXXIX. *CONCAVSSAE* sunt, si plures fuerint causae eiusdem causati, h. e. si existentia alicuius rei, vel simpliciter, vel vt talis considerata a rebus pluribus aliis dependet.

Ita architectus & materia sunt concausae aedificii.

DXXX. *CAVSSA EFFICIENS SOLITARIA* est, si effectus dati causa efficiens non nisi vnica fuerit.

DXXXI. *CAVSSA EFFICIENS PRINCIPALIS* est, si actio causae efficientis proficiscitur a vi, quae eidem inest, nec in ipsa actione aliunde pendet.

DXXXII. *CAVSSA EFFICIENS INSTRUMENTALIS* dicitur, si actio proficiscitur a vi aliunde pendente.

DXXXIII. *INSTRUMENTVM* est ens, quod potentia agendi instructum, sed vi agendi destituitur ad effectum requisita.

DXXXIV.

DXXXIV. CAUSSAE dicuntur **SVBORDINATAE**, si caussa proxima & remota a se inuicem dependent in causalitate sua.

DXXXV. CAUSSA EFFICIENS SVFFICIENTENS est, quae continet rationem sufficientem effectus alicuius dati. **INSVFFICIENTENS** ea est, quae rationem effectus dati insufficientem continet.

DXXXVI. EFFECTVS CONTINVVS CAUSSAE dicitur, si inter eum & caussae actionem nulla alia caussa principalis interponitur.

DXXXVII. CAUSSA EFFICIENS IMMEDIATA est caussa, cui effectus continuus est. **CAUSSA VERO EFFICIENS MEDIATA** appellatur, cui effectus non est continuus.

DXXXVIII. CAUSSA ADMINISTRATA dici solet ens illud scitium, quo caussa efficiens principalis per modum instrumenti vtitur.

DXXXIX. CAUSSAE EFFICIENTES EIVSDEM ORDINIS sunt, quae eandem habent definitionem.

DXL. CAUSSAE SOCIAE sunt caussae efficientes plures eiusdem ordinis, constituentes causam efficientem sufficientem.

DXLI. CAUSSA SOCIA dicitur **AVXILIARIS**, quae supplet defectum virium ceterarum, vel alterius principalis.

DXLII. EFFECTVS PLENVS dicitur, qui a tota actione caussae efficientis pendet. **PARTIALIS** vero **EFFECTVS** est, qui non solus ab eadem actione caussae efficientis pendet.

DXLIII.

DXLIII. EFFECTVS REMOTVS dicitur, qui, mediante alia causa, principali, vel pluribus mediantibus, a causa efficiente pendet.

DXLIV. EFFECTVS PROXIMVS est, qui a causa proxima, nulla alia causa principali interueniente, proficiscitur.

DXLV. FINIS s. CAUSSA FINALIS est id, propter quod causa efficiens agit.

DXLVI. MEDIUM vocatur, quicquid rationem continet, cur finis actum consequatur.

DXLVII. CAUSSAE IMPVLSIVAE sunt rationes, voluntatem determinantes, vt propter hunc finem agere velimus.

DXLVIII. CAUSSA IMPVLSIVA INTERNA vocatur, si rationes istae in agente continentur. EXTERNA, si eadem a rebus externis desumuntur.

DXLIX. FINIS PRINCIPALIS est, propter quem quis ita agit, vt, si nullum alium sibi propositum haberet, ob hunc solum ageret.

DL. FINIS SECVNDARIVS s. MINVS PRINCIPALIS est, propter quem quis ita agit, vt, si non praeterea alium sibi propositum haberet, non ageret.

DLI. FINIS PROXIMVS dicitur, qui, nullo alio mediante, intenditur, REMOTVS FINIS est, qui non, nisi alio vel aliis mediantibus, obtinetur.

DLII. FINIS VLTIMVS est, in quem tandem ceteri omnes resoluuntur, seu propter quem sunt ceteri omnes.

G

DLIII.

DLIII. FINIS INTERMEDIUS est, qui inter duos alios in serie sibi inuicem subordinatorum interiacet.

DLIV. FORMA sive **CAUSSA FORMALIS** sunt determinationes essentielles.

DLV. MATERIA est illud, quod determinatur in ente composito, s. ex quo constat ens compositum.

DLVI. OBIECTVM sive **MATERIA CIRCA QVAM** est ens, in quo actiones agentis terminantur.

DLVII. SIGNVM est ens, ex quo alterius praesentia, vel aduentus, vel praeteritio colligitur, s. est id, cuius idea excitat ideam alterius.

DLVIII. SIGNATVM est id, cuius vel praesentia, vel aduentus, vel praeteritio ex altero colligitur.

DLIX. SIGNVM DEMONSTRATIVVM dicitur, cuius signatum est praesens.

DLX. SIGNVM PROGNOSTICVM est, cuius signatum futurum est. **SIGNVM REMEMORATIVVM** est, cuius signatum praeteritum est.

DLXI. SIGNA NATVRALIA dicuntur, si significatus ratio in ipsis rerum notionibus continetur.

DLXII. SIGNA ARTIFICIALIA sunt, quorum vis significandi pendet ab arbitrio entis cuiusdam intelligentis, e. gr. hominum.

DLXIII. SIGNA PRIMITIVA sunt, quae ab aliis signis, se prioribus, ortum non trahunt. **SIGNA** vero **DERIVATIVA** sunt, quae ab aliis signis, se prioribus, ortum trahunt.

DEFI-

DEFINITIONES COSMOLOGICAE.

DLXIV.

COSMOLOGIA GENERALIS SCIENTIFICA est, quae theoriam generalem de mundo ex Ontologiae principiis demonstrat.

DL V. COSMOLOGIA GENERALIS EXPERIMENTALIS est, quae theoriam in scientifica stabilitam vel stabiliendam ex observationibus elicit.

Quid sit Cosmologia generatim spectata, vid. defin. Logici, statim sub initium.

DLXVI. CONNECTI ea inter se dicuntur quorum unum continet rationem sufficientem coexistentiae vel successione alterius.

DLXVII. INCONNEXA autem sunt, quorum unum non continet rationem sufficientem coexistentiae vel successione alterius.

Sic e. gr. vita tua academica, bene ordinateque acta & futura felicitas sunt connexa, ratione successione, cum vita academica, bene instructa, contineat rationem suff. futurae felicitatis. Hinc intelligis, quid sit *nexus*. *Nexus* scilicet est inmutua rerum ad se invicem relatio, qua altera sufficientem alterius rationem continet. *conf. hic Wolf.* in commentat. luculenta de differentia sapientis rerum nexus & fatalis p. 67. & in monito ad commentat. p. 14. item Bülf. in dilucid. §. 143.

DLXVIII. **MUNDVS** est series entium finitorum tam simultaneorum, quam successiuorum, inter se connexorum.

Obseru. I. Poterit haec definitio vel ideò nemini esse obscura, quia in ipsa nullus terminus occurrit, nisi qui iam in antecedentibus §§. systematis Wolffiani sit sufficiente definitus. Complectitur Auctor voce *mundi* omnes res creatas, tum quae simul extiterunt, & nunc simul existunt, tum quae

se inuicem sequuntur, & plane conuenit cum Leibnitio, qui Part. I. §. 8. Theodic. inquit: *Ich nenne eine Welt den ganzen Zusammenhang und Begriff aller existierenden erschaffenen Dinge.*

Obl. II. Quae contra definitionem hanc excepta sunt a Wolfii aduersariis, potissimum huc redeunt. 1) aiunt, causarum, cum efficientis, tum finalis, nullam fieri in hac definitione mentionem. *resp.* neque id in definitione philosophica, quae principium demonstrandi esse debet, semper opus est. Sufficit, si causa efficiens & finalis, ex definitione data, nexu legitimo deduci possunt. *conf.* Schlosseri *dissertat.* de caut. philof. circa definitiones §. 21. 2) obiciunt, hanc definitionem esse eiusmodi, ut etiam ab atheo admitti queat, propterea, quod non adiectum sit, a quo mundus ortus sit. Sed hic bel.issime cl. Schlosserus: *Bonum est & vtile veritati, si principia, ex quibus demonstratur, tum manifeste ponantur, quae nec infringere potest aduersarius. Sufficit, si pro aduersariis inde legitime concludere non licet, & praestat omnino, si contra eosdem argumentari inde possis. Admittat ergo definitionem, quicumque volet. Non enim necessum putat, ut omnes errores habeant communes, qui forte in definitione nominali consentiunt.* 3) excipiunt definitionem hanc esse latiore suo definito, cum dari possit series plurium globulorum, qui sunt entia finita, se inuicem excipientium, & connexorum. quae tamen series non dicatur mundus. *resp.* Res est in vado, Wolfius indefinite ponit voces: *entium finitorum*, sub quibus non aliqua tantum entia, sed omnia omnino vult intelligi. Series vero globulorum non est series omnium entium finitorum. *conf.* Langii und der Theol. Facultät zu Halle Anmerkungen über Wolffens *Metaphysic.* Cap. II. Langius item in der *Entdeckung* p. 58. Feuerlinus in *specim. cosmolog.* §. 2. Bülfinger in *dilucidat.* & in *tr. de origine mali* §. 51.

DLXIX. **MUNDVS ASPECTABILIS** appellatur mundus hic, qui existit.

DLXX. **MACHINA** est ens compositum, cuius mutationes modo compositionis conuenienter, beneficio motus, consequuntur. Siue: *MACHINA est eiusmodi ens compositum, cuius mutationes e structura per regulas motus consequuntur.*

E, gr.

E. gr. Molendinum & horologium sunt machinae. Omnes enim mutationes, cum in molendino, tum in horologio, obuenientes, ita consequuntur, ut earum ratio semper in structura lateat. Quaeritur enim, cur in molendino non tales eueniant mutationes, quales in horologio respondebis, quia structura molendini a structura horologii plane diuersa est. *conf. Richterii dissertat. de Machina & Spiritu, Lips. habita.*

DLXXI. OBSERVABILIA dicimus, quae sensu percipi possunt, siue nudo siue armato. IN OBSERVABILIA appellamus ea, quae ne armato quidem sensu, nedum nudo percipere valeamus.

DLXXII. PROGRESSVS IN INFINITVM est series rerum contingentium indeterminata, in qua nec primum datur, nec vltimum.

DLXXIII. PROGRESSVS IN INFINITVM RECTILINEVS est, in quo a termino quocumque in eodem assumpto continuo receditur.

DLXXIV. PROGRESSVS IN INFINITVM CIRCULARIS est, in quo ad terminum; a quo receditur, rursus causae rerum restituuntur.

DLXXV. CASVS PVRVS dicitur actualitas siue existentia, destituta ratione sufficiente.

Cum vero nihil sit sine ratione sufficiente, intelligis, casum purum esse impossibile quid.

DLXXVI. VERITATEM DETERMINATAM habere dicitur id, de quo alteram contradictionis partem affirmari, alteram negari oportet.

Ita veritas determinata est, quod actu scribas. Falsa enim est propositio contradictoria, quod, dum scribis, non scribas.

D'XXVII. NECESSITAS PHYSICA SIVE NATURALIS est species illa necessitatis hypotheticae, quae a constitutione vniuersi & causarum serie, seu a praesente rerum ordine pendet.

DLXXVIII. **INTRINSECE POSSIBILE** est, quod in se spectatum contradictionem nullam inuoluit.

DLXXIX. **EXTRINSECE POSSIBILE** est, quod determinatam causam in mundo aspectabili habet.

DLXXX. **CORPORA** dicuntur entia composita, ex quibus tanquam partibus componitur mundus.

DLXXXI. **VIS INERTIAE** s. **VIS PASSIVA** est principium resistentiae motus in corporibus.

Omne corpus vi inertiae s. resistenti esse praeditum, primum ex experientia cognouisse dicitur Keplerus. Cur e, gr. m illam plumbi non ita mouere potes, vt plumam? Annon sensis vim resistenti in plumbo?

DLXXXII. **VIS MOTRIX** dicitur vis actiua corporum, siue est principium mutationum in corporibus, quatenus ne sine vi motrice nulla accideret in extento mutatio.

DLXXXIII. **MATERIA** est extensum, vi inertiae praeditum.

DLXXXIV. **NATURA** est vis corporum actiua, agendi patiendique potentiae ac vi inertiae iuncta.

Distinguit ita iue Wolfius naturam ab essentia corporis, quam quippe ponit in modo compositionis. In anima vero natura atque essentia vnum idemque est.

DLXXXV. **DIRECTIO MOBILIS** dicitur linea recta, iuxta quam in dato momento progreditur, vel progredi nititur mobile, quatenus ea positione datur.

DLXXXVI. **TERMINVS A QVO** dicitur locus, a quo mobile recedere conatur.

DLXXXVII.

DLXXXVII. TERMINVS AD QVEM dicitur locus, ad quem mobile accedere conatur.

DLXXXVIII. ELEMENTA dicuntur principium internum corporum irresolubile in alia s. primum.

Elementa (Metaphysica) corporum putat Wolffus esse substantias simplices siue monades, de quibus, pro aetate vitro citroque disputatum esse constat, *conf. Balfinger in dilucidationibus sect. I. c. 1. Hanschius in princip. philof. Leibnit. p. 64. Crellingius in duabus dissertat. quibus principia Philofoph. Leibn. examinavit. Tubing. 1722 hab. p. 4. Langbanfius in diff. Dubia circa monades Leibnit. quatenus ipsae pro elementis corporum venditantur. Andala in dissertat. de quatuor fictis entium simplicium speciebus, pluresque alii, quos citatos vide in Frobetii delin. system. Wolf. p. 21. in System, Metaphys. delineat. & p. 49.*

DLXXXIX. ATOMVS NATVRAE dicitur, quod in se indivisibile est, adeoque partibus destituitur, in quas resolui possit.

DXC. ATOMVS MATERIALIS est, quod in se diuisibile, sed cui diuidendo non sufficiunt aliquae causae, in rerum natura existentes.

DXCI. QVALITAS OCCVLTA dicitur ea, quae sufficiente ratione destituitur, cur subiecto insit, vel saltem inesse possit.

Talis qualitas occulta est figura atomi materialis, id quod demonstratum dedit Wolf. in Cosmol. Lat. p. 149.

DXCII. PUNCTVM ZENONICVM dicitur ens simplex, quod praeter carentiam partium nullam aliam determinationem intrinsecam admittit.

Appellatur punctum a Zenone propterea, quod Zenoni tribui solet ea sententia, quasi rerum elementa sint puncta, in quibus praeter partium carentiam nihil concipere liceat. vid. Wolf. Cosmol. Lat.

DXCIII. PHAENOMENON dicitur, quicquid sensui obuium confuse percipitur.

DXCIV. CORPUSCULA dicuntur entia composita per se inobservabilia, siue adeo exilia, ut omnem visum e'fugiant.

DXCV. CORPUSCULA PRIMITIVA sunt, in quibus nulla compositionis ratio assignari potest, praeterquam in elementis.

DXCVI. CORPUSCULA DERIVATIVA sunt, quae rationem compositionis in aliis se minoribus agnoscant.

DCXVII. PHILOSOPHIA CORPUSCULARIS dicitur, quae phaenomenorum rationem a corpusculis desumit.

DCXIII. PRINCIPIA MECHANICA appellantur figura, magnitudo siue moles, motus & situs.

DCXIV. PRINCIPIA PHYSICA dicimus phaenomena, quatenus reddendis rationibus aliorum phaenomenorum inseruiunt.

DC. QUALITATES MECHANICAE sunt, quae immediate per principia mechanica sunt explicabiles.

DCI. QUALITATES PHYSICAE sunt, quae per principia physica explicabiles sunt.

DCII. QUALITATES MIXTAE sunt, quae partim per principia mechanica, partim per physica explicabiles sunt, seu quarum ratio partim per mechanica, partim per physica principia redditur.

DCIII. PRINCIPIUM INDISCERNIBILIVM
(Lebniz. num) absoluitur hac propositione: Impossibile est, existere in hoc uniuerso duas res prorsus

sus sibi mutuo similes, siue, non dantur duo indiuidua, quae non nisi numero differunt.

Obseru. Huius principii veritatem primu Leibnitiu ex principio rat, suffi distincte eruit, & vtiliter applicauit. Facit hoc principium ad stupendam rerum varietatem cognoscendam iam tamenque ad intellectus diuini immensitatem considerandam, unitatem Dei demonstrandam, ad cultum denique diuinum nos per uocit. *Vid. hic ipse Leibnitiu in epistolis. Merkwürdige Streit-Schriften. conf. Rühner in diluc. § 94. Wolf. annotat. §. 207. Hantschii princip. philos. Leibn. Theorem. 19. Cantzius in usu phil. Leib & Wolf. in Theolog. p 156.*

DCIV. MASSA SIMILARIS dicitur, quae componitur ex corpusculis non nisi numero differentibus.

Massas similes in rerum natura non dari, eleganter ex principio indiscernibilium demonstrat Wolf, Cosmolog. Lat. §. 250.

DCV. MASSA DISSIMILARIS appellatur, quae componitur ex corpusculis dissimilibus.

DCVI. MISCERI materiae duae A & B dicuntur, quae, in particulas, exiles admodum, diuisae, corpuscula gignunt ex combinatione duarum vel plurimum particularum pro numero miscibilium resultantia, ex quibus deinde componitur massa quaedam, a materiis mixtis differens qualitatibus.

DCVII. COMMISGERI autem dicuntur ea, quorum particulae, in quas diuisa sunt, se mutuo tangunt.

Wolfus distinguit, vt vides, mixtionem a commixtione, idque non sine ratione. Exemplum ex ipso Wolfio desumere potes §. 252. Cosmol. Lat.

DCVIII. MISCIBILIA dicuntur materiae, quae miscentur.

DCIX. CORPUSCULA MIXTI dicuntur corpuscula, quae ex combinatione particularum miscibilium prodeunt.

DCX. CORPVS AVTEM MIXTVM appellatur, quod ex his corpusculis componitur.

DCXI. PERFECTE MIXTVM dicitur, si in corpusculis mixti singulis, vel in quavis parte mixti eadem sit miscibilium proportio, quae in toto mixto.

DCXII. IMPERFECTE MIXTVM est, si in data qualibet mixti portione, vel in singulis mixti corpusculis non eadem fuerit proportio, quam in toto mixto.

DCXIII. MIXTVM dicitur **SOLVI**, si miscibilium particulae a se inuicem segregentur, vt non amplius mixti corpuscula constituent.

Ita pulvis pyrius solueretur, si particulae nitri a particulis sulphuris & carbonum, ac particulae sulphuris a particulis carbonum separarentur, vt non amplius mixtum constituerent.

DCXIV. SOLVTIO IMMEDIATA dicitur, qua miscibile soluitur in sua miscibilia. **SOLVTIO MEDIATA** vocatur, qua particulae miscibilium soluuntur in particulas miscibilium, ex quibus ipsae constant,

Exemplum solutionis immediatae est, dum pulvis pyrius accensus soluitur in flammam, quae per aëram dispergitur, Solutio mediata est, dum auri faber argentum a cupro separat, cui permixtum fuerat. vid. Cosmol. §. 276.

DCXV. CORPVS dicitur **ORGANICVM**, quod vi compositionis suae ad peculiarem quandam actionem aptum est

E. gr. Oculus,

DCXVI.

DCXVI. CORPVS ORGANICVM SIMPLEX est, quod ex nullis alijs partibus organicis componitur, ORGANICVM COMPOSITVM est, cuius partes sunt organicae,

DCXVII. STRUCTVRA est compositio corporis organici,

Sic o ul: composit onem structuram appellamus,

DCXVIII. COHAESIO corporum vel corpusculorum est istiusmodi coëxistentia, vi cuius vnum absque altero moueri nequit,

Sic partes globi plumbe: cohaerent, fieri enim non potest, vt pars vna globi moueatur, nisi simul moueantur ceterae omnes

DCXIX. FIRMIVS COHAERERE dicuntur corpora A & B, quam C & D, si maior requiratur vis ad illa a se inuicem separanda, quam ad haec a se inuicem diuadenda requiritur,

DCXX. PHAENOMENON SUBSTANTIATVM dicitur, quod substantiae instar apparet,

DCXXI. REGVLAE MOTVS dicuntur illae regulae, iuxta quas vis motrix in conspectu corporum modificatur,

DCXXII. LEGES MOTVS appellantur principia generalia regularum motus,

DCXXIII. REACTIO dicitur actio patientis in agens,

E. gr. dum lapidem, alteri extremo funis alligatum, trahis, lapi te vicissim trahit. Dum tu trahis lapidem, in lapidem agis, & lapis a te patitur. Quare cum lapis te vicissim trahit, adeoque in te agit, a quo patitur, actio eius dicitur reactio,

DCXXV. ACTIO dicitur CONTRARIA actioni alterius corporis, quae fit per contrariam directionem.

Vnde

Vnde vides, reactionem esse actioni contrariam.

DCXXV. ACTIO IN DISTANS dicitur, quae absque corporum contactu fieri ponitur.

Talis esse dicitur actio magnetis in ferrum, propterea, quod putarunt veteres, ferrum trahi a magnete sine contactu corporum.

DCXXVI. CONFLICTVS CORPORVM dicitur eorum status, quo in se inuicem agunt & reagunt,

E. gr. si duo globi occurrant sibi mutuo pari celeritate, agunt & reagunt.

DCXXVII. Corpus vnum dicitur INCURRERE IN alterum, si vel in quiescens, vel motum ad eandem partem impingit.

DCXXVIII. Corpus vnum dicitur OCCURRERE alteri, si ambo moueantur in partes contrarias, & in se inuicem impingant.

DCXXIX. Corpus vnum IMPINGIT in alterum DIRECTE, si linea directionis impingentis transit per centrum grauitatis alterius, in quod impingit.

Hinc, vi oppositorum, intelligis, quid sit *indirecte impingere*.

DCXXX. DIRECTE INCURRERE corpus dicitur, si corpus vnum, in alterum incurrens, directe impingit.

DCXXXI. CORPORA DIRECTE sibi mutuo OCCURRERE dicuntur, si corpora in se inuicem directe impingunt, dum sibi mutuo occurrunt.

DCXXXII. IMPELLERE corpus vnum dicitur alterum, si ita mouet, vt ipsum libere progrediatur,

diatur, siue illud post conflictum quiescat, siue moueri pergat.

DCXXXIII. PROGREDI dicitur corpus, si motum in linea, siue recta, siue curua, ita continuet, vt a termino, vnde motus inchoatur, seu in quo tempore dato haeret, continuo longius distet.

DCXXXIV. CORPVS dicitur RETROGREDI, si vel in linea recta, vel in linea curua ita mouetur, vt, cum antea distantiae a termino dato continuo crescerent, seu maiores fierent, nunc eadem iterum decre-scant, seu continuo minores euadant.

DCXXXV. CORPVS TRVDERE dicimur, si continua actione mouentis mouetur cum eodem eadem celeritate versus eandem partem, ita tamen, vt mobile praecedat mouens.

DCXXXVI. CORPVS TRAHERE dicimur, si continua actione mouentis mouetur cum eodem eadem celeritate versus eandem partem, ita tamen, vt mobile sequatur, mouens praecedat.

Has definitiones perquam facili negotio intelliges, si ad casus specialiores attenderis, in quibus dicimur, *trahere, trudere, &c.* corpora.

DCXXXVII. CORPVS dicitur DESCENDERE, si, dum mouetur, ad tellurem, vel aliud corpus mundi totale continuo accedit propius.

DCXXXVIII. CORPVS dicitur ASCENDERE, si, dum mouetur, a tellure continuo magis magisque recedit, vel etiam ab alio quocunque corpore mundi totali continuo distantia eius augetur.

DCXXXIX. GYRARI siue ROTARI dicitur corpus, si circa lineam quiescentem ita mouetur,

vt

110 DEFINITIONES COSMOLOGICAE.

vt quodlibet punctum extra eam assumptum circuli peripheriam describat.

Motus rotationis dicitur etiam motus vertiginis.

DCXL. Corpus rotundum dicitur **VOLVTARI**, si, dum progreditur, simul rotatur.

DCXLI. **VEHI** dicitur corpus A corpore B, si ad motum B mouetur, quia ipsi vel inclusum, vel affixum est, vel quomodocunque adhaeret.

Ita homo vehitur curru, in quo sedet, dum mouetur, quia currus mouetur.

DCXLII. **VIS MORTVA SIVE ELEMENTARIS** dicitur, quae in solo conatu ad motum subsistit.

Eiusmodi vis mortua est *grauitas*, quamdiu graue ex filo suspensum descendere nititur, descendere tamen actu nequit.

DCXLIII. **VIS VIVA** dicitur, quae cum motu locali coniuncta, & ad motum localem porro producendum tendit.

Eiusmodi vis viva est in graui cadente, ubi iam aliquem celeritatis gradum acquisiuit.

DCXLIV. **VIS PRIMITIVA** est, quae omni corpori per se inest, seu cuius non alia datur ratio, praeterquam in elementis.

Leibnitius *vim primitiuam* in Actis Erud. Anno 1695. p. 146. definit per eam, quae per se corpori inest.

DCXLV. **VIS DERIVATIVA** est, quae per modificationem vis primitivae resultat.

Sic vis deriuatiua est, quae a puluere pyrio globo ex tormento explodingo inprimitur.

DCXLVI. **CORPVS ELASTICVM** est, quod ictu vel alia quacunque ratione compressum, cessante

DEFINITIONES COSMOLOGICAE III

cessante ictu vel actione comprimentis, in statum pristinum restituitur.

Tale corpus est aër, fungus, item ensis, qui compressus incuruatur; sed cessante compressione in figuram pristinam resilit.

DCXLVII. VIS ELASTICA est nisus ille, quo compressa a vi comprimente liberata, in statum pristinum restituuntur.

Talem nisum, in statum pristinum se restituendi, satis manifesto vides, cum vel fungum, vel gladium compresseris.

DCXLVIII. CORPVS PERFECTE DURVM est, quod ab ictu figuram non mutat. E. gr. Lapis.

DCXLIX. CORPVS MOLLE dicitur, quod ab ictu figuram mutat, sed vi propria in eandem non rursus restituitur.

Exemplum habes in globulo ex argilla non profus exsiccata confecto, qui, si ictum senserit, figuram mutat, nec vi propria, ut corpora elastica, in eandem, restituitur.

DCL. IMPETVM habere dicitur corpus in motu actuali, quatenus massa ipsius, siue materia cohaerens dato celeritatis gradu mouetur.

Maior hinc impetus dicitur, quando maiore celeritate mouetur, minor autem, si idem corpus minore celeritate fertur.

DCLI. NATVRA VNIVERSA s. **NATVRA SIMPLICITER** dicta est principium mutationum in mundo eidem intrinsecum.

Vox naturae diuerso modo accipitur a philosophis, de quo vid. *Schelhammer de Natura sibi & medic. vindicata* L. I. c. I. *Verdrteß in physic.* p. 5. & 6. Auctoris definitio est communi loquendi vsui admodum conformis. Alii, quod idem est, definiunt eam per principium actuosum, s. per vim actiuam cuiusque rei. *conf. Hanschii princ. phil. Leibn.* p. 51. *item Koebleri dissertat. de Natura humana morali.*

DCLII.

DCLII. NATURALE IN GENERE dicitur,
cuius ratio in essentia & natura entis continetur.

Sic τὸ concoquere est stomacho naturale. Quae sit enim, cur stomachus concoquat, rationem reddes ex eius structura siue modo compositionis, & eiusdem vi actiua, diuinius sibi insua.

DCLIII. NATURALE IN MUNDO ASPECTABILI MATERIALI est,
cuius ratio in essentia & natura corporum continetur.

Sic τὸ urere est igni naturale, quia ratio vstionis redditur ex structura & vi actiua ignis.

DCLIV. SUPERNATURALE sive MIRACVLVM est,
cuius ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur.

*Obf. I. Si ignis non adurit corpora, aduersus vim ipsius non munita, quae ab eodem naturaliter consumantur, effectus hic dicitur supernaturalis siue miraculosus. Respectu autem corporum in hoc mundo ad spectabile & ipsius mundi *supernaturale* appellatur, cuius ratio sufficiens in essentia & natura corporum non continetur.*

*Obf. I. De Spinozae, Clarcii, Malebranchii, Vanini, Lockii definitionibus videatur Bülling. in dil. §. 212 Ceterum hanc definitionem Wolfii improbarunt nonnulli ideo quod mentio nulla *causae efficientis & finalis* miraculorum fiat. Sed obseruari hic debet id, quod iam supra de definitione mundi submonuimus. non opus esse, vt in definitione philosophica *causae efficientis* fiat mentio, modo ipsa ex definitione, facili nexu, deduci possit. Id quod, quae hanc definitionem, feliciter praestiterunt *cum Wolfius, tum Bülfinger ille in Cosmol. Lat. §. 524* hic in dilac. §. 216 sqq. De miraculis vid. Hallmanni *commentat. de miraculis Erf. 1727. §. item Kerpoorteni in diss. recentius controuersa circa doctrinam de miraculis Gedan. hab. 1732. Walchii Lex. sub tit Wunder.**

DCLV. ORDO NATVRAE est ille ordo, quem natura in agendo obseruat

Hinc dicimus fieri secundum ordinem naturae, quod naturaliter fieri obseruamus.

DCLVI.

DCLVI. CONTRA NATVRAE ORDINEM FIERI dicitur, quod ordini naturae contrariatur, seu, eodem saluo, fieri nequit.

Ita, quod Bileami aſina articulato ſono loquebatur, erat contra ordinem naturae.

DCLVII. SECVNDVM NATVRAE ORDINEM FIERI dicitur, quod ordini naturae conuenit, seu, eodem ſtante, fieri debet.

DCLVIII. CVRSVS NATVRAE *appellatur conſecutio euentuum, eſſentius corporum atque naturae eorum conformis.*

DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE.

DCLIX.

ANIMA est ens istud, quod in nobis sibi sui & aliarum rerum extra nos conscium est.

Obf. I. Hac definitione, quae nominalis est; Wolfius characteres quosdam indicendi & suppeditare voluit, quibus anima nostra ab iis rebus queat dignosci. Definitio autem, quae quid sit anima, plenius indigebitur, infra in Psychologia rationali occurrer. Hic tantum Auctor paucis, quid per vocem *Animae* sibi velit, indicat, ut intelligat lector, de quo sibi sermo sit.

Obferu. I. Obiectiones, contra notionem animae Wolfianam, infra, cum definitio plenior suppeditabitur, recensentur atque diluentur.

DCLX. COGITARE dicimur, quando nobis conscii sumus eorum, quae in nobis contingunt, & quae nobis, tanquam extra nos, repraesentantur. COGITATIO igitur est actus animae, quo sibi sui rerumque extra se aliarum conscia est.

Hanc acceptionem vocis *cogitationis* vsui loquendi esse conformem, vberius probat Wolfius psycholog. empir. §. 23. Constat enim, quando nobis nihili conscii sumus, ut in somno, tunc nos dicere, nos non cogitasse de hoc illove obiecto. Discedit itaque hic Wolfius ab his, qui cogitationes ad omnes mentis humanae mutationes, etiam eas, quarum sibi conscia non est, extensas volunt, cf. Koehler in commentat. Vom Licht der Natur Monolog. Leibn. annexa.

DCLXI. PERCIPERE MENS dicitur, quando sibi obiectum aliquod repraesentat. PERCEPTIO itaque est actus mentis, quo obiectum quodcumque sibi repraesentat.

DCLXII. APPERCEPTIO MENTIS est actus, quo mens perceptionis suae sibi conscia est.

Voca-

Vocabulum hoc, a Leibnitio adhibitum, idem exprimit, quod Cartesianorum conscientia (Logica). Sic, dum audis Musicam, eam percipere diceris, sed *appercepis*, dum tibi conscientius es, te percipere Musicam. *conf. Hanschii princip Leibn. philos. p. 3. & 4. & p. 35.*

DCLXIII. FACULTATES ANIMAE dicuntur potentiae actiuae animae.

Quid sit facultas in genere, supra exposuimus.

DCLXIV. LUMEN ANIMAE dicitur claritas perceptionum.

Conf. Koehleri Commentat. de lumine naturae.

DCLXV. ILLUMINARI dicitur ANIMA, quatenus acquirit facultatem, res clare percipiendi, ut sibi conscia sit eius, quod percipit, atque ea, quae percipit, probe a se inuicem distinguat.

E. gr. Cum in obiecto aliquo, vel philosophico, vel theologico, vel alio quocunque plura quotidie distinguimus, atque clariores in dies acquirimus ideas, dicere solemus: *Es geht mir ein Licht auf in dieser Sache, ich bekomme Licht in dieser oder jener Sache.*

DCLXVI. TENEBRAE IN ANIMA dicuntur obscuritas atque defectus perceptionum.

Quid sit obscura, quid clara, quidue distincta perceptio siue repraesentatio, in definitionibus logicis, statim sub initium dictum est.

DCLXVII. PERCEPTIO PARTIALIS est, quae in perceptione rei alterius contenta est.

DCLXVIII. PERCEPTIO COMPOSITA dicitur, quae ex pluribus partialibus constat.

E. gr. Cum humanum Corpus percipimus, truncum, caput, pedes, manus, percipimus. Humani igitur corporis perceptio est composita, perceptiones trunci, capitis, pedum, &c. sunt partiales.

DCLXIX. PERCEPTIO TOTALIS appellatur

latur ea, quae complectitur eas omnes (perceptiones) quas dato aliquo momento simul habemus.

E. gr. Si pratum cum omnibus suis floribus contueor, habeo perceptionem totalem.

DCLXX. COGNOSCERE rem est eius notionem vel ideam sibi acquirere.

DCLXXI. COGNITIO est actio animae, qua notionem vel ideam rei sibi acquirit.

DCLXXII. PARS INFERIOR FACULTATIS COGNOSCENDI dicitur, qua ideas & notiones obscuras atque confusas nobis comparamus.

Huc referimus sensationes, imaginationem, memoriam &c.

DCLXXIII. PARS SUPERIOR FACULTATIS COGNOSCENDI dicitur, qua ideas & notiones distinctas acquirimus.

Huc referuntur intellectus, ratio, facultas abstrahendi, attendendi, reflectendi, comparandi &c.

DCLXXIV CORPUS illud dicimus NOSTRUM, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adspectabili, quas habemus.

Bülfingerus in dilucidat. §. 243, hos duos characteres corporis nostri suppeditat. 1) illud corpus nostrum dici, ait, pro vius situ, & relatione perceptiones & repraesentationes fiunt. 2) in quo deprehendimus, fieri mutationes ad imperium voluntatis nostrae.

DCLXXV. CORPORA in mundo adspectabili NOBIS PRAESENTIA dicuntur, quae mutationem corpori nostro inducere valent, nisi scilicet vllum superaccedat obstaculum accidentale.

Sic mensa mihi est praesens, cum ipsa mutationem in organo meo sensorio, sc. in organo visus, producit.

DCLXXVI.

DCLXXVI. CORPVS *aliquod dicitur* PRAESENS IN *aliquo loco, si intra terminus consistit, quibus locum istum definimus.*

E. gr. Conclauae terminatur parietibus, quidquid itaque intra horum ambitum continetur, in conclauae praesens est.

DCLXXVII. ABSENS dicitur, quod praesens non est.

Obf. I. Ridebis definitionem, cum quod negatiua, tum quod identica est. Sed caue rideas, & te turpiter des. Negatiua est, quia alteruter terminorum immediate & contradictorie oppositorum negatiue definiri potest, id quod supra iam monitum a nobis est. Synonymica ideo non est, quia, quid *praesens* sit, iam antea est definitum.

Obferu. II. Intelligis hinc quoque quid sit *absens* in dato quodam loco, si intra terminos istos non consistit, quibus locum istum definimus.

DCLXXVIII. SENSATIONES *sunt perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus, in organo corporis nostri, qua talibus, contingentibus.*

Obf. I. Wolfius eodem loco *sensationem* ita quoque definit, est perceptio, per mutationem, quae fit in organo aliquo corporis nostri, qua tali, intelligibili modo explicabilis. Breuius & fortasse etiam clarius ita quoque poterat definiri. *Sensatio* est perceptio s. repraesentatio rerum, corpori nostro praesentium.

Obf. II. Ad omnem sensationem requiruntur duo momenta, *physicum* alterum, alterum *pneumaticum*. Illud in eo consistit, quod in omni sensatione debeat mutatio in aliquo organo corporis nostri euenire. Hoc requirit, vt, quoties quid sentimus, toties etiam adsit repraesentatio in anima, quae mutationi, in organo sensorio factae, conformis est. *conf. Wolf. in annot. §. 65. sqq. Bülfing. diluc. Scit. III. c. 2. §. 246.*

DCLXXIX. ORGANON SENSORIUM appellatur organon seu pars organica corporis, in cuius mutationibus continentur rationes perceptionum rerum materialium in mundo adspectabili.

118 DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE

Talia organa sunt oculus, nasus, auris, lingua, fibrillae nerueae.

DCLXXX. FACULTAS SENTIENDI s. SENSUS est facultas, percipiendi obiecta externa, mutati-
onem organo sensorio, qua talibus, inducentia, con-
uenienter mutationi in organo factae.

Cur adiciat Wolfius, *qua talibus, rationem hanc reddit.*
*Possunt, inquit, accidere organo sensorio a causis extrinsecis mu-
tationes, quae a structura organica minime pendent, veluti*
in oculo vulnus infligitur, vel idem contunditur. conf. psych.
emp. p. 38.

DCLXXXI. FACULTAS VIDENDI s. VISUS est facultas, percipiendi obiecta, conuenienter muta-
tioni, vi luminis in oculo factae.

DCLXXXII. FACULTAS AUDIENDI s. AV-
DITVS est facultas, percipiendi sonum, conuenienter
mutationi, per eundem in aure factae.

DCLXXXIII. FACULTAS OLFACIEN-
DI, s. OLFACTVS est facultas percipiendi odo-
res rerum, conuenienter mutationi, vi effluuio-
rum, a corporibus odoriferis exhalatorum in naribus factae.

DCLXXXIV. FACULTAS GVSTANDI sive
GVSTVS est facultas, percipiendi sapores, conueni-
enter mutationi, quam obiecta sapida, dentibus com-
minuta, in lingua producant.

DCLXXXV. FACULTAS TANGENDI
sive TACTVS est facultas, percipiendi qualitates
& quantitates corporum, conuenienter mutationi,
quam per contactum corporis nostri in eodem pro-
ducunt.

DCLXXXVI. SENSATIO vna FORTIOR
dicitur ALTERA, quae maiorem claritatis gra-
dum

dum habet, seu cuius nobis magis consci sumus, quam alterius.

E. gr. Cum loqueris cum Caio in conclavi tuo, interea vero tympana pulsantes praetereunt conclave, nihil eius, quod loqueris, Caius audiet, quia sensatio tympanorum fortior est, magisque organon auditus afficit, quam quidem sermo, quem cum Caio confers.

DCLXXXVII. SENSATIO VNA DEBILIOR est altera, quae minorem claritatis gradum habet, seu cuius nobis minus consci sumus, quam alterius.

Ita, cum, sole splendente, lucem in conclavi accenderis, minor est claritas in lumine lampadis, quam luminis solaris.

DCLXXXVIII. OBJECTUM SENSIBILE dicitur, quod sensu percipi potest, seu, quod in organo sensorio aliquo efficere potest mutationem, per quam eadem in mente respondens perceptio explicari potest.

DCLXXXIX. REGVLAE PERCEPTIONVM dicuntur, quas anima obseruat in percipiendo.

DCXC. REGVLAE SENSATIONVM sunt, iuxta quas sensationes in anima explicari possunt.

Tales sunt hae propositiones: *Sensatio forsi obfuscat debiliorem. Si obiectum sensibile in organum sensorium rite constitutum agit, necessario sentimus &c.*

DCXCI. FACULTAS IMAGINANDI seu IMAGINATIO est facultas reproducendi perceptiones rerum sensibilium absentium, siue, est facultas reproducendi sensationes iam olim habitas.

Si e. gr. musicam, heri vel nudius tertius, vel aliquot iam ante dies, perceptam, rursus tibi repraesentas tanquam praesentem, operatio est phantasiae siue imaginationis.

DCXCII. PHANTASMA dicitur idea ab imaginatione producta,

E. gr. mutua, heri vel nudius tertius audita.

DCXCIII. IDEAE SENSVALES appellantur, quae vi sensationis in anima existunt, s. quae iam actu inlunt, quia iam illa in organo sensorio mutatio accidit.

E. gr. si sonum campanae percipis, idea soni sensualis est, quia, in aurem illaplus mutationem quandam organo auditus inducit.

DCXCIV. REGVLAE IMAGINANDI vel IMAGINATIONIS *item* PHANTASMATVM dicuntur, per quas phantasmata explicari possunt, seu, quas anima in imaginando obleruat, *aut,* quod *perinde est*, iuxta quas phantasmata oriuntur.

DCXCV. LEX IMAGINATIONIS *sive* PHANTASMATVM dicitur principium generale regularum sensationum,

Lex imaginationis, secundum quam imaginatio operatur, abluatur haec propositio: *Si qua semel percepimus & vnus perceptio de nouo producit imaginatio producit & perceptionem alterius.* Fac, te audire duos colloquentes de certa quadam vrbe: fac vero porro, te multas aerumnas multaque perpeffum esse: multa in ha. ipsa vrbe. Mox, audito vrbis nomine, imaginatio producet omnes illas, quasi i exantlasti calamitates. *conf. Buddus in institut. theol. Moral. part. I. c. I. Sect. 5. Wucherer diff. de Connexione idearum. Lockius de intellectu humano.*

DCXCVI SOMNIARE dicimur, si per tractum aliquem temporis, non nisi res absentes percipientes, nullius praesentis nobis conscii sumus, seu quando res in somno appercipimus.

DCXCVII. SOMNIVM (SUBIECTIVE ACCEPTVM) est status ille mentis, quo non nisi res absentes

absentes clare percipimus, seu earum nobis conscii sumus.

Sumitur somnium quoque *obiective*, pro iis rebus, quae in somnio tibi succedunt, atque hoc respectu somnium contradictoritur sicut avertati metaphysice.

DCXCVI. SOMNIUM SIMPLEX dicitur, quod in earum serie phantasmatum continuatur; **SOMNIUM VERO COMPOSITUM** appellatur, quod in diversis speciebus phantasmatum continuatur.

DCXCIX. CLARUM SOMNIUM est, quando agnoscimus, quid somniamus. **OBSCURUM VERO SOMNIUM** est, quando, quid somniamus, non satis agnoscimus, etsi actus percipiendi nobis conscii sumus.

DCC. DIVISIO PHANTASMATUM est superatio perceptionem partialium a composita.

E. gr. Cum ignem tibi imaginaris, nec tamen colorem simul tibi repraesentas, cum caput Caii tibi, ope imaginationis, fistis, a ceteris vero partibus corporis ipsius abstrahis, diceis *phantasma diuidere*.

DCCI. COMPOSITIO PHANTASMATUM est combinatio perceptionum partialium ad constituentem unam compositam.

E. gr. alas & cornua percepisti, corpus quoque humanum percepisti, si itaque has partiales perceptiones ita combinaueris, ut unum compositum, scilicet corpus humanum alatum & cornutum, constituat, diceis *phantasmata componere*.

DCCII. FACULTAS PINGENDI est facultas phantasmatum, diuisione ac compositione producendi phantasma rei, sensu nunquam perceptae.

Sic fingis, cum tibi hominem alatum repraesentas, corpus enim humanum & alas, tanquam perceptiones partiales, coniungis, & inde oritur phantasma rei sensu nunquam perceptae. Num enim unquam vidisti hominem alatum

tum vel cornutum? *conf. Koebleri dissert. de fictionibus beyrificis, len. hab.*

DCCIII. SIGNIFICATVS HIEROGLYPHICVS appellatur, quo res quaedam ad denotandam aliam transfertur.

Sic *Comenius* in orbe picto, cum animam pingere non posset, ad artem hieroglyphicam confugit, & condidit phantasma, cui significatum hieroglyphicum indidit. Animam enim repraesentat per puncta in talem figuram disposita, qualem exhibet umbra corporis humani.

DCCIV. FIGURAE HIEROGLYPHICAE appellantur, quas phantasmata, significatum hieroglyphicum habentia, repraesentant.

Talis figura est illa imago animae, per quam puncta hoc pacto disponuntur.

DCCV. NOTAE IRRESOLVIBILES appellantur eae, quae a cognoscente in alias simpliciores non amplius resoluuntur, siue, quod in se tales sint, siue, quod cognoscens eas amplius resolvere non possit. **NOTAE RESOLVIBILES** sunt, quae a cognoscente ulterius resolui possunt aut debent.

Sic si definiueris, quid sit *tristitia*, & eam explicaueris per taedium insigne ob malum praesens, tunc ideam tristitiae in suas notas resoluas. Si porro ideas partiales, e. gr. *taedium*, *malum* &c. definiueris. eademque notas, ideam tristitiae constituentes, in alias simpliciores nosti resolvere, habes adhuc *notas resolubiles*. Si vero eousque in resoluendis notis perueneris, ut nihil amplius distinguere valeas, notasque & conceptus habeas, qui per experientiam fixi sunt, perque sensum communem determinati, ita, ut in analysi ulterius progredi nequeas, adsunt *notae irresolubiles*.

DCCVI. FIGMENTVM est phantasma, quod ens fictum repraesentat.

Exemplum adeo figmenti praebet homo cornutus & alatus.

DCCVII.

DCCVII. IDEAM REPRODUC TAM RECOGNOSCERE dicimur, quando nobis consci sumus, nos eam iam antea habuisse.

E gr. occurrit nobis flos peregrinus, iam ante visus. Dum eum aspiciamus, consci nobis sumus, nos eum iam ante vidisse. Atque hoc in casu ideam floris reproductam recognoscimus.

DCCVIII. MEMORIA est facultas, ideas reproductas (consequenter & res per eas representatas) recognoscendi.

Definitio haec, communi loquendi usu fundata, sine dubio melior est, illa veterum, qua memoriam explicabant *per receptaculum idearum*, in quo condantur, & unde, rerum usu exigente, denuo promuntur. Plerumque autem confunditur imaginatio cum memoria, cum definitur memoria per facultatem, ideas iam olim habitas reproducendi. Aliud enim est ideas reproducere, aliud vero ideas reproductas recognoscere. Quae autem in se, tanquam diuersa, representantur, debent uoque diuersis terminis enunciari.

DCCIX. MEMORIAE MANDARE dicimus illud, cuius ideam reproducendi facilitatem nobis comparamus.

DCCX. MEMORIA RETINERE dicimus id, cuius ideam reproductam recognoscendi facilitatem conseruamus.

DCCXI. CITO MEMORIAE QUID MANDARE dicitur, qui minus diuturne contemplatione obiecti paucioribusque actibus iteratis id facit, quatenus actus pauciores, ceteris paribus, minus temporis spatium exigunt.

DCCXII. FACILE QUID MEMORIAE MANDARE dicitur, qui paucioribus iteratis actibus id facit, vel etiam minus diuturna obiecti contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet.

DCCXIII.

DCCXIII. DIV MEMORIA QUID RETINERE dicitur, qui ideam eius reproducere & reproductam adhuc recognoscere valet, etiamsi longo tempore eandem non reproduxerit.

DCCXIV. BONAM MEMORIAM HABERE dicitur, qui cito & facile quid eidem mandat, diuque retinet.

DCCXV. MAGNAM MEMORIAM HABERE dicitur, qui multarum rerum ideas reproducere, & reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoria retinere valet.

DCCXVI. IMAGINATIO dicitur EXTENDI, si plures ideas simul producere, & per longum temporis spatium productas conseruare apta redditur.

DCCXVII. ARTIFICIUM MEMORIAE dicitur actionem, qua quid aptum efficitur, ad idearum reproductionem & recognitionem iuuandam, quo per se eandem iuuare non poterat.

Ita si nobis imaginamur verba quaedam ianuae adscripta. Hoc ipso efficitur, vt, conspecta ianua, verborum istorum idea in nobis reproducatur, & reproducta recognoscatur.

DCCXVIII. ARS MNEMONICA s. ARS MEMORIAE dicitur ars, memoriam extendendi artificis iuuandi.

De arte mnemonica s. memoratiua conf. Paschius de inuentis nouis & antiquis Walebii Lexic. Philos. Tir. Geq dächtniß = Funst.

DCCXIX. MEMORIA NATURALIS dicitur, quae homini absque vlla exercitatione praeuia & vllis artificiis inest. MEMORIA ACQUISITA

SIT A appellatur, quae praeuia exercitatione & artificiorum ope in nobis datur.

Huc pertinet quoque artificiosa, quae non nisi artificiorum ope in nobis datur.

DCCXX. MEMORIA dicitur LABI, si ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuisse conscii nobis sumus, etsi immutata fuerit, seu corrupta.

DCCXXI MEMORIA NOS FALLERE dicitur, quatenus in causa est, vt diuersa habeamus pro iisdem.

DCCXXII. MEMORIA hinc dicitur LABILIS, quatenus fieri potest, vt labatur.

DCCXXIII. OBLIVIO est IMPOTENTIA, *ideas reproductas recognoscendi.*

DCCXXIV. IDEA REI, QVAE PERCIPITUR, SOCIA dicitur, idea tota composita, qua vi ideae rei, quae iam percipitur, ab imaginatione producitur.

Fac, tibi occurrere Caium in auditorio, quem ante videras in conuiuio, fac porro, ope imaginacionis, produci ideam Caii, tanquam saltantis & rixantis cum Sempronio in conuiuio, vna cum vrbe, domo, in qua conuiuium apparatus erat, aliisque circumstantiis, & partialibus conuiuuit. Dicimus ideam totam compositam ex ideis vrbis, aedis in qua conuiuium erat instructum, aliarumque rerum, in conuiuio praesentium, *ideam sociam Caii*, quatenus iam in collegio ipsum videmus.

DCCXXV. REI MEMINISSE dicimur, quando ideam eius reproductam recognoscere valemus, consequenter nobis conscii sumus, nos eam iam antea habuisse.

E. gr. Occurrit tibi Caius in nundinis Libsienfibus, & narrat tibi, quod tecum aliquot annos in academia vixerit, & ad singulares quoque circumstantias prouocat. Si horum, quae

quae narrat Caius, tibi conte us fueris. quod ita olim euenierint, te omnium probe *meminisse* dicis. Attende itaque, quid in mente tua accidat, cum *meministi* eorum quae narrantur a Caio. Reproducitur scilicet Caius ideas rerum, iam antea factarum, quas tunc, cum fierent, percepisti. Dum tibi conscius es, te illa olim percepisse, ideas reproductas recognoscis. Dicis itaque, e eorum *meminisse*, uia ideam eorum reproductam adhuc recognoscis.

DCCXXVI. REI NON MEMINISSE dicimur, quando nobis videmur eam antehac nondum percepisse.

DCCXXVII. REI OBLITI dicimur, quando nobis conticui sumus, nos ideam eius percepisse, eam vero nunc reproducere non possumus.

DCCXXVIII. REMINISCENTIA (RECORDATIO) dicitur facultas, perceptiones praeteritas mediate reproducendi & recognoscendi.

Meministi, te Caium, quem iam in nundinis Lipsiensibus vides, in academia vidisse, idque meministi tunc, cum te Caius huius rei admonet. Vides, mediante narratione Caii ideam illius reproduci.

DCCXXIX. ATTENTIO est facultas efficiendi, ut in perceptione composita partium una maiorem claritatem ceteris habeat, siue ATTENTIO est facultas efficiendi, ut unus rei magis nobis simus conscius, quam alterius.

E. gr. Dum verborum oratoris declamantis attendis, apprehendis, te illius sermonis & verborum magis conscius esse, quam alterius cuiusdam rei, cuius aequae tibi poteras eodem tempore esse conscius. conf. Halligeri dissert. de attentionis subsidiis, falso & merito suspensis. Vitemb. habit.

DCCXXX. REFLEXIO est iustissima ad plures perceptiones partiales attentio. FACULTAS REFLECTENDI est facultas ad ea, quae in re recepta insunt, successiue attendendi.

E. gr.

E. gr. Si machinam, antea non visam, percipis, in eaque mentem tuam defigis, diceris ad eam attendere. Si vero ad minima etiam omnesque eius partes successiue attendis, vt omnes rotulas mente tua consideres, quae in illa machina deprehenduntur, diceris super illis partialibus *reflectere*. conf. Rami dissertat. de reflexione. Vitemb. habit.

DCCXXXI. ACTVS REFLEXI dicuntur omnes animae actiones, quae reflexionem ingrediuntur.

DCCXXXII. VOCABULA sunt voces articulatae, quibus res perceptas aut perceptiones nostras indigitamus.

DCCXXXIII. INTELLECTVS est facultas, res distincte repraesentandi.

Vocem *intellectus* veteres latius sumebant, sed Wolfius hanc vocem, ratione vsus loquendi habita, arctioribus circumscriptis limitibus. sub eaque distinctas tantum repraesentationes comprehendi voluit. Causas huius rei adduxit in *Metaphys. Germ.* §. 276.

DCCXXXIV. ENUNCIARE id dicimur, si quid vocabulis indigitare valemus. ENUNCIABILE dicitur, quod verbis indigitari potest.

DCCXXXV. ABSTRAHERE ea dicimur, si ea, quae in perceptione distinguntur, tanquam a re percepta seiuncta intuemur.

DCCXXXVI. FACULTAS ABSTRAHENDI est facultas mentis nostrae, ea, quae rei perceptae insunt, tanquam ab eadem seiuncta spectandi.

E. gr. Cum Caium consideras, potes ipsum considerare tantum, qua staturam suam, nec consideras eodem tempore eius genus, eruditionem &c. Hoc in casu diceris *abstrahere* a Caii genere, eruditione &c. conf. Herzogii *dissertat. de arte abstrahendi*. Ien. 1733. hab.

DCCXXXVII.

DCCXXXVII. COGNITIO INTUITIVA dicitur, quae ipso idearum intuitu absolvitur. INTUITIVE autem REM COGNOSCERE dicimur, quatenus ideae eius, quam habemus, nobis sumus conscii.

E. gr. dum aedificium praefens intueris, tibi que in simul conscias es eorum, quae in eodem, vno obrutu, comprehendis, intuitivam aedificii habes cognitionem.

DCCXXXVIII. COGNITIO SYMBOLICA dicitur, si cognitio nostra terminatur actu, quo verbis tantum enunciamus, quae in ideis continentur, vel aliis signis eadem repraesentamus, ideas autem ipsas verbis aut aliis signis indigitatas non intuemur.

E. gr. Habes cognitionem Symbolicam irae, si cogitas, ipsam esse affectum taediosum, ex iniuria, ab alio illatae, repraesentatione ortum. *conf. Feuertini disputat. de cognitione Symbol. & intuitiva. Et Bülfing. dilucidat. §. 280.*

DCCXXXIX. ARS CHARACTERISTICA appellatur ea, quae explicat signorum in rebus aut eorundem perceptionibus denotandis usum.

Hanc artem in desideratis adhuc esse monuit Wolfius, §. 965. Ontol.

DCCXL. ARS CHARACTERISTICA COMBINATORIA (a Leibnitio etiam vocata SPECIOSA GENERALIS) est ars illa, quae docet signa ad inveniendum vtilia, & modum eadem combinandi, eorundemque combinationem certa lege variandi.

DCCXLI. CALCULVS IN GENERE est inuentio alicuius signi seu characteris deriuatiui ex aliis siue primitiuis, siue deriuatiuis per continuam aequivalentium substitutionem.

DCCXLII.

DCCXLII. LINGVA VNIVERSALIS dicitur, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere possunt.

DCCXLI. SCRIPTURA VNIVERSALIS est, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere possunt.

DCCXLIV. LINGVA PHILOSOPHICA dicitur, in qua vocabula significatum essentialem habent.

DCCXLV. VOCABVLA ESSENTIALITER SIGNIFICANTIA sunt signa deriuatiua notionum distinctarum, minimum definitionum.

DCCXLVI. INTELLECTVS dicitur PURVS, si notioni rei, quam habet, nihil confusi admiscetur, nihilque obscuri. NON PURVS dicitur, si notioni rei insunt, quae confuse aut prorsus obscure percipiuntur.

Conf. Loescheri dissert. de intellectu puro.

DCCXLVII. COGNITIO VNIVERSALIS dicitur, quae constat notionibus vniuersalibus.

DCCXLVIII. COGNITIO SINGVLARIS dicitur, quae constat notionibus indiuiduorum.

DCCXLIX. COGNITIO PARTICVLARIS dicitur, quae notionibus particularibus constat.

DCCCL. NOTIO autem PARTICVLARIS est, qua ea repraesentantur, quae quibusdam indiuiduis, ad idem genus vel eandem speciem referendis, communia sunt.

DCCCLI ACVMEN (*Scharfsinnigkeit*) est facultas, in uno obiecto multa distinguendi.

Obf. I. Cel. Walchius in Lex. phil. tit. *Scharffinnigkeit* definit acumen h. m. *Scharffinnigkeit*, inquit, ist diejenige Vollkommenheit des iudicii, Kraft deren man den Zusammenhang der Wahrheiten einsehen und erkennen kann. Sed hanc animae perfectionem vocat Wolfius *rationem*, idque iure meritoque, vt postea videbimus. Praesentem autem Wolfii definitionem vsui loquendi esse conformem, vel ex eo vides, quod iis acutum tribuamus visum, qui, ope oculorum, in obiectis, quae vident, multa distinguere possunt. Hinc in anima deprehenditur tum demum acumen, si multa in obiecto repraesentato distinguere valet.

Obf. II. Cel. Walchius, in definitione Wolfiana, putat, non tam essentiam, quam fundamentum acuminis, allegari. resp. 1) Verum id est, si notio acuminis, quam Cel. Walchius sibi format, retineatur. At. rectius & vsui loquendi conuenientius definiri acumen a Wolfio, iam submonui. 2) Fac quoque, in hac definitione acuminis fundamentum & causas allegari, essentiam autem intrinsecam reticere, quid inde? Num ideo definitionem falsam pronuntiabimus? Non puto. Dantur enim definitiones geneticae & causales.

DCCLII. ANALYSIS NOTIONVM dicitur, qua notio rei resoluitur in notiones eorum, quae ipsas ingrediuntur, & notiones horum singulae denuo in alias simpliciores, ac ita porro.

Quae de *analyfi notionum* sciri hic merentur, repeti possunt ex iis, quae suppa de ideis inadaequatis dicta sunt in definitionibus Log.

DCCLIII. PROFVNDITAS INTELLECTVS dicitur facultas notiones distinctas in alias simpliciores continuo resoluendi, prouti scilicet *analysis notionum* requirit.

S. R. Walchius in Lex. tit. *Tieffinnigkeit* ita hanc profunditatem definit: Die *Tieffinnigkeit* ist diejenige Vollkommenheit oder *Geschicklichkeit* des menschlichen Verstandes, sonderlich des iudicii, wenn man aus einer Wahrheit viele andere folgern und erkennen kann. Sed hanc perfectionem rectius vocari *soliditatem*, suo loco monebitur.

DCCLIV. DEFINITIO REI CONVENIRE dicitur,

dicitur, si eidem infinitae singulae notae, definitionem ingredientes.

DCCLV. STATUS PRAESENS dicitur GRAVIDVS FUTURI, quatenus ex eo, & vi eius, futurus sequitur. STATUS PRAESENS dicitur IMPRAEIGNARI A PRAETERITO, quatenus, mediante praeterito, aptus efficitur, ut inde sequi possit futurus, seu: quatenus, accedente praeterito, ex eo sequitur futurus.

Has locutiones ideo exposuit Wölffius, ut intelligi possit, quid sibi velit, cum hae loquendi formulae ad animam transferuntur.

DCCLVI. NATURA nobis INESSE dicitur, quicquid menti sine praevio exercitio inexistit.

DCCLVII. ACQUIRI dicitur id, quod non inexistit, nisi praevio exercitio.

Sic facultas edendi, bibendi, est homini naturalis, at ars saltandi non est naturalis, sed acquiritur.

DCCLVIII. DISPOSITIO est *possibilitas acquirendi potentiam agendi vel patiendi.*

Sic nobis inest dispositio naturalis, ad saltandum, quia potentiam saltandi acquirere possumus. Si haec dispositio natura inest, dicitur naturalis.

DCCLIX. DIFFICULTER AGERE dicitur, qui actiones simplices ad compositam requisitas non nisi tarde ac interiectis moris edere potest.

E. gr. Si quis scribere velit, singulas literas delineare debet, & in vna eademque linea plures ductus pennae necessarii sunt. Sunt adeo tot actus simplices, seu minus compositi, quot literae delineandae, ad scripturam requisiti. & in singulis literis delineandis tot distinguuntur actus magis simplices, quot ductus diuersi in vna litera observantur. *Difficiliter* adeo scribit, qui tarde literas depingit, & inter singularum literarum delineationes a scribendo tantisper cessat ut mora intercedat, qua non scribatur, conf. Wolf. Psych. empir. §. 427.

DCCLX. PROMPTITUDO AGENDI *est, qua quis actiones simplices, ad compositam requisitas, cito, nec ullis inter eas interiectis morulis producere potest.*

Ita scribit *prompte*, qui sine mora non modo singulas litteras, verum etiam integras voces & totam earum seriem scribit.

DCCLXI. HABITVS *est promptitudo agendi.*

DCCLXII. DISPOSITIO (*habitu contradistincta*) *est difficultas agendi.*

DCCLXIII. A POSTERIORI *dicimur* COGNOSCERE *id, quod experiundo addiscimus.*

DCCLXIV. A PRIORI *dicimur* COGNOSCERE *id, quod ratiocinando nobis innotescit.*

DCCLXV. SOLIDITAS INTELLECTVS *est habitus, distincte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi.*

Quid vero sit *ratiocinia concatenare*, id iam in definitionibus Logicis dictum est. Definitio Wolfii cum Walchii definitione exacte conuenit, cum hic in Lex. tit. *Gründlichkeit*. inquit: *Wer geschickt ist, aus richtigen Grund-Sätzen wohl zu schliessen, und wieder diese Schlüsse mit den Principiis zu connectiren, und also den Grund der Folgerung zeigt, den nennet man einen gründlichen Mann.*

DCCLXVI. DISTINCTE RATIOCINATOR, qui successiue singula iudicia format, prout ratiocinium ingrediuntur.

DCCLXVII. SOLIDA DOCTRINA (*gründliche Gelehrsamkeit*) *dicitur, quae constat propositionibus sufficienter probatis seu demonstratis adeoque & sufficienter explicatis.*

DCCLXVIII.

DCCLXVIII. OBSERVATIO est experientia, quae versatur circa facta naturae, sine opera nostra contingentia.

Cl. Hagen in libro de *Methodo mathematica* hanc observationis suppeditat definitionem *Est propositio, sistens mutationem, in mundo obuiam, ad cuius ortum nihil contulit attendentis opera.* Ita inquit porro, *sine mea etiam actione fit, ut hieme non nunquam tonitru oritur: observatio autem eiusdem consistit in enarratione antecedentis tempestatis, solite calidioris, annotatione temporis, quo contigit, v. gr. vespertini post solis occasum, descriptione loci, plagae nimirum occidentis, determinatione durationis, concomitantium & subsequentium.* conf. tract. cit. p. 114. sqq,

DCCLXIX. ARS OBSERVANDI est, qua veritates ex observationibus eruuntur.

DCCLXX. ARS EXPERIMENTANDI est, qua ex experimentis veritates eruuntur.

DCCLXXI. ARTIFICIA HEURISTICA dicuntur regulae, quibus mens apta efficitur, per principia, ipsi perspecta, veritatem incognitam erudiendi, quam, solo ratiocinandi habitu adiuta, per ea eruere non potest,

DCCLXXII. PRINCIPIUM REDUCTIONIS appello artificium, quo obiectum aliquod, de quo quid quaeritur, reduco ad aliud, notionem quandam communem habens, ut ea, quae de hoc nobis innotere, vi notionis communis ad illud quoque applicari possint.

Principium reductionis. quod a Wolfio Germanice vocatur *der Grund der Verkehrung*, *Metaphys. Germ. §. 364.* brevius ita quoque potest definiri: *Principium reductionis* est regula, vi cuius incognitum quoddam mutamus in aequipollens cognitum. Permutamus autem incognitum in cognitum propter similitudinem & relationem, quae est inter cognitum & incognitum. Prostant vero permulta exempla in philosophia, ubi veritates hoc modo sunt inuentae. Quo spectat
quan-

quando integra societas spectatur, vt persona indiuidua, & sic officia societatis demonstrantur ex iure naturae singularum, Pertinet huc etiam, quando iubemur ita considerare in philosophia morali inimicum, quasi nos non laesisset. Plura vide in diff. Cel. Kuehleri de fictionibus heurist. Ien. 1724. lib.

DCCLXXIII. ARS INVENIENDI GENERALIS est, quae circa quodlibet obiectum versatur. ARS vero INVENIENDI specialis est, quae circa quoddam determinatum obiectum versatur.

DCCLXXIV. INGENIUM (*Witz*) vocatur *facilitas obseruandi rerum similitudines*

DCCLXXV. INGENIOSVS (*sinnreich*) est, *qui ingeniu potest; id est, qui similitudines rerum facile obseruat.*

Vox ingenii sumitur *a*) *latius* pro complexu omnium mentis humanae facultatum *b*) *strictius* pro facultate, comparationes rerum facile & feliciter detegendi. Atque hoc sensu sumit Wolfius, cum praesentem *ingenii* suppeditat definitionem. Quae quidem notionem *ingenii* vsui loquendi esse conformem, id vero perquam facili negotio demonstrari potest. Constat poëtae praeteris tribui ingenium, id quae ideo, quia tropica dicendi ratione vsi allegorias frequentius & metaphoras quae in similitudine rerum fundantur, adhibent. *conf. ipse Wolf. Psychol. Lat. §. 477.* Alii ita ingenium definiunt: *ingenium* est facultas, possibilitates pro arbitrato combinandi. *conf. Walch. Lexic. phil. sub Tit. Ingenium.*

DCCLXXVI. IMAGINATIO VIVAX est, quae phantasmata adeo clara producuntur, vt tibi probe conscius sis eorum, quae in iisdem continentur.

DCCLXXVII. RATIO (*die Vernunft*) est *facultas, nexum veritatum vniuersalium intuendi seu perspiciendi.*

Obf. I. Minus probari hanc *rationis* definitionem nonnullis, vel ideo non miror, quod noui, citius mille horologia inter se conuenire posse, quam consentiant philosophi in determinanda notione *rationis*, ad quam tamen omnes, tanquam

quam ad cognitionis suae principium, prouocant. Ex omnibus tamen philosophorum definitionibus, quas de ratione suppeditant, optima videtur Wolfii, quae quippe vsui loquendi apprime conformis est, id quod comprobat Wolfius Psychol. empir. Lat. § 484.

Obf. II, Leibnitius in discurs. de conformitate rationis ac fidei, Theodiceae praemisso §. 23. definit *rationem per certam veritatem*. Sed sumit hic vocem *rationis obiectiue*, pro veritatibus connexis. Wolfius autem definit rationem *subiectiue*, quatenus est facultas mentis humanae, nexum veritatum vniuersalium distincte perspicendi.

Obf. III. Cel. Walchius putat in Lexico philos. sub tit. *Bernunft*, hanc Wolfii definitionem nimis arctis circumscribi limitibus. Plures enim dari operationes, ait, quae ad rationem pertineant, quam solam nexus rerum perspicentiam. At facilis est responsio. Aut illae plures operationes ex definitione nostra explicantur, aut alias supponunt facultates. Vellem. allegatae fuissent operationes plures, quae ex nostra definitione excludantur. vid. interim de rationis definitione *Cantzius in vsu philos. Leibn. in Theologia. T. I. Cap. I. §. 4. sqq.*

DCCLXXVIII. RATIONI CONFORME siue CONSENTANEVM est, quod cum veritatibus cognitivis seu propositionibus vniuersalibus veris connectitur.

E. gr. Haec propositio, *anima est incorruptibilis*, connectitur cum hac propositione: *anima est ens simplex*, fluit enim illa propositio ex hac propositione, E. propositio; *anima est incorruptibilis*, est rationi consentanea.

DCCLXXIX. RATIONI CONTRARIVM est, quod veritatibus vniuersalibus contradicit.

DCCLXXX. RATIO PVRA est, si in ratiocinando non admittimus, nisi definitiones ac propositiones a priori cognitivas.

DCCLXXXI. RATIO autem PVRA non est, si in ratiocinando praeterea admittuntur, quae a posteriori cognoscuntur.

DCCLXXXII. CONNVBIUM RATIONIS ET EXPERIENTIAE dicitur concursus rationis & experientiae in cognoscendo.

DCCLXXXIII. EMPIRICI dicuntur HOMINES IN ACTIONIBVS SVIS, qui secundum experientiam actiones suas moderantur.

DCCLXXXIV. RATIONALES autem dicuntur ESSE IN suis actionibus, qui secundum rationem easdem moderantur.

DCCLXXXV. EXPECTATIO CASVVM SIMILIVM est *modus, dirigendi actiones per olim facta in casu simili.*

Co. ferr. hic potest *differat. mea de fallaci casuum similitum expectatione.* Vitemo, 1732. hab. Haec ipsa casuum similitum expectatio est id, quod alias a philosophis *analogum rationis* dici solet.

DCCLXXXVI. VOLVPTAS (das Vergnügen) est *inuitus seu cognitio intuitiva perfectionis.*

Hanc definitionem, quam Wolfius cum Cartesio communem habet: quamque vsu loquendi conformem esse demonstrat impugnat itidem Walchius ex hoc capite, quia hac definitione, non *quid sit voluptas*, sed unde oriatur illa, explicetur. At dandum monuerunt alii, hanc definitionem esse *genericam, siue realem*, qua tradi debet modus possibilitatis, siue ortus & generis alicuius rei. Quales definitiones, tantum abest, ut improbari debeant, ut potius ipsae maximum in philosophicis vsu nobis praebeant. *vid. Walcbii Lexicon sub tit. Lust. Straehler Exam. P. II. §. 81. sqq. collato Mül-lero im demasq. Philos. adh. l. addatur Feuerlin. Specim. III. psychol. §. 5. 6. cont. disput. mea de obligatione naturali ad amorem erga inimicos. §. 21.*

DCCLXXXVII. VOLVPTAS VERA est, quae ex vera perfectione oritur. APPARENS vero, quae oritur ex apparenti.

DCCLXXXVIII. TAEDIVM, est *inuitus seu cognitio intuitiva imperfectiois*

Obs. I.

Obf. I. Sic si fenseris tuas imperfectiones, e. gr. si crassam adhuc in multis rebus deprehenderis in te ignorantiam; taedium in te suborietur. Est itidem haec definitio generica.

Obf. II. Hic annotari velle adhuc differentiam inter *voluptatem simplicem & mixtam*. Illa oritur ex sensu: vnus tantum perfectionis, haec ex multanea plurium perfectionum repraesentatione. Idem genero de taedio.

DCCLXXXIX. VOLVPTAS dicitur PRAEDOMINARI, si tanta fuerit, vt taedium, si quod adfuerit, non apperipiatur.

DCCXC. DOLOR (*corpus scilicet*) est solutio continuus in corpore.

Est haec definitio itidem generica, id quod ideo notes, quia Cel. Walthi eceptio hoc modo corrui.

DCCXCI. PLACERE dicitur nobis id, ex quo voluptatem capimus. DISPLICERE vero dicitur id, ex quo taedium percipitur.

DCCXCII. PVLCHRVM dicitur id, quod placet.

DCCXCIII. DEFORME dicitur id, quod displicet.

DCCXCIV. PVLGHRITVDO est rei aptitudo producendi in nobis voluptatem, siue: est perfectio, sensibus percepta.

Conf. ea, quae in Ontologicis ad definitionem perfectionis monuimus.

DCCXCV. PVLCHRITVDO VERA est, quae ex perfectione vera oritur. PVLCHRITVDO APPARENS est, quae oritur ex apparente.

DCCXCVI. DEFORMITAS REI est aptitudo, in nobis taedium producendi, siue: est imperfectio, sensibus percepta.

DCCXCVII. VOLVPTATES SENSIVM, siue DELECTATIONES SENSVALES dicuntur, quae ex sensationibus ortum trahunt.

DCCXCVIII. BONVM est, *quicquid nos, nostrumque statum perficit.*

Medicina e. gr. bonum quid est, quatenus statum corporis perficit, i. e. illud sanum reddit, & sanum conseruat.

DCCXCIX. BONVM INTERNVM est, quod statum internum perficit.

DCCC. BONVM VERVM est, quod reuera nos statumque nostrum, perficit. BONVM autem APPARENS est, quod nos, statumque nostrum tantummodo perficere videtur.

DCCCI. MALVM est, *quicquid nos, statumque nostrum imperfiores reddit.* Si statum internum imperfectiorem reddit, dicitur MALVM INTERNVM, EXTERNVM, si statum externum imperfectiorem reddit.

Intelligis quoque hinc, quid sit malum verum & apparens.

DCCCII. EX A SEQUITVR B PER SE, si in A ratio sufficiens continetur, cur inde sequatur B.

DCCCIII. EX A SEQUITVR B PER ACCIDENS, si in A non continetur ratio sufficiens, cur inde sequatur B, sed potius in alio, quod eidem aliunde superaccedit, non tamen necessario.

DCCCIV. APPETITVS IN GENERE est *inclinatio animae ad obiectum, pro ratione boni in eadem percepti.*

Poterat hic nonnullos vox Metaphorica *inclinatio*, offendere, cum proprie animae nulla vnquam tribui possit inclinatio. At si, quid Wolfius intelligi velit per inclinationem in
rela-

relatione ad animam, noueris, nihil quod improbe, habe-
bis. Est scilicet *inclinatio respectu animae conatus nouas sen-
sationes habendi. Reclinatio autem est conatus sensationes
impediendi.*

DCCCIV. APPETITVS SENSITIVVS dicitur,
qui oritur ex idea boni confusa.

Sic cum in ludo grata multa senseris, appetitu sensitio
rapiaris posthac ad ludum, uem tibi, tanquam bonum quid,
confuse repraesentas.

DCCCVI. AVERSATIO IN GENERE est *re-
clinatio animae ab obiecto, pro ratione mali, in eo-
dem percepti.*

DCCCVII. AVERSATIO SENSITIVA est,
quae oritur ex idea mali confusa.

Sic e. gr. Si Cuius medicamentum amarum gustauerit,
tunc auersabitur illud. Quae auersatio est sensitua, exre-
praesentationibus sensualibus orta.

DCCCIII. FACULTATIS APPETITIVAE
PARS INFERIOR est appetitus sensituius cum a-
uersione sensitua.

DCCCIX. INDIFFERENTES esse dicimur, si
nec appetimus, nec auersamur obiectum cognitum.

E. gr. Si Caius, qui Theologiae operam dat in tabernam
librariam ingressus fuerit, ibique deprehenderit librum chy-
micum, indifferens erit, cum nec appetat illum librum, nec
auerletur.

DCCCX. AFFECTVS sunt *aetus animae, qui-
bus quid uehementer appetit vel auersatur, vel sunt
aetus uehementiores appetitus sensitui & auersatio-
nis sensitivae. vid. dissertat. nostra de statu seruitut.
moralis, Vitemb. 1733. habita §. 39.*

DCCCXI. AFFECTVS IUCVNDI sunt, qui
in appetendo consistunt, siue, qui cum magno volu-
ptatis gradu coniunguntur.

Talis

Talis affectus est affectus gaudii, item affectus acquiescentiae in semet ipso.

DCCCXII. AFFECTVS MOLESTI sunt, qui in auersando consistunt, seu cum insigni taedii gradu coniunguntur.

Talis est affectus poenitentiae, metus, terroris &c.

DCCCXIII. AFFECTVS MIXTI sunt, qui ex iucundis & molestis constant, seu: in quibus voluptas ac taedium inuicem permiscetur.

Qualis est affectus amoris, item irae.

DCCCXIV. GAUDIUM dicitur voluptatum insigni praedominium.

Fac, Caium comperire, sibi spartam honorificam & lautam a superioribus, post diuturnam expectationem, collatam esse, fac porro, eo temporis articulo, quo se dignitati admotum comperit, admodum contristari ob iudicia sinistra, a Sempronio de ipso lata, tunc, ob collatam dignitatem, tanta perfundetur voluptate, ut omnis taedii obliuiscatur. In quo casu praedominari vides voluptatem, adeoque gaudere tunc dicitur Caius.

DCCCXV. TRISTITIA est praedominium insigni taedii. Siue genetice ita definire tristitiam poterat: Est affectus, qui in nobis oritur ex opinione rei praesentis, quam nobis consule, tanquam magnum malum, repraesentamus.

DCCCXVI. AMOR est dispositio animae ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate.

Est haec definitio eiusmodi, ut multis conclusionibus sit foecundissima, id quod demonstrari in *dissert. de obligatione naturali ad amorem erga inimicos* §. 38. Cur vero *Wolffius* utatur voce *dispositionis*, eius quidem rei rationem reddit in *Plych. Lat. empir.* §. 633 *Fert. in. uit. usus loquendi, ut ipsam dispositionem amoris nomine indigitemus, cum amorem tribuamus illi, qui non actu commouetur, nisi ubi sentit alterius felicitatem.* *Wolffius* §. 649. realem adhuc siue geneticam amoris

ris

ris definitionem tradit, cum amorem, ratione ortus sui consideratum, ita definit: *Amor est affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obseruamus, quod nobis placet.*

DCCCXVII. FELICITAS est status, quo voluptas vera perdurat.

Definimus hic felicitatem veram, & qualis esse debet ad differentiam apparentis, quae est status, quo quis voluntate apparente fruatur.

DCCCXVIII. INFELICITAS est status, quo taedia perdurant.

DCCCXIX. ODIVM est dispositio animae ad voluptatem percipiendam ex alterius infelicitate.

Definitio haec est nominalis. Realiter siue genetice odium definiri potest: *Odiu[m] est affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obseruamus si quod nobis displicet, seu: si quid in altero nobis repraesentamus, tanquam malum, praesertim respectu nostri.*

DCCCXX. COMMISERATIO est tristitia, ex alterius infelicitate percepta.

Cum, Titium graui consistari morbo, percipis, & ideo contristaris, *commiseratione* tangi diceris. *Commiserationis* definitio realis siue genetica haec est: *Commiseratio est affectus, qui oritur, si alterum indignum iudicamus alo, quo affligitur.*

DCCCXXI. INVIDIA est tristitia ex alterius felicitate percepta.

Sic, cum Caius percipit Titium, quem odit, per amplam spartam esse consecutum, contristabitur ob eius felicitatem. Quo in casu Caius dicitur corripit inuidia. *Inuidia* genetice & realiter ita definitur: *Est affectus, qui oritur, si alterum indignum iudicamus bono quo potitur vel fruatur. conf. de hoc affectu Burgmanni dissertat. de inuidia eruditorum licita.*

DCCCXXII. IRRISIO est gaudium, ex eo perceptum, quod opinione nostra alteri vitio verti potest, vel famam eius quomodocunque laedit.

Gene-

Geneticæ & realiter *irrisio* ita definitur: *Irrisio* est affectus, qui oritur ex eo, quod alterum iis dignum existimamus, quæ opinione nostra laetam eius lædunt, aut ei quomodocumque aduersantur.

DCCCXXIII. *RISVS* nascitur ex iis, quæ nostra opinione absurda sunt.

DCCCXXIV. *ACQUIESCENTIA* in se ipso est gaudium ob bonum, quod patrauimus.

DCCCXXV. *POENITENTIA* est tristitia ex eo, quod a nobis male, vel minus recte factum existimamus, ortum, vel saltem rædum inde perceptum. Breuius: *POENITENTIA* est tristitia ob malum, quod patrauimus.

DCCCXXVI. *GLORIA* (die Ruhmbegierde) est gaudium, quod percipitur ex aliorum de nobis nostrisque benigno iudicio.

DCCCXXVII. *PUDOR* est tristitia, quæ percipitur ex sinistro aliorum de nobis nostrisque iudicio.

Definitio realis sine genetica pudoris hæc est: *Pudor* est affectus, qui oritur, si mala, quæ fecimus, vel nobis sunt, aliis innotescere, ac ab iis agnosci, nobis repræsentamus.

DCCCXXVIII. *GRATITUDO* s. *ANIMVS GRATVS* est amor benefactoris ob beneficia.

Gratitudo, vt virtus, considerata, ad philosophiam moralem pertinet. In psychologicis consideratur illa, vt amoris quædam species, adeoque vt affectus. Definitio realis siue genetica gratitudinis hæc est: est affectus, qui oritur, si beneficium, ab altero in nos collatum, quatenus id alter in nos contulit, placet.

DCCCXXIX. *FAVOR* est amor alterius ob bonum, quod ipsi tanquam singulare consideramus, imprimis ob mores ac habitus animæ nobis acceptos.

DCCCXXX.

DCCCXXX. *SPE*s est voluptas ex bono obtinendo (sive futuro) percepta.

DCCCXXXI. *FIDUCIA* est insignior gradus spei.

Spei definitio realis sequens est: *Spes* est affectus, qui oritur, si quod bonum nobis repraesentamus, tanquam obtentu possibile. *Fiducia* vero est affectus, qui oritur, si bonum aliquod nobis repraesentamus, tanquam obtentu admodum facile.

DCCCXXXII. *CVPIDITAS* est praegustus voluptatis, vel gaudii ex bono absente, quod nobis praesens esse malleamus.

E. gr. Si vides librum, qui tibi placet, tibi que insimul repraesentat voluptatem, ex hoc libro percipiendam, mox affectu fereris in librum, qui affectus dicitur *cupiditas*.

DCCCXXXIII. *FUGA MALI* vel *FUGA* simpliciter est praegustus taedii, vel tristitiae, ex malo absente percipiendae, si nobis praesens fieret.

E. gr. Si medicamentum oblatum ingratum Titio est, tunc Titius taedium praesentit, quod inde percepturus esset, si medicamentum secum sumeret, hinc medicamentum fugit.

DCCCXXXIV. *METUS* est taedium ex malo aduenturo perceptum.

DCCCXXXV. *DESPERATIO* est tristitia ex opinione mali aduentantis, praesertim intolerabilis visi, percepta: sive: *est tristitia intolerabilis super malo imminente*.

Metus definitio realis est haec: *Metus* est affectus, qui oritur, si quod malum nobis tanquam euentu possibile repraesentamus. Distinguit Wolfius *metum a timore*, & *timorem* vocat taedium ex malo appropinquante, vel ex opinione mali appropinquantis ortum. *Desperatio* genetice ita definitur: est affectus, qui oritur, si nobis malum repraesentamus, tanquam ineuitabile, imprimis, ubi simul idem nobis repraesentamus, tanquam intolerabile.

DCCCXXXVI.

DCCCXXXVI. TERROR est nimia tristitia ex aduentu mali improviso orta.

DCCCXXXVII. VACILLATIO siue **FLUCTUATIO** animi est alternatio voluntatis atque taedii super bono, quod, an obtentu possibile sit, reperire non possumus.

Definitio realis haec est: *Fluctuatio animi* est affectus, qui oritur ex ignorantia mediocrum vel electionis aut executionis eorumdem. E. gr. offertur munus, multae autem adhuc adsunt difficultates ex parte altera, quae metum in Caio excitant, ex parte autem altera rationes comparent, quae spem rursus excitant in Caio, si re. ut obtineat munus. Hoc in casu quo inter spem & metum versatur Caius, tribuitur Caio fluctuatio animi.

DCCCXXXVIII. HORROR est metus, qui oritur ex repraesentatione mali, tanquam ingentis.

DCCCXXXIX. PVSILLANIMITAS est tristitia, orta ex difficultate boni, quod cupimus, obtinendi.

DCCCXL. ANIMOSITAS est praedominium cupiditatis ac spei vincentis metum, ex difficultate boni obtinendi ortum.

Definitio generica siue realis animositatis sequens est: *Animositas* est affectus, qui oritur, si difficultates obtinendi boni, quod cupimus perpendentibus videantur superabiles, aut superatu non prorsus impossibiles.

DCCCXLI. DESIDERIVM est taedium ex mora boni venturi, quod speratur, perceptum.

DCCGLII. HILARITAS est gaudium, ortum ex eo, quod malum sit praeteritum.

E. gr. Cum liberatus fueris magno morbo dicis: Ich bin recht froh, daß die Krankheit vorüber. Hoc gaudium, ex malo finito ortum, dicit Wolffius *pilaritatem*.

DCCCXLIII.

DCCCXLIII. FASTIDIUM est taedium, perceptum ex eo, ex quo ante voluptatem percipiebamus.

DCCCXLIV. IRA est taedium insigne, ortum ex iniuria, nobis vel aliis illata, coniunctum cum odio eius, qui eam intulit.

Wolfius notionem irae ita determinat, ut ad eam constituendam requirat odium personae. Ex quo inferitur iram semper esse affectum per se malum. *conf. Elegans dissertat. Cl. Schlofferi de morali aestimatione irae. Vitemb. 1727. habit.*

DCCCXLV. CUPIDITAS VINDICTAE est cupiditas mali alterius, propterea quod ipsum consideramus, tanquam causam mali, nobis praesentis. Siue: est cupiditas, malum malo compensandi.

DCCCXLVI. INDIGNATIO (das Wöse seyn) est affectus, qui oritur, si taedium quidem percipimus ex iniuria, nobis ab altero illata, a vindictae tamen cupiditate alienum habemus animum.

DCCCXLVII. APPETITVS RATIONALIS (voluntas stricte sic dicta) est inclinatio animae ad obiectum, orta ex distincta boni repraesentatione.

DCCCXLVIII. AVERSATIO RATIONALIS (NOLUNTAS) est reclinatio animae ab obiecto, orta ex distincta mali repraesentatione.

DCCCXLIX. VOLITIO est ipse actus volendi.

DCCCL. NOLITIO est ipse actus nolendi.

Hic opponitur volitio voluntati, ut actus potentiae, siue facultati. Voluntas enim, ut potentia spectata, est facultas appetendi bonum,

K

DCCCLI.

DCCCLI. MOTIVUM est ratio sufficiens actuum volitionis & nolitionis.

Ingressus e gr. in tabernam librariam, hunc potius cupis & appetis librum, quam alium, nemcunque. Debet adesse ratio suffi. ex qua intelligi & explicari queat, cur hunc potius appetas librum, nec potius alium. Si scilicet, multa com- moda, ex libro cupito in te redundatura, tibi repraesentas, tunc repraesentatio commodorum est *motivum*.

DCCCLII. REGVLAE APPETITVS dicuntur, quas anima obseruat in appetendo.

DCCCLIII. LEX APPETITVS dicitur princi- pium generale regularum appetitus.

Lex autem appetitus est haec propositio: Quicquid nobis repraesentamus, tanquam bonum, quoad nos, id appeti- mus.

DCCCLIV. REGVLAE AVERSATIONIS sunt, quas anima obseruat in auersando.

DCCCLV. LEX AVERSATIONIS est princi- pium generale regularum auersationis.

Lex autem auersationum est haec propositio: *Quicquid* nobis repraesentamus, tanquam malum, quoad nos, id auersamur.

DCCCLVI. CONSENSVS APPETITVS SEN- SITIVI RATIONALIS est tendentia vtriusque ad idem obiectum.

DCCCLVII. APPETITVS FORTIS dicitur, si ab appetitione nos non facile dimoueri pati- mur.

DCCCLVIII. CONSENSVS AVERSATIO- NIS RATIONALIS ET SENSITIVAE est, si versatur circa idem obiectum.

DCCCLIX. MOTIVA COMPLETA sunt, si omnes rationes expendimus, ob quas obiectum ad

ad appetendum vel auerſandum propositum iudicatur vel bonum vel malum. Si aliquas tantum expendimus, dicuntur *motiua incompleta*.

DCCCLX. VOLUNTAS ANTECEDENS est appetitus rationalis, qui oritur ex motiuis incompletis. VOLUNTAS CONSEQUENS est, qui oritur ex motiuis completis.

E gr. Si quis, ob coeli serenitatem, sanctisq̄e conſolationem iter mediatur Lipſiam, tunc vult illud ipſum iter, ob rationes & motiua dicta. Cum autem negotia, quae adhuc expedienda ſunt, & quibus obrutus eſt, expendit, iter ſuſcipere non vult, ſed potius domi commorari. *Antecedens* hic oritur *voluntas*, nondum ponderatis omnibus circumſtantiis particularibus, adeoque ex motiua incompleto: *conſequens* vero naſcitur, ſpectatis circumſtantiis particularibus, adeoque ex motiuis completis.

DCCCLXI. CONSUETVDO AGENDI dicitur habitus agendi ex determinatione praeterita, ſeu ea, quae fit vi motiuorum praeteritorum, quatenus conſuſe perceptorum memoriam habemus.

Exemplum conſuetudinis iſtiusmodi eſt, cum quis ſingulis horis matutinis vinum aduſtum bibit, quodiam ſaepe ſecum ſumit. Hic, qui conſuetudine agendi ad bibendum determinatur, non inquit, num potuſ ille ſalutaris ſit an pernicioſus. Sed tantum bibit, quia ſaepe iam bibit, & quia iucunditatem eius vini olim perſenſi, nunc autem iſtius iucunditatis, olim perceptae, conſuſe & ſaepe quoque obſcure recordatur.

DCCCLXII. VOLUNTATEM COGERE idem eſt, ac vi quadam externa animam determinare ad appetendum vel auerſandum.

DCCCLXIII. NOLUNTATEM COGERE idem eſt, ac vi quadam externa eam adigere ad nolendum.

DCCCLXIV. SPONTANITAS eſt principium, ſeſe ad ad agendum determinandi intrinſectum.

Sic, cum, missio studio theologico, ad iurisprudentiam te confers, *spon*te studium iuris amplecti diceris, quia te ipsam ad hoc studium excolendum determinas.

DCCCLXV. ACTIONES dicuntur SPONTANEAEE, quatenus per principium sibi intrinsecum, sine principio determinandi extrinsecum, agens easdem determinat.

Talis actio est, cum te determinas ad iurisprudentiam. Eiusmodi actiones competunt etiam brutis.

DCCCLXVI. MOTVS CORPORIS VOLUNTARIII sunt, qui pendent a voluntate animae. INVOLUNTARIII appellantur, qui ab eadem non pendent.

Ira pedum motus est motus voluntarius, palpitatio cordis est motus inuoluntarius.

DCCCLXVII. LVBENTER FACERE dicimur, quando facimus, quod nobis placet. MINVS LVBENTER FACERE dicimur, quando facimus, quod in se spectatum nobis displicet.

DCCCLXVIII. ANIMAE LIBERTAS est facultas ex pluribus possibilitibus spon

te eligendi, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit.
De hac libertatis notione legi possunt *Cl. Schlofferi theses de genuina libertatis notione. Wagneri tract. Von der Freiheit.* Bülfingeri dilucidat. §. 301.

DCCCLXIX. INDIFFERENTIA EXERCITII appellatur ille status animae, quo ipsa indifferens est ad agendum, vel non agendum.

DCCCLXX. REGIMEN CORPORIS est facultas, ex pluribus motibus voluntariis, per structuram corporis possibilitibus, libere determinandi eum, qui actum consequi debet.

Hacte-

Hactenus definitiones, ex psychologia empirica desumptae. Nunc sequuntur definitiones ex Psychologia rationali.

DCCCLXXI. MONISTAE (PHILOSOPHI) dicuntur illi philosophi, qui vnum tantummodo substantiae genus admittunt.

Dicuntur a *μόνος* solus, vnicus. Tales sunt, qui, vel nonnisi corpora, vel nonnisi spiritus existere, affirmant.

DCCCLXXII. MATERIALISTAE dicuntur philosophi, qui tantummodo entia materialia, siue corpora existere, affirmant.

Inter hos materialistas referuntur *Hobbesius & Cowardus*.

DCCCLXXIII. IDEALISTAE dicuntur, qui nonnisi idealem corporum in animabus nostris existentiam concedunt.

Inter dealistas nomen suum recentius professus est *Georgius Berckely*, Collegii Trinitatis quod Dublini in Hibernia est, Socius, in tribus Dialogis, anglicano idiomate conscriptis de immaterialitate animae, immediata Providentia Numinis & realitate & perfectione cognitionis humanae. Londini A. 1713. in 8. *conf Pfaffius in orat. de Egoismo, & Schlofferus in Sendschreiben an die philos. Gesellschaft in Wittenberg vom Idealismo, Hanov. 1730. 4.*

DCCCLXXIV. EGOISTAE sunt, qui non nisi sui, quatenus nempe anima sunt, existentiam realem admittunt.

DCCCLXXV. DUALISTAE sunt, qui & substantiarum materialium & immaterialium existentiam admittunt, h. e. & corporibus realem extra ideas animarum existentiam concedunt, & animarum immaterialitatem defendunt.

DCCCLXXVI. DOGMATICI sunt, qui veritates vniuersales defendunt, seu quid affirmant vel negant in vniuersali.

150 *DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE.*

DCCCLXXVII. *SCEPTICI* sunt, qui metu erroris committendi veritates vniuersales insuper habent, seu nihil affirmant, nihil negant in vniuersali,

DCCCLXXVIII. *IMAGO IN GENERE* est repraesentatio quaelibet compositi,

DCCCLXXIX. *IMAGO MATERIALIS* est repraesentatio compositi in composito. *IMAGO IMMATERIALIS* est repraesentatio compositi in simplici.

DCCCLXXX. *PICTURAE* sunt repraesentationes compositi in superficie,

DCCCLXXXI. *SCULPTURAE* sunt repraesentationes in solido,

DCCCLXXXII. *SPECIES IMPRESSA* est motus ab obiecto sensibili organo impressus,

DCCCLXXXIII. *IDEA MATERIALIS* est motus, inde ab obiecto sensibili ad cerebrum propagatus,

DCCCLXXXIV. *ANIMA* dicitur intueri ideam vniuersi, quatenus nonnulla, quae eidem insunt, clare percipit,

DCCCLXXXV. *PERCEPTIONES ORDINATAE* appellantur, quae repraesentant res constanti ordine sibi inuicem succedentes. *INORDINATAE* dicuntur, quae repraesentant res, nullo ordine se inuicem consequentes,

DCCCLXXXVI. *CAMPUS PERCEPTIONVM* dicitur multitudo perceptionum simultanearum,

DCCCLXXXVII.

DCCCLXXXVII. *SENSVS ACVI* dicuntur, si efficitur, vt clare aut distincte percipiat, quae antea obscure vel confuse percipiebat.

Hinc vides, vel maxime per telescopia & microscopia acui visum, cum, ope illorum, ea, quae antea distingui non poterant, distinguere liceat.

DCCCLXXXVIII. *MEMORIA SENSITIVA (ANIMALIS)* est facultas, ideas reproductas & res, per eas repraesentatas, confuse recognoscendi. *INTELLECTUALIS* vero memoria est facultas, ideas reproductas distincte recognoscendi.

Iam homo cum brutis habet communem, haec vero homini non nisi propria est.

DCCCLXXXIX. *MEMORIA LAEDI* dicitur, quando ad functiones suas, seu ad eliciendum actum inepta redditur.

DCCCXC. *RATIOCINIA PRIMITIVA* appellantur, quae ex aliis se prioribus ortum minime ducunt, seu, quae in alia simpliciora resolui non possunt. *DERIVATIVA* vero sunt, quae in alia simpliciora resolui possunt,

Ad ratiocinia primitiua pertinent syllogismi categorici, ad deriuatiua refertur sorites, vtpote qui ex pluribus syllogismis in vnum contractis constat.

DCCCXCI. *IMBECILLITAS IUDICII* est impotentia iudicandi ex defectu notionum vniuersalium, ad iudicia discursiua requisitarum.

DCCCXCII. *VSVS RATIONIS* est potentia actus eliciendi, ad intuitum nexus veritatum vniuersalium necessarios.

Auctor autem hic intelligit potentiam proximam, qua animae actus illos elicere potest, quando voluerit, & quando occasio ita tulerit. Ipsa autem ratio, tanquam facultas

spectata, nobis inest per potentiam remotam, ita vt eidem equidem non repugnent actus, ad intuitum nexus veritarum vniuersalium requisiti, non tamen eosdem elicere possit, nisi aliae praecedant animae modificationes.

DCCCXCIII. THEORIA est veritarum vniuersalium complexus.

Sic Theoriam legis habet, cui veritates vniuersales de eadem sunt cognitae.

DCCCXCIV. PERCEPTIONEM PRAEVIDERE dicimur, quatenus nobis conscii sumus, nos eam habere posse.

Si nouerimus, amicum, qui per aliquod tempus absens fuerit, iam factum fuisse reducem, nobis conscii sumus, nos eum adire, & colloquia cum ipso miscere posse.

DCCCXCV. SYSTEMATA EXPLICANDI COMMERCII INTER ANIMAM ET CORPUS dicuntur hypotheses philosophorum, quas excogitarunt ad rationem reddendam commercii, inter animam & corpus intercedentis.

Cum vero tres potissimum hypotheses in medium protulerint, tria quoque systemata dantur explicandi commercium inter animam & corpus. Alterum est systema influxus physici, siue Aristotelicum, alterum systema causarum occasionalium, siue Cartesianum alterum systema harmoniae praestabilitae, siue Leibnitianum.

DCCCXCVI. HARMONIA MENTIS ET CORPORIS appellatur explicabilitas perceptionum animae, per mutationes in corpore contingentes, & motuum voluntariorum in corpore per volitiones ac nollitiones animae, vel etiam appetitiones atque auersiones eiusdem.

Obf. I. Explicabilitas vero ista consistit in hoc, quod ex iis, quae in corpore contingunt, intelligatur, cur tales iam sint animae perceptiones, ex appetitionibus vero ac auersionibus sensitiuis siue rationalibus, cur istiusmodi iam in corpore fiant motus spontanei vel voluntarii.

Obf.

Obf. II. Sice. gr. f. rationem reddere potes, qui fiat, vt, cum vis huc nec illuc pedem mouere, pes moueatur ad decretum animae huc nec potius illuc, explicas harmoniam mentis & corporis.

DCCCXCVII. PHYSICE INFLVERE dicitur substantia vna in alteram, si quaedam realitas, quae inerat vni substantiae, transfertur in alteram, cui ante non inerat.

Talis influxus statuitur in motu duorum globulorum. Cum enim globulus A in globulum-B quiescentem incurrit, eundemque mouet, post conflictum globulus A minorem vim habet, quam ante eundem, & globulus B, qui in quiete vi istiusmodi destitutus erat, post conflictum aliquam accipit.

DCCCXCVIII. CORPVS nostrum organicum PHYSICE INFLVERE dicitur in **ANIMAM**, quatenus ex corpore quaedam in animam transfertur realitas, quae, cum ante corpori inesset, nunc insit animae.

DCCCXCIX. ANIMA PHYSICE INFLVERE dicitur **IN CORPVS**, quando in idem transfert quandam realitatem, quae ante non inerat.

DCCCC. SYSTEMA INFLVXVS PHYSICI dicitur, *quo commercium inter mentem & corpus explicatur per influxum physicum corporis in animam, & animae in corpus, seu, quod perinde est, per actionem corporis in animam, qua corpus in animam insluit, & per actionem animae in corpus, qua anima in corpus insluit.*

Plures de hoc systemate commentati sunt, legi tamen prae ceteris possunt *Verdries in commentat. de aequilibrio mentis & corp.* 1726. *Gieß. Cel. Gottsched in vindit. System. influx phys R. Andala in diss. de unione mentis & corpor. physica, non metaphys. Halae recus.* 1724. *Bülfinger in dilucidat. §. 321. sqq.*

154 DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE.

DCCCCL. INFLUXIONISTA dicitur, qui systema influxus physici defendit,

Tales sunt Aristotelico-Scholastici, & nonnulli nostrae aetatis philosophi, non vero totum genus humanum systema illud semper defendisse dicendum est, ut Vener. Langius existimat. Cartesiani enim sine dubio quoque ad genus humanum pertinent,

DCCCCLII. SYSTEMA CAUSSARVM OCCASIONALIVM dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per modificationes harmonicas immediate a Deo factas, seu per voluntatem Dei generalem & certis legibus liberrime adstrictam.

Hoc systema, quod etiam *systema assistentiae* alias appellatur, defenderunt Cartesiani, nominatim Malebranchius. De la Forge, & recentiori aetate Sturmus. conf. Rulfinger. in diluc. dar. §. 321. sqq. Gottsched in diss. 2. vindic. System. influx. Elwich. in diss. recentiores de anima controu. Vit. 1717.

DCCCCLIII. CAUSSAE OCCASIONALES dicuntur, quae vi agendi propria destituuntur, Deo tamen agendi occasionem praebent.

DCCCCLIV. OCCASIONALISTA dicitur, qui systemate causarum occasionalium in explicando commercio, inter animam & corpus intercedente, utitur, tum etiam, qui corpora in motus communicatione ac conseruatione instar causarum occasionalium considerat.

DCCCCLV. SYSTEMA HARMONIAE PRAESTABILITAE dicitur, quo commercium animae & corporis explicatur per seriem perceptionum atque appetitionum in anima, & seriem motuum in corpore, quae per naturam animae ac corporis harmonicae sunt, seu consentiunt.

Systema hoc quoque dicitur *Leibnizianum*, propterea, quod a Leibnitio primum inuentum est, & ab ipso in Journal des Savans cum eruditis fuit communicatum. Anno 1695. p.

444. Hoc systema Leibnitianum, ab exteris & domesticis eruditis impugnatum, postea *Wolffius* 1720. in *Metaphys. Germ* § 765 proposuit, & tanquam probabile assumpsit. Hunc secutus *Bulfingerus*, idem systema explicauit & defendit in *commentar. hypotbet. de Harmonia animi & corpor. humani maxime praestabilita, anno 1723. edit.* item in dilucidat. § 321. sqq. & in epist. Amoeb. Post *Bulfingerum* complures alios huic systemati subscripsisse, constat. E, gr. *Thümmigius*, *Marquardt* in *diff. de Harm. praest. Regiom* 1722. *Hanschius* in *princ. philof. Leibn. Erf.* 1728. 4. *Riebovius* in *der ferneren Erläuterung. Anonymus*, (quem *Mullerum* alii, alii alium esse dicunt) in *commentar. de Deo, anima &c.*

Qui vero systema hoc impugnarunt, numero plures sunt, Praecipui inter exteros sunt *Foucherius*, *Bailius*, *Lamius*, *Tournemine*, *Newton*, *Clarck*. inter nostros vero eruditos, praeter animum *Budaeum*, systema hoc impugnarunt, *Wucherer* in *duabus diff. de Harmonia mentis & corpor. humani stabilimento orbata* 1724. *Hollmann* in *dissert. de Harm. praest. Vütemberg* 1724. item Auctor scripti; *Die mit ihr selbst streitende Harmonia der neuen Weltweisen, zu Erläuterung der unter ihnen über die so genannte harmoniam praestabilitam waltende Streitigkeiten entworfen* 1724. cont. *W. I. h.* ex ii. *Harmonie zwischen Seel und Leib.*

DCCCCVI, HARMONISTA dicitur, qui systemate harmoniae praestabilitae vitur in explicando commercio, inter animam atque corpus intercedente, tum etiam in motuum communicatione ac conseruatione.

Tales Harmonistae plerumque esse putantur illi, qui *Wolfiano* systemati fauent. At experientia docuit, exemplo *Cel. Gottschedii* aliorumque, *Wolfii* aliquem systema legitimo nexu posse defendere, & nihilo minus Harmoniam praestab. reicere.

DCCCCVII. SPIRITVS est substantia intellectu & voluntate praedita.

Non itaque synonyma sunt *spiritus* & ens simplex, cum ad notionem spiritus completam plura requirantur, quam sola immaterialitas. Id quod obseruare debuissent, qui, cum *Wolffius*, omnia composita constare ex entibus simplicibus asse-

156 DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE.

asseueret, ipsi imputant, se, omnia corpora ex spiritibus coagmentata esse, affirmare. Ridicule profecto!

DCCCCVIII. SPIRITVS PERFECTISSIMVS est, qui intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudet.

DCCCCIX. INTELLECTVS PERFECTISSIMVS dicitur, qui omnia possibilis sibi repraesentat distincte.

Bülfingerus in dilucidat. §. 273. & alii adhuc requirunt ad notionem intellectus perfectissimi, vt omnia possibilis distincte & NB. actu simultaneo, non successiue, sibi repraesentet.

DCCCCX. VOI.VNTAS PERFECTISSIMA dicitur, quae non appetit, nisi optimum.

DCCCCXI. CORRVMPI dicitur, quod dissolutione in partes dissoluitur. CORRVPTIBILE dicitur, quod ita interire potest. INCORRVPTIBILE est, quod corrumpi nequit.

DCCCCXII. SAPIENTIA est scientia, actionibus liberis fines, naturae suae conuenientes, praescribendi, & media ad eos ducentia eligendi, finesque particulares ita sibi inuicem subordinandi, vt propiores fiant media remotiorum. Siue, est scientia cum finibus optimis connectendi media optima, vel, quod idem est: *est scientia, subordinandi sibi fines & media.*

Leibnitius definit *sapientiam* per scientiam felicitatis, cf. Bülfinger in *tr de Origine mali* §. 212. sqq. & in dilucidat. §. 441. item Syrbii *schediasma* de definitione sapientiae. Ien. 1707. edit.

DCCCCXIII. FINIS OPTIMVS dicitur, qui agenti ex assè conuenit, hoc est, qui ceteris praefendus agnoscitur, vbi ad omnes determinationes, quae

quae agenti insunt, vel extrinsecus superaccedunt, respexeris.

DCCCCXIV. EX ASSE dicitur agens CONSEQUI FINEM, si vi mediorum ad actum perducantur ea omnia, quibus (sc. finis) constituitur.

DCCCCXV. CREATIO est *productio ex nihilo, seu non praecexistente.*

Formale creationis, inquit Bülfingerus, illud est, quod loco nihili a causa efficiente praestatur aliquid; quod agens infinita praeditum virtute, illi, quod de sese nihil esset, existentiam a sua distinctam largitur; ubi igitur realitatem existentiae ab alio habet id. quod ex sese nullam haberet existentiam. conf. diluc. §. 189. & sequentes. Item Canz. in usu philos. Leibniz, in Theol. in Loc. de creatione.

DCCCCXVI. CREATIANI appellantur, qui ortum animae per creationem defendunt.

Tales Creatiani, praeter complures Patres, & Scholasticos medii aevi, fuerunt posteriori tempore, *Stablius, Zeisoldus*, cuius controuersiae, hac de re cum *Sperlingio* agitatae, satis notae sunt, *Calixtus, Horneius, Dreierus, Zeidlerus*, alii. vid. *Elswichii recentiores de anima controuersiae. §. 29. p. 46. sqq.*

DCCCCXVII. PROPAGATIO ANIMAE PER TRADUCEM est generatio animae, a parentibus facta, siue est animae ex corpulentis feminibus ortus.

DCCCCXVIII. TRADUCIANI dicuntur, qui propagationem animae per traducem defendunt.

Inter Traducianos referuntur, praeter *Tertullianum* aliosque plures Patres, multi theologi philosophique recentiorum temporum e. gr. *Tbummius, Dorscheus, Calouius, Hildebrandus, Meisnerus, Sennertus, Sperlingius*, alii. vid. cit. disp. Dni. de *Elswich*.

DCCCCXIX. MORS est *status corporis, quo organa ipsius in vniuersum omnia a functionibus suis plenarie cessant.*

Haec

Haec notio *mortis* est experientiae, itemque vsui loquendi admodum conueniens. Quae de exilio mortis Leibniz anno recentius disputata sunt, videri possunt in *Hanscbii princ. philof. Leibn. p. 171. & Bülfingeri dilucidat. § 366 & 367. conf. Pfaffii Schediasma* de morte naturali.

DCCCCXX. IMMORTALITAS ANIMAE est potentia perseuerandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum & conseruandi memoriam sui.

Tria Wolfius ad notionem completam immortalitatis constitutendam requirit a) *perseuerantiam post mortem corporis, siue indestructibilitatem, b) statum perceptionum distinctarum, c) statum personae siue eiusmodi statum, quo anima vitae praesentate conseruata se meminit, eam ad se pertinere. vid. Thümmigii dissert. de immortalitate animae ex intima eius natura demonstrata* Si plures, qui de immortalitate animae conuenerunt, conferre libet, euoluas *Fabricium in delectu argumentorum, & Syllo scriptorum, qui veritatem religionis Christianae asseruerunt, cap. 18. p. 425.*

DCCCCXXI PERSONA dicitur ens, quod memoriam sui conseruat, hoc est, meminit, se esse idem illud ens, quod ante in hoc vel illo fuit statu.

Veteres personam definiunt per *suppositum intellectu praeditum* *suppositum autem dicebant substantiam singularem, completam, incommunicabilem, non aliunde iustentatam conf. Hebenstreitii Philof. Prim. p. 25.* Wolfius suam cum veterum definitione conueniunt conatus est in *Psychol. Lat. rat p 66a.*

DCCCCXXII. BRUTA PERFECTIORA sunt, quibus quinque sunt organa sensoria. BRUTA VERO IMPERFECTORA sunt, quibus pauciora.

Ita animalia imperfectiora sunt ostreae, cochleae, muscae, formicae, & insecta alia.

DEFI-

DEFINITIONES THEOLOGICAE NATURALIS.

DCCCCXXIII.

ENS A SE dicitur, quod existentiae suae rationem in se ipso habet, i. e. quod per essentiam suam determinatur ad existendum.

DCCCCXXIV. DĒVS est ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentiae contingentium, h. e. mundi, elementorum atque animarum, siue, quod idem est, *Deus est illud ens, quod est causa huius mundi.*

Obf. I. Est haec definitio nominalis, quam Wolfius de Deo tradit. Definitionem enim realem de Deo dari posse, ipse negat in Logie §. 47. c. I. Recenset itaque Wolfius aliquas tantum notas características (omnes enim enumerare non oportet) quibus Deus ab omnibus aliis rebus queat discerni.

Obf. II. Contra hanc definitionem, qua Wolfius per Deum id ens a se intelligit, quod a mundo distinctum, est causa mundi, Langius nonnulla monuit, quae vero, dici vix potest, quam cito in fumum abeant, si recte expendantur. *a)* obiicit vir acutus, cadere quoque hanc definitionem in animam humanam, *conf. Anatome System, Wolfiani p. 73.* Sed resp. Quis unquam affirmavit, aut affirmare poterit, animam esse substantiam, in qua continetur existentiae vniuersi ratio? In anima hominis ratio quidem deprehenditur, cur hoc nec alio modo repraesentetur, non vero in eadem continetur ratio, cur mundus existat. *b)* Putat Venerabil. Langius, ex his verbis, *Deus est ens a se. in quo continetur ratio existentiae huius mundi,* nondum colligi posse, Wolfium Deum pro causa efficiente huius mundi habere. At, ni graue fuerit, etoluat Vir reuerendus §. 29. Metaphysic. Wolff. Hic Wolfius ita: *Die Ursach ist ein Ding, welches den Grund von seinem ändern in sich enthält.* Iam vero Deus est eris, quod continet rationem sufficientem existentiae huius mundi (per def. Dei) E. quid clarius esse potest, quam Wolfium definiti-

one

one sua indicare, se Deum pro causa huius mundi habere. cf. Bülfinger dil. §. 440. c.) Wolfiana definitione pergit vir S. R. ne verbulo quidem commemorari intellectum, libertatem, providentiam, benignitatem, & reliqua Dei attributa. Resp. Neque id opus est in definitione philosophica. Ex characteribus allegatis, si cetera attributa legitimo nexu deduci possunt, optima est definitio, etiam si unicum tantum, quo definitum ab aliis rebus potest dignosci, criterium allegaverit. Neque vero negari cetera attributa Dei putandum est, quia reticentur in definitione. Abstrahentium enim, quod aiunt philosophi, non est mendacium.

Obf. III. Aliam adhuc definitionem Dei suppeditat Wolfius, quam pluribus exceptionibus fuisse expositam constat. Scilicet in *ratione praelect. Wolfianarum* p. 159. & 160. hac utitur definitione: *Deus est substantia, quae universa possibilium univo actu distincte, aut si mauis. adaequate, sibi repraesentat.* Et in *Metaphys. Germ § 1069.* *Gott ist das Wesen, welches alle Wesen, die möglich sind, auf einmahl in der allergrößten Deutlichkeit sich vorstellt.*

Contra hanc definitionem Dei, quam Wolfius ex §§. antecedentibus deductam sibi formavit, itidem cum vener. Langius, tum b. Buddeus permulta exceperunt, quorum praecipua huc redeunt. a) Obiiciunt si Deus est substantia & substantia iudice quidem Wolfio, in *Metaphys. §. 114.* est id, quae continet suarum mutationum rationem in semet ipso sequi, putant, ut Deus sit mutationibus omninonoxius. Responder hic Wolfius in *der nöthigen Zugabe zu den Anmerkungen* p. 102. sqq. Locutum se esse in *Metaphys. de substantiis finitis*, non de infinita, quam, ipse affirmet, nullis mutationibus esse expositam. Substantiae itaque vocem, alio sensu, ad significandum Numen transferri, per se patet. *Talia sunt praedicata &c.*

β) Non sola, putant aduersarii, omnium possibilium distincta repraesentatione essentiam & completam Dei notionem constitui, ceteras quoque Dei virtutes in definitione eius esse enumerandas. Resp. Non excludit hac definitione Wolfius cetera Dei attributa, sed ex eadem deduci vult & demonstrari. Id quod etiam feliciter praestiterunt Bülfinger in dil. §. 422. sqq. & Riebau. in *der fernern Erläuterung* c. 5

γ) Ex

γ) Ex hac definitione difficulter admodum, vel plane non, demonstrari posse prouidentiam diuinam existimant. Nullam enim esse consequentiam, aiunt: Deus repraesentat omnes mundos, E. praesentem curat, fruuet, sustentat. Non sequitur, fateor, immediate prouidentia Dei exinde sequitur tamen, aliis propositionibus accedentibus. cf. hi. *Canzius in usu phil. Leibn. in Theologia T. I. c. 1. De Deo §. 3. vbi controuertit huius logicae progressum vide is, item Riebow. §. 160. der ferneren Erläuterung, & Balf. loc. cit. Plures obiectiones leges in dem Bedenken des Herrn Buddei, item in Anarome Langiana System. Metaphysici Wolfiani cap. de Deo. Conferri possunt M. Dragheimii disputati duae de Definitione Dei Wolfiana, Rostoch. 1724. habit. In quibus disputationibus, ut verum fatear, nihil prolatum video, nisi quod semel iterumque ac tertio a vener. Langio & Buddeo monitum erat. Poterat itaque bonus ille Dragheimius opera hac superfedere, & acumen suum in aliis rebus demonstrare. Ex charta enim in papyrum res transcribere, parum videtur esse gloriosum.*

Obf. III. Ceterum si definitiones Wolfi. de Deo suppetitatae, minus tibi placuerint dic: *Deus est Spiritus independens. Dic: Deus est ens perfectissimum.* Definitiones enim nominales sunt arbitrariae.

DCCCCXXV. INTELLECTVS DIVINVS est distincta eademque simultanea omnium possibilium repraesentatio.

Intellectum diuinum non considerare debemus a) ut facultatem & potentiam repraesentandi, sed ut actum b) Debemus illum considerare, non ut actum successiuum, sed ut simultaneum, cum Deus ob infinitatem suam, omnia sibi repraesentet vnico actu & simul. cf. *Rieb. in der Erläuterung. p. 244.*

DCCCCXXVI. SCIENTIA DEI MEDIA est, qua cognoscit Deus ea, quae sub conditione, nunquam implenda, possibilis sunt.

DCCCCXXVII. PRAESCIENTIA DEI est, qua distincte cognoscit ea, quae nobis futura dicuntur.

Conf. *Kromayeri hic docta dissertatio de diuina Contingentium praescientia contra Stephanum Vitum, 1727. Ien. hab.*

DCCCCXXVIII. OMNISCIENTIA DEI est a-

L

ctus,

ctus, quo ipse cum omnia possibilis, an, quando, & cur fieri possint actualia, tum etiam omnia actu existentia adaequate nouit.

DCCCCXXIX. QUALITAS OCCULTA dicitur, quicquid sua natura incomprehensibile est, & cuius proin nulla fingi potest ratio, nisi voluntas diuina.

DCCCCXXX. FORTUNA est inopinatus caussarum, nobis haud praecisarum, concursus.

Clericus putat in arte Critica Part. 2. Sect. I. c. 9. §. 3. vocem fortunae esse vocem mente cassam. At alii iam iam, quoniam conceptus cum hac voce combinari debeat, demonstrant. conf. Riuii dissert. de prouidentia diuina Lips. habit.

DCCCCXXXI. REVELATIO est voluntatis diuinae supernaturalis & miraculosa manifestatio.

Riuius in dissert. de reuelatione diuina Lips. 1729. habit. illam definit: Reuelatio diuina est doctrina, a Deo ipso specialiter modo hominibus tradita, & a uiris sanctis litteris consignata, quae homines de summo bono instruit mediaque ipsis sufficientia rationique incognita, iuppeditat. quibus summae compotes fieri queant felicitatis §. 24 vid. Golling. disp. de necessitate & criteriis reuelation. Altorf. 1733. hab. item Langii lun. diss. de necessitate reuelat. eod. ann. hab. Halae.

DCCCCXXXII. OMNIPOTENTIA Dei est illa perfectio, qua omnia possibilis potest ad actum deducere.

DCCCCXXXIII. MAIESTAS SEV GLORIA DIVINA est perfectionum diuinarum omnium complexus.

DCCCCXXXIV. CREATURA dicitur ens, quod per diuinam virtutem existentiam consequitur.

DCCCCXXXV. PROVIDENTIA DIVINA est continuata quaedam eius, quod in uniuerso perdurabile est, conseruatio.

Bülfingerus definit prouidentiam §. 467. diluc. per curam, quam Deus gerit, rerum semel conditarum. conf. Cantz. in usu philof. in Theol. T. I. c. 3.

DCCCCXXXVI.

DCCCCXXVI. BONITAS siue **BENIGNITAS** *summa est promitas in Deo, bonum quoduis possibile creaturis impertiendi.*

Conf. hic Bülfinger §. 439. item Leibnit. in Theodic.

DCCCCXXVII. INFINITAS seu **IMMENSITAS** est simultanea & perpetua perfectionum seu virtutum omnium possessio.

De infinitate Dei *vid. Cantz. l. c. & Wideburgi* dissertat. demonstrat. mathem. infinitatis Dei *Ien. 1729.* Infinitum recentioribus rectius definitur per ens, quod habet omnes realitates possibles, quam quod nullos habet terminos, quae erat veterum definitio. *vid. Bülf. dil. §. 407.*

DCCCCXXXVIII. SANCTITAS DEI consistit in exclusione omnium imperfectionum.

Sanctus itaque intellectus Dei dici potest, quatenus in ipsum cadit nulla confusio, nulla obscuritas, sancta voluntas, quatenus nulla in ipsam cadit appetitio mali vel homi apparentis. *vid. hic Hoeferi disputat. de genuina notione sanctitatis Dei anno 1729. habit. Vitemb. & Cantzius p. 160. seqq.*

DCCCCXXXIX. OMNI PRAESENTIA DEI consistit in eo, quod ipse omnia sciat, & omnia in omnibus operetur.

Vid. hic Cantzius in usu phil. in Theol. T. I. in loc. de Christo. p. 310. sqq.

DCCCCXL. IUSTITIA PERFECTISSIMA, qua Deus gaudet, est *benignitas summa secundum sapientiae perfectissimae leges temperata administrata.*

a) Itaque requirit **Wolens** ad iustitiam *bonitatem* quae tribuit unicuique. b) Sapientiam, quae ostendit, quid sit, & id quod tribuere liceat, aut negare oporteat pro rei convenientia. Haec definitio, quam foecunda sit conlectariis, & quam commode in casibus specialibus applicari queat, ostendit praeclare cum Bülfingerus §. 445. diluc. & Cantzius in usu *Philos. Leibn. in Theol. p. 342. 374. & 425. vbi, felici plane*

successu, definitionem praesentem Wolfi cum communi illa definitione; *est constans & perpetua voluntas suum cuique tribuendi*; conciliat, commonstrato inimul eiusdem vsu, obiectionibusque neruose confutatis.

DCCCCXLI. ASEITAS est independentia existentiae ab ente alio.

Barbarus quidem hic terminus est, receptus tamen est in Theologia naturali, rei que, quam indicare debet, exprimendae satis est sufficiens.

DCCCCXLII. AETERNITAS dicitur existentia, nec initium, nec finem habens. **AETERNVM** vero illud appellatur, quod nec initium, nec finem habet existendi.

DCCCCXLIII. ENS PRIMVM dicitur, ante quod non extitit aliud. **ENS VLTIMVM** vero appellatur, post quod non existet aliud.

DCCCCXLIV. INCOMPREHENSIBILE dicitur, cuius modum, quo est, vel fieri potest, nobis minime repraesentare valemus. **COMPREHENSIBILE** vero vocamus, cuius modum, quo est, vel fieri potest, nobis clare & distincte repraesentare valemus.

DCCCCXLV. SCIENTIA SIMPLICIS INTELLIGENTIAE in Deo est, qua Deus res tantummodo cognoscit, vt possibiles.

DCCCCXLVI. SCIENTIA VISIONIS est, qua Deus ab aeterno cognoscit, quae in tempore futura sunt.

DCCCCXLVII. MALVM METAPHYSICVM dicitur, quod per essentiam & naturam suam rem imperfectiorem reddere censetur, quam foret, si abesset, adeoque **MALVM METAPHYSICVM** consistit in limitatione.

Quod

Quod quidem malum metaphysicum, ut vocat Leibnizius & Wolfius, non potest a creatura separari, scilicet, ut sine limitatione creatura nulla esse potest.

DCCCCXLVIII. MALVM PHYSICVM vocatur, quod statum mundi, quoad affectus naturales, imperfectiorem reddere censetur, quam foret, si alii essent.

DCCCCXLIX. MALVM MORALE appellatur, quod inhaeret actionibus liberis hominum, seu ob quod eadem dicuntur vitiosae.

DCCCCCL. VOLVNTAS dicitur **IMPERSCRV- TABILIS**, si motiva eiusdem nobis non fuerint penitus perspecta, nec eadem certo prorsus cognoscere valeamus.

DCCCCCLI. SIBI IPSI SUFFICIENTISSI- MUS dicitur, qui nulla prorsus re extra se quomocunque indiget.

DCCCCCLII. SVpra RATIONEM ESSE dicitur, quod ex principiis rationis est indemonstrabile, **CONTRA RATIONEM** vero esse dicitur, quod principiis rationis repugnat.

DCCCCCLIII. MYSTERIVM dicitur id omne, quod est supra rationem.

DCCCCCLIV. ECSTASIS dicitur is hominis status, in quo sensus ac motus voluntarii prorsus cessant, solis vitalibus superstibus, & homo insolita sibi audire ac videre saepe videtur.

DCCCCCLV. VISIO dicitur repraesentatio vivida rerum, qualis a sensu fieri solet, vi imaginationis facta siue in ecstasi, siue vigilantibus.

Visiorem Wolfius in naturalem & supernaturalem dividit. Illam vocat, quae per naturam imaginationis explicari potest.

potest. Visio supernaturalis est, quae per naturam imaginationis explicari non potest.

DCCCCLVI. **DECRETUM** est determinatio voluntatis ad aliquid agendum, vel non agendum.

DCCCCLVII. **CONSULTATIO** est actus intellectus, quo disquiritur, quid sit agendum, quid non agendum.

DCCCCLVIII. **CONSULTATIONEM** vero siue **CONSILIVM DEI** dicimus actum intellectus diuini, quo, quid agendorum optimum sit, certo iudicio definit, siue summam certitudine inuenitur.

DCCCCLIX. **PROPOSITVM** est actus voluntatis, quo determinatur executio decreti.

DCCCCLX. **PERMITTERE** dicimur, quod cum ab alio neque fieri, neque non fieri velimus, quo minus idem fiat impedire nolumus.

DCCCCLXI. **GLORIA DEI** dicitur complexus attributorum diuinorum, quatenus a creatura rationali agnoscitur. **GLORIAM** ergo suam **MANIFESTARE** dicitur **DEVS**, quatenus perfectionem suam absolute summam, aut, si mauiis, attributa sua hominibus reuelat. **HOMO** autem dicitur **PROMOVERE GLORIAM DIVINAM**, quatenus verbis & factis testatur, se agnoscere perfectionem **DEI** absolute summam.

DCCCCLXII. **FRVSTRA QVID FACERE** dicimur, quod vel nullo fine facimus, vel quod fini, quem intendimus, consequendo minime sufficit.

DCCCCLXIII.

DCCCCLXIII. CREATOR MVNDI dicitur, qui hunc mundum aspectabilem ex nihilo produxit.

DCCCCLXIV. CONSERVATIO est actio, qua rebus creatis datur, vt in esse suo perseverent.

DCCCCLXV. ENS VNVM dicitur CONCVRERE AD ACTIONEM ENTIS ALTERIVS, quatenus in actione eius continetur aliquid rationis, cur agat alterum.

DCCCCLXVI. GVBERNATIO est directio actionum ad certum finem.

DCCCCLXVII. PROVIDENTIA DEI est decretum Dei de conseruatione & gubernatione rerum omnium in hoc vniuerso, & concursu ad earundem actiones.

DCCCCLXVIII. MORALITAS est differentia actionum liberarum, quoad rectitudinem.

DCCCCLXIX. IVS est facultas agendi moralis.

DCCCCLXX. PROPRIETAS est ius disponendi de ipsa substantia rei pro arbitrio suo. PROPRIETARIVS vero vocatur, qui proprietatem rei habet.

DCCCCLXXI. FRVCTVS dicuntur res, ex rebus aliis quomodocunque provenientes.

DCCCCLXXII. IVS VTENDI est facultas moralis disponendi de quolibet rei vsu pro arbitrio suo.

DCCCCLXXIII. IVS FRVENDI est facultas disponendi de fructibus rei pro arbitrio suo.

DCCCCLXXIV. DOMINIUM dicitur ius

L 4

pro

pro arbitrio suo disponendi de ipsa rei substantia, eius usu & fructu.

Dominium a Wolfio *in plenum & minus plenum* diuiditur. *Dominium plenum* dicitur, quod proprietatem omnem, ac ius utendi atque fruendi omne prorsus illimitatum continet. *Dominium vero minus plenum* est, quando proprietas cum iure utendi ac fruendi sine omni prorsus limitatione ac restrictione nobis non competit.

DCCCCLXXV. DOMINVS reidicitur, cui competit dominum, siue, quicquid ita subiectum est voluntati nostrae, ut nemini illius rationem reddere teneamur, illius dicimur **DOMINI**. Seruus vero dicitur, qui est in dominio alterius.

DCCCCLXXVI. CONSILIUM DARE dicitur, qui significat, quid sibi videatur, ut fiat. **SVADERE** dicitur, qui significat, quid fieri velit, in alterius tamen arbitrio relinquens, quid facere velit.

DCCCCLXXVII. IVBERE dicitur, qui significat, quid fieri velit, in alterius arbitrio non relinquens, quid facere velit.

Ex his intelligi nunc potest, quid sit consilium. *Consilium* est significatio eius, quid dari videatur, ut fiat. *Suasio* est significatio voluntatis suae de eo, quod fieri debet, ita tamen, ut in arbitrio alterius relinquatur, quid facere velit. *Iussus* vero est significatio voluntatis suae de eo, quod ab altero fieri debet, ita, ut in arbitrio ipsius non relinquatur, quid facere velit.

DCCCCLXXVIII. PRAECEPTVM est iussus alterum obligans.

DCCCCLXXIX. DISSVASIO est significatio voluntatis nostrae de facto alterius, in arbitrio alterius relinquens, num idem ommittere velit.

DCCCCLXXX. VETATIO est significatio voluntatis nostrae de facto alterius, in arbitrio alterius non relinquens, num idem ommittere velit.

DEFI-

DEFINITIONES EX PHILOSOPHIA MORALI.

DCCCCLXXVI.

ACTIONES NATURALES vocantur, quas ipsa hominis natura, citra eius deliberationem determinat.

Talis actio est repraesentatio simplex in anima. Quae enim cum sequatur ex vi repraesentativa animae, vel nobis etiam inuitis, dubium non est, quin illa repraesentatio simplex per naturam animae, etiam citra nostram deliberationem, determinetur. Talis quoque actio est concoctio stomachi, utpote quae ex stomachi structura & vi eius insita provenit, etiam citra nostram deliberationem.

DCCCCLXXXVII. ACTIONES LIBERAE appellantur, quaecumque per liberam hominis voluntatem siue deliberationem determinantur.

Quemadmodum vero actio per naturam nostram determinatur, cum ratio sufficiens, cur actio adsit, & cur haec praecise, nec alia sequatur actio, in ipsa natura hominis, siue in vi activa intrinseca vel animae vel corporis, lateat; ita actio per liberam hominis voluntatem siue deliberationem determinatur, cum ratio sufficiens, cur actio sequatur, cur haec potius, quam alia committatur, reperitur in libera hominis voluntate. Sic actio libera est, scholas philosophicas frequentare, alios conuiciis proscindere, &c. Haec enim omnia ex libera nostra voluntate originem suam repetunt.

DCCCCLXXXVIII. ACTIONES BONAE VEL HONESTAE vocantur, quaecumque hominem eiusdemque statum perfectiorem reddunt.

DCCCCLXXXIV. ACTIONES MALAE VEL TURPES sunt, quae hominem eiusdemque statum corrumpunt, seu imperfectiorem reddunt.

Actio autem nos nostrumque statum perfectiorem reddere dicitur, si cum fine, ad quem nos conditi sumus, consentit, eidemque obtinendo accommodata est. Actio autem nos nostrumque statum imperfectiorem reddere dicitur, si fini, ad quem tendere debebat, minus est conveniens. At qui vero finis, ad quem condidit nos supremum Numen, est felicitas. Proinde *actio bona s. honesta* est, quae felicitatem nostram promouet, & *actio mala* erit, quae felicitatem nostram destruit.

DCCCCLXXXV. INTRINSECA actionum liberarum MORALITAS siue earundem INTRINSECA HONESTAS ATQUE TURPITUDO consistit in eo, quod aliae actiones per se & per suam naturam sint bonae, siue felicitatem nostram promoueant; aliae vero per se & suam naturam sint malae, siue felicitatem destruant.

Obseru. I. Dicitur haec intrinseca actionum liberarum moralitas quoque *obiectiua*, quia scilicet ratio turpitudinis & honestatis ex ipsa obiecti indole petitur. Sic, si quaesieris, cur auaritia sit actio turpis, & amor proximi sit actio honesta, tunc moralitatis obiectivae defensores rationem ex obiecto ipso, scilicet ex actionis natura, repetunt.

Obs. II. Non attinet hic, commemorare omnes eos, qui moralitatem intrinsecam vel defenderunt, vel reiecerunt. Legi autem hic potest S. R. *Walchius in Lex. Philos. sub Tit. Moralitate. Bucky de moralitate actionum intrinseca Lips 1732. item Cantzius in usu Philos. Leibn. & Wolf. in Theologia T. I. p. 425. sqq.*

DCCCCLXXXVI. OBLIGATIO est *connexio motiuorum cum actionibus.*

Obs. I. Cum hanc definitionem, sciam, compluribus minus probari, id nunc agam, vt a) eam paucis explicem & illustrem b) eiusdem convenientiam cum aliis obligationis definitionibus demonstrarem, c) obiectiones potiores commemorem & refellam.

Obs. II. Quid sint *motiua*, quid sit *nexus* siue *connexio*, id vero, non est, quod multis exponam, cum haec iam expolita & definita meminerim in metaphysicis. Connectere autem
motiua

motiua cum actionibus alterius est nihil aliud; quam repraesentare alteri & proponere vel bona, vel mala, commoda, vel incommoda, per quae alter vel ad actionem incitetur & determinetur, vel ab actione deterreatur & retardetur. E. gr. Cum Deus Adamum & Eua primos generis humani factores, condidisset, ipsis proponebat legem, qua ab arbore quadam definita fructus decerpere prohibebantur. Subiungebat legi Deus statim comminationem mortis, tanquam motiuum, per quod ab actione prohibita reuocarentur. Atque per connexionem huius motiui cum actione Adami fugienda obligabat Deus Adamum ad actionem illam quouis modo deuitandam. Sic Magistratus homines ad omittendum furtum obligat, cum ipsis certam huius vitii poenam constituit.

Obl. III. Contra hanc definitionem, noui, per multa esse monita, quae, quanti sint momenti, paucis dispiciemus. a) Obiicitur, in hac definitione abesse ideam Dei, tanquam superioris, quae abesse non possit. Respondent hic nonnulli pro Wolfio, recte id affirmari de obligatione externa; cum vero Wolfius obligationem *generalius* definiuerit, ita, vt, cum externam, tum intrinsecam, hac ipsa definitione comprehenderit, mirum non esse, ipsum definitionem suam ita adornasse. Est autem illa, de qua modo dictum, intrinseca obligatio nihil aliud, quam illa obligatio, quae ex actionis suscipiendae indole petitur. Constat scilicet, quamlibet actionem liberam consequentias, vel bonas, vel malas, secum habere coniunctas, per quas quidem actionum consecutiones, tanquam motiua, homo vel ad actionem inuitetur, vel ab eadem deterreatur.

b) Obiicitur: Secundum hanc definitionem per parem, amicum amicus poterit obligare. Cum enim amicus cum alterius amici actionibus motiua connectere queat, & par pari multas proferre possit rationes, cur haec illaue actio sit suscipienda, obligationem, secundum Wolfium, adesse scito. Resp. Obligatio hic adest imperfecta. Plures obiectiones videas in *Doctissimi Treueri notis ad Pufend. lib. de off. H & Ciu. p. 53. 54. cf. Cantz. in usu Phil. in Theol. T. I p. 458. sqq.*

Obl. IV. Sin minus haec definitio tibi placuerit, die cum *Cel. Syrbio*: obligatio est necessitas moralis ad agendum vel omittendum, in genere ad praestandum aliquid: vel cum *Magnifico nostro Hassenio*: obligatio est necessitas moralis, prae-

praestandi id, quod mutuo consensu fuit placitum, in Synops. p. 373. pos. 142. Quae tamen definitio est specialis, & tantum de obligatione pacti intelligenda; generalis autem habetur in cit. Synops. p. 64. pos. 91. & p. 170. pos. 42.

Obseru. V. Cl. Koeblerus in peculiari dissertat. de obligatione morali Len. 1723. hab. hanc obligationis notionem Wolffianam distincte euoluit, eandemque cum Thomassii definitione conciliat. qui obligationem in metu periculi & spe lucri quaerit. cf. *Fundament. I. N. & G. L. I. c. 4. §. 60.* De obligatione vid. *Walch. in Lex. sub Tit. Verbindlichkeit. item Adelung. in dissertat. de verae obligationis natura & usu.*

DCCCCLXXXVII. LEX est regula, iuxta quam actiones liberas determinare obligamur.

Obs. I. Contra hanc definitionem vel hoc vnicum excipi poterat, quod in ea vocabulum adhibeatur Metaphoricum, sc. vox *regulae*. Sed constat ex regulis Logicis, vocabula Metaphorica tum posse adhiberi in definiendo, cum antea vocabulum fuerit determinatum & a sensu ambiguo liberatum. Iam vero, cum Wolfius in *Metaphys.* definiuerit regulam per propositionem, quae vel faciendum quid dicitur, vel fugiendum praecipit, intelligitur, vocem hanc optime hic adhiberi posse.

Obseru. II. Alii definiunt *Legem* per decretum superioris obligans inferiorem. conf. *Cantz. in usu Philos. in Theol. p. 435.* Item *Cel. Hassenii synops. philos. moral. p. 168. sqq.*

DCCCCLXXXVIII. LEX DIVINA est, quae obligandi vim suam habet a Deo.

DCCCCLXXXIX. LEX HUMANA est, quaeunque obligandi vim suam habet ab homine.

Obseru. Lex varias suas sortitur denominationes pro variae obligationis principio.

DCCCXC. ACTIO MORALITER BONA dicitur actio legi conformis.

DCCCXCI. ACTIO MORALITER MALA est actio legi disformis.

Obseru. I. Hac definitiones non sunt discrepantes ab illis cum actiones bonae de finiuntur per eas, quae nos nostrumque statum perficiunt, & actiones malae per illas, quae nos nostrum-

nostrumque statum imperfectiores reddunt. Cum enim lex id omne iubeat, quod nos nostrumque statum perficit, & id omne prohibeat, quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit, dubitari non potest, legi id conforme esse, quod nos perfectiores reddit, & id legi difforme esse, quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit.

Obseru. II. Hinc intelligis, quid sit *bonitas moralis*. Consistit haec in conformitate actionum cum lege; *turpitudine* autem *moralis* consistit in difformitate.

DCCCCXCII. *PRAEMIUM dicitur bonum, quod cum actione connectit legislator, tanquam motiuum eam committendi, vel omittendi.*

Sic cum princeps, literarum incrementis consulturus, convocat ei uditos, eosdemque iubet, vt, certamine quasi facto, speciminibus propalam edendis, literarum auctus promoueat; eique, qui optimum exhibet praestantissimumque eruditionis specimen, certam pecuniae summam elargitur, tunc illa pecuniae summa dicitur praemium eruditionis. Est enim ea, 1) bonum quid, 2) cum actione & studio eruditi hoc bonum connectit princeps, tanquam legislator, 3) ideo connectit, vt hoc ipso bono incitetur eruditus ad plura & praestantiora in posterum specimina edenda, siue, vt stylo utar philosophico, vt hoc ipsum bonum sit motiuum, literas in reliquum virtutemque seruentissime consecretandi.

DCCCCXCIII. *PRAEMIUM NATURALE est bonum cum actione necessario connexum.*

Sic gaudium animi innocensque voluptas sunt praemium naturale virtutis, & scientiae. Est enim cum virtutis studio, naturali & indiuiso nexu, coniuncta voluptas animi innocens, & a nemine, quisquis hic, cuiusue fuerit, disturbanda.

DCCCCXCIV. *PRAEMIUM POSITIVUM est bonum connexum cum actione libera ex legislatoris voluntate.*

Tale est praemium certa pecuniae summa, erudito pro operis suis & scientiarum cultura a principe donata.

DCCCCXCV. *POENA est malum, quod cum actione connectit legislator, tanquam motiuum eam omittendi vel committendi.*

Grotius

Grotius definit poenam per malum passionis propter malum actionis. Celeb. autem *Hassenus* plenius, & ut verum dicam, clarus quoque definit poenam in *Synops.* p. 691. Est coercitio, seu vitio delicti, a superiore. aut magistratu, ius puniendi habente, certi inflictione mali, ob civitatis salutem, a laedentis laesi. ue vtilitatem, rite facta.

DCCCCXCVI. POENA NATURALIS est malum cum actione necessario connexum.

Talis poena est crapula, ex ebrietatis vitio contracta, item morsus conscientiae, & turbulentus mentis status ex scelerum commissione oriendus.

DCCCCXCVII. POENA POSITIVA est malum, quod connectitur cum actione libera ex legislatoris voluntate.

Talis poena est patibulum cum furto ex legislatoris voluntate libera connexum.

DCCCCXCVIII. VIRTUS est habitus actiones suas legi naturali conformiter dirigendi.

Obi. Magnif. *Hassenus* virtutem ita definit: Est serium & constans propositum & studium, voluntati divinae in omnibus obsequendi. *conf. Synops.* p. 142. Quam quidem definitionem, credo, cum nostra. facili negotio, conciliari posse: Virtus autem & officium maxime differunt: id quod palam fiet, cum, quid sit *officium*, a nobis explicabitur.

DCCCCXCIX. VITIVM est habitus, actiones suas ratione contraria dirigendi, quam lege naturali praescribitur.

M. INFIRMITAS NATURALIS est impotentia naturalis, actiones suas ad legem naturalem, tanquam normam, dirigendi.

MI. IMPOTENTIA autem **NATURALIS** dicitur, cui tollendae pro rerum nostrarum statu non sumus pares.

MII. VIRTUS PHILOSOPHICA est, quaenitur non nisi motiuis, ab intrinseca actionum honestate & turpitudine petitis.

Cum

Cum e. gr. Caius liberalis est erga pauperes, ideo tantum, quia existimationem suam laedi per auaritiam, putat, vel quia, liberalitatem ad commodum publicum facere, nouit, tunc ista liberalitas est adhuc virtus philosophica. *vid. Carp. dissert. de gradatione virtutum moralium 1733. Ienae habit.*

MHI. SUMMVM BONVM siue BEATITVDO (*Philosophica nempe, seu naturalis*) est perpetuus siue non impeditus ad maiores perfectiones progressus.

Cum ob finitudinem nostram omnes & summam perfectiones obtinere nequeamus, hominis esse, patet, continuo progressi ad maiores perfectiones. Atque hoc secundum Wolffium summum bonum est, quod quidem in hac vita obtineri potest.

MIV. SUMMVM MALVM in hac vita est continuus progressus ad maiores in dies imperfectiones.

MV. FELICITAS est status durabilis siue constantis laetitia.

Per statum autem durabilis gaudii intelligimus statum eiusmodi gaudii, quod non degenerat in taedium. Tale gaudium est illud, quod ex virtutis studio percipitur. Non definitus hic felicitas ficta & apparens, sed vera.

MVI. INFELICITAS est status durabilis taedii.

MVII. CONSCIENTIA est iudicium de actionum nostrarum moralitate, (*honestate ac turpitudine.*)

MVIII. CONSCIENTIA RECTA dicitur, si iudicium de actionis moralitate verum est.

MIX. CONSCIENTIA ERRONEA, si iudicium falsum fuerit de actionis moralitate.

E. gr. Cum quis iudicauerit, periurium esse contra regulas iusti & honesti, gaudet conscientia recta; si vero quis opinatus fuerit, periurium esse nonnunquam licitum quid & iustum, conscientiam illi tribuimus erroneam.

MX.

MX. CONSCIENTIA CERTA vocatur, si certum vel euidens est de actionum moralitate iudicium.

MXI. CONSCIENTIA PROBABILIS est, si probabile est iudicium de actionis honestate vel turpitudine.

Plebei homines peraepe secundum conscientiam probabilem agunt. Cum rusticus videt ipsum pastorem se inebriare, cum videt, verbi diuini ministrum chartas iustitias identidem tractare, probabile ipsi est, ebrietatem non adeo enorme esse vitium, licita quoque quid esse, tempus chartularum lusu fallere, quia ipse pastor haec omnia sine multa tergiversatione agat. Pastoris enim vitam pro norma actionum suarum habet.

MXII. CONSCIENTIA DVBIA est, si dubium atque anceps est de actionum moralitate iudicium.

Cum e. gr. quis dubitat, num licitum sit, saltare, cum determinare nescit, vel honestatem, vel turpitudinem saltationis, conscientiam ipsi dubiam tribuimus.

MXIII. CONSCIENTIAE SCRVPVLVS nihil est aliud, quam ratio, quae dubiam reddit actionis nostrae rectitudinem.

Si e. gr. quis dubitaret, num liceat moderamen inculpaetae tutelae adhibere, idque ideo, quia, secundum Christi effatum, malo resistere non debeamus, tunc scrupulo conscientiae vexaretur.

MXIV. CONSCIENTIA ANTECEDENS est iudicium de moralitate actionis nondum patratae.

MXV. CONSCIENTIA CONSEQVENS est iudicium de actionibus iam patratis.

MXVI. CONSCIENTIA THEORETICA est, cum iudicium nostrum de actionis moralitate est theoreticum.

Iudi-

Iudicium autem nostrum est theoreticum, si iudicamus tantummodo, num actio bona vel mala sit.

MXVII. CONSCIENTIA PRACTICA est, cum iudicium de actione est practicum.

Practicum autem est iudicium, cum iudicamus, quod actio sit vel patranda, vel omitienda.

MXVIII. CONSCIENTIA THEORETICE-PRACTICA est, si iudicium practicum feratur, nondum spectatis singularibus circumstantiis.

MXIX. CONSCIENTIA PRACTICE-PRACTICA est, si iudicium practicum fertur, circumstantiis singularibus probe consideratis.

Sic si iudicaueris, neminem esse vulnerandum, nondum autem perspexeris singulares quasdam circumstantias, quae, in moderamine inculpatae tutelae, concurrunt, tunc conscientia illa est 1) *practica* quia iudicat, actionem quandam esse non suscipiendam. 2) *theoretice-practica*, quia iudicatur, nondum consideratis omnibus singularibus circumstantiis. Si vero iudicaueris, nonnunquam alterum esse vulnerandum, si scilicet omnes singulares circumstantias probe perspexeris, tunc iudicium tuum est conscientia *practice-practica* (ein überwiegendes Gewissen.)

MX. CONSCIENTIA PRACTICE-PRACTICA dicitur **COMPLETA** (ein wichtiges Gewissen) si omnes attenduntur circumstantiae. **INCOMPLETA** autem, si aliquae tantum attenduntur circumstantiae.

MXI. CONSCIENTIA LIBERA est, cum mens iudicium fert, affectuum impetu liberata. **SERVA** est, cum iudicamus, affectuum impetu turbati.

Cum e. gr. iudicaueris comestiones esse fini non contrarias, sensuum dulcedine delinens ita iudicas, adeoque serua adest conscientia. Si vero iudicas, omne vitium esse perniciosum, tunc conscientia libera est.

M

MAXII.

MXII. HOMO INCONSCIENTIOSVS, s. NVLLIVS CONSCIENTIAE est, quisquis contra conscientiam, practice-practicam agit, propterea, quod serua est.

Face. gr. iudicem aliquem, fide iurisiurandi interposita, pollicitum esse principi suo, se deprecaturum omnes largitiones; fac, ipsum porro considerare attentius periurii turpitudinem & incommoda: fac, ipsum nihilominus, considerata licet iurisiurandi religione, perpensisque fidei sublestaee damnis, corrumpi se pati largitionibus, idque ideo, quia pecuniae splendore praeluctus, sensibus, quam rationi, magis obsequitur, tunc iudicem hominem nullius conscientiae dixerim. Agit enim 1) contra conscientiam practice-practicam, i. e. agit contra iudicium suum, quod, perpensis omnibus circumstantiis, de turpitudine actionis committendae ferebat. 2) Agit secundum conscientiam seruam, dum, sensuum blanditiis deceptus, seponit tantisper rationis iussa & imperium.

MXIII. CONSCIENTIOSVS *ille vocatur, qui agit secundum conscientiam liberam.*

Cum quis scilicet ducem rationem sequitur, nec turbulento affectuum concursu se in agendo determinari patitur, eo ipso iam conscientiosum illum dixerim.

MXIV. EXCVSATIO CONSCIENTIAE est consensus conscientiae consequentis cum antecedente.

MXV. ACCVSATIO CONSCIENTIAE est diuersitas, siue dissensus conscientiae consequentis atque antecedentis.

Cum iudex, sacramenti oblitus, largitionibus se patitur corrumpi, tunc ante actionem turpem, siue ante donorum acceptationem eam iudicabit, sensuum seruitute determinatus, ut bonam, (alias non susciperet) post accepta vero dona, ratione quasi reuiuifcente, actionem patratam habebit pro turpissima. Quo ipso conscientia ipsum accusat.

MXVI. MORSVS CONSCIENTIAE *est taedium, ex dissensu conscientiae antecedentis & consequentis ortum.*

Caius,

Caius, Titii librum pretiosum suffuraturus, hanc libri ablationem bonam iudicat, post actionem patratam actionis perspicit turpitudinem, & actionem patratam pro mala habet. Ex quo infigne in ipso orietur taedium. Atque ira morsu conscientiae discruciat.

MXXVII. SOMNVS. CONSCIENTIAE est defectus conscientiae antecedentis & consequentis hominis, ex consuetudine agentis.

Cum e. gr. Caius neque, quid agendum sit, perpendit, neque, actione iam perpetrata, quid actum sit, considerat, soporosam ipsi conscientiam tribuimus.

MXXVIII. EVIGILARE CONSCIENTIA dicitur, cum, ob taedium ex actionibus patratatis subortum, ad agnoscendam actionum patratarum prauitatem adigimur.

MXXIX. SOPIRE CONSCIENTIAM dicimur, cum cogitationes nostras dirigimus ad ea, quae actionibus suspectis qualemcunque rectitudinis speciem conciliant.

Cum iudex, largitionibus inhians, cogitat, se pauperem esse, alios quoque largitionibus se corrumpi pati, itemque periurii crimen posse remitti, &c. tum, ita cogitando, pedetentim conscientiam sopit.

MXXX. TRANQVILLITAS CONSCIENTIAE est immunitas a taedio, quod ex pravis actionibus subnasci potest.

MXXXI. INQVIETVDO CONSCIENTIAE est sensus scrupulorum conscientiae

MXXXII. CVSTODIA CONSCIENTIAE est cura de rectitudine & certitudine conscientiae.

Custodire hinc conscientiam ille dicitur, qui de conscientia recta, & certa sollicitus est.

MXXXIII. CONTRA CONSCIENTIAM (wider besser Wissen und Gewissen) agunt, qui con-

tra conscientiam practice-practicam agunt, i. e. qui, quamvis actionem aliquam ut malam sub omnibus singularibus circumstantiis iudicent, nihilominus eam suscipiunt, & u. u.

MXXXIV. SAPIENS AC BENE ORDINATA VITAE RATIO est consensus actionum, siue finium intermediorum ac singularium ad perfectionem, siue beatitudinem hominis.

MXXXV. STULTA MINVSQVE ORDINATA VITAE RATIO est actionum humanarum siue finium singularium ad perfectionem, siue beatitudinem obtinendam dissensio.

Stultus hinc est, qui media eligit fini contraria.

MXXXVI. COGNITIO VIVA dicitur, quae efficaciter hominis animum ad agendum impellit.

MXXXVII. COGNITIO MORTVA est, quae non fit motuum voluntatis, siue quae non ad agendum hominis voluntatem impellit.

MXXXVIII. CEREMONIAE sunt signa eorum, quorum meminisse in propositi executione nos oportet.

Conf. de ceremoniis & maxime de hac definitione eiusque consecrariis Cantz. in usu philosoph. Wolf. in Theol. in cap. de Lege.

MXXXIX. DOMINIUM IN SEMETIPSUM, vel in sensus, imaginationem & adfectus, est animi vis quaedam a seruitute morali sese vindicandi in libertatem.

MXL. SERUITVS MORALIS est dominium sensuum, phantasiae atque adfectuum.

Conf.

Conf. hic dissertat. nostra de statu feruitutis moralis, Vitemb. 1733.

MXXI. PUGNA CUPIDITATVM est rationis atque adpetitus sensitiui in actionum liberarum censura contrarietas.

Conf. Magnif. Hassenii dissertat. de pugna adpetitus sens. & rat.

MXLII. VICTORIA MORALIS est extinctio vel remotio cupiditatum siue adpetitus sensitiui, & quidem per libera rationis pronuntiata.

MXLIII. DOMINVS SVI IPSIVS est, quisquis ratione sua vincere adpetitum sensitiuum seu cupiditatis impetum potest.

MXLIV. PHILOSOPHIA MORALIS CHARACTERISTICA, siue **ARS, HOMINVM ANIMOS COGNOSCENDI**, est habitus, principia, siue generales regulas, quibus homines in diiudicanda actionum moralitate vtuntur, explorandi.

MXLV. SIMVLATIO est actionis internae atque externae dissensus.

MXLVI. SINCERITAS est actionis externae cum interna consensus.

De simulatione vid. M. Trosien disput. sub praesid. Magnifici Hassen. habit. de Moralitate simulationis.

MXLVII. PHYSIOGNOMIA est ars cognoscendi hominis animum ex habitu & conformatione corporis, praesertim ex faciei lineamentis.

MXLVIII. GESTVS vultus, vocis, atque artuum corporis **LIBERI** sunt, quicumque naturalibus hominis propensionibus conformes existunt.

MXLIX. **GESTVS COACTI** (MINVS NATVRALES, AFFECTATI) sunt, quicunque naturalibus hominis propensionibus contrarii existant.

ML. **STATUS HOMINIS NATURALIS** est, in quo actiones arbitrato suo determinat, nullo superiore his in terris libertatem eius determinante.

Talis status est eorum, qui, naufragio in insulas delati, soli viuunt sine magistratu, talis status est Monarcharum, a nullo superiore in his terris dependentium.

MLI. **STATUS HOMINIS CIVILIS** est, in quo actiones suas ex alterius, qui libertatem eius limitat, arbitrato dirigere tenetur.

MLII. **OFFICIUM** est actio ad legem determinata, quatenus ad eam ita determinandam obligamur.

MLIII. **OFFICIUM ERGA DEVM** vocatur, cuius motiua sunt attributa diuina.

Sic si confidis in Deo, propterea, quod nosti, ipsum posse, ipsum velle supplicias tibi ferre, officium quoddam obferuas erga eum. Ad hanc enim actionem, scilicet ad fiduciam in Deo, te mouet repraesentatio omnipotentiae immentisque benignitatis diuinae. Motiua itaque huius actionis sunt attributa diuina.

MLIV. **IN NOSTRA POTESTATE** dicuntur esse ea, quaecumque per vires nostras obtineti, vel & declinari a nobis possunt.

Sic in nostra potestate est, aliorum laudibus & famae obtrectare. Id enim est eiusmodi, vt nostris viribus deuitari queat.

MLV. **PRVDENTIA** est habitus, subsidia, sapienter excogitata, promte exsequendi.

MLVI.

MLVI. *ARS est habitus, per mentis aut corporis vires efficiendi ea, quae solius naturae beneficio, (vel absque studio nostro) effici nequeunt.*

Sic e. gr. Si Caius artem eleganter saltandi callet, tunc gaudet habitu per corporis vires producendi ea, quae solius naturae beneficio, siue sine studio & sine actibus, crebrius repetitis, nunquam effecisset.

MLVII. *OFFICIA ERGA VOLUNTATEM* sunt illae actiones, quas perficere homo, respectu voluntatis, tenetur.

MLVIII. *OFFICIA ERGA CORPVS* sunt eiusmodi actiones quas perficere, respectu corporis nostri, per naturae legem tenemur.

MLIX. *SANITAS est is corporis status, quo membra singula natiuis functionibus suis expediendis sunt accommodata, & inter se consentiunt.*

MLX. *MORBVS est is corporis status, quo ad decentur expediendas functiones suas inepta sunt corporis membra.*

MXLI. *VIGOR: ELEGANTIA CORPORIS* est iste status, quo posituris & commotionibus, quas animi & corporis perfectio naturalis flagitat, corpus aptum est & accommodatum.

MLXII. *TEMPERANTIA est virtus, dirigens cibi ac potus vsum legibus sanitatis conuenienter.*

MLXIII. *INTEMPERANTIA est habitus, cibi ac potus vsum non nisi ad voluptatem attemperandi.*

MLXIV. *VOLVPTVOSVS* nuncupatur, qui bonum ac malum sensuum voluptate vel taedio metitur.

MLXV. **E B R I E T A S** est vitium, in capiendō potu modum ita excedens, ut functiones capitis turbentur.

MLXVI. **OPES** s. **FACULTATES** (zeitlich Vermögen) vocantur apparatus earum rerum, quibus homini ad expediendas vitae necessitates, obiectationem ac decus opus est.

MLXVII. **OPULENTIA** (Ueberfluß, grosser Reichthum) est eiusmodi opum copia, quae maior est, quam ad necessitates ac decentiam requiritur.

MLXVIII. **LAVTITIA** (Reichliches, gutes Auskommen) est istiusmodi opum copia, quae cum ad expediendas vitae necessitates, tum ad seruandum vitae decus, sufficit.

MLXIX. **SUFFICIENTIA** (Nöthiges Auskommen) est opum copia, vitae necessitatibus expediendis sufficiens.

MLXX. **PAUPERITAS** est defectus aliquis opum.

MLXXI. **LABORES** sunt istiusmodi hominis actiones, quae ad acquirendas opes, seu ad vitae sustentationem, sunt accommodatae.

MLXXII. **SOMNOLENTIA** s. **PIGRITIA** est temeraria laboris intermissio.

MLXXIII. **OTIVM** (Muße) est immunitas a labore, (ordinario scil.)

MLXXIV. **AVARITIA** est cupiditas, plura acquirendi, quam quae & ad vitam honeste transigendam requiruntur, & pro conditione nostra, acquiri possunt.

MLXXV.

MLXXV. *Αὐτάρκεια*, SUFFICIENTIA (Vergnüglichkeit) est iis ea eorum opum cupiditas, quae ad vitae necessitatem ac decentiam sufficiunt.

MLXXVI. INCURIA (Eorglosigkeit) est iusto minor opes acquirendi cupiditas.

Differunt itaque *αὐτάρκεια* & incuria toto coelo, cum adsint diuersae notae characteristicae.

MLXXVII. PARSIMONIA est prudentia moderandi expensa.

MLXXVIII. PRODIGALITAS est stultitia in expensis nimis.

MLXXIX. TENACITAS (Kargheit) est studium iusto minus, quam sat est ac decet, expendendi.

ML' XX. SORDITIES (Fitzigkeit) est insignis gradus tenacitatis.

MLXXXI. LAUS est enumeratio perfectionis, qua quis gaudet, & LAVDARE ALTERVM nihil est aliud, quam alterius enumerare perfectiones.

De hac laudis definitione, & eius consecrariis, egi copiosius in dissertat. Num propria laus semper sordet? Vitemberg. 1734. habita.

MLXXXII. *Κενοδοξία* seu VANAE GLORIAE STUDIVM (Ehrgeiz) est iusto maior eius honoris cupiditas, quem neque promeremur, neque, pro circumstantiarum conditione, adipisci possumus.

MLXXXIII. GLORIAE STUDIVM (Ehr-Liebe) est cupiditas eius honoris, quem actionibus, seu virtutibus nostris promeremur, siue, est animi propensio ad honores promeritos.

MLXXXIV. HUMILITAS siue ANIMVS ABIECTVS (Niederträchtigkeit) est defectus honestae ambitionis.

MLXXXV. HONOR *nihil est aliud, quam iudicium aliorum.*

Perfectio autem dicitur *nostra*, quae nostris viribus & nostro studio fuit; acquisita.

MLXXXVI. DEDECVS est nihil aliud, quam iudicium aliorum de nostra imperfectione.

MLXXXVII. IGNOMINIA vel OPPROBRIUM (Beschmufung) est actio, cuius motium est alterius imperfectio.

MLXXXVIII. VITUPERATIO siue CENSURA est enarratio imperfectionum alterius.

MLXXXIX. CONVICIA sunt vocabula, quibus alterius imperfectiones designamus.

MXC. CALVMNIA siue CRIMINATIO est falsum de alterius imperfectione pronuntiatum.

MXCI. ARROGANTIA (Hochmuth) est vitium, plura sibi tribuendi, quam decet.

MXCII. MODESTIA (Demuth) *est virtus, tantum sibi tribuendi, quantum decet.*

MXCIII. CONTEMPTVS SVI est vitium, minus sibi tribuendi, quam decet.

MXCIV. PATIENTIA est *virtus, moderandi tristitiam in aduersitatibus, siue, est tranquillitas in aduersis.*

MXCV. ANIMOSITAS (die Herzhaftigkeit) est moderatio metus circa imminens periculum.

MXCVI.

MXCVI METICVLOSITAS est nimia proclivitas ad metum circa imminens periculum.

MXCVII. AVDACIA (*Übermuth*) est immunitas ab omni metu circa instans periculum.

MXCVIII. GLORIAM *ILLUSTRARE* dicimur, si eiusmodi actiones suscipimus, quarum motiva sunt perfectiones divinae, s. ex quibus cognoscitur & intelligi potest, nos Deum habere pro ente perfectissimo.

MXCIX. PIETAS est habitus, actiones suas ad divinam Numinis gloriā dirigendi.

Pius itaque erit, qui eiusmodi actiones suscipit, quarum motiva sunt perfectiones divinae. Sic cum ideo quis tranquillus & patiens est in adversis, quia novit, Deum & velle & posse iuvare, pium illum esse, dicimus.

MC. GLORIA DEI est admiranda eius maiestas, rebus atque actionibus, itemque iudiciis nostris, expressa.

MC I. OBSCURATIO GLORIAE DIVINAE consistit in actione, cuius motivum est erronea de divina maiestate opinio.

Sicuti quis, in omne vitiorum genus effusus, petulantius peccat, propterea, quod sibi persuadet, Deum non omnia adeo rigore punire, gloriam Dei obscurat, cum actionibus suis declaret, se Deum non habere pro ente perfectissimo.

MCII. BLASPHEMIA est oratio, qua Deo tribuimus vitia vel imperfectiones.

MCIII. TIMOR DEI est sollicitudo, fugiendi eas actiones, quas Dei voluntati, aut perfectionibus, contrarias esse novimus.

MCIV. METVS SERVILIS est sollicitudo, fugiendi malas actiones, propter divinam, quae coniuncta esse cum illis videtur, poenam.

MCV.

MCV. FILIALIS DEI TIMOR est, cum malum fugimus ideo, quia Deum amamus, illumque laedi nefas putamus.

MCVI. REVERENTIA DEI est sollicitudo, quacunquē data occasione venerationem eius declarandi.

MCVII. VENERATIO DEI consistit in conuisione de diuina maiestate vel praestantia.

MCVIII. INVOCATIO DEI est intimum siue serium desiderium istiusmodi beneficiorum, quae expectare ab eodem, per ipsius perfectiones, licet.

MCIX. PRECATIO siue ADORATIO est significatio externa inuocationis Dei internae.

MCX. GRATVS ERGA DEVM ANIMVS est amor erga Deum, tanquam benefactorem nostrum.

MCXI. GRATIARVM ACTIO est oratio, qua gratum Deo animum declaramus.

MCXII. CVLTVS DEI EXTERNVS est complexus illarum actionum externarum, quae, Dei causa, siue ad significandam Numinis venerationem, suscipiuntur.

MCXIII. CVLTVS AVTEM DEI INTERNVS sunt cogitationes, venerationi Numinis accommodatae.

MCXIV. CVLTVS DEI IN GENERE est obseruatio officiorum, Deo debitorum.

MCXV. AMICVS est persona, quae nos amat, siue, quod idem est, quae promta semper est ad capiendam ex nostra felicitate voluptatem.

MCXVI.

MCXVI. INIMICVS est persona, quae nos odit, siue, quae prompta est ad voluptatem capiendam ex nostra infelicitate.

MCXVII. SUPERBIA (INSOLENTIA, Hoffarth) est vitium, quo nosmet ipsos temere super alios efferimus.

MCXVIII. FASTVS (Stolz) est superbia, actionibus siue signis externis declarata.

MCXIX. CONTEMPTVS ALIORVM est actio, qua significamus, nos parum, aut nihil, aliis tribuere.

MCXX. MODESTIA (Bescheidenheit) est virtus vel habitus, suos cuique honores tribuendi.

MCXXI. COMITAS est virtus, qua in actionibus singulis voluptatem aliquam, ex alterius perfectione perceptam, significamus.

MCXXII. HUMANITAS est virtus, in actionibus singulis sincerum erga alios amorem demonstrandi.

MCXXIII. LAEDERE ALIOS est nihil aliud, quam eiusmodi actiones suscipere, quae officiis erga alios sunt contrariae.

MCXXIV. DAMNVN est istiusmodi malum, quod ex laesione nascitur.

MCXXV. INGRATITVDO siue ANIMVS INGRATVS est odium aduersus benefactorem.

MCXXVI. BENEFICIORVM IMMÉMOR (unerfánntlich) dicitur ille, quisquis parum, aut nihil amoris erga benefactorem ostendit.

MCXXVII.

MCXXVII. *MANSVETUDO* est promittudo ignoscendi iis, qui nos offenderunt.

MCXXVIII. *IGNOSCERE ALIIS* nihil est aliud, quam alios ita considerare, ac si nos non laesissent.

MCXXIX. *VINDICTA* est cupiditas, offensori- bus nocendi, vel aegre faciendi.

MCXXX. *MODERAMEN INCVLPAE TVTELAE* est defensio corporis ac vitae ab hosti- um violentiis.

Conf. hic dissertat. 2. Roesleri de iure violentiae defensionis Tubing hab 1721.

MCXXXI. *MAGNANIMITAS* s. *GENERO- SITAS*, (*Großmuth*) est firmum atque constans propositum, hostibus non tantum non nocendi, sed quoque quavis occasione benefaciendi.

MCXXXII. *CRVDELITAS* est insatiabilis vin- dictae cupiditas.

MCXXXIII. *PAX* est iste hominum status, quo nemo alium aperte offendit.

MCXXXIV. *BELLVM* est ille hominum status, quo aliter alterum offendit, siue est status personarum, v: certantium.

MCXXXV. *COMMVNIO BONORVM* est fa- cultas multorum vel omnium vnā eandemque rem ad vsus proprios adhibendi.

MCXXXVI. *DOMINIVM* siue *POSSESSIO* est ius vnus, vel quarundam modo personarum, vtendi re aliqua pro suis vibus, siue *DOMINIVM* est, cum rem aliquam ita possidemus, vt alter ab eius- dem vsu & possessione excludatur.

MCXXXVII.

MCXXXVII. *DOMINVS vocatur, quisquis rei alicuius habet dominium.*

MCXXXVIII. *TURBATIO DOMINII est offensus aliorum, quoad dominium.*

MCXXXIX. *FURTVM est ablatio rei alienae, in scio atque invito domino, lucri faciendi causa.*

MCXL. *MERCES est operarum pretium.*

MCXLI. *PRETIUM est quantitas rerum moralis, iuxta quam earum ad se invicem ratio determinanda.*

MCXLII. *PECVNIA est communis mensura pretiorum, quae statuuntur rebus, ad vitae necessitatem, commoditatem & iucunditatem necessariis.*

MCXLIII. *EMPTIO, VENDITIO, est species contractus, qua quis pro, determinata mutuo consensu, pecuniae quantitate, transfert rei suae dominium in alterum.*

MCXLIV. *LOCATIO dicitur, si quis rei suae usum, vel etiam operam suam, pro certa mercede alteri concedit.*

MCXLV. *DONARE alteri quid dicimur, si gratis in alterum transferimus rei nostrae dominium.*

MCXLVI. *ELEEMOSYNA dicitur donum, quod confertur in egentem ad vitae necessitatem.*

MCXLVII. *MENDICVS dicitur, qui eleemosynas petit.*

MCXLVIII. *DEPOSITVM dicitur res in custodiam nobis tradita.*

MCXLIX.

MCXLIX. MENDACIVM vocatur eiusmodi falſiloquium, quod ad alterius damnum dolose directum eſt.

MCL. FALSILOQVIVM aurem eſt quilibet ſermo a mente alienus.

MCLI. VERACITAS eſt virtus vel habitus veram dicendi, quoties id ipſum naturae legi congruum eſt.

MCLII. TACITVRNITAS eſt habitus celandi veritatem; quoties eadem cum damno eſt coniuncta.

MCLIII. CONTESTATIONES ſunt eiusmodi voces, quibus ſinceritatem noſtram declaramus.

MCLIV. SINCERITAS eſt virtus ſ. habitus agendi dicendique ea, quae menti noſtrae ſunt conſentanea.

MCLV. IVRAMENTVM eſt conteſtatio, qua Deum, tanquam teſtem ac vindicem, inuocamus

Cel. Haſſen. in Synopf. p. 244. ſatis apte per ſue bene iusiurandum ita definit: *Iuramentum* eſt nihil aliud, quam prouocatio vindictae diuinae, ſub conditione mendacii, aut perfidiae, iuſtam ob cauſam legitime facta.

MCLVI. PERIVRIVM eſt iuramentum, pro mendacio confirmando praestiſtum.

MCLVII. MALEDICERE ALTERI dicimur, ſi verbis ſignificamus, nos velle, vt alteri male ſit.

MCLVIII. PACTA ſunt promiſſiones mutuae, ſ. pactum eſt conſenſus plurimum in vnum placitum.

MCLIX.

MCLIX. CONTRACTVS sunt pacta, quæ circa dominii translationem versantur.

MCLX. PROMISSIO dicitur oratio, qua alteri significamus, nos in eius gratiam quidpiam esse facturos, vel omissores.

MCLXI. LATROCINIVM vocatur ablatio rei alienae, conscio quidem, sed invito domino.

MCLXII. FRAVS est actio, qua aliis, conscis quidem, sed falsis tamen rationibus ad assensum adductis, res suas auferimus.

Obseru. Hæ sunt fere definitiones morales, quas cum deprehenderim per se euidentes, fatisque faciles multas obseruationes adiiciendas esse, non putau.

N

DEF-

DEFINITIONES POLITICAE.

MCLXIII.

SOCIETAS est pactum aliquod, ad commutentem felicitatem coniunctis viribus promouendam institutum.

Cantzius in positionibus de *vocatione Ministrorum ecclesiae* ita definit societatem: *societas* est coniunctio plurimum hominum, qui viribus & voluntatibus vnitis ad certum finem contendunt.

MCLXIV. SALVS SOCIETATIS est non impedita boni communis per coniunctas sociorum vires promotio.

MCLXV. SOCIETAS CONIUGIALIS est societas simplex inter maritum & foeminam siue coniuges, ad procreandam atque educandam sobolem instituta.

MCLXVI. CASTITAS est virtus, determinans appetitum venereum legi naturali conformiter.

MCLXVII. FORNICATIO est coitus, solius voluptatis gratia cum persona soluta celebratus.

MCLXVIII. ADULTERIUM est coitus cum maritata.

MCLXIX. LIBIDO est cupiditas ex coitu voluptatem capiendi.

MCLXX. SALAX dicitur, qui ex tactu venereo nimiam sentit voluptatem, qua impellitur ad actus legi naturali contrarios.

MCLXXI.

MCLXXI. SODOMIA est coitus hominis cum brutis

MCLXXII. PAEDERASTIA (Knabenschänderey) est coitus maris cum mare.

MCLXXIII. PVDICVS (Züchtig) dicitur ille, qui se abstinere ab eiusmodi actionibus, quae ad libidinem & aetum incitant. IMPVDICVS vero est, qui eiusmodi actiones suscipit, quae ad aetum venereum & libidinem inflammant.

MCLXXIV. POLYANDRIA est societas inter foeminam vnam & plures mares. POLYGAMIA est societas inter matrem vnum & plures foeminas.

MCLXXV. SPONSALIA sunt mutuū promissum de societate coniugiali ineuenda, s. de nuptiis contrahendis.

MCLXXVI. CONCVBINATVS est, cum mas praeter foeminam suam plures sibi adiungit, coitus libidinosis causa.

MCLXXVII. MUTVVM ADIVTORIVM est continuum mutuae sinceræque amicitiae vel humanitatis inter coniuges studium.

MCLXXVIII. SOCIETAS PATERNA est societas simplex, quae parentes inter ac liberos viget, horum educandorum gratia.

MCLXXIX. SVSTENTATIO, quam debent parentes liberis, in eo consistit, vt ea a parentibus praestentur liberis felicitatis subsidia, quibus parandis horum vires adhuc impares existunt.

MCLXXX. GVBERNATIO, qua consulunt parentes liberis, in eo consistit, vt adsit prudens &

N a

foli-

solicita earum actionum, quae liberis ad felicitatem necessariae sunt, moderatio.

MCLXXXI. *LVDVS* est actio temporis fallendi causa suscepta.

MCLXXXII. *PATRIA POTESTAS* est ius, quo gaudent parentes, actiones liberorum pro arbitratu suo determinandi.

MCLXXXIII. *MAIORENNES* dicuntur liberi, si a patria potestate fuerint immunes.

MCLXXXIV. *MINORENNES* dicuntur liberi, si adhuc sunt sub patria potestate.

MCLXXXV. *OBEDIENTIA* est promittitudo imperata exsequendi.

MCLXXXVI. *REVERENTIA*, quam habent liberi erga parentes, consisti in sollicitudine illa, qua cauent, ne quid, praesentibus parentibus, suscipiant, quod ipsis displiceat.

MCLXXXVII. *TUTORES* dicuntur personae, quae, post parentum mortem, in educandis liberis, parentum vicem subeunt.

MCLXXXVIII. *PUPILLI* dicuntur liberi, qui sunt sub tutorum potestate.

MCLXXXIX. *SOCIETAS HERILIS* est societas simplex herum inter & seruum, eum in finem instituta, ut hic, pro mercede seu necessariis sustentationis subsidiis, operas suas illi praestet.

MCXC. *SERVVS* dicitur, qui hero operas suas locat.

MCXCI. *SVBIECTVS* alter alteri dicitur, si voluntas ipsius a voluntate alterius determinatur.

MCXCII. *MANGIPIVN* dicitur seruus proprius.

MCXCIII.

MCXCIII. **DOMVS** est societas quaedam, ex vna pluribusue societatibus simplicioribus coagmentata.

MCXCIV. **RESPUBLICA** est societas quaedam, ex compluribus domibus seu familiis, ad communem salutem, coniunctis viribus promouendam, tuendamque tranquillitatem, instituta.

MCXCV. **MAGISTRATVS** *sue* **IMPERANTES** dicuntur, qui in republica de rebus, ad salutem & tranquillitatem communem spectantibus, praecipunt.

MCXCVI. **SUBDITI** *sue* **PARENTES** sunt, qui ad exsequenda magistratus iussa sunt obstricti.

MCXCVII. **MONARCHIA** est forma imperii, qua vnus de rebus, ad salutem & tranquillitatem communem spectantibus vel libere, vel minus libere, praecipit.

MCXCVIII. **TYRANNIS** est, cum persona imperans contra salutem & tranquillitatem communem studio & data opera praecipit, suae tantum utilitati intentus.

MCXCIX. **ARISTOCRATIA** est forma imperii, qua vno plures de salute & tranquillitate communi praecipunt.

MCC. **OLIGARCHIA** est, cum plures personae contra salutem publicam agunt, & tantum propriam utilitatem intendunt.

MCCI. **POLITIA** est imperii forma, qua populus vniuersus de rebus, ad salutem & tranquillitatem publicam spectantibus, statuit.

MCCII. **DEMOCRATIA** est status, quo
 N 3 plebs.

plebs, vtilitati suae tantum intenta, negligit salutem & tranquillitatem reipublicae.

MCCIII. SCHOLAE dicuntur societates docentium & discipulorum, in quibus in rerum salutarium cognitione instituuntur.

MCCIV. ACADEMIAE dicuntur, in quibus scientiae sublimiores, artes, itemque exercitia corporis docentur.

MCCV. ACADEMIAE SCIENTIARVM dicuntur illae societates, in quibus, coniunctis viribus, in crementa scientiarum & artium promouentur.

MCCVI. TEMPLA sunt aedificia publica, quae cultus Dei publici causa, exstruuntur.

MCCVII. AEDIFICIA autem PUBLICA dicuntur illae aedae, quae in republica ad communem usum adhibentur.

MCCVIII. HONESTAS EXTERNA est conuenientia actionum externarum cum lege naturae.

MCCIX. RELIGIO est cultus Dei.

MCCX. DVELLIVM est decertatio duarum personarum, qua iniurias illatas armis lethiferis vindicare student.

MCCXI. NOSOCOMIA sunt aedificia publica, in quibus aegroti pauperes curantur & fouentur.

MCCXII. SCRIPTVM FAMOSVM, quod vocant pasquillum, est eiusmodi scriptum, quod, tecto nomine, in alterius contumeliam editur.

Cel, noster *Hassenus* in Synopsi, p. 312. pos. 116. pasquillum ita definit: est scriptum, quo graue aliquod & famosum crimen, (vt adulterium, furtum, latrocinium, vel scortum) dolo malo alteri obiicitur.

MCCXIII.

MCCXIII. LEGES CIVILES sunt normae, secundum quas in republica actiones nostras instituire obligamur.

MCCXIV. POTESTAS dicitur libertas, iussa promulgandi.

MCCXV. SUMMA POTESTAS (SOVERAINETE) est potestas illimitata.

MCCXVI. LEGES FUNDAMENTALES sunt regulae, quibus potestatis atque potentiae limitationes continentur.

MCCXVII. THESAURARIUS est, qui pecunias, in usum publicum exactas, recipit & erogat.

MCCXVIII. DVX BELLII est persona, a cuius nutu pendet miles, ipse autem a iussu imperantis, ad leges quasdam fundamentales status attemperato.

MCCXIX. IUS DENOMINANDI est potestas, collegio concessa, ut, si munus quod vacet, nominent personas duas, veltres, dignas ipsorum iudicio, quae eidem admoueanur.

MCCXX. TRIBUNAL APPELLATIONVM est summum illud tribunal, quo iudici superiori, qui de causis grauioribus ius dicit, examinare & reformare licet sententiam, ab inferiori latam, si pars alterutra litigantium in ea acquiescere nolit.

MCCXXI. APPELLATIO est illa prouocatio ab iudice inferiori ad superiorem ob latam ab isto sententiam.

MCCXXII. HOMAGIUM est iuramentum, quod praestant subditi imperanti, ad imperium euecto.

MCCXXIII. TRIBUNAL QUODDAM CRIMINALE SYMMVM est, ad quod mittenda sunt acta inquisitionis, ita, vt sententia lata executioni demandari nequeat, nisi ab eodem, summi imperantis nomine, confirmata.

MCCXXIV. CONFRONTATIO est, cum testes, praesente reo, testimonium deponunt, & eius assensum urgent, si scilicet neget pertinaciter reus, quae consensu testium iuratorum confirmantur.

MCCXXV. CONSILIARII sunt personae, quorum consilio in rebus decernendis summus imperans vititur.

MCCXXVI. FOEDERA sunt pacta de coniungendis viribus adversus hostem alterutrius partis.

MCCXXVII. ELEEMOSYNARIA sunt aedificia publica, quibus eleemosynarii consulunt egestatistipem emendantium.

MCCXXVIII. ERGASTVLA sunt aedificia publica, in quibus ad labores vi compelluntur malefactori, donec ad sanio rem mentem redeant.

MCCXXIX. AERARIUM PVBLICVM est, ex quo pecunia mutuo datur modicas vsuras soluturis.

MCCXXX. HOMICIDIUM DOLOSUM est actio, qua quis mortem alteri infert, cum eam, vel minorem laesionem, intenderet.

MCCXXXI. HOMICIDIUM CASVALE est actio, qua quis, nulla sui culpa, praeter intentionem, alteri mortem infert.

DEFI-

DEFINITIONES PHYSICAE.

MCCXXXII.

PORI CORPORVM dicuntur interstitia, vacua ab ea materia, ex qua constant corpora.

MCCXXXIII. CORPVS ABSOLVTE DURVM dicitur, quod caret interstitiis, ab ea materia vacuis, ex qua constat.

MCCXXXIV. CORPVS RARVM dicitur, si interstitia in sensus incurrunt. CORPVS autem DENSVM dicitur, si interstitiola fuerint rariora & exilia.

MCCXXXV. CORPVS POROSVM dicitur, si materia cohaerens corporis apparet densa, sed interstitiis seu poris admodum patulis distincta.

MCCXXXVI. CORPVS DURVM est, si particulae corporis difficulter cedunt tactui, vt difficilis earum ab inuicem sit separatio.

MCCXXXVII. CORPVS TENVE dicitur, si moleculae corporis in sensum incurrentes fuerint valde exiguae.

MCCXXXVIII. CORPVS VERO CRASSVM dicitur, si moleculae fuerint maiores.

MCCXXXIX. CORPVS ASPERVVM est, si in superficie corporis moleculae quaedam eminent ultra intermedias.

MCCXL. CORPVS LAEVE, si molecularum superficies, in corporis superficie sitarum, continuae apparent.

MCCXLI. CORPVS FLVIDVM dicitur, si ea fuerit materiae variabilis & interlabentis quantitas, vt materiae constantis particulae a mutuo contactu diuellantur.

MCCXLII. CORPVS MOLLE dicitur, si particulae corporis facile cedunt tactui, vt facilis earum sit ab inuicem separatio.

MCCXLIII. CALOR consistit in motu peculiaris cuiusdam fluidi subtilis, ex vno corpore in aliud transeuntis.

MCCXLIV. CORPVS CALIDVM dicitur, quod, manu nostra calidius, calorem contingenti impertitur.

MCCXLV. CORPVS FRIGIDVM dicitur, quod minus calidum, a contingente calorem recipit.

MCCXLVI. GRAVITAS corporum est illa corporum affectio, qua illa versus centrum terrae tendunt.

MCCXLVII. STELLAE FIXAE dicuntur illae stellae, quae eandem constanter a se inuicem distantiam seruant.

MCCXLVIII. PLANETAE dicuntur stellae, quae ab occasu versus ortum ad alias aliasque progrediuntur.

MCCXLIX. AETHER dicitur illa materia, quae vehiculo luminis inseruit.

MCCL. VENTVS appellatur aëris motus, quem nubium motus & vela atque aplustra nauium produunt.

MCCLI TEMPESTATES appellantur mutationes atmosphaerae sensu perceptibiles.

MCCLII. TEMPESTATES STATAE sunt, si stato tempore redeunt, Di-

Diuiduntur hæc tempeſtates in verem, æſtatem, autumnum, & hiemem.

MCCLIII. METEORA dicuntur, quæ in atmoſphæra noſtra genita in conſpectum veniunt.

MCCLIV. NEBULA eſt congeries vaporum craſſiorum in vicinia collectorum,

MCCLV. NUBES ſunt vaporum congeries in ſublimi collectorum,

MCCLVI. NUBES PLUVIA ſ. GRAVIS dicitur, quæ vaporibus craſſioribus, in guttulas conſluentibus, vel guttulis, ex vaporum congelationum in aquam reſolutione ortis conſtant.

MCCLVII. IMBER dicitur, ſi ær fuerit levis, vel guttæ maiores & plures vna formentur,

MCCLVIII. NIMBUS eſt, ſi impetus venti ſiſtatur ſimul, vt integra nubes, veluti vno impetu, deſcendat,

MCCLIX. GRANDIO ſunt grana glaſcialia,

MCCLX. TERRÆ MOTVS eſt illæ naturæ effectus, cum terra tremit in ſuperficie, imo valide concutitur, vt ædificia ſuperſtructa ſimilem tremorem concipiant, imo ſubinde proſus concidant,

MCCLXI. MASTICATIO eſt illæ actus animalis, quo cibus, ore aſſumptus, dentibus inciſoriis diſſecatur in fruſta, molaribus autem comminuitur, ſaliua affluente permixtus.

MCCLXII. CIRCULATIO SANGVINIS eſt continuus ille motus ſanguinis, quo ſanguis ex pulmone ad cor per venam pulmonalem redit, & ſiſtro cordis ventriculo inſuſus, motu cordis in arteriam

teriam magnam exprimitur, per cuius ramos ad omnes corporis partes defertur, unde per ramos venarum redit in venam cauam, dextro cordis ventriculo iterum infundendus.

MCCLXIII. **SYSTOLE** VOCATUR motus iste, quo cor constringitur.

MCCLXIV. **DIASTOLE** est motus, quo cor dilatatur.

MCCLXV. **PULSVS** CORDIS dicitur motus cordis per arterias continuatus.

MCCLXVI. **VITA** dicitur is status, quo functionibus animalibus, veluti nutritioni, sensationi & motibus, locus est.

Obferu. Non dubito, quin plures adhuc in Physicis suppetant definitiones, quae annotari mereantur. Cum vero instituto meo minus consentaneum sit, plures, quam in Thümmigii institutionibus phil. Wolf, deprehendantur, definitiones adferre, egoque praeterea totam hanc philosophiam definitionum ea lege cum publico communicauerim, ut definitiones, in addiscenda philosophia vel maxime necessariae, i. e. Logicae, Metaphysicae, atque Morales, auditoribus meis redderentur familiares, excusatius peccasse mihi videor, quod iusto breuior in adducendis definitionibus physicis fuerim. Cuius interest, plures nosse definitiones physicas, vel Verdriesii Physicam euoluat, vel Loescheri Physicam Theoreticam & Experimentalem compendiosam adeat, vel alios in subsidium adhibeat.

Praeterea complures definitiones Physicae iam allegatae & explicatae sunt in Cosmologia, ubi generalia principia Physices fuerunt adducta. Adeas itaque, L. B. Cosmologicae definitiones p. 99. sqq. iam exhibitas, ubi, quae hic in Physicis desiderari posse videntur, reperies.

PRAECI-

PRAECIPVA
THEOREMATA
PHILOSOPHIAE
RECENTIORIS.

POSITIONES LOGICAE.

I.

COGNITIO HISTORICA ope sensuum acquiritur.

II. Cognitio historica est infimus cognitionis humanae gradus.

III. Cognitio historica est fundamentum cognitionis philosophicae.

IV. Cognitio ergo historica non est philosophaturum contemnenda, sed ipsi cetera asserta sunt superstruenda.

V. Nulla res, quaecunque etiam fuerit, est eiusmodi, quin eiusdem cognitio philosophica dari possit.

VI. Qui cognitione philosophica instructus est, non ipsas modo res vel veritates cognoscat, oportet, sed veritatem quoque rerumque nexum perspicere debet.

VII. Ad acquirendam cognitionem philosophicam non solum suffiunt sensus, sed recta requiritur ratio.

VIII. Qui veritates cognoscit philosophicae, easdem demonstrare nouit.

IX. Qui de aliqua re philosophatur, eius rei, de qua philosophatur, rationes & causas debet nosse.

X. Cum philosophica cognitione cognitio mathematica est coniungenda, ubi summae, quae datur, certitudini studueris.

XI.

XI In philosophia reddenda est ratio, cur possibilia actum consequi possint.

XII. Philosophia & cognitio philosophica differunt a se inuicem, & philosophia recte dicitur habitus cognitionis philosophicae.

XIII. Non ille statim vocandus est philosophus, qui huius alteriusque obiecti cognitione philosophica gaudet.

XIV. Philosophus debet habitu asserta sua demonstrandi esse instructus.

XV. Philosophus gaudeat necesse est scientia.

XVI. Philosophus asserta sua certis & indubitatis principiis superstruere debet.

XVII. Is in tradendis veritatibus, vel etiam in cogitando, ordo est philosopho obseruandus, ut principia certa & indubitata praemittantur & praefulciantur, & ex his nexu legitimo cetera asserta deducantur.

XVIII. In ordine, quo philosophus in tradendis veritatibus utitur, ea sunt praemittenda, per quae sequentia intelliguntur.

XIX. Ordo, quo philosophus in dogmatibus tradendis uti debet, requirit, ut nullus admittatur terminus, nisi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

XX. Philosophus uti debet methodo mathematica.

XXI. Methodi mathematicae leges sunt, ut (α) nulli termini vagi & indeterminati adhibeantur, sed nonnisi illi, qui per definitiones legitimas sunt determinati. (β) Ut principia certa praestruantur, ex iisque conclusiones rite & demonstratiue deducantur.

cantur. (γ) Vt praemittantur ea, vnde cetera intelliguntur & demonstrantur.

XXII. Quae sunt methodi mathematicae leges, eadem sunt methodi philosophicae, vt adeo methodus mathematica & philosophica sint vna eademque methodus.

XXIII. In stylo philosophico vel maxime est ratio habenda perspicuitatis.

XXIV. In stylo philosophico cuilibet voci & cuilibet phrasi constans significatus est tribuendus.

XXV. Omnis ornatus, qui sermonis perspicuitati officit, ex stylo philosophico est proscribendus.

XXVI. Philosopho, qui methodo vtitur philosophica, concedenda est libertas philosophandi.

XXVII. Sine libertate philosophandi nulla dantur aut exspectari possunt incrementa scientiarum.

XXVIII. Philosophia est vel theoretica siue contemplatiua, vel practica.

XXIX. Philosophia theoretica vel circa res, ex materia concretas, vel circa res, ab eadem seiunctas, versatur.

XXX. In disciplinarum pertractatione primo omnium loco pertractanda est Logica.

XXXI. Metaphysica, siue philosophia prima est praemittenda & Physicae & Philosophiae morali.

XXXII. Datur omnino Logica naturalis.

XXXIII. Qui Logica vtuntur naturali in cognoscendo vero, regulis quibusdam dirigantur, necesse est

XXXIV. Ii, qui secundum Logicam naturalem

O

lem

lem actiones suas instruunt, regulas, secundum quas iudicant aut ratiocinantur, non distincte perspiciunt.

XXXV. Illi, qui sola Logica naturali sunt contenti, saepissime labi & errare possunt.

XXXVI. Logica naturalis recte appellatur Logicae artificialis distincta explicatio siue explicata effigies.

XXXVII. Logica artificialis a naturali non differt essentialiter.

XXXVIII. Logica artificialis multum antecellit Logicae naturali.

XXXIX. In Logica naturali regulae deduci debent ex natura mentis humanae, eiusque modo agendi.

XL. Eruditorum nemo potest sola Logica naturali esse contentus, sed illi adiungat adhuc Logicam artificialem.

XLI. Logica artificialis optime ita pertractatur, ut dispescatur in partem theoreticam & practicam.

XLII. Non sine ratione, & veteres, & recentiores ita tractant Logicam theoreticam, ut eam secundum tres mentis operationes disponant.

XLIII. Omnis idea est vel clara vel obscura.

XLIV. Ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiritur usus sensuum, cum attentione coniunctus.

XLV. Hoc clarior euadit idea, quo pluribus sensibus rem quampiam perceperis.

XLVI. Idea obscura fit clara, ope attentionis.

XLVII. Cum nobis est idea de aliqua re obscu-

ra,

ra, cauendum est, ne alteri quoque statim esse obscuram ideam eiusdem rei existimemus.

XLVIII. Ideae clarae, neglecta attentione, fiunt obscurae.

XLIX. Idea clara recte diuiditur in ideam distinctam & confusam.

L. Cum de aliquo obiecto habueris ideam distinctam, tum de notis, istud obiectum constituentibus, habebis ideam claram.

LI. Cum de obiecto aliquo habueris ideam confusam, tum de notis, obiectum istud constituentibus, habebis ideam obscuram.

LII. Attentio ad ideas distinctas acquirendas vel inprimis facit.

LIII. Si distinctam alicuius rei ideam habueris, tum illam poteris cum aliis per voces communicare.

LIV. Criterium vero notionis confuse est, cum eam per voces cum aliis communicare non possumus.

LV. Quicquid nobis sensibus repraesentamus, id confuse nobis repraesentamus, & recte affirmatur, repraesentationes sensuales, quae tales, esse confusas.

LVI. Si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur idea confusa, alterius sensibus obiciatur, siue ostendatur, necesse est.

LVII. Lumen mentis humanae consistit in statu clararum & distinctarum idearum.

LVIII. Crescente cognitione rerum clara & distincta, crescit lumen mentis.

LIX. Idea distincta recte diuiditur in completam & in incompletam.

LX. Recte porro idea distincta distinguitur in adaequatam & in inadaequatam,

LXI. Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characterificarum.

LXII. De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus.

LXIII. In analysi notionum non possumus in infinitum progredi.

LXIV. Individuum omnimode est determinatum.

LXV. Idea individualis sistit nobis nimis multas circumstantias, omnimodasque determinaciones.

LXVI. Notiones specierum & generum sunt notiones vniuersales.

LXVII. Notiones specierum & generum formantur abstractione.

LXVIII. Notiones sunt vniuersales ex singularibus, mediante abstractione.

LXIX. Genera & species non existunt, nisi in indiuiduis.

LXX. Omnibus indiuiduis siue singularibus insunt vniuersalia.

LXXI. Indiuidua sunt fundamenta generis & specie.

LXXII. Plus est in indiuiduis, quam est in specie.

LXXIII. Plus est in specie, quam in genere.

LXXIV. A determinata specie non concludi debet ad genus.

LXXV. Genus cum sua specie non potest recipi.

LXXVI.

LXXVI. Non omne id, quod repugnat speciei, ideo repugnat generi, id vero, quod repugnat generi, repugnat quoque speciei.

LXXVII. Ideae omnes formantur vel per sensationem, vel per abstractionem, vel per arbitrariam combinationem.

LXXVIII. Ideae meliorantur potissimum attentione.

LXXIX. Deteriorantur ideae, neglecta repetitione & attentione.

LXXX. Voces sunt signa conceptuum arbitraria.

LXXXI. Cum ad alios verba facimus, tum ideo voces adhibemus, ut alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

LXXXII. Cum qualibet voce debet conceptus esse coniunctus.

LXXXIII. Ex scholis philosophorum sunt proscribendae voces, mente cassae, siue termini notionem deceptricem significantes.

LXXXIV. Terminis obscuris in explicandis animi sensibus philosophus uti non debet.

LXXXV. Cauendum est, ne sub vna voce comprehendamus plures vno conceptus.

LXXXVI. Philosopho sunt euitandae voces vagae & interminatae, sed non nisi adhibenda vocabula fixi significatus.

LXXXVII. Termini aequiuoci sunt ex scholis philosophorum proscribendi.

LXXXVIII. Cauet philosophus, ne terminis impropriis & metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.

LXXXIX. Philosophus in adhibendis terminis semper debet respicere ad usum loquendi, nec a recepto vocum significatu recedere.

XC. In definitione debent recenseri notae characteristicae, definitum ab aliis rebus discernentes.

XCI. Non omnium rerum ideae, quas hominum capit intellectus, definitione possunt ab hominibus declarari.

XCII. Non autem qualescunque notae in definitione recenseri debent, sed tales, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus in omni casu, in omni statu & tempore discernendam.

XCIII. Notae in definitione recensitae non debent aliis rebus, praeter definitum, competere.

XCIV. Notae conueniant omnibus ac singulis vel speciebus, vel indiuiduis, sub definito comprehensis.

XCV. Definitio non debet esse latior, neque angustior suo definito.

XCVI. Definitio debet esse adaequata suo definito.

XCVII. Definitio debet cum definito reciprocari, siue debet esse reciproca.

XCVIII. Definitio & definitum sunt reuera eadem.

XCIX. Cui conuenit definitio, eidem quoque conuenit definitum.

C. Definitionem non debent ingredi modi siue accidentia.

CI. In definitione debent recenseri essentialia siue attributa rei definitae.

CII.

CII. In definitionibus vti debemus terminis claris.

CIII. Atque adeo definitiones non debent esse obscurae.

CIV. Definitiones non debent esse obscurae, sed perspicuae.

CV. Ad perspicuitatem definitionum multum confert, si termini, definitionem ingredientibus, prius definiantur & rite determinentur.

CVI. Definitio non debet idem per idem explicare.

CVII. Definitio non debet esse synonymica.

CVIII. Definitum non ingredi debet definitionem.

CIX. Cauendum est, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsam definitum.

CX. Circulus in definiendo solite est euitandus.

CXI. In definitionibus non vti debemus terminis vagis, indeterminatis & impropriis sive metaphoricis, sed utendum est terminis propriis & fixis.

CXII. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto significato.

CXIII. In definitionibus abstinendum est a terminis, qui negationem inferunt.

CXIV. In accurata definitione genus & differentia specifica requiritur.

CXV. Definitiones nominales sunt arbitrariae.

CXVI. Omnia finita possunt defini realiter.

CXVII. Realis definitio de Deo dari nequit.

CXVII. Ad realem definitionem condendam requiratur, ut causas obiecti inquiramus, ut, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, dispiciamus.

CXIX. Membra diuidentia, simul sumpta, debent esse adaequata diuiso, i. e. diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia simul.

CXX. Membra diuidentia sibi repugnent, nec unam eorum debet continere alterum.

CXXI. Diuisio nihil contineat obscuritatis, adeoque termini eulentur, nihil significantes.

CXXII. Tot membra diuidentia constituentur, quot ipsa rei diuisae natura suppeditat.

CXXIII. Diuisio non faciat saltum, & cauendum maxime est, ne, si membra contradictorie opposita opponantur, deinceps loco termini negatiui substituantur terminus positius, non perfecte aequipollens.

CXXIV. In omni iudicio debet adesse res, de qua aliquid affirmatur, vel negatur, & debet quoque adesse aliquid, quod affirmatur & negatur, i. e. subiectum & praedicatum.

CXXV. Praeter subiectum & praedicatum in omni quoque propositione debet adesse copula.

CXXVI. Vniuersitas propositionis minus recte cognoscitur ex signo vniuersalitatatis praeposito.

CXXVII. Propositiones indefinitae in communi sermone aequipollent vniuersalibus.

CXXVIII. Non plures idcirco ad omne ratiocinium recurruntur, quam tres, & tria tantum iudicia adesse debent.

CXXIX.

CXXIX. Omnis syllogismus tot constare debet terminis atque propositionibus, quot ratiocinium notionibus atque iudiciis constat.

CXXX. Syllogismus nec plures nec pauciores debet continere terminos, quam tres.

CXXXI. Omnis syllogismus tribus constare debet propositionibus.

CXXXII. Quatuor tantum figurae syllogismi sunt possibiles.

CXXXIII. Medius terminus nunquam debet ingredi conclusioem.

CXXXIV. Ex puris particularibus nihil sequitur.

CXXXV. Ex paribus negantibus nihil sequitur.

CXXXVI. Non sit plus vel minus in conclusione, quam fuit in praemissis.

CXXXVII. Conclusio sequi debet partem suam debiliorem, i. e. si una praemissa fuerit vel particularis, vel negatiua, tunc conclusio quoque debet esse particularis vel negatiua.

CXXXVIII. In prima figura maior propositio semper debet esse vniuersalis.

CXXXIX. Propositio minor in prima figura non debet esse negatiua, sed affirmatiua.

CXL. Cum conclusio in prima figura vniuersaliter affirmat, tum vtraque praemissarum vniuersaliter affirmans esse debet.

CXLI. Quoties in prima figura conclusio fuerit vniuersaliter negans, maior propositio debet esse vniuersaliter negans, minor vero vniuersaliter affirmans.

CXLII. Cum in prima figura conclusionem parti-

particularem, eamque affirmantem habueris, tunc maior propositio debet esse vniuersalis, & quidem affirmans, minor vero affirmet particulariter.

CXLIII. Quoties in prima figura conclusio fuerit particularis, & quidem negans, toties maior propositio debet esse negatiua, & quidem vniuersaliter, & minor propositio debet esse particulariter affirmans.

CXLIV. In secunda figura maior propositio semper debet esse vniuersalis, & conclusio semper sit negatiua.

CXLV. In tertia figura minor semper sit affirmans, & conclusio sit particularis.

CXLVI. Prima figura omnibus conclusionibus, cuiuscunque sint qualitatis aut quantitatis, inferendis sufficit.

CXLVII. Prima figura pro perfectissima merito habetur, & reliquis omnibus multum praestat.

CXLVIII. Si in enthymemate praemissa & conclusio idem habuerint subiectum, tunc deest maior propositio, si vero praemissa & conclusio vnum idemque habuerint praedicatum, tum deest minor propositio.

CXLIX. Triplex datur syllogismus compositus, conditionalis siue hypotheticus, disiunctiuus, & copulatiuus.

CL. Ad spurias minusque legitimas in syllogismi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem consequentis.

CLI. Spurius item modus concludendi syllogismis hypotheticis est, cum argumentamur a positione consequentis ad positionem antecedentis.

CLII.

CLII. Inductio recte diuiditur in completam & in incompletam.

CLIII. In Sorite omnes propositiones, quae inter primam & vltimam reperiuntur, sint vniuersales.

CLIV. Omnes praemissae in Sorite debent esse affirmatiuae, vltima autem potest esse negatiua.

CLV. Veritas in iudiciis nostris reperitur, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, & illas ideas, quae separari debent, a se disiungimus.

CLVI. Ad propositionem veram requiritur, vt praedicatum non repugnet subiecto.

CLVII. In omni ratiocinatione ex praemissis veris non potest non legitime fluere vera conclusio.

CLVIII. Quicumque errat, affirmanda negat, & neganda affirmat.

CLIX. Praeudiciorum origo & prima incunabula sunt quaerenda in corrupto intellectu.

CLX. Qui praeeudicia euitare vult, tamdiu iudicium suum suspendere debet, donec veritatis rationes intrinsecas intimius & distinctius perspiciat.

CLXI. Dubitatio ad quoduis praeeudicium euitandum apprime utilis est.

CLXII. Vna eademque propositio vni potest esse certa, alteri incerta.

CLXIII. Nos ea tantum, quae existunt, experimur, nec, nisi indiuidua & singularia pro obiecto habet experientia.

CLXIV. Omnis ille, qui thesin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debet casum quendam singularem & factum in indiuiduo allegare.

CLXV.

CLXV. Illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam constare nequit.

CLXVI. Omnis experientia dispecitur in externam & internam, item in vulgarem & artificialem,

CLXVII. Sensus, positis omnibus ad sentiendum requisitis, nos non fallunt.

CLXVIII. Qui sensibus recte uti vult, eosdemque ita adhibere, ut ipsis sua constet certitudo, illius organa sensoria ita comparata sint, ut nullo vitio vel morbo laborent.

CLXIX. Ne mens, secundum sensus iudicans, fallatur, ea, quae sentimus, attentius paullo contemplari debemus.

CLXX. Qui in iudicio, ad sensus formato, non vult falli, ad tot sensus rem redigat perceptam, ad quod redigi potest.

CLXXI. Si iudicium, quod sensibus stat, fallere non debet, opus est, ut iusta adsit distantia organorum sensoriorum & obiectorum.

CLXXII. Circa experientiam id maxime cauendum est, ne vitium subreptionis committamus.

CLXXIII. Quascunque notiones nobis, ope experientiae, formamus immediate, sunt non nisi individuales.

CLXXIV. Quae per experientiam formantur, iudicia non nisi sunt singularia.

CLXXV. Notiones distinctae vniuersales siue definitiones per experientiam formantur, si, quod in pluribus casibus indiuiduis perpetuo idem est, retinetur, ea vero, quae mutabilia sunt, reiciuntur.

CLXXVI.

CLXXVI. Propositiones, ex experientia legitime formatae, sunt certae.

CLXXVII. Definitiones legitimae itidem pro certis propositionibus haberi debent.

CLXXVIII. Axiomata & postulata certae sunt propositiones.

CLXXIX. Duo fontes sunt certitudinis, alter experientia, alter ratio siue demonstratio.

CLXXX. Inter principia demonstrandi merito referuntur experientiae, definitiones, axiomata & postulata.

CLXXXI. Syllogismorum usus in demonstrando est indispensabilis.

CLXXXII. Circulus in demonstrando est sollicitè evitandus.

CLXXXIII. Quaecunque propositio est legitime demonstrata, illa est certo vera.

CLXXXIV. Qui omnia requisita ad veritatem adesse novit, is veritatem certo cognoscat, oportet.

CLXXXV. Hoc probabilior est propositio, quo plura requisita ad veritatem adsunt, ob quae praedictum subiecto tribuitur.

CLXXXVI. Omne probabile debet esse possibile, non omne possibile probabile.

CLXXXVII. Discrimen, quod inter demonstrativum siue apodicticum syllogismum, & syllogismum probabilem siue dialecticum intercedit, non in forma, sed in materia quaerendum est.

CLXXXVIII. Propositio, quae nobis probabiliter vera est, potest esse falsa.

CLXXXIX.

CLXXXIX. Probabilius est testimonium viri prudentis, & iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis simplicis & rudis, si res narrantur quae attentionem requirunt.

CXC. Cum facta narrantur, quae non nisi vsum sensuum, nec multam adeo attentionem requirunt, testimonium hominis plebeii & rudis eandem meretur fidem, quam eruditi cuiusdam & prudentis viri, quin imo nonnunquam maiorem, si scilicet & affectus suspicio adfit, & partium studium metuitur.

CXCI. Testi, quem partium studio occupatum esse, ex nonnullis circumstantiis colligimus, parum fidei haberi debet; contra testi, quem, neutrarum partium esse, ex narrationis circumstantiis concludimus, maior habenda est fides.

CXCII. Auctoritas testis oculati potior est testimonio testis aurilis, illique semper tutius creditur, quam huic.

CXCIII. Quod testes coaeui narrant, probabilius iudicatur, quam quod homines, qui multo post vixerint, referunt.

CXCIV. Si idem, quod testis coaeus narrat, plures eodem modo, iisdemque circumstantiis, narrant, tum probabilitati testimonii nihil accedere potest.

CXCV. Si factum narratur, in quo circumstantiae occurrunt, sibi inuicem repugnantes, tum nulla adest probabilitas.

CXCVI. Si factum insolitum & mirabile narratur, probabilius est testimonium, cum plures idem narrant, quam si pauciores.

CXCVII.

CXCVII. Quae historicae narrantur, tutius creduntur, quam quae oratorie aut poëticae.

CXCVIII. Qui sensum scriptoris interpretando eruere vult, is calleat linguam, qua scriptor mentem suam explicauit.

CXCIX. In interpretando probe attendendum est ad scriptoris affectum, sectam, munus, aetatem, scopum &c.

CC. Auctorem, quem interpretari volumus, diiudicemus ex notionibus domesticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibus nostris de scriptorum sermone iudicemus.

CCI. Neque cum amore, neque cum odio personali, aut praeiudiciis quibuscunque ad interpretationem accedamus.

CCII. In interpretando antecedentia & consequentia sollicitè sunt conferenda, nec extra contextum verba scriptoris sunt consideranda.

CCIII. Loca auctoris parallela sunt conferenda studiosius.

CCIV. Sensui litterali & proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu sensus litteralis cum circumstantiis textus conuenit.

CCV. Benignior & sanior interpretatio est praeferranda otiosae.

CCVI. Alia opinio est probabilis, alia improbabilis.

CCVII. Omnis opinio est mutabilis.

CCVIII. Opinio probabilis potest esse saepe falsa.

CCIX. Omnis ille, qui legitime meditari cupit, id agat, vt cogitationes suas bonae methodi requisitis conuenienter instituat,

CCX.

CCX. Qui legitime, & feliciter meditari volunt, plures debent habere perspectas veritates.

CCXI. Qui feliciter meditari vult, adferat prae ceteris omnibus attentionem, & animum a praeiudiciis liberum.

CCXII. Qui meditari vult, debet ante omnia de principiis, quibus ceteras veritates superstruat, esse sollicitus.

CCXIII. Ad meditationem praecipue requiritur, ut rem illam, de qua meditatur, accurate definiamus, singulosque terminos rite determinemus.

CCXIV. Libri sunt vel dogmatici, vel historici.

CCXV. Lecturus & diiudicaturus alicuius scriptum, eosdem conceptus cum verbis auctoris coniungat, necesse est.

CCXVI. Qui de ordine libri dogmatici iudicare vult, videat imprimis, num legitimae experientiae definitiones & axiomata, tanquam principia, demonstrandi indubitata, praemittantur.

CCXVII. Qui de soliditate scripti dogmatici iudicare vult, attendat, num omnia sint rigorose, & secundum regulas Logicas, demonstrata.

CCXVIII. Scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debet.

CCXIX. Qui alterum vult docere, dono perspicuitatis gaudeat.

CCXX. Ille demum docere debet, qui rem, quam docet, distincte intelligit.

CCXXI. Docens singulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis acquiescat.

CCXXII. Docens bonae methodi leges exacte sequatur.

CCXXIII.

CCXXIII. Docens propositiones omnes in suam thesin & hypothesin resoluat, & demonstrationum, ab aliis allatarum, analysin instituat.

CCXXIV. Docens instructus sit dono docendi, i. e. expedite, promte, & cum suauitate aliqua sensa animi exprimat.

CCXXV. Docens id agat, vt, quos docet, de veritatibus certos reddat.

CCXXVI. Docens habitu demonstrandi & ratiocinia sua concatenandi, debet esse instructus.

CCXXVII. Soliditas est palmaria virtus docentis.

CCXXVIII. Docens in docendo id intendere debet, vt alios, quos docet, de veritate vel falsitate propositionis conuincat.

CCXXIX. Conuincimus alios vel a priori, siue per demonstrationem, vel a posteriori, siue per experientiam.

CCXXX. Conuictio a priori est vel ostensiuæ, vel apogogica.

CCXXXI. Qui alterum conuincere vult, ille id agere debet, vt explicet propositionem, de qua conuictio debet institui.

CCXXXII. Qui conuincendus est, debet in demonstrationibus esse veritatus.

CCXXXIII. Qui conuinci vult, debet attentionem adferre.

CCXXXIV. Cauendum est, ne eius, quem de veritate vel falsitate propositionis conuincere volumus, attentionem turbemus.

CCXXXV. Nos non debemus illum, quem conuincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

P

CCXXXVI.

CCXXXVI. Fugienda sunt conuicia & omnia scommata, si alterum conuincere nitimur.

CCXXXVII. Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro vera habet.

CCXXXVIII. Propositio vera non potest refutari.

CCXXXIX. Propositio, quae legitime demonstrata est, non potest refutari.

CCXL. Quicumque propositionem suam legitime demonstrauit, contrariam refutauit.

CCXLI. Si alter, quem confutare vis, incommoda vsus fuerit dictione, admoneri poterit, vt dictionem corrigat.

CCXLII. Directe refutaturus alterum, ostendat modum, quo alter in errorem inciderit, specialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi, commissum.

CCXLIII. In refutando a consequentiis periculosis, quae non animo refutandi, sed nocendi formantur, est abstinendum.

CCXLIV. Consequentiarii in refutando stolidissime agunt.

CCXLV. Argumentum, ab inuidia ductum, in confutando neutiquam est adhibendum.

CCXLVI. Si propositio aliqua reuera refutata est, tum defensio nullum potest habere locum, quamuis defensio tentari possit.

CCXLVII. Si propositio aliqua reuera demonstrata est, eademque ab aliis impugnatur, non opus est, vt eam multis defendas, cum certum sit, eam refutari non posse.

CCXLVIII.

CCXLVIII. Si sensus verborum vindicandus est, satis te defendisti, si, quid tibi velis per verba, demonstraueris. Si notionem, quam cum verbis tuis coniungis, pertinaciter reiecit aduersarius, aut malitiose verba in alium sensum detorquet, non amplius opus est defensione.

CCXLIX. Si impugnans vel principia erronea, vel modum argumentandi falsum, tibi vult imputare, in defensione opus est, vt, principia tua legitima esse, commonstres, itemque, vt vitium formae, per ignorantiam regularum Logicarum, imputari tibi doceas.

CCL. Si impugnans consequentiam, ex tuis assertis elicitam habuerit pro absurda, tum in defensione demonstrandum est, aut consequentiam esse legitimam, aut saltem ex tuis assertis non fluere.

CCLI. Contra impugnantem, qui iniuriis potius & conuiciis, quam argumentis, militat, non opus est defensione.

CCLII. Qui disputant, debent semper in terminis contradictoriis versari.

CCLIII. Qui disputare de argumento aliquo nolum, argumentum, de quo disputatur, probe intelligant.

CCLIV. Disputaturi linguam calleant, & praesentes sint animi.

CCLV. Disputari ab affectibus vacui sint.

CCLVI. Disputaturi conueniant in notionibus subiecti & praedicati.

CCLVII. Disputandi methodi variae sunt, quibus tamen omnibus methodus syllogistica merito praefertur.

POSITIONES METAPHYSICAE. EX ONTOLOGIA.

I.

Propositiones in ontologia debent demonstrari.

II. In ontologia tractantur notiones vniuersalissimae, & propositiones communissimae.

III. In ontologia veritates sunt ita connectendae, vt principia certa & indubitata praemittantur, & ex his cetera asserta deducantur.

IV. Veritates ontologicae sunt methodo mathematica proponendae.

V. In ontologia nullus terminus, nisi definitus, adhiberi debet.

VI. Ontologia, siue philosophia prima, minus recte habetur pro Lexico philosophico.

VII. Ontologia reliquis scientis omnibus antecellit, eorundemque caput merito dici potest.

VIII. Sine ontologia cognitio nostra veritatum nec certa, nec solida esse potest.

IX. Philosophia prima, siue ontologia maximi quoque vsus est in veritate inuenienda.

X. Ontologiae vsus per omnes omnino disciplinas philosophicas vsque adeo se diffundit, vt sine ontologia nec cosmologia, nec psychologia, nec theologia naturalis, nec practicae denique scientiae intelligi riteque explicari possint.

XI.

XI. Principium contradictionis constituit haec propositio: *Impossibile est, idem simul esse & non esse.*

XII. Principium contradictionis est principium absolute primum, quo prius nec datur, nec dari potest.

XIII. Principium contradictionis est indemonstrabile.

XIV. Principium contradictionis est vniuersale.

XV. Principium contradictionis est absolute necessarium.

XVI. Principium contradictionis est immutabile.

XVII. Principium contradictionis est fons omnis certitudinis.

XVIII. Nihil est siue ratione sufficiente, seu quicquid est, debet habere rationem sufficientem, ex qua intelligi potest, cur potius sit, quam non sit, cur hoc modo sit, nec alio.

XIX. Id, quod ratione sufficiente destituitur, nec est, nec esse potest.

XX. Omne, quod ratione sufficiente gaudet, aut eam in semetipso habet, aut in alio ente extra se.

XXI. Principium rationis sufficientis ex principio contradictionis demonstratur.

XXII. Principium rationis sufficientis non est absolute primum principium.

XXIII. Principium rationis sufficientis est absolute necessarium, sed non eius applicatio.

XXIV. Principium rationis sufficientis est vniuersale.

XXV. Quicquid est, est in se conceptibile.

XXVI. Id, quod absolute & in sua natura est impossibile, id non fieri potest possibile.

XXVII. Quod hypothetice est impossibile, potest esse in se sua natura possibile.

XXVIII. Possibilitas externa nunquam potest esse sine possibilitate interna, interna vero possibilitas potest esse sine externa.

XXIX. Existencia recte explicatur per complementum possibilitatis.

XXX. Quicquid existit, debet quoque esse possibile, siue ab esse ad posse V. C.

XXXI. Quod possibile est, id non ideo existit, siue a posse ad esse non V. C.

XXXII. Quod impossibile est, id quoque non potest ad existentiam peruenire, siue a non posse ad non esse valet consequentia.

XXXIII. Quod non existit, id ideo nondum habendum est pro impossibili, siue, a non esse ad non posse N. V. C.

XXXIV. Fieri non potest, ut non ens fiat ens.

XXXV. Entis, qua ens est, essentia consistit in possibilitate entis intrinseca.

XXXVI. Quodlibet ens sua gaudet essentia.

XXXVII. Nullum ens potest sua essentia priuari.

XXXVIII. Essentia entis potest esse sine entis existentia, quamuis existentia entis non possit esse sine eiusdem essentia.

XXXIX. Essentia entis est absolute necessaria.

XL. Essentia tam entis in genere, quam rerum quarumvis, est immutabilis.

XLI. Essentia entis est aeterna.

XLII. Essentia entis est incommunicabilis.

XLIII.

XLIII. Essentia rei cuiusuis nec minui, nec auge-
ri potest.

XLIV. Posita rei essentia, ponuntur quoque rei
attributa.

XLV. Attributa entis ab eiusdem essentia separari
non possunt.

XLVI. Attributa entis sunt necessaria, aeterna,
immutabilia & incommunicabilia, omnisque augmenti
& diminutionis incapacia.

XLVII. Modi a re, cuius sunt modi, possunt
separari.

XLVIII. Possibilitates modorum rationem sui suf-
ficientem in essentia agnoscant, necesse est.

XLIX. Possibilitas modorum sunt loco attributo-
rum habendae.

L. Possibilitates modorum sunt necessariae & im-
mutabiles.

LI. Vnitas entis consistit in complexu totaque com-
prehensione eorum, quae essentiam rei constituunt,
cum eaque immediate & necessario connexa sunt.

LII. Omne ens est vnum.

LIII. Qualitates referuntur inter notas rei cha-
racteristicas.

LIV. Quantitas non pertinet ad notas rei chara-
cteristicas.

LV. Quae in aliquo tertio conueniunt, illa eadem
sunt, siue illa inter se conueniunt.

LVI. Quaecunque in iisdem rationem sui sufficien-
tem agnoscent, illa eatenus sunt eadem.

LVII. Vbi adsunt eadem essentiae, ibi eadem
sunt attributa.

LVIII. Quaecunque habent easdem qualitates,

illa sunt similia, quae vero diuersas habent qualitates, sunt dissimilia.

LIX. Quaecunque habent essentiam eandem, eadem item attributa & modos eosdem, illa sunt similia.

LX. Si duo eidem tertio sunt similia, ipsa quoque sibi omnia esse debent.

LXI. Omnia entia, quaecunque tandem existunt, sunt ita comparata, ut aliqua ex parte sint similia sibi.

LXII. Similia possunt, salua similitudine, quantitate differre, adeoque esse inaequalia.

LXIII. Quae aequalia sunt, possunt esse dissimilia.

LXIV. Omne quantum non potest non sibi ipsum esse aequale.

LXV. Quae equalia sunt eidem tertio, illa aequalia sunt inter se.

LXVI. Si A & B sunt aequalia mensuris C & D, & mensurae C & D sunt sibi ipsae aequales, intelligitur, ipsa quoque A & B sibi ipsa esse aequalia.

LXVII. Si ponitur determinans, ponitur ipsum quoque determinatum.

LXVIII. Si eorum, quae per se inuicem determinantur, vnum adfuerit, alterum quoque adesse debet.

LXIX. Essentia rei per aliud non determinatur, ipsa autem determinat attributa, rei constanter inexistentia.

LXX. Ab indeterminato ad determinatum non valet consequentia.

LXXI.

LXXI. Totum est idem cum omnibus partibus, simul sumtis, & omnes partes, simul sumtae, sunt idem cum toto.

LXXII. Posito toto, ponuntur omnes eius partes, & positis omnibus totius partibus, ponitur ipsum totum.

LXXIII. Quod continetur in parte, continetur etiam in toto, siue pars partis est quoque pars totius.

LXXIV. Omne totum est aequale omnibus partibus suis, simul sumtis, & omnes partes, quibus totum constituitur, simul sumtae, sunt aequales toti.

LXXV. Quaelibet pars totius est toto minor.

LXXVI. Totum est maius qualibet sua parte.

LXXVII. Dimidia eiusdem totius sibi debent esse aequalia.

LXXVIII. Principium indiuiduationis est omnimoda determinatio eorum, quae enti actu iniunt.

LXXIX. Quicquid existit, omni modo est determinatum.

LXXX. Quicquid existit, est ens singulare & indiuiduum.

LXXXI. Vniuersale, vt vniuersale, existere non potest.

LXXXII. Non dantur duo indiuidua, quae sibi in omnibus sint similia, ita, vt in vno non detur, per quod discerni possit ab altero.

LXXXIII. Necessarium est vel absolute, vel hypothetice necessarium.

LXXXIV. Existentia entis est absolute necessaria, cuius ratio sufficiens in essentia eiusdem continetur.

LXXXV. Ens necessarium rationem sufficientem, cur existat, in semetipso, habet.

LXXXVI. Entis contingentis existentia non est eiusdem attributum, sed tantum modus siue accidens.

LXXXVII. Omnia contingentia rationem existentiae sufficientis debent habere in ente simpliciter & absolute necessario.

LXXXVIII. Absoluta necessitas repugnat contingentiae, idque omne, quod est absolute necessarium, non potest esse contingens.

LXXXIX. Id quod hypothetice necessarium est, in se est contingens vt adeo necessitas hypothetica contingentiam nequaquam tollere censenda sit.

XC. In omni ordine debet quid adesse, in quo varia, vel coëxistentia, vel sibi inuicem succedentia, sunt sibi similia.

XCI. In omni ordine debet adesse regula ordinis.

XCII. Potest in rebus, iuxta se inuicem dispositis, alio respectu, adesse ordo, alio vero respectu inordinatio siue confusio.

XCIII. In iis, quae existunt, reperitur ordo.

XCIV. Omne ens est verum.

XCv. Quotiescunque ob regularum, simul obseruandarum, pugnam siue collisionem exceptio a regula perfectionis instituenda, toties ita eam instituemus, vt maius bonum praeferamus minori.

XCVI. Vbi vnica tantum adfuerit regula perfectionis, ibi exceptioni non est locus.

XCvII. In perfectione simplici exceptio nulla esse potest, quamuis in perfectione composita exceptio locum habere possit.

XCvIII.

XCVIII. Ex exceptione oritur defectus, non verus ille, quidem, sed tantum apparens.

XCIX. Ex exceptione a regula perfectionis oritur imperfectio in parte, salva totius perfectione.

C. Imperfectio partis facere potest ad maiorem totius perfectionem.

CI. Omne ens gaudet perfectione essentiali.

CII. Essentia entis compositi consistit in modo compositio- nis talium partium, quibus constat ens compositum.

CIII. Essentiam entis compositi is demum recte perspicit, qui cognoscit, quales sint in composito partes, quove modo partes illae sint inter se con- nexae.

CIV. Quaecunque composita sunt eiusmodi, ut simili gaudeant structura, illa sunt sibi similia.

CV. Duo entia composita perfecte similia existere nequeunt.

CVI. Quodcunque est ens compositum, illud non existit absolute & simpliciter necessario.

CVII. Omne ens compositum debet esse ex- tensum.

CVIII. Contigua non statim sunt continua.

CIX. Spatium a rebus, simul existentibus, est di- versum.

CX. Omnia composita insunt spatiis.

CXI. Locus ab ipsa re differt tanquam rei relatio.

CXII. Vbi nullum locum habent res successivae, ibi tempus quoque nullum habere locum potest.

CXIII. Is, in quo nullae reperiuntur successiones, in tempore vivere dicendus non est.

CXIV. Quicquid est in tempore, id mutationibus est obnoxium.

CXV.

CXV. Tempus cum entis intrinseco nullam habet connexionem, nec quicquam in natura rei intrinseca mutare potest.

CXVI. Tempus a rebus, sibi succedentibus, harumque existentia, differt.

CXVII. Motus omnis fit in tempore, & est ens successivum.

CXVIII. Locus non obstat, quo minus possit quodlibet ens moveri.

CXIX. Omne compositum est deuisibile.

CXX. Partes entis compositi ex alio in alium locum possunt transponi.

CXXI. Compositum potest fieri maius & minus.

CXXII. Omne ens compositum est mensurabile.

CXXIII. Quodlibet ens compositum debet gaudere figura.

CXXIV. Figura entis compositi est mutabilis.

CXXV. Omnis mutatio, quae accidit in ente composito, non potest non fieri per motum.

CXXVI. Omne ens est vel simplex, vel compositum.

CXXVII. Si dantur entia composita, consequens est, ut dentur quoque entia simplicia.

CXXVIII. Ens simplex non est extensum.

CXXIX. Ens simplex caret omni magnitudine.

CXXX. Omne ens simplex caret figura.

CXXXI. Ens simplex est indiuisibile.

CXXXII. Ens simplex, quod absolute necessarium est, oriri non potest.

CXXXIII. Ex composito nullum ens simplex oriri potest.

CXXXIV. Ex ente simplici non potest aliud ens simplex oriri.

CXXXV.

CXXXV. Si ens simplex oriri debet, necesse est, ut id ex nihilo producat.

CXXXVI. Ens simplex, cum oritur, debet oriri in instanti.

CXXXVII. Modum specialiorem ortus entium simplicium distincte explicare non possumus.

CXXXVIII. Si interit ens simplex, debet annihilari.

CXXXIX. Ens simplex, quod absolute necessarium est, non potest interire.

CXL. Quoties ens vnum A ab altero ente B patitur, toties ens alterum B in ens A agere existimatur.

CXLI. Quemadmodum ex sola agendi potentia nulla sequitur actio, ita ex sola potentia passiva nulla sequitur passio.

CXLII. Posita vi, ponitur actio, nisi adsit impedimentum.

CXLIII. Entia simplicia vi agendi gaudent.

CXLIV. In entibus simplicibus debet aliquid esse perdurabile.

CXLV. Omnis substantia vi agendi gaudent.

CXLVI. Entia simplicia sunt substantiae.

CXLVII. Omne, quod circumscriptum est limitibus, non omnia ea habet, quae habere potest.

CXLVIII. Eo, quod limitibus est definitum, maius quid concipi potest.

CXLIX. Quod est limitibus circumscriptum, successive alios atque alios status habere potest.

CL. Omne, quod possidet limites, debet esse ens contingens.

CLI. Ente finito maius quid concipi potest.

CLII.

CLII. Ens infinitum debet omnes realitates, quae tantum in ipso sunt possibiles, actu possidere.

CLIII. Ens infinitum omnes perfectiores & realitates possidet sine gradu.

CLIV. Ens infinitum nullam admittit successione[m].

CLV. Ens infinitum nullius omnino mutationis est capax.

CLVI. Ens infinitum debet esse ens absolute necessarium.

CLVII. Ens infinitum non potest esse ens compositum, sed debet esse ens simplex.

CLVIII. Duo entia infinita nec dantur, nec dari possunt.

CLIX. Ens infinitum mensurari non potest.

CLX. Inter principium & principiatum datur nexus.

CLXI. Posito principio, ponitur principiatum.

CLXII. Posito principiato, ponitur principium.

CLXIII. Principium & principiatum sunt simul.

CLXIV. Nihil est causa sui ipsius, siue nihil semet ipsum potest producere.

CLXV. Qualis causa vniuoca, talis quoque est effectus.

CLXVI. Causa causae est etiam causa causati.

CLXVII. Omnis causa efficiens vi agendi praedita sit, necesse est.

CLXVIII. Causa, absolute eadem, contrarios effectus producere non potest.

CLXIX. Non potest esse plus in effectu, quam fuit in causa.

CLXX.

CLXX. Causa, quatenus est causa, & effectus sunt simul, nec tempus vllum inter causam efficientem & effectum interiectum est.

CLXXI. Omnis finis supponit ens intelligens, nec probari adeo potest finis existentia, nisi antea probata sit entis intelligentis existentia.

CLXXII. Qui vult finem, etiam velle debet media.

CLXXIII. Finis est primum in intentione, & vltimum in executione.

CLXXIV. Forma dat esse rei.

EX COSMOLOGIA.

CLXXV. Cosmologia vniuersalis siue transcendentalis recte refertur ad metaphysicam.

CLXXVI. Quaecunque sunt connexa ratione temporis, illa sunt connexa per causas efficientes.

CLXXVII. Quae connexa sunt ratione spatii, illa sunt connexa per causas finales.

CLXXVIII. Datur in hoc mundo aspectabili nexus per causas efficientes & finales.

CLXXIX. In natura nihil fit per saltum.

CLXXX. In nullo mundo potest quicquam euenire fortuito aut casu.

CLXXXI. Omnes euentus, in vniuerso contingentes, habent suam veritatem determinatam.

CLXXXII. Fatum muhamedanum est nexui rerum plane aduersum.

CLXXXIII. Fatum stoicum cum rerum nexu consistere non potest.

CLXXXIV. Fatum astrologicum nexui rerum aduersatur & principio rationis sufficientis.

CLXXXV.

CLXXXV. Omnes euentus mundani sunt contingentes, ipseque mundus, & nexus omnium euentuum vniuersalis contingentia gaudet.

CLXXXVI. Essentia mundi consistit in modo, quo res simultaneae & successiuae sunt inter se connexae.

CLXXXVII. Quilibet mundus, dum existit, debet esse ens vnum.

CLXXXVIII. Mundus est ens compositum.

CLXXXIX. Vis inertiae, per experientiam in quouis corpore deprehensa, non a corporis extensione pendet, neque ex extensione sequitur, sed in extenso iam supponitur.

CXC. Nullum corpus, quod quiescit, seipsum potest mouere.

CXCI. Omne corpus, cum quiescit, in suo manet statu, donec ab altero corpore ex quietis statu ad motus statum perducatur.

CXCII. Si corpus fuerit reuera in motu constitutum, tum tamdiu motum continuabit, donec impedimentum aliquod ex parte contraria accesserit.

CXCIII. Tantum corpus B reagit in corpus A quantum agit corpus A in corpus B, siue actiones & reactiones corporum sunt aequales.

CXCIV. Leges motus non sunt absolute necessariae & immutabiles, sed sunt contingentes & mutari possunt.

CXCV. Elementa corporum prima, ex quibus illa vltimato constant, non possunt esse entia composita, sed debent esse entia simplicia.

CXCVI. Miracula sunt possibilis.

CXCVII.

CXCVII. Miraculum, si producitur, produci debet ab ente aliquo, quod a mundo plane est diuersum.

CXCVIII. Omne miraculum, cum fit, fit per saltum.

CXCIX. Miraculum, cum ab ente extramundano patrat, debet effectum praestare, qui a naturali euentu plane diuersus est.

CC. Per miraculum ordo naturae turbatur.

CCI. Per miraculum in nexum rerum confusio inducitur.

CCII. Perfectio mundi a posteriori, siue per experientiam, cognosci & determinari non potest.

CCIII. Quo plura in vniuerso occurrant, quae cum fine, ob quem vniuersus mundus conditus est, consentiunt, quo exactius item plura ista simultanea & successiua cum fine consentiunt, eo maior est vniuersi perfectio.

EX PSYCHOLOGIA.

CCIV. Ad notionem spiritus completam formandam non sufficit sola simplicitas, siue immaterialitas, sed intellectus quoque & voluntas requiritur.

CCV. Eo perfectior est vnusquisque spiritus, quo perfectiori gaudet intellectu.

CCVI. Perfectissimus spiritus debet intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudere.

CCVII. Nos, & nostrum, & rerum extra nos positarum nobis sumus conscii.

CCVIII. Omnis cogitatio & perceptionem & apperceptionem inuoluit.

Q

CCIX.

CCIX. Dum sentimus, nec solum corpus, nec sola anima sentit, sed alio perfungitur officio corpus, alio anima, eodem tamen tempore.

CCX. Altera sensationum est clarior siue fortior, altera debilior & obscurior.

CCXI. Sensatio fortior supprimit sensationem debiliorem, vti lumen maius obscurat lumen minus.

CCXII. Quando obiecta externa reuera & actu ipso in organa sensoria agunt, in iisque mutationem producunt, non est in potestate animae, vtrum sentire velit; nec ne.

CCXIII. Non est penes animam nostram, qualem ipsa sensationem esse velit.

CCXIV. Nihil nobis imaginari possumus, nisi quod antea sensibus perceperimus.

CCXV. Hoc facilius quamque rem nobis imaginamur, quo clarius & distinctius eam olim sensimus. Hoc autem difficilius & aegrius rem aliquam nobis imaginamur, quo eam obscurius & confusius antea sentiebamus.

CCXVI. Quo recentior fuit sensatio, & quo crebrius repetita est sensatio, eo etiam vitiosior & fortior est imaginatio.

CCXVII. Imaginatio, cum sola, quiescentibus ceteris sensibus externis, operatur, maiori claritatis gradu gaudet, quam cum vna cum sensibus externis operari debet.

CCXVIII. perceptio praeterita integra redit, cuius praesens perceptio tantummodo partem in se continet. *Haec propositio dicitur lex imaginationis.*

CCXIX. Imaginatio est continuata sensatio.

CCXX.

CCXX. Imaginatio non semper est in potestate nostra.

CCXXI. Somniare non possumus, nisi de rebus, sensu perceptis.

CCXXII. Anima nostra in somniis operatur secundum legem imaginationis.

CCXXIII. Facile memoriae mandamus ea, quae vel diu, vel saepius percipimus, vel frequentius ruminamur & repetimus.

CCXXIV. Facilius ea mandamus memoriae, quae distincte percipimus, quam quae confuse.

CCXXV. Felicior est memoria, quae res perceptas plures cito arripit, & diu retinet.

CCXXVI. Eo maior est attentio, quo diutius quis cogitationes suas ita potest in obiecto aliquo defigere, ut singula, in obiecto occurrentia, acie mentis peruatat.

CCXXVII. Attentio eo maior est, quo pluribus obiectis simul eodem tempore possumus attendere.

CCXXVIII. Attentio maior est, si quis, inter multos strepitus, rei alicui potest attentione ita inhaerere, ut rerum, sensus ferientium, propemodum sibi non amplius sit conscius.

CCXXIX. Attentio continuo nec interrupto exercitio & acquiritur & augetur.

CCXXX. Quae attentionem turbant, ea reflexioni quoque obstant.

CCXXXI. Mediante reflexione, a cognitione clara & confusa ad distinctam cognitionem intellectus progredimur.

CCXXXII. Eo maior est intellectus, quo plura sibi distincte repraesentare potest.

Q 2

CCXXXIII.

CCXXXIII. Eo maior est intellectus, quo distinctius plura obiecta sibi repraesentat.

CCXXXIV. Perfectissimus intellectus omnia posibilia distinctissime & adaequatissime vnico actu & simul sibi debet repraesentare.

CCXXXV. In hac vita nec datur intellectus perfecte purus, nec dari potest.

CCXXXVI. Cognitio symbolica vel maxime facit ad ideas distinctas acquirendas.

CCXXXVII. Quo quis plura in re quapiam distinguere nouit, hoc maius est acumen.

CCXXXVIII. Acumen est cum intellectu connexum, & quo quis maiori gaudet intellectu, eo maius in ipso est acumen.

CCXXXIX. Ad ingenium opus est attentione & reflexione.

CCXL. Quo longiorem quis veritatum nexum potest perspicere, hoc maiori gaudet ratione.

CCXLI. Vbi nulla veritatum connexio perspicitur, ibi non locum habet ratio.

CCXLII. Ratio se maxime exserit ratiocinando.

CCXLIII. Ratio, quatenus est ratio, non in errores nos abducit, neque quisquam errare potest, quamdiu rationem ducem sequitur.

CCXLIV. Expectatio casuum similibum sine rationis operatione exserere se potest.

CCXLV. Analogum rationis, quod vocant, constituitur in expectatione casuum similibum.

CCXLVI. Quo maior est perfectio, quam quis animo contemplatur, eo maior & insignior est voluptas.

CCXLVII.

CCXLVII. Hoc maior est voluptas, quo maiorem perfectionis habemus certitudinem.

CCXLVIII. Hoc insignior est voluptas, quo *viuidius* perfectiones nobis repraesentamus.

CCXLIX. Quamdiu nobis perfectionem rei alicuius repraesentamus, tamdiu durat voluptas. Cessante vero perfectionis repraesentatione, cessat & euanescit voluptas.

CCL. Si perfectio est vera, i. e. talis, vt nunquam in maiorem degeneret imperfectionem, tum voluptas quoque est vera.

CCLI. Si perfectio fuerit vera, eandemque quis ita sibi repraesentat, vt, eam non imperfectionem, sed perfectionem esse, certo sciat, tum voluptas, ex certa verae perfectionis cognitione oriunda, est durabilis.

CCLII. Voluptas apparens est cito transitura, minusque durabilis, & degenerat in maius taedium.

CCLIII. Hoc maius est taedium, quo plures imperfectiones nobis repraesentamus, item: quo *viuidius* certiusque illas imperfectiones cognoscimus.

CCLIV. Cum omni appetitu est voluptas coniuncta, & cum omni auersatione taedium.

CCLV. Quo plura bona, & quo *viuidius* illa plura tibi repraesentaueris, hoc fortior est appetitus.

CCLVI. Nihil appetere possumus, nisi nobis, tanquam bonum aliquod, repraesentauerimus, & nihil auersari possumus, nisi id, tanquam malum, nobis repraesentauerimus. *Haec propositio vocatur lex appetitus.*

Q 3

CCLVII.

CCLVII. Nihil sine motius volendi appetere, & nihil sine motius nolendi auerteri possumus.

CCLVIII. Qui appetitum sensitivum in agendo sequuntur, id demum appetunt, quod sensus suavis afficit, auerfanturque id, quod iisdem molestiam & taedium creat.

CCLIX. Hoc vehementior est appetitus, quo plus voluptatis sensus demulcet.

CCLX. Appetitus sensitivus in id quoque vehementius fertur, quod crebrius cum voluptate aliqua iam sensimus.

CCLXI. Affectus nullum locum habere potest, qui neque in taedio, neque in voluptate consistat.

CCLXII. Nullum gaudium potest in nobis exoriri, nisi vel plura bona simul, vel magnum aliquod & insigne bonum confuse nobis repraesentemus.

CCLXIII. Amor erga alium tum demum oritur, si in ipso quicquam, quod bonum nobis videtur, quodque nobis placet animadvertimus.

CCLXIV. Hoc quisque vehementius amat alterum, quo magis alterius felicitate delectatur.

CCLXV. Quo plura quis bona in altero observat, eo maiora capit incrementa amor.

CCLXVI. Qui alterum amat, non potest non taedio affici, cum alteri aegre fieri videt.

CCLXVII. Qui alterum amat, id omne appetit, quod ad alterius felicitatem promovendam pertinet, idque omne impedire nititur, quod ob alterius infelicitatem taediumque procreandum facit.

CCLXVIII.

CCLXVIII. Qui alterum odit, alterius infelicitatem, tanquam boni quid, considerat, quia ex ea capit voluptatem.

CCLXIX. Qui alterum odit, non potest non taedio affici, cum, alterum, quem odit, feliciter res suas agere, videt.

CCLXX. Qui alterum odit, eius personae, quam odit, felicitatem vult destruatam.

CCLXXI. Qui alterum amat, non potest non eiusdem quoque, quem amat, vices miserari.

CCLXXII. Commiseratio est amoris filia.

CCLXXIII. Invidia est filia odii.

CCLXXIV. Omnis Invidus alterius, cui invidet, felicitatem, tanquam mali quid, sibi repraesentat.

CCLXXV. Invidus eius, cui invidet, felicitatem auerfatur, eandemque destruere summa ope nititur.

CCLXXVI. Quo quis maiori gloriae studio ducitur, hoc pronior est ad pudorem.

CCLXXVII. Nullius rei nos pudet, nisi eius, quam famae & existimationi nostrae officere opinamur.

CCLXXVIII. Peruersus de honore conceptus peruersum & praeposterum gignit pudorem.

CCLXXIX. Hoc eminentior spes est, quo plura bona obtinenda quis sibi repraesentat.

CCLXXX. Hoc maior spes est, quo certius ista futura bona obtinebuntur.

CCLXXXI. Hoc maior est metus, quo plura mala instant.

Q 4

CCLXXXII.

CCLXXXII. Quo certius mala aduentura opina-
mur, hoc tristior est metus.

CCLXXXIII. Intenditur ira, cum iniuria, quae
infertur, magna fuerit & atrocissima, aut certe, ut
talis, menti repraesentatur.

CCLXXXIV. Ira augetur, cum plures iniuriæ
concurrunt, magnaue copia inferuntur.

CCLXXXV. Cum per praesentem iniuriam, ope
memoriae & imaginationis, pristinae iniuriæ reuiui-
scunt quasi, & viuide denuo menti fiuntur, tunc
ira intenditur.

CCLXXXVI. Appetitus rationalis oritur ex di-
stinctis repraesentationibus boni.

CCLXXXVII. Fit per saepe, ut, quod intellectus
& ratio, tanquam malum, nobis repraesentant, id no-
bis sensus & imaginatio fiant, tanquam bonum, &
contra.

CCLXXXVIII. Anima neque interna, neque ex-
terna, vi cogi potest, ut vel velit, vel nolit.

CCLXXXIX. Anima in appetendo & auersando
sponte agit.

CCXC. Ad libertatem haec tria requiruntur α)
intelligentia, β) spontaneitas, γ) actionis contin-
gentia.

CCXCI. Vbi non locum habet intellectus & ra-
tio, ibi nulla libertas.

CCXCII. Quicquid non tollit contingentiam
actionis & spontaneitatem, id non tollit liberta-
tem.

CCXCIII. Necessitas hypothetica cum libertate
potest consistere.

CCXCIV.

CCXC V. Motiua volendi non tollunt libertatem, sed cum ea optime possunt simul stare.

CCXCV. Indifferentia perfecti aequilibrii nequam libertatis notionem constituit, sed pertinet ad non entia & commenta.

CCXCVI. Anima cum corpore, artissimo commercio, est connexa.

CCXCVII. Quicquid est ens compositum, illud non potest cogitare.

CCXCVIII. Ne per potentiam quidem diuinam corpori ac materiae facultas cogitandi tribui potest.

CCXCIX. Anima est ens simplex.

CCC. Anima gaudet vi cogitandi siue vi repraesentatiua, a qua, tanquam a principio & fonte suo, omnes eius repraesentationes ortum trahunt.

CCCI. Anima est ens finitum, & limitibus circumscripta est.

CCCII. Vis animae repraesentatiua est certo modo limitata, scilicet per situm corporis organici, & constitutionem organorum sensoriorum.

CCCIII. Repraesentationes sensuum in anima exactam habent cum iis rebus, quae repraesentantur, conuenientiam & similitudinem.

CCCIV. Eodem ordine, eademque successione, eodem item tempore, quo res externae organa sensoria afficiunt, pulsant, feriunt, anima sibi easdem repraesentat.

CCCV. Cum sensationibus omnibus certi motus fluidi neruei in cerebro simul existunt.

CCCVI. Imaginatio ex vi repraesentatiua resultat.

Q 5

CCCVII.

CCCVII. Attentio reflexio, abstractio, resultant etiam ex vi repraesentatiua animae.

CCCVIII. Per vim repraesentandi formantur etiam notiones yniuersales.

CCCIX. Iudicia nostrae animae ex vi repraesentatiua deduci possunt.

CCCX. Ratiocinia oriuntur ex vi representatiua.

CCCXI. Ex vi representatiua etiam in anima oritur appetitus & auersatio, atque adeo voluntas & noluntas.

CCCXII. In vi repraesentatiua animae continetur & eiusdem essentia.

CCCXIII. Vis repraesentatiua constituit naturam animae.

CCCXIV. Vis animae tantum vnica est.

CCCXV. Systema influxus physici per experientiam probari non potest.

CCCXVI. Systema influxus physici naturae legibus aduersatur.

CCCXVII. Systema caussarum occasionalium ruit, quia in ipso miracula infinities multiplicantur.

CCCXVIII. Secundum systema Harmoniae praestabilitae anima vi, sibi diuinitus indita, omnes suas sensationes, siue perceptiones, producit.

CCCXIX. Secundum systema Harmoniae praestabilitae anima omnes perceptiones, siue sensationes, *continua serie* producit.

CCCXX. Secundum systema Harmoniae praestabilitae corpus, vi structurae suae, omnes motus producit.

CCCXXI.

CCCXXI. Omnes motus sequuntur in corpore continua serie, & successione continua ex moribus antecedentibus, ex sententia defensorum Harmoniae praestabilitae.

CCCXXII. In systemate Harmoniae praestabilitae, ex mente Leibnitii, ideae animae motusque corporis via maxime naturali explicantur.

CCCXXIII. In systemate Harmoniae praestabilitae sapienti divina maxime extollitur.

CCCXXIV. In systemate Harmoniae praestabilitae maiores virtutes & perfectiones animae tribuuntur animae.

CCCXXV. Harmonia praestabilita immaterialitatem & immortalitatem animae vel maxime asserit.

CCCXXVI. Anima cum corpore interire nequit, sed in existentia, post mortem corporis, perseverat.

CCCXXVII. Anima, post mortem corporis, perceptiones suas continuat.

CCCXXVIII. Anima post mortem in statu perceptionum distinctarum perseverat.

CCCXXIX. Anima, post mortem corporis, sui adhuc sibi conscia est, sequae eandem adhuc esse, agnoscit, quae antehac fuerit in vita mortali, status item praeteriti memoriam servat.

CCCXXX. Anima est immortalis.

CCCXXXI. Bruta sunt animabus praedita, quae, ab ipsorum corpore prorsus distinctae, objecta, in organa sensoria agentia, sibi repraesentant.

CCCXXXII. Bruta cogitant.

CCCXXXIII. Bruta non modo habent sensationes, sed imaginatione quoque & memoria gaudent.

CCCXXXIV.

CCCXXIV. Bruta carent ideis rerum distinctis, & hinc etiam intellectu.

CCCXXV. Bruta nec abstractione, nec facultate, notiones vniuersales sibi formandi gaudent.

CCCXXVI. Bruta non possunt iudicia vniuersalia formare.

CCCXXVII. Bruta nexum veritatum vniuersalium distincte perspicere non possunt.

CCCXXVIII. Bruta carent ratione.

CCCXXIX. Brutis analogum rationis adscribi potest

CCCXL. In aliis brutis maior est docilitas, minor in aliis.

CCCXLI. Brutis compeedit in agendo spontaneitas, non vero libertas.

CCCXLII. Brutorum animae sunt entia simplicia, sed non sunt spiritus.

CCCXLIII. Animae brutorum sunt ex sua natura indestructibiles.

CCCXLIV. Inter hominis brutique animam tanta est differentia, quanta maxima esse potest.

E X

THEOLOGIA NATVRALI.

I.

Datur ens, absolute necessario existens, ab hoc mundo diuersum, & a quo hic mundus, tanquam a causa sua, dependet.

II. Datur DEVS.

III. Deus non opus habet vi entis alicuius extra se ad existendum.

IV.

IV. Deus vi propria existit, sibi que sufficit ipse ad existendum.

V. Deus est ens a se.

VI. Deus est ens independens.

VII. Deus est ens immutabile.

VIII. Ens, quod absolute necessario existit, debet esse aeternum.

IX. Deus est aeternus.

X. Duratio Dei est immensurabilis.

XI. Deus est ens primum & ultimum.

XII. Deus non potest esse ens compositum.

XIII. Deus est ens simplex.

XIV. Deus non potest habere limites.

XV. Deus est ens infinitum.

XVI. Deus habet omnes perfectiones actu, quae in ipso sunt, possibiles.

XVII. Deus non modo omnes habet perfectiones composibiles, sed easdem quoque possidet *absolute*, & sine gradibus.

XVIII. Deo nihil potest concipi maius.

XIX. Deus est qua perfectiones suas, immensus.

XX. Est tantum vnicus Deus, nec possunt esse plures Dii, quam vnus.

XXI. Omnia, quae Deo possunt inesse, insunt ipsi sine temporis progressu & successione.

XXII. Deus gaudet intellectu.

XXIII. Deus gaudet intellectu absolute perfectissimo.

XXIV. Dei intellectus non est facultas, sed est actus.

XXV. Deus non ea modo, quae actu sunt, & reuera fiunt, sed *omnia* quoque *possibilia* sibi repraesentat.

XXVI.

XXVI. Deus omnia possibilium distinctissime & adaequissime nouit.

XXVII. Deus nouit omnia possibilium, non successiue, sed unico actu & simul

XXVIII. Intellectus Dei est purissimus.

XXIX. Deus nec sentit, nec imaginatur.

XXX. Deus nec abstrahit, nec ratiocinatur.

XXXI. Deus est omniscius.

XXXII. Deus gaudet ratione summa & purissima.

XXXIII. Intellectus diuinus est fons essentiarum.

XXXIV. Deus gaudet voluntate.

XXXV. Deus habet voluntatem perfectissimam.

XXXVI. Deus vult omnia, quae bona sunt.

XXXVII. Deus vult omne bonum, pro exacta bonitatis mensura.

XXXVIII. Deus non vult quicquam sine distinctissima boni repraesentatione, siue motiuo.

XXXIX. Deus ex iis subiectis, quae perfectione & bonitate inaequalia sunt, non potest id, quod imperfectius est, finibus suis non adeo est conueniens, praeferre ei, quod perfectius est, finibusque suis est conuenientius.

XL. Ex iis obiectis, quae bonitate vel perfectione sunt aequalia, Deus vel neutrum eligit, vel vtrumque.

XLI. Deus ex omnibus possibilibus rerum connexionibus mundum optimum siue rerum nexum finibus suis conuenientissimum, elegit & produxit.

XLII. Voluntas Dei est immutabilis.

XLIII. Voluntas Dei est liberrima,

XLIV.

XLIV. Voluntas Dei est principium omnium existentiarum rerum contingentium.

XLV. Quicquid Deus non vult, illud non potest ad existentiam peruenire.

XLVI. Reuelatio diuina pro actu reuelandi sumpta, est miraculum.

XLVII. Reuelatio debet continere veritates supra rationem.

XLVIII. Reuelatio in se continere debet mysteria.

XLIX. Veritates, in reuelatione contentae, non sunt contra rationem.

L. Veritates in reuelatione contentae, non possunt sibi inuicem contradicere.

LI. In reuelatione diuina nihil occurrere debet, quod perfectionibus diuinis sit indignum.

LII. In reuelatione si scripto fiat, & verba certos significatus, & phrasas certum determinatumque habeant sensum.

LIII. Reuelatio debet in se continere media, ad salutem sufficientia.

LIV. Deus gaudet sapientia summa.

LV. Deus ad quemlibet finem omnia media possibilis nouit, finesque amplissimos mediis simplicissimis scit obtinere.

LVI. Deus habet summam bonitatem.

LVII. Deus est summe iustus siue iustissimus.

LVIII. Deus est omnipotens, siue Deus gaudet summa potentia.

LIX. Impossibilibus omnipotentia Dei non potest largiri existentiam.

LX. Deus potest facere, quicquid vult.

LXI.

LXI. Non vult Deus omnia producere ad existentiam, quae potest ad illam perducere.

LXII. Deus est sanctissimus

LXIII. Deus non habet affectus.

LXIV. Deus est spiritus perfectissimus.

LXV. Decreta Dei sunt immutabilia.

LXVI. Nihil potest euenire, nisi quod Deus decreuit.

LXVII. Decreta Dei sunt liberrima.

LXVIII. Decreta Dei certo executioni dantur.

LXIX. Decreta Dei sunt aeterna.

LXX. Nihil Deus absolute decernit, sed ob rationem, in obiecto deprehensam, hoc illudue ab aeterno decreuit.

LXXI. Deus liberrime mundum creauit.

LXXII. Finis, cur Deus huic mundum creauit, est perfectionum suarum manifestatio.

LXXIII. Si creaturae existentiam suam continuare debent, necesse est, vt Deus voluntatem suam de creaturarum existentia continuet

LXXIV. Deus conseruat omnia, quae creata sunt.

LXXV. Deus concurrat ad actiones creaturarum, quatenus sunt actiones, non vero concurrat ad actionum limitationes, a quibus prouenit, vt actio aliqua praecise sit haec actio, nec alia.

LXXVI. Deus omnia gubernat.

LXXVII. Deus prouidet omnibus creaturis.

LXXVIII. Deo omnia sunt praesentia.

LXXIX. Deus est omnibus rebus praesens.

LXXX. Deus est ens auctuosissimum.

LXXXI. Deo competit summa maiestas, siue gloria.

LXXXII. Deus est beatissimus, sibi que sufficientissimus.

LXXXIII. Deus est Dominus omnium rerum.

POSI-

POSITIONES

EX

PHILOSOPHIA PRACTICA.

L

Actiones hominum sunt vel *necessariae*; quae per essentiam & naturam mentis determinantur, vel sunt *liberae*; quarum determinatio in nostra potestate est.

II. Actiones liberae sunt vel bonae, vel male.

III. Actiones bonae, quae nos, statumque nostrum perficiunt, sunt in se & in sua intrinseca natura bonae, nec fiunt demum per voluntatem Deitales, sicut contra actiones malae: itidem sunt in se & sua natura malae. In quo consistit intrinseca actionum moralitas.

IV. Actiones, per se bonae sunt appetibiles, per se malae sunt auersabiles.

V. Si actiones liberae debent ad perfectionem hominis tendere; debent inter se & cum actionibus naturalibus ita consentire, ut finis ultimus hominum obtineatur.

VI. In ipsa hominum rerumque natura continentur rationes, ob quas actiones, per se honestae, sint appetibiles, actiones autem, per se turpes, sint auersabiles.

VII. In ipsa hominum rerumque natura deprehenduntur motiva, ob quae bonum agamus, & malum euitemus.

R

VIII.

VIII. Qui alterum, vel ad aliquid agendum, vel ad aliquid omittendum, obligare vult, ille debet motiva, vel cum actione suscipienda, vel cum eadem omittenda, connectere.

IX. Ipsa hominis rerumque natura constituta est aliqua obligatio, & per ipsam rerum naturam obligamur ad actiones, per se honestas, committendas, & ad actiones, per se turpes & malas omittendas.

X. Regula ista, qua iubemur actiones, nos nostrumque statum perficientes, committere, eas contra actiones, quae nostram felicitatem destruunt, destruere, est ipsa rerum natura constituta, & *lex naturalis* appellatur.

XI. Lex naturae obligat nos ad actiones, per se honestas, committendas, & ad actiones, per se turpes, omittendas.

XII. Lex naturae est immutabilis.

XIII. Lex naturae est aeterna.

XIV. Lex naturae est adaequata, quatenus per eam omnes actiones liberae determinari possunt.

XV. Nemo potest actiones suas ad sui perfectionem dirigere, nisi vna gloria Dei illustretur, & aliorum hominum perfectio perinde, ac nostra promoveatur.

XVI. Lex naturae per rationem innotescit.

XVII. Actionum humanarum cum natura hominis convenientia constituit legis naturalis principium

XVIII. Deus est auctor obligationis naturalis.

XIX. Deus est auctor legis naturalis.

XX. Obligatio ergo naturalis est obligatio divina.

XXI.

XXI. Lex naturalis est lex diuina.

XXII. Vult Deus, vt homo actiones suas ad legem naturae componat.

XXIII. Qui secundum legem naturae viuit, viuit rationi suae conuenienter.

XXIV. Qui legi naturali conuenienter viuit, is viuit naturae suae conuenienter.

XXV. Qui legi naturali conuenienter viuit, is voluntati diuinae conformiter viuit.

XXVI. Obligat Deus, praeter naturalem obligationem, adhuc hominem ad bonum committendum, & malum omittendum, per fata, vel prospera, vel aduersa, quae, ex directione sapientissima Numinis diuini, actiones vel bonas, vel malas, insequi solent.

XXVII. Deus est summus legislator.

XXVIII. Poenarum & praemiorum constitutione introducitur obligatio.

XXIX. Necessarii actionum nostrarum effectus in poenarum & praemiorum numero recte habentur.

XXX. Fata hominum, vel prospera, vel aduersa, itidem recte in praemiorum & poenarum numero habentur.

XXXI. Singulae rationes per se turpes suas habent poenas naturales.

XXXII. Singulae actiones per se honestae suas habent praemia naturalia.

XXXIII. Virtute praeditus actiones suas ad perfectionem sui dirigit.

XXXIV. Virtute praeditus id agit, vt inter omnes actiones liberis detur consensus.

XXXV. Virtutes amans actiones, legi naturali conformes, committit ob earundem bonitatem, & eidem diffformes omittit, ob earundem turpitudinem intrinsecam.

XXXVI. Virtuti deditus libere & lubenter agit, quod legi conforme est.

XXXVII. Homo, virtute praeditus, cum gaudio peragit, quod est legi naturali conforme.

XXXVIII. Homo, virtutis studiosus, non opus habet poenis, vt ad actiones, legi conformes, adducatur.

XXXIX. Non is virtute praeditus est, qui edit actionem, legi naturali extrinsece conformem, metu poenae, vel spe etiam praemii.

XL. Homo vitiosus actiones suas dirigit ad imperfectionem sui.

XLI. Homo vitiosus non curat consensum inter omnes actiones liberas, multo minus consensum inter actiones naturales & liberas.

XLII. Homo vitiosus, sensuum stans iudico, ex actione mala voluptatem maiorem, quam ex bona, taedium prorsus percipit.

XLIII. Homo vitiosus, vel metu poenae, vel spe praemii, adducendus est ad actiones, legi conformes, & ab actionibus malis adducendus.

XLIV. Homo vitiosus parum lubens & quasi coacte agit id, quod bonum est.

XLV. Infirmiitati naturali tribuendum, quod homines legi naturali subinde contraria agant, dum summo studio in id incumbunt, vt agant ei conformia.

XLVI. Finis actionum nostrarum liberarum esse debet perfectio status nostri.

XLVII.

XLVII. Hominis est, continuo progredi ad maiores in dies perfectiones, in quo summum hominis bonum in hac vita consistit.

XLVIII. Summum bonum legis naturalis custodia obtinetur.

XLIX. Summum bonum legis naturalis violatione amittitur.

L. Summum malum legis naturalis neglectum sequitur.

LI. Summum hominis bonum, ad quod in hac vita ipsi peruenire datur, cum constante voluptate coniungitur.

LII. Summum bonum felicitatem parit.

LIII. Felicitas custodia legis naturalis obtinetur, & est virtutis praemium certissimum.

LIV. Differt gaudium durabile a gaudio minus durabili in eo, quod istud nunquam in taedium aut dolorem degeneret, hoc vero taedium vel dolorem pariat.

LV. Status gaudii minus durabilis speciem felicitatis prae se fert.

LVI. Summum hominis malum est cum taedio durabili connexum, & infelicitatem parit.

LVII. Dei bonitati acceptum ferendum est, quod nos ad legem naturalem obseruandam obliget.

LVIII. Deus legislator personam parentis ruetur, non nisi salutaria praecipientis, & mala prohibentis.

LIX. Quatenus homo gaudet facultate de actionibus suis indicandi, bonaene sint, an malae, eatenus homini tribuitur conscientia.

LX. Fieri potest, ut contra conscientiam cum theoreticam, tum theoreticæ imo practicæ - practicam, sed incompletam agamus.

LXI. Fieri non potest, ut homo contra conscientiam completam agat, si recta, certa, atque libera fuerit.

LXII. Conscientiæ excusationi locus est, si antecedens conscientia fuerit recta.

LXIII. Accusatio conscientiæ metuenda est, si antecedens conscientia fuerit erronea, vel etiam dubia atque probabilis.

LXIV. Accusatio conscientiæ parit tædium & est mater poenitentiae, pudoris, imo metus & desperationis.

LXV. Excusatio conscientiæ voluptate nos perfundit, & est mater acquiescentiae in se ipso, gloriae, imo ipsi & fiduciae.

LXVI. Morsus conscientiæ, cum quilibet tædium, animi aegritudines, & alii affectus molesto coniunguntur, sunt minime postrema pars intellectus,

LXVII. Somnus conscientiæ sensuum & imaginationis vicio contrahitur, dum bonum reputatur, quod sensuum iudicio voluptatem parit, malum vero, quod tædium creat.

LXVIII. Conscientia nos obligat ad actiones, per se honestas, committendas, & ad actiones, per se malas, fugiendas.

LXIX. Lex naturæ est etiam lex conscientiæ;

LXX. Qui vult felicitate potiri, omnes omnium actionum fines fini ultimo ita subordinet, ut sit instar medii, ad finem ultimum ducentis.

LXXI.

LXXI. Qui vult felicitatem obtinere, sapientem & ordinatam vitam instituat.

LXXII. Actio cum directio est insipiens, est inordinata, si non omnes fines ad finem vltimum conspirent.

LXXIII. Vt sine vltimo potiamur, distinguendæ sunt omnes casus, in executione actionis possibiles.

LXXIV. Ad finem vltimum consequendum opus est, vt pro singulis casibus media inuestigemus.

LXXV. Vt felicitatem impetremus, opus est, vt detegamus impedimenta, cuiusque fini contraria.

LXXVI. Inquirendum est in remedia, siue modum, quo impedimenta tolluntur, si finem ex voto voverimus adipisci.

LXXVII. Ad ardorem, in animis ad boni executionem excitandum, plus valent exempla quam demonstrationes.

LXXVIII. Vt semper agas, quod fini tuo vltimo est conforme, firmiter tibi proponas agere id, quod felicitati tue accommodatum est.

LXXIX. Hinc opus est, vt propositi tui bene viuendi semper memineris, & nihil fere agas, nisi vbi de nexu actionum tuarum cum fine vltimo cogites.

LXXX. Bona apparentia nil conferunt ad hominis felicitatem.

LXXXI. Vt conscientia recta atque certa sit, entendum nobis est ad hoc animi acumen, quod ad bonum, a malo discernendum, sufficit.

LXXXII. Demonstratio conscientiam certam reddit.

R 4

LXXXIII.

LXXXIII. Demonstratio est medium scrupulorum conscientiae tollendorum.

LXXXIV. Vbi abfuerit demonstratio, fieri potest, vt conscientia nos accuset.

LXXXV. Conscientia dubia nihil est agendum.

LXXXVI. Moribus conscientiae locus est, vbi conscientia consequens ab antecedente dissentit.

LXXXVII. Ratio ignorat medium, quo conscientiae morsus tolli possit.

LXXXVIII. Ne conscientia obdormiat, ardor vitae honestae est excitandus.

LXXXIX. Homini principia quaedam generalia sunt, iuxta quae iudicat, hoc vel illud esse bonum, vel malum.

XC. Ex affectibus hominum elucet, quas ipsi habeant notiones boni vel mali.

XCI. Affectus ex mutatione vultus, vocis & gestuum innotescunt.

XCII. Fieri potest, vt homo, ob rationes singulares, agat, cuius contrarium, istis definientibus, appetit, vel etiam omittat, cuius alias contrarium auersatur.

XCIII. In coniectandis aliorum hominum moribus opera danda est, vt simulatio detegatur.

XCIV. Simulatio in affectu non tam facile absconditur, quam in actionibus.

XCV. Alius debet esse vultus, alia vox, alii gestus, si actio externa fuerit sincera, quam si simulata fuerit.

XCVI. Cuius interest, ne actio simulata detegatur, is caueat, ne ex praecipitantia per actionem
sinceram

incedam aut affectum prodat motuum, cui simulatio contrariatur.

XCVII. Cuius interest, ne actio sua simulata detegatur, is attendat ad actiones suas, & nimiam familiaritatem cum aliis vitet, etiam libera de aliis iudicia.

XCVIII. Non ratione destituitur ars iudicandi de animo alterius ex iudicis corporis in conformitate partium, lineamentis praesertim faciei obuiis.

XCIX. Homo potest duplici modo considerari, *vel in statu naturali*, in quo actiones arbitrato suo determinat, nullo superiore his in terris libertatem eius limitante, *vel in statu civili*, in quo actiones suas ex alterius arbitrato dirigere tenetur, qui libertatem eius limitat.

C. Officia erga Deum gloriae diuinae illustratione continentur.

CI. Homo obligatus est ad gloriam Dei illustrandam, atque ad agnitionem summi Numinis sibi acquirendam.

CII. Homo Deo viuere tenetur.

CIII. Homo ad Deum amandum obligatur.

CIV. Homo Deum super omnia diligat necesse est.

CV. Homo Deum timere debet metu filiali, *per omnia*.

CVI. Cum demum metui senili locus est, ubi & quantum filialis deficit.

CVII. Homo debet Deum super omnia reuereri.

CVIII. Homo in Deo fiduciam suam collocare tenetur.

CIX. Homo in voluntate Numinis acquiescere debet.

CX. Deus est inuocandus desiderio animi interno,

CXI. Ad orationem externam fundendam: sumus quoque obligati.

CXII. Deo debemus gratias agere, eidemque animum gratum exhibere.

CXIII. Homo est obligatus ad id, ut seipsum cognoscat.

CXIV. Habitus acquiritur crebrioribus actibus.

CXV. Quilibet ad intellectum, ad maiorem perfectionis gradum euehendum, obligatur.

CXVI. Intellectus omni cognitione, quantum datur, imbuendus est, omnisque opera adhibenda, ut distincta cognitio in potestatem nostram magis magisque redigatur.

CXVII. Ea cognitio omni reliquae praeferenda est, qua in vitae nostrae genere, & bono maloque discernendo opus habemus.

CXVIII. Vitanda est omni studio ignorantia, praesertim eius rei, quae bona est atque mala.

CXIX. Ignorantia neminem excusat, si eam excutiendi fuerit in potestate, siue si ea fuerit vincibilis.

CXX. Excusat vero ignorantia, si eam excutiendi non fuerit in potestate nostra, siue si ea fuerit invincibilis.

CXXI. Intendenda est attentio.

CXXII. Obligamur ad acumen augendum cum profunditate.

CXXIII. Concilianda est intellectui facilitas, abstrahendi.

CXXIV. Intendendum est ingenium, ratioque excolenda.

CXXV. Voluntati ea perfectio est concilianda, ne unquam appetamus, nisi bona vera, nec auersemur, nisi mala vera.

CXXVI.

CXXVI. Curandum est, ut appetitus sensitiuus & affectus semper cum appetitu rationali consentiant.

CXXVII. Homo debet corpus suum conseruare.

CXXVIII. Homo vitare periculum debet, quantum in potestate ipsius positum est.

CXXIX. Homo non debet sibi violentas manus inferre, aduersitatum finiendarum gratia.

CXXX. Danda est opera, ut dispositiones naturales corporis humani, quibus ad munia sua subeunda aptus est, in habitus adulescant.

CXXXI. Homo sanitatis conseruandae curam gerat.

CXXXII. Caueat homo, ne in morbos incidat, & operam det, ut sanitas amissa restituatur.

CXXXIII. Homo ad integritatis corporis conseruandae curam adstringatur.

CXXXIV. Neque cibum neque potum appetere licet, nisi qui ad sanitatem conseruandam conducunt.

CXXXV. Neque in potu, neque in cibo excedere modum debemus cum detrimendo sanitatis.

CXXXVI. Cibus boni saporis praefereendus est alteri, qui minus sapit, ubi uterque fuerit in potestate, & ad sanitatem aequè conducatur.

CXXXVII. In capiendo cibo & potu ratio habenda est opum & dignitatis ciuillis.

CXXXVIII. Cuique hominum vitandus est nimius abor & nimiae vigiliae.

CXXXIX.

CXXXIX. Homo corpus vestimentis aduersus iniurias tempestatis munitur.

CXL. Vestimentis ad declinandam libidinem partes obscœnæ corporis velandæ sunt.

CXLI. In vestitu habenda est ratio opum & dignitatis ciuilis.

CXLII. In domicilio eligendo, & supellectile instruenda, habenda est ratio opum & dignitatis ciuilis.

CXLIII. Homo sit in situ ac motu corporis circumspiciendus.

CXLIV. Quicquid oculorum aciem obtundit, id cum cura fugiendum est.

CXLV. Homo quoque de acquirendis opibus sollicitus esse debet.

CXLVI. In opibus acquirendis necessitatis primum habenda est ratio, deinde decoris, denique iucunditatis.

CXLVII. In opibus acquirendis non modo ratio habenda necessitatis præsentis, sed etiam futuræ.

CXLVIII. Opes parte, præter necessitatem, ne dissipidentur, sed quædam, futuræ necessitatis gratia, conseruentur.

CXLIX. Nulla prætermittenda est occasio, qua, saluis officiis erga nos, alios, & erga Deum, opes parare datur.

CL. Opes non sunt per se appetendæ, sed quatenus vñibus nostris & aliorum inserviunt.

CLI. Omni homini est laborandum, nemini otiosandum.

CLII.

CLII. Labor convenire debet dignitati nostrae & opum quantitati.

CLIII. Non modo laborandum est, necessitatis subleuande gratia, sed danda quoque est opera, ut, quod perficimus, opus sua non careat perfectione nostrae perfectionis indice.

CLIV. Incumbit omni homini, ut honore se dignum praestet.

CLV. Nemo sanus honores appetit insolenter, quamuis se per specimina honore se dignum gerat.

CLVI. Honor non est in potestate nostra.

CLVII. Nemo alterum potest honorare, nisi qui de altioribus alterius verum ferre valet iudicium.

CLVIII. Absonum est, si quis honorem exigit aut expectat a non intelligentibus.

CLIX. Actus externi honoris, interno honore & mentis iudicio absente, non nisi umbram honoris referunt.

CLX. Famam suam ut tueatur homo, par est.

CLXI. Fortuna secunda non nimis efferrī, aduersa autem neutiquam confundi, licet.

CLXII. Debemus felicitatem alterius promouere.

CLXIII. Alteri debes, quod tibi met ipse debes.

CLXIV. Homo alterum amare tenetur, tanquam seipsum.

CLXV. Omnibus debemus esse amici, nemini inimici.

CLXVI. Danda est opera, ne alios nobis redamus inimicos.

CLXVII.

CLXVIII. Homo sese super alterum extollere non debet.

CLXIX. Unus alterum honore prosequi debet.

CLXX. Nequaquam, quae alterius famae nocent, vel alio modo noxia sunt, a nobis propaganda, quin potius, ab aliis prolata, in meliorem partem vertenda.

CLXXI. Neminem laedere debemus.

CLXXII. Nemini damnum est inferendum.

CLXXIII. Ad damnum, quod nostra culpa aliis illatum est, refarciendum obligamur.

CLXXIV. Si damnum euitare non fuerit in nostra potestate, nec ad eius reparationem tenemur.

CLXXV. Si, restitutionem damni urgentes, peccaremus in officia, alteri debita, restitutio damni vindicanda non est.

CLXXVI. Damnum auertere licet.

CLXXVII. Curandum est, ut hostem, nobis damnum illaturum, compescamus, donec de non dando simus securi.

CLXXVIII. Benefactores sunt amandi.

CLXXIX. Gratos erga benefactores nos exhibere debemus.

CLXXX. Amicus ex nostra felicitate & ex nostra voluptate voluptatem capit.

CLXXXI. Fieri non potest, ut amicus sciens ac volens agat, vnde taedium nobis suboriatur, & quod iure displiceat.

CLXXXII. Si amicus ex inaduertentia admiserit, quod nobis aduersatur, id quidem aegre ferendum non est.

CLXXXIII.

CLXXXIII. Id omne in actionibus postis vitandum est, quod inimico taedium creare potest.

CLXXXIV. Non debemus inimicum odio prosequi.

CLXXXV. Omnibus hominibus, ipsis etiam inimicis, ignoscere tenemur, si qua in re nos laeserint.

CLXXXVI. Ipsi inimici amandi sunt, ac si non essent inimici.

CLXXXVII. Inimicorum felicitatem promouere conuenit.

CLXXXVIII. Damnum, quod nobis inimicus illaturus est, quouis modo arcendum est.

CLXXXIX. Ergo licet mediis, nonnunquam durioribus, aduersus damnum, ab inimico inferendum, vti.

CXC. Si aggressor violentus mortem nobis interdicit, nec depelli aliter possit, quam si e medio tollatur, tum licitum est, violentum aggressorem vi repellere, & etiam e medio tollere. In quo consistit *moderamen inculpatae tutelae*.

CXCI. Si fuga consulere nobis possumus, vel aggressorem in ipso actu poeniteat facti, vt nullum amplius vitae immineat periculum, iure inculpatae tutelae locus non est.

CXCII. Neutiquam mentiri licet.

CXCIII. Homo absteat a falsiloquio, quoties in sui ipsius damnum cedit.

CXCIV. Si falsiloquium neque in loquentis, neque alterius damnum vergit, nec aliud medium superpetit, damnum auertendi, falsiloquium committere licet.

CXCV.

CXCV. Non omne falſiloquium eſt mendacium.

CXCVI. Conteſtationibus non licet uti ſine ratione ſufficientiſſima.

CXCVII. Iuramentum deferri nequit, niſi illi, qui credit, dari Deum, ſcelerum vindicem.

CXCVIII. Quando veritas, quam manifeſtari republicae intereſt, non poteſt alia ratione in apicem produci, iuramento locus eſt.

CXCIX. In rebus leuioris momenti nec iuramentum deferre facile, nec praestare debemus.

CC. Nemini maledicere debemus.

CCI. Nihil promitti alteri debet, niſi quod legi naturali fuerit conforme.

CCII. Homo promiſſum, legi naturali conforme, tenere obligatur.

CCIII. Si quis quid promiſit, quod legi aduerſatur, promiſſis ſtare non tenetur.

CCIV. Si utraque vel alterutra paciſcentium pars promittat, quae iuri naturali aduerſantur, pacta ſeruanda non ſunt.

CCV. Si alterutra paciſcentium pars promiſit legi conformia, pacta ſeruanda ſunt.

CCVI. Ad impoſſibilia nemo obligatur.

CCVII. Promiſſum, quod adimpletu impoſſibile eſt, nemo ſeruare tenetur.

CCVIII. Pacta inualida habentur, ſi alterutra pars promittit impoſſibilia.

CCIX. Pacta perficiuntur mutuo conſenſu.

CCX. Si pars alterutra ad paciſcendum metu inducitur, pactum non eſt validum.

CCXI.

CCXI. Istiusmodi pactorum, vbi alterutra pars paciscentium dolo ad paciscendum inducitur, nulla est validitas.

CCXII. Pactum non obligat, si vtraque pars paciscentium de iure suo remiserit.

CCXIII. Si pactum fuerit interpretandum, verba sunt eo significato accipienda, quem ipsis vius loquendi tribuit.

CCXIV. Fieri haud potest, vt omnia, ad vitae necessitatem & commoditatem necessaria, sint communia.

CCXV. Dominium rerum introduci debuit.

CCXVI. Nemo, inuito ac incio domino, rem alterius auferre, vel quomodocunque in rem suam conuertere, debet.

CCXVII. Nemini licet alterum impedire, quo minus re sua vtatur ad arbitrium, etsi re sua abutentem amice mouere queat, ne abutatur.

CCXVIII. Vnicuique incumbit, rem suam familiarem pro virili augere, nemini tamen id licet cum detrimento alterius.

CCXIX. Quae nullius sunt, cedunt occupanti.

CCXX. Quorum dominus ignoratur, ea pro rebus nullius habentur.

CCXXI. Quae ex domino proueniunt, emolumenta, eadem ad dominum pertinent.

CCXXII. Arbitrium domini absolutum non est, sed per officia erga nosmetipsos atque alios limitatum.

CCXXIII. Domina rerum ex vno in alterum transferri possunt, imo debent.

S

CCXXIV.

CCXXIV. Nemo gratis dominium alicuius rei, qua ipse habet, opus, in alterum transferre obligatur, quin alter vicissim suae rei cuiusdam dominium in ipsum transferat.

CCXXV. Nonnunquam res permutandae sunt.

CCXXVI. Vt permutatio fieri queat, rebus statuendum est aliquod pretium, hoc est, fingenda aliqua quantitas, iuxta quam earum ad se inuicem ratio determinanda.

CCXXVII. Ita sunt rerum pretia definienda, ut vnusquisque, labore fungens, lucrari possit, quae ad vitae necessitatem, decus atque iucunditatem, requiruntur.

CCXXVIII. Qui rebus alterius indiget, operas suas collocare tenetur illi, qui iisdem habet opus.

CCXXXIX. Merces operarum extemplo soluenda est, praesertim vbi alter eadem indigeat ad vitae necessitatem tolerandam.

CCXXX. In permutatione pretii rerum permutandarum seruanda aequalitas.

CCXXXI. Pecunia conflanda est ex materia durabili, cuius non multus in vita vsus.

CCXXXII. Certum cuique monetae pondus assignari, certumque signum imprimi debet.

CCXXXIII. Vfurae aequitati minime repugnant, a debitore, saluis vitae, quas inde tolerat, necessitatibus, exactae.

CCXXXIV. Vitam solitariam in eremo agere haudquaquam licet.

CCXXXV. Plures, coniunctis viribus, promque

mouere inter se bonum commune consentiant, necesse est.

CCXXXVI. Salus societatis est eiusdem finis.

CCXXXVII. A societate discedere licet ei, qui vel metu, vel dolo ad eam ineundam fuit indutus.

CCXXXVIII. Societas ipso iure nulla est, cuius finis legi naturali est aduersus.

CCXXXIX. A societate cum ceterorum damno discedere non licet.

CC XL. Ferendum non est, si quis sociorum bonum commune vel negligat, vel eidem contraria perpetret.

CCXLI. Sociorum est, id agere, vt socius degenet vel ad frugem redeat, vel, si id fieri non possit, ad eum statum redigatur, quo saluti sociorum officere amplius nescit.

CCXLII. Suprema societatis lex est: *Fac ea, quae salutem societatis promouent, omitte, quae eam impediunt.*

CCXLIII. Salus societatis vniuersae est praefenda saluti sociorum singulorum.

CCXLIV. Nemo sociorum cum neglectu focii extraneo succurrere tenetur.

CCXLV. Damnantur iure naturali omnes coitus libidinosi, qui non sobolis procreante gratia fiunt.

CCXLVI. Ii, qui sobolem procrearunt, eandem quoque debent educare.

CCXLVII. Societas nuptialis cum sobolis procreandae, tum educandae gratia est ineunda.

CCXLIX. Ad matrimonium sunt inhabiles, cum ii, qui liberos procreare, tum ii quoque, qui eosdem educare non possunt.

CCL. Qui extra matrimonium procreat prolem, ad eam educandam tenetur.

CCLI. Femina non plures ducere debet maritos.

CCLII. Non plures, quam vnam, vxores ducere conuenit.

CCLIII. Inhabilitas ad matrimonium idem dissoluit.

CCLIV. Adulterium soluit matrimonium.

CCLV. Vxorem adulteram non repudians, de nouo matrimonium contraxisse dicendus est.

CCLVI. Matrimonium mutuo mariti & vxoris consensu perficitur.

CCLVII. Celebrantis sponsalibus, matrimonium est consummandum.

CCLVIII. Matrimonium non necessario consummari debet, vbi sponsalia ita sunt celebrata, vt pars alterutra vel dolo, vel metu, vel aliis conditionibus illicitis & non adimplendis ad contentum sit allecta.

CCLIX. Mutuum adiutorium est finis secundarius matrimonii.

CCLX. Vtriusque coniugis est, augere pro virili rem familiarem.

CCLXI.

CCLXI. Mariti esse debet imperium, vxoris vero est, parere.

CCLXII. Consilium vxoris audire patienter debet maritus.

CCLXIII. Parentum est, non modo victum & amictum suppeditare liberis, verum etiam illorum dirigere actiones.

CCLXIV. Parentum est praecipere liberis, quid ab iisdem fieri, quid omitti, debeat.

CCLXV. Liberi parentibus debent obedire.

CCLXVI. Liberi a parentibus ad certum vitae genus sunt destinandi, & ad idem praeparandi.

CCLXVII. Liberi patriae potestati subsunt, quamdiu ipsimet sibi de vitae necessitatibus prospicere, actionesque, legi naturali conuenientes, dirigere nesciunt. In casu opposito cessat patria potestas.

CCLXVIII. Liberi, quamdiu sunt in patria potestate, non possunt quicquam suscipere sine parentum consensu.

CCLXIX. Liberi grato erga parentes sint animo.

CCLXX. Liberi parentes amare debent.

CCLXXI. Liberi parentes timeant & reuerentur.

CCLXXII. Liberi parentibus obedire debent.

CCLXXIII. Quodsi parentes, nondum finita patria potestate, moriantur, eadem in alios post mortem est transferenda.

CCLXXIV. Tutorum est, bona, a parentibus relicta, administrare, & pupillorum dirigere actiones.

CCLXXV. Tutores pupillis imperare, atque poenis & praemiis eisdem ad obediendum obligare possunt.

CCLXXVI. Tutoribus aequae ac parentibus obedire debent pupilli.

CCLXXVII. Pupilli tamdiu tutelae subsunt, donec bona sua ipsimet administrare, actionesque suas dirigere, valeant.

CCLXXVIII. Pupilli contractum sine tutorum consensu inire nequeunt.

CCLXXIX. A pupillis tutores sunt amandi.

CCLXXX. Iuri naturali conuenit pactum, quod quis cum altero, ea conditione inicit, ut is victum & amictum praestet, suasque operas ad licitos adhibeat usus.

CCLXXXI. Seruus non obligatur hero, nisi ex pacto.

CCLXXXII. Seruorum est, ut prompte exequantur, quae ab hero legi & pacto congrua imperantur.

CCLXXXIII. Herus victum, & quae, amictus gratia promissit, seruare debet.

CCLXXXIV. Seruo a societate herili non licet ante diem, inuito domino, discedere.

CCLXXXV. Herus seruum inuitum ante diem dimittere non potest.

CCLXXXVI. Hero competit potestas, seruum obligandi ad iussa exequenda.

CCLXXXVII.

CCLXXVII. Seruus heri commoda quauis data occasione, & herus serui salutem promouere debet.

CCLXXXVIII. Herum seruus timere & reuereri debet.

CCLXXXIX. Damnum a seruo illatum hero sua culpa, a seruo refarciendum est,

CCXC. Patrifamilias imperium competit in domum vniuersam.

CCXCI. Materfamilias in domo imperium quoddam tenet ex consensu patrifamilias.

CCXCII. Patrifamilias est, curare, vt consensus actionum omnium domesticarum ad commune totius domus bonum obtineatur.

CCXCIII. Si salus totius domus cum salute singulorum domesticorum collidatur; illa huic praeferranda.

CCXCIV. Salus domesticorum praeferranda est salutis extraneorum.

CCXCV. Vt homines vitam suauiter & iucunde degant, plures in vnam societatem eoalescere debent.

CCXCVI. Plures quoque in vnam societatem coalescant necesse est, vt ab hostilibus aliorum insultibus tuti sint.

CCXCVII. Respublica necessario debuit constitui.

CCXCVIII. Finis reipublicae est salus communis & securitas siue tranquillitas.

CCXCIX. Lex suprema reipublicae haec est; *Fac ea, quae salutem & tranquillitatem reipublicae promouent omittite, quae utrique contrariantur.*

CCC. In republica actiones non sunt aestumandae, intuita singulorum, verum etiam totius communitatis.

CCCI. In republica iniustum esse potest, quod in statu naturali erat licitum.

CCCII. Ferendum in republica non est, quod saluti & tranquillitati publicae repugnat.

CCCIII. Si quis in republica quid agat, quod saluti reipublicae officit, tum is aut ad frugem est reducendus, aut ad eum statum redigendus, quo saluti & tranquillitati publicae officere amplius non potest.

CCCIV. Si bonum singulorum priuatum cum publico collicitur, bonum publicum praefendum est privato.

CCCV. Si salus ciuium seu membrorum reipublicae cum salute exterorum collidatur, ciues exteris sunt praeferendi.

CCCVI. Plures reipublicae singulas personas, in statu naturali degentes, repraesentant.

CCCVII. In republica administranda & constituenda operam adhibeamus, necesse est, vt, qui ad satisfaciendum obligationi naturali prouisi sunt, iuuentur, nec ab aliis impediuntur, immorigeri autem vi adigantur, vt minimum externorum actuum cum lege naturali sit conformitas.

CCCVIII. In republica adsint, necesse est, *imperantes*, adsint quoque *parentes* siue *subditi*.

CCCIX.

CCCIX. Pactum intercedit inter imperantes & parentes, quo illi promittunt, se communi salutem consulturos, hi vero spondent, se facturos ea, quae ipsis commoda videbuntur.

CCCX. Imperantes omnia ad salutem & tranquillitatem publicam dirigere tenentur.

CCCXI. Parentes sive subditi facere tenentur, quae ab imperantibus praecipiuntur.

CCCXII. Diuersae sunt rerum publicarum formae.

CCCXIII. Imperantium est, efficere, ut legum naturalium custodia vigeat in republica.

CCCXIV. Imperantes summum subditorum bonum intendunt.

CCCXV. Imperantes omnia dirigant ad felicitatem subditorum.

CCCXVI. Imperantes se habent ad subditos, ut parentes ad liberos.

CCCXVII. Imperantes se habent ad subditos, ut paterfamilias ad domesticos.

CCCXVIII. In republica obligatio civilis introducenda, ubi naturalis non sufficit ad coercendos actus, salutem & tranquillitati publicae aduersos.

CCCXIX. Curandum est, ne numerus subditorum minor sit, quam qui bono communi promouendo, & defensionem aduersus hostiles insultus sufficit.

CCCXX. Non est in republica ferendum, ut quisquam cum damno reipublicae ex eadem discedat.

CCCXXI. In republica curandum est, ne deficiant bona naturalia ad victum, amictum atque aedes necessaria, & vt subditi prouentum bonorum naturalium, industria & labore, promoveant.

CCCXXII. Curandum in republica, ne desit labor laborem quaerentibus, pretiumque labori statuumendum, quod vitae, victui & amictui congruo parando sufficit.

CCCXXIII. In republica minime ferendum est, vt otio diffuant, quibus vires ad laborandum suppetunt.

CCCXXIV. Curandum est in republica, vt incolae de Deo ipsiusque cultu instituantur, animique eorum omni reliqua notitia imbuantur, ad quam obligantur.

CCCXXV. In republica eminentia ingenia quoque iuuanda sunt, vt scientiis & artibus perficiendis cum fructu vacare queant.

CCCXXVI. In republica curandum est, vt liberi, absque sumtu, parentibus oneroso, instituantur, atque ad futurum vitae genus praeparentur.

CCCXXVII. Neque illi in institutione negligendi sunt, quorum educationi parentes sumtus necessarios suppeditare nequeunt.

CCCXXVIII. Non postrema cura sit in republica, vt liberi a vitiorum tramite deducantur, & ad virtutis culturam perducantur.

CCCXXIX. Curandum est in republica, ne quis alterum facile laedat & vbi quis damnum dederit, ad eius restitutionem adigatur.

CCCXXX.

CCCXXX. In republica opera danda est. vt contractus legitimi celebrentur, & illegitimi publica auctoritate rescindantur.

CCCXXXI. Curandum est in republica, ne quis in vitae pericula incurrat sanitatisque & membrorum iacturam faciat, & vt praesto sint media morbos auertendi, & curandi eos, quos auertere minime licet.

CCCXXXII. Nec autochiria, nec homicidia in republica sunt toleranda.

CCCXXXIII. Nec iniuriae sunt ferendae in republica.

CCCXXXIV. Ferendum in republica minime est vt quis contra officia opes suas dilapidet, nec futurae olim necessitati consulat.

CCCXXXV. In republica non sunt tolerandi mendici, otii dulcedine ad mendicandum allecti.

CCCXXXVI. Non ferendum est in republica, vt petantur eleemosynae ampliores, quam quae vitae necessitatibus sufficiant.

CCCXXXVII. Eleemosynae in republica non esse debent perpetuae, vbi extraordinariae casui extraordinario sufficiunt.

CCCXXXVIII. Ebrietas in republica impune ferri non debet.

CCCXXXIX. Curandum est in republica, vt aedificia exstruantur firma, vtilia, & pulchra.

CCCXL. Impediendum tamen est in republica, quo minus nimii sumtus in aedificando profundantur.

CCCXLI.

CCCXLI. Qui reipublicae salutem curant, de sensuum oblectamentis innocuis creandis solliciti sint.

CCCXLII. In republica excogitandi sunt honorum tituli, & praerogatiuorum iura sunt iis concedenda, qui honoribus digni aestumantur & sunt.

CCCXLIII. Infidiae, quae alterius famae struuntur, in republica ferendae non sunt.

CCCXLIV. In republica vindicta priuata minime est concedenda.

CCCXLV. Cauere debent imperantes in republica, ne ii, qui animaduersionem publicam experti sunt, ad vindictam priuatam redeant.

CCCXLVI. In republica transgressoribus poenae, cultoribus virtutum praemia decernantur.

CCCXLVII. Lex naturae transit in ciuilem, quatenus obligatione ciuili munitur.

CCCXLVIII. Iudex in foro litigaturos mouere nitatur, vt aequitati locum relinquat, antequam lis decernatur.

CCCXLIX. Leges in republica ferre nequit, nisi is, penes quem summum est imperium.

CCCL. Leges a personis, rerum, de quibus ferendae sunt, satis gnaris sunt concipiendae.

CCCLI. Vt autem leges vim legum acquirant, a summo imperante sunt confirmandae.

CCCLII. Statuta quoque Collegiorum & artificum ab artis peritis condenda & a summo imperante sunt confirmanda.

CCCLIII. Leges sunt in republica promulgandae,

dae, nec ante publicationem quempiam obligare valent.

CCCLIV. Summi imperantes summam in republica tenent potestatem.

CCCLV. Potestas summorum imperantium ipso iure naturali limitatur atque ipsis, contraria imperantibus, minime obedientia debetur.

CCCLVI. Summi imperantis potestas etiam per reipublicae formam limitatur.

CCCLVII. Ne summus imperans abutatur sua potestate, ad custodiam legum fundamentalium est obligandus.

CCCLVIII. Summus imperans habet potestatem, constituendi poenas in legum transgressores.

CCCLIX. Poenae capitales nonnunquam possunt transgressoribus dictari.

CCCLX. Summis imperantibus competit ius vitae & necis in subditos.

CCCLXI. Iure vitae & necis summis imperantibus ~~vi~~ non integrum est, nisi quantum salus & tranquillitas publica poenas capitales in legum transgressores statui iubet.

CCCLXII. Potestas summa comprehendit quoque facultatem imponendi civibus opera, siue ab ipsis exigendi sumtus, ad executionem operis cuiuscunque necessarios.

CCCLXIII. Summo imperanti competit ius convocandi eos, quorum consensu de salute & tranquillitate publica dispositurus habet opus.

CCCLXIV.

CCCLXIV. Imperanti summo competit potestas, conuocatos ad comparandum obligandi.

CCCLXV. Vana summi imperantis foret potestas, nisi potentia accederet.

CCCLXVI. Ad potentiam summi imperantis refertur, vt possit pecunias constituere, item milites comparare, vt habeat ius constituendi & remouendi magistratus & iudices in oppidis, pagis atque prouinciis, item conferendi munera publica & dignitates ciuiles.

CCCLXVII. Maiestatem laedit is, qui contra principis potestatem atque potentiam quicquam molitur.

CCCLXVIII. Maximus criminis laesae maiestatis gradus est, qui summum imperantem potestate atque potentia prorsus priuare conatur.

CCCLXIX. Summus imperans non modo leges ferre debet, sicubi animaduertit, vitia inualescere, sed emendare quoque & meliorare leges tenetur, si quando naevi earundem se produnt.

CCCLXX. Si delictum aliquod ita inualescit, vt in consuetudinem fere abeat, tum princeps siue summus imperans intendere debet poenas, leuiores in grauiore mutatis.

CCCLXXI. Summi imperantes iudices constituere debent, qui delinquentibus poenas statutas infligant.

CCCLXXII. Iudicibus tribuenda est potestas; sententiam ferendi de controuersis ciuilibus, vt vniciue tribuatur, quod suum est.

CCCLXXIII.

CCCLXXIII. Iudices merito habeant potentiam, de controuersis ciuilibus sententiam ferendi & poenas, delinquentibus statutas, exequendi.

CCCLXXIV. Iudices debent esse legum periti.

CCCLXXV. In iudice omnis personarum respectus, omne lucrum priuatum, omnis ratio alia abesse debet, quae voluntatem ad sententiam, legi aduersam, flectit.

CCCLXXVI. Iudex sententiam ferre nequit, nisi causa cognita, adeoque non modo facilis sit accessu, sed & aurem praebet unicuique patulam.

CCCLXXVII. Iudex delictum odio prosequatur, personam delinquentis amet.

CCCLXXVIII. Iudex ab omni vitiorum inquinamento procul sit remotus.

CCCLXXIX. Iudicibus obediendum est, si quid, officii ratione, fieri iubent.

CCCLXXX. Iudicibus, quem merentur, honor debetur.

CCCLXXXI. Munera publica non sunt, nisi dignis, conferenda, hoc est, iis, qui norunt, quomodo sint obeunda.

CCCLXXXII. Summi imperantis est, cauere, ne pecunia ex suis regionibus in exteras deferatur.

CCCLXXXIII. In republica curandum est, vt exterorum nummi in patriam importentur, hinc videndum, vt scholae & academiae capiant incrementum, vt item artifices & operarii liberalius sustententur.

CCCLXXXIV. Imperanti summo id agendum est,

est, vt pecunia, conueniente ratione, inter incolas distribuatur, ne vnus abundet opibus cum ceterorum damno.

CCCLXXXV. Summus imperans subditos defendat aduersus inimicorum iniurias, & aduersus hostium impetus.

CCCLXXXVI. Vna respublica damni, ab altera dati, restitutionem vrgeret, damnique, quod intentat, auertere potest.

CCCLXXXVII. Si reparatio damni obtineri non possit, nisi vi, tum vis vi repellenda est.

CCCLXXXVIII. Bellum in hoc casu licitum est, cum vis vi repellenda est.

CCCLXXXIX. Bellum defensiuum est licitum, si offensiuum fuerit bellum, est illicitum.

CCCXC. A iusto etiam bello abstinendum est, si damnum, ex bello in rempublicam redundaturum, maius sit, quam quod reparandum vel auertendum.

CCCXCI. Quos in bello sumtus pars laedens causata est, ad hos refundendos tenetur.

CCCXCII. Vnus imperans alteri suppetias ferre tenetur, si quis ipsum iniusto bello aggreditur, contra quem se satis defendere non potest.

POTIO.

POTIORES
CONTROVERSIAE
PHILOSOPHICAE
RECENTIVS AGITATAE
ET
NONNVLIS EPISTOLIS
COMPREHENSÆ.

T

EPISTOLA I.

ARGUMENTVM.

Dubitantius commemorat sermones, cum Alethaei parente habitos, & quales hic de philosophia Wolfiana tulerit iudicium aperiri. Sub finem, nonnullos sibi inde ortos esse scrupulos, monet.

Alaetho S. P. D. Dubitantius.

Mhi vero *Vir classime*, quod nescio an vlli. nuper admodum contigit, vt cum patre tuo, exquilitae profecto eruditionis, subactiorisque iudicii viro, de varii generis argumentis sermones conferre potuerim. Multa, fateor, in medium proferebantur, quorum recordatio, ita viuam, vt & periuicunda mihi nunc est, vtilissima. Cum vero plurima disputabat parens, tum, memini, in eum sermonem incidisse ipsum, qui nunc fere omnibus est in ore. Nosti enim, *Alethae*, varie a variis de *philosophia Wolfiana* existimari. Quare disputationem de huius philosophiae incrementis, factis & placitis in multam noctem producebamus. Parentem vbi inaudieram & legere Wolfii scripta, & legendis iis iucundissime affici, multa dicebam contra, & nonnulla, vt opinor, grauiora. At ille instare, Wolfium admirari, eius sententias explicare, vindicare, & grauius interdum, cum sermo incidere in aduersarios, indignari. Tum ego, ecquid, inquam, tandem illud est, quod philosophiam Wolfianam tantopere commendat! Qui fit,

T 2

vt,

vt, quo quisque huius philosophiæ est peritior, hoc maiorem apud omnes fere, eruditissimos certe, laudem consequatur? Confestim ille, dicam, inquit, quod sentio.

„Decem, amplius, sunt anni, cum forte fortuna Venerandi Langii, nescio quod, scriptum, contra Wolfii placita adornatum, in manus incidit. Quam quidem scriptionem cupidius, quam ullam vnquam aliam, rei nouitate adductus, perlegebam. Vixdum inspicereoccoeperam scriptum, cum vehementissime detestarer Wolfium, quem, prope aberat, quin & miserrimum philosophum, & quos prisca recensque tulerit aetas, Atheorum pestilentissimum crederem. Nulla enim pagina, & ne quid dissimulem, nulla occurrebat periodus, qua non vel supinae cuiusdam ignorantiae, vel Atheismi etiam & Spinozismi Wolfius a Langio fuisset infimulatus. Exhorruui, at fidem tamen Langio, (fatebor enim,) habui. Et quidni haberem? Ita enim, dicam aperte, rationes subducebam: Langius in amplissimo dignitatis gradu constitutus, apud me, & peraeque omnes multa huc, dum valuit, valetque etiam nunc auctoritate. Eruditionis praeterea gloria eruditissimis excellit, ipseque adeo, quid in quaque re sit veri, optime perspicere, & quale illud sit, diiudicare vnus omnium maxime potest. Quam eruditionis laudem, iudicii que *arpiBerav* cum adaequet pietas, candorisque gloria, quid obstat, quo minus mihi persuadeam, & potuisse Langium, quid sit verum summæ, dicere, & voluisse? Haec ego inter legendum. Ne tum videram quidem vel Logicam,

„vel

„vel Metaphysicam, vel philosophiam moralem,
 „vel vllum denique aliud Wolfi scriptum. Quid
 „ergo ego? Satis interia habebam, odisse Wolfium,
 „& a legentis ipsius scriptis amicos, & quos pote-
 „ram, arcere. Egregie quoque, & sibi, & aliis
 „consuluisse illos, putabam, & inter fortissimos ve-
 „ritatis defensores referebam, qui omne acerbitatis
 „virus euomerent. Inter haec meum, qui etiam
 „nunc Ienae commoratur, filium in academiam Ie-
 „nensem commeare, &, ne quid veneni imbiberet
 „Wolfiani, sedulo cauere iubebam. Dicto ille au-
 „diens Ienam commigravit, &, de solidis solidae
 „eruditionis fundamentis sollicitus, studiorum cur-
 „sum a philosophia ordiendum existimavit. Ad
 „omnes philosophiae doctores ab amicis & ciuibus
 „deductus, tandem fato, nescio quo, benigniori cer-
 „te, ad eruditissimum quendam philosophiae Wol-
 „fiane explanatorem deuenit. Hic trepidans, pa-
 „ternique memor consilii, suae subtimere salutis, &
 „ne quid combiberet veneni, solite cauere coepit.
 „At quam fefellit opinio! Ipsas, quas sua ad me ma-
 „nu, hac de re, perscripsit filius, litteras, si licet,
 „praelegam.

Venerande Parens.

Philosophiam audio, sed, (quid enim negem?)
 Wolfianam. Perditum me, clamabis, & degene-
 rem. At, si me patienter audies, rem narrabo.
 Vt Ienam veni, ad eos, quos maxime celebrari au-
 diebam, philosophiae doctores adii. Quorum vero
 cum nonnullos ita philosophari viderem, ut ad ipsos

intelligendos nouo opus videretur interprete, viros, qui solidiora maiori cum perspicuitate docerent, circumspicere occoeperunt. Deductus itaque ab amicis ad eruditum quendam philosophiae Wolfianae interpretem, subumidus initio distiti, memor tui, Parens, Tuorumque monitorum Et, ut verum futuram, formidolosa futuri mei exitii species mentem, loca motam, paene exanimat. Sed quam gaudebam, cum, me facta formidulae, inanibusque deinde tergicamentis, intelligerem. In eo versabatur tum Magister, cum & ego essem vna, & plures amici, ut doctrinam de affectibus, duce quidem Wolfi, explanaret. Arrectis attendebam auribus, &, quae dubitantur, quam poteram, avidissime excipiebam. Bone Deus, quam enodate fingula proponebantur! quam solide, quam eleganter positiones omnes, distributius altariae, demonstrabantur! Quam largam in mente tuam, discussa diuturnae illa caligine, oppido exoriri, sentiebam! Perbeatus profecto mihi videbar, qui, ad limpidissimos philosophiae fontes delatus, repereram tandem, vbi pascere animam, doctrinae cupidissimum. Quare, quem elegi philosophiae doctorem continenter nunc audio, audiamque tamdiu, quamdiu me non poenitebit, Wolfi scripta sumfisse in manus, legisse, expendisse. Aut nihil ego video, aut admirandum acumen, soliditatemque exquisitam in Wolfianis scriptis copiosius deprehendu. Tantum praeterea abest, ut Atheismi vestigia in Wolfi placitis posuerim inuenire, ut potius, ex quo, quae de Deo eiusque perfectionibus erudite accurateque disputat Wolfius, legi, ad veram, pietatem me acrius exstimulatum, senserim.

Leges;

*Legi, &, quam vera dixerim, comperies. Plura
coram. Quibus optime vale.*

„Haftenus filius. Cohorruī, fateor, cum haec
„legi, &, de ipsius salute actum esse clamitavi.
„At, iterum iterumque ab ipso rogatus, vt Wolfii
„legerem scripta & expenderem, tandem, diu licet
„reluctatus, ad eius accessi Metaphysicam, & alia
„aliaue deprehendebam ibi, quae mihi videban-
„tur *δυσνόητα*. Sed, attentione paullo maiori
„adhibita, ea explicari & demonstrari, videbam,
„quae antea & obscura satis, & incerta mihi fue-
„runt. Quo crebrius lecta repetebam, hoc clarior
„in mente lux exsurgebat, hocque ardentiozem in
„me plura legendi cupiditatem persentiscebam. Haec
„enim Wolfii dos est, vt, cum alii scriptores cre-
„brius euoluti, legendique, afferunt satietatem,
„Wolfius nunquam legi satis relegique possit. Fun-
„damentis systematis Wolfiani positionibusque
„omnibus a me rite expensis, reperi, viro acurissi-
„mo summam fieri iniuriam, cum nota Atheismi
„ipsi inuritur. Aduersarii ipsum intelligere, vel
„noluerunt, vel non potuerunt. Non is ego sum,
„vt in alicuius verba iurem, aut, coeco Wolfii
„amore ductus, philosophiam eius defendam. Sed
„cum omnia ipsius asserta rationibus communiri vi-
„deam, quidni approbem ea, & pro veris habeam?
„Vsum quoque philosophiae Wolfianae tantum huc-
„dum in Theologia expertus sum, quantum quis-
„quam, vel optare, vel sperare, possit. Poenitet
„itaque me & piget pristinae & inconsultae praeci-
„pitantiae, qua commotus, & reiciebam philoso-
„phiam Wolfianam, & aliis disuadebam. Nunc

„ & tibi eam & omnibus, solidiorem consecuturis eru-
 „ ditionem, quam possum, prolixissime commendo.
 „ Vsum studii, quod in ea condiscenda collocabis, tan-
 „ tum sentio perbreui, quantum solet esse illorum
 „ damnum, qui & Wolfiana, & omni prorsus philo-
 „ sophia neglecta, illotis, quod aiunt, manibus alti-
 „ ora attingunt.

Haec venerandus senex, parens tuus. Sed obre-
 pebat somnus, qui impediēbat, quo minus eius fermo-
 nibus. qui me nonnullam in dubitationem videban-
 tur adduxisse, meas opponerem dubitandi rationes.
 Me enī, fateor, multi, iique non omnino nullius
 momenti, pungunt & vellicant scrupuli, quos mihi,
 scripta legenti Wolfiana, subortos recordor. Pro-
 ponam, quos nexui, nodos subsequētibz litteris,
 idque ideo, vt tua prudentia scientiaque doctior eua-
 dam & prudentior. Quod reliquum est, nihil ma-
 gis opto, quam vt bellissime valeas, meque, vt facis,
 amare pergas. Dabam Sceptopolis clōlo cccxxxvii.
 Iphis Calend. Ian.

RESPONSIO.
 DOCTISSIMO DVBITANTIO
 S. P. D.
 ALETHAEVS.
 ARGVMENTVM.

*Gaudet Alethaeus, obtigisse sibi dissentientem doctum
 & modestum. De Wolfio quaedam adfert & Phi-
 losophiam eius laudat. Controversias Wolfianas
 in meras logomachias abire, affirmat.*

Quas

Quas ad me perscripsisti literas, recte accepi. Mentiar, si, iis quicquam gratius unquam accidisse mihi, affirmem. Continebant enim, praeter luculentam proluxae tuae in me voluntatis significationem nonnulla, ad philosophiam Wolfianam pertinentia. Contra quam, non miror, te nonnullas concepisse dubitationes. Fit enim ita fere, ut, prout quisque maxime ingenio verique perspicentia excellit, ita ad dubitandum propensissimus reperitur. Quare hoc lubentius me nodos propositos soluturum, polliceor, quo noui certius, non nisi eiusmodi dubitandi rationes abs te posse proferri, quae eruditissimo cuique amantissimam veritatis indagandae occasionem, possint suppeditare. Ferre possum dissentientes, sed tui similes, i. e. eruditos, modestos, verique perquam studiosos. Hi enim cum in eo cupide elaborent, ut, quid in quaque re insit veri, perspiciant, faciendum non putant, ut aliorum, contra quos disputant, famae labeculam adspargant, aut iis, a quibus dissentiunt, turpitudinis iniurare gaudeant notam. Rabi-dorum enim canum hoc est, non hominum, nedum sapiendum. Sapiens, cum confutat errores, eam sibi legem dicitur, ut nihil dicat, nihil admittat, quod in altero turbet animum, quod attendendi vim ac nervos infringat. Quare, quantum potest, tantum sibi cauet ab aculeatis diceriis, conuiciisque nefariis. Horum enim, in euellendis errorum fibris, non modo nullum videt usum, sed impedire quoque ipsa animaduertit, quo minus disputantes mentis intendant aciem, videantque verum, aut, quid verò sit proximum. Ratione pugnat sapiens & argumentis, non auctoritate, non liuidis inuidiae telis, & diceriis

venenatis. Talis cum mihi nunc obtigerit dissen-
 tiens, habeo profecto, cur mihi impensius gratuler.
 Apertius igitur, causis odii amorisue procul habitis,
 mentem meam de *philosophia Wolfiana* declarabo,
 ut intelligas, quam vanae, quam inutiles & friuolae
 pleraeque fuerint controuersiae, a decem inde an-
 nis, maximo animi motu maximaque contentione
 agitate. Vera narravit pater, quem, commemini,
 mihi, in Acad. miam comeaturo, plurimas propo-
 suisse rationes, cur Wolfii philosophiam, ut scapu-
 lum, deuitarem. At, ut sit, nitebar in vetitum, &
 cupiebam negata. Nunquam fortasse de scriptis
 Wolfii peruoluendis, ne somniando quidem, cogi-
 tasset, nisi parens eorum lectionem tam graui-
 ter interdixisset. Vbi ergo clanculum, & inscio paren-
 te, Wolfiana legere ocoeperam, solito suauius afficie-
 bar, vel quod largam in mente mea lucem exoriri
 sentiebam, vel quod erant prohibita. Nescire hoc
 nolebam patrem, qui, diu multumque abs me roga-
 tus, tandem inspicere Wolfium, legere ipsum & pon-
 derare nullus dubitabat. Tum pristini erroris poe-
 nitere ipsum, & alia omnia sentire, comperi. Hinc
 minus mirabere, quod ipsum de Wolfio Wolfique
 placitis honorificentissime existimasse, audieris. At,
 inquires, quid illud tandem est, quod vos tantopere
 Wolfii amor detinet? Quae illa esse potest philoso-
 phia, cuius omnis vis neruusque in eo consistit, ut,
 ratione, illa optima optime sentiendi viuendique ma-
 gistra explosa, vnum sectetur hominem, vnusque
 iudicio & auctoritate omne verum falsumue metia-
 tur? Bona, quaeso, verba! Non is ego aut videri
 volo, aut vnquam fui, cui eiusmodi philosophandi
 probe-

probetur ratio, in qua auctoritati plurimum, rationi nihil vel parum velinquitur loci. Neque tam coëco Wolfii amore me ductum existimes, ut, sit ait ille, aiam, si negat, negem. Veritas mille Wolfis & fuit mihi semper potior, & est etiam nunc, & erit, dum vivam. Hoc non tamen diffiteri possum, me cum pluribus aliis Wolfiana philosophandi ratione vehementer delectari. Neque nullis omnino commoveor rationibus ad id, ut Wolfium magni faciam, plurimique scripta, ab ipso edita, aestumem. De WOLFIO quidem cur multa faciam verba, non video. Nosti merita eius & profundiorum eruditionem. De vita vero ipsius & factis sic habeto. CHRISTIANVS WOLFIVS, anno praecedentis seculi nono & septuagesimo, xxiv. Ian. natus est Vratislaviae, vrbe Silesiorum principe, & opibus florentissima. Parentes, cognita filii indole, omnem adhibuerunt diligentiam, ut rectis moribus studiisque liberalissimis ipse imbueret. Disciplinae itaque & curae CRYPHII, TITII, KVPPFENDERI, aliorumque perpoliendus limandusque traditus, in literatura cultiori, philosophia, mathesi etiam, ita profecit perbreui, ut, anno 1709, maxima cum laude, maximoque docentium plausu, potuerit in Aca-
demiam Ienensem dimitti. Quo vbi peruenit, TREVERNOS, HAMBERGERS, MULLEROS, BECHMANNOS, reliquos, adeundos audiendosque putavit. His sub ducibus non Mathesin modo, ad quam se naturali quodam instinctu & inflammatissimo studio rapi sentiebat, diligentissime colebat, sed Theologiae quoque & sacris ita se addixerat, ut omnia sua studia ad exquisitiorem rerum diuinarum

rum

rum intelligentiam referret. Id quoque pertinaci suo & improbo labore, & quadam naturae bonitate erat confectus, vt alios, apertis scholis mathematicis & philosophicis, multo cum fructu posset docere. Lipsiæ itaque, quo se docendi causâ contulerat, auditores, qui maxima ad ipsum frequentia confluebant, tanta industria tantaque instituebat fide, vt breui mirum quantum illustraretur. Maxime vero summo probabatur Leibnitio, cui & qb raram soliditatem, & ob nouam veritates morales proponendi methodum, erat percarus. Tot tamque egregiis diuini plane ingenii experimentis editis, fieri non poterat, quin exteri certatim Wolfium ad se vocarent, ipsumque, lautis stipendiis oblati, suum esse vellent, Halam tandem accitus, mathemata vna cum philosophia docebat, vsque ad annum *MDCCXXIII*. Hic, annus Wolfio eiusdemque familiae maxime erat fatalis. Ipse enim, inuidiæ cedere & paene succumbere coactus, Hala exturbabatur. Vsque adeo hostium furor in Wolfium detonebat! Ille igitur abire, Marburgum concedere, amicis triste sui desiderium, inimicis victoriam relinquere. Vbi vero Marburgum venit, dici non potest, quam honorifice ab optimo quoque exceptus, quamque liberaliter ab eruditissimis fuerit habitus. Perbeata sibi videbatur Academia, nacta doctorem, cui, nescio, an pauci possint pares putari. Sublatus ita Wolfius ex aduersariorum oculis, Marburgi tutum sese, tanquam in portu, delitescere arbitrabatur. Ad frustra. Nonnulli enim, quibus infestus erat in ipsum, etiam absentem, omne acerbitatis virus euomebant. Wolfius vero, cauillationibus aduersariorum generoso animo contentis,

placi-

placida aequabilique, quicquid ferendum est, ferente, assidue in eruditissimis scriptis conficiendis occupatus. Nos, licet nec odio nec amori dare quid videri velimus, optamus tamen, ut viri acutissimi fanitas nullo casu conuellatur. Ita fore spero, ut vberimum philosophiae thesaurum ab excellentissimi Wolfii ingenio & soliditate posteris sint reportaturi.

De Wolfii scriptis quid attinet, multa proferre? Prostant vbique, neque eorum vllum, opinor, erit tibi ignotum. Neque ipsi illi, qui Wolfium tam liuide insectantes, inficiari possunt, distincte satis & solide veritates abstrusissimas a Wolfio proponi. Sunt enim in systemate Wolfiano notiones ita enodatae, tamque perspicue euolutae, ut, ad intelligentiam recte instruendam, hac philosophia vix quicquam credam posse esse accommodatius. Fuit, cum plurimarum rerum notionibus confusis, aut obscuris adeo, mens mea inuoluebatur, sed ut legere Wolfium contigit, & audire philosophiae Wolfianae explanatores, laetus & prope exsiliens clamitavi: *Discussa est pristina illa caligo: diluxit: patet: video pleraque distincte.* Fuit, cum, quae noueram, credebam potius, quam scienter perspecta habebam. Vbi vero suis quaeque asserta rationibus in systemate Wolfiano communita videbam, quemque hominum, non tam ad credendum in rebus humanis, quam ad rationes reddendas natum existimaui. Atque ex eo tempore ita, quae didici, discenda arbitratus sum, ut cuiusque rei distinctam animo informarem notionem, causasque omnium, quae obuersantur, interiores indagarem. Accedit, quod & Deum, & me ipsum, magistra quidem

dem ac duce philosophia Wolfiana, ita nosse didic-
 rim, vt multo acriorem ad recta perpetranda stimu-
 lum in me senserim. Nihil, (quod mihi vel iniurato
 credas,) argumentis, ab amore ductis, tribuo. Idem
 mecum sentiunt complures, iique eruditissimi viri.
 Nosti enim, nullam nunc Academiam, vel in Ger-
 mania, vel in vniversa Europa, reperiri, in qua non
 Wolfii philosophia plurimi aestumetur, & pròlixè
 aliis commendetur. Qui in ea Atheismum, Spino-
 zismum, &, nescio quem *Ismum* delitescere, putant,
 nae ii insignem mentis *ἀρρωστίαν* produunt, seque saga-
 cioribus exhibendos propinant. Legi Wolfium, re-
 legi saepius & expendi. Quod vero aduersarii Wol-
 fii in ipso systemate reperisse sibi nisi sunt vene-
 num, plane non deprehendi. Legi, quod praeficine
 dixerim, omnia fere, quae conquirere potui, scripta,
 aduersus Wolfium confecta. Sed proh! Dei atque ho-
 minum fidem! quam malè ipsius mens detorta est!
 • Quam saepe argumentis, ab inuidia ductis, contra
 ipsum pugnatum obseruo! Hinc non miror, quid
 sit, quod eorum fere omnium, qui, sepositis Wol-
 fianis scriptis, aduersariorum non nisi lectitant libel-
 los, mentes a Wolfio abalienentur. Idem, (quid enim
 dissimulem?) contigit mihi, qui, cum nihil dum vi-
 dissem scriptorum Wolfianorum, ita odio exarseram
 contra ipsum, vt pene molestum esset, nomen *W. Wolfii*
 sermone vsurpare, vel eiusdem saltem meminisse.
 Cuius quidem in Wolfium odii, (si, quod res est, di-
 cendum,) nullam, reperio, extitisse aliam causam,
 quam quod nonnulla, quibus confutabatur Wolfius,
 scripta legeram, auide, pia deceptus simplicitate. Vbi
 vero ipsum intrepexisse mihi contigit Wolfium, co-
 gnita

gnita pristini erroris foeditate, respui. Neque meo-
 ueor valde tot controuersis, tantoque tot contradi-
 centium strepitu. Res vtrinque perlaepe conceditur,
 de verbis disceptatur. Equidem in iis numerari no-
 lo; qui, quicquid vel in Theologia, vel in philoso-
 phia, disceptatur, id omne ad logomachias pertinere,
 putant. Diffiteri tamen non possum, vix me mihi
 temperare posse a risu, cum video, summos erudi-
 tissimosque viros, tanto animorum motu, tanta acer-
 bitate de verbis inanique sono identidem pugnare.
 In controuersis maxime Wolfianis quid aliud agitur
 saepenummero, quam vt, dum multa aguntur, agatur
 nihil? Viderint Wolfii aduersarii, quam recte faciant,
 cum, quod ipsi docent, impugnant, vel id, quod ipsi
 improbarunt nunquam, vel ideo improbant & dam-
 nant, quod a Wolfio dicitur. Verba mutes, aliis-
 que vtate nominibus, aliis loquendi formulis, & vi-
 debis, quam concordēs, quam tecum in omnibus
 consentientes habiturus sis eos, qui modo bellum tibi
 tuisque placitis indixerant. Tanta vis est verborum,
 quae, dici non potest, quam multis saepe immerito sint
 offensionī! Dic, vt hoc vtar, *methodum mathematicam*
 in veritatibus proponendis esse adhibendam.
 Hem! quantis belli fluctibus obuiere? Alii falsius te
 ridebunt, alii stupidum te & bardum deputabunt, &
 te quidquam hominis habere, negabunt. Nonnulli
 denique, exprobrato Atheismi crimine, te ex repu-
 blica proscibendum, & vt immedicabile vulnus;
 refecandum existimabunt. Praeclare vero & perbel-
 le! At qua, quaeso, ratione sedabis motus, & qui
 fieri poterit, vt animos tumultuantium mollias? Quid
 tantum illud erit, quod efficiat, vt aduersarii se dent
 ad

ad lenitatem, facti ex iratis tranquilli? Hic, si me patienter audis, sic habedo. Vocem, *METHODVS MATHEMATICA*, extrude ex scriptis tuis, eamque, si potes, tanquam pestem, ex philosophorum republica euendam, forasque proiiciendam puta. Nefas praetera & piaculum tibi esto, vel de *methodo mathematica* cogitare, vel alios, de ea loquentes, nulla correctione adhibita, audire. Dic ergo: *eiusmodi ordo in proponendis veritatibus est adhibendus, vt semper firma certaue praemittantur principia, ex iisque, connexione legitima, positiones aliae plures deducantur.* Tum profecto, qui te risit antea, non magis nunc tibi dicet contra, quam refragari poterit ei, qui, aedem exstrui posse, negat, nisi posita ante, altiusque iacta fuerint fundamenta, quibus vniuersa aedificii compages superstruatur. Dic; *Conclusio nulla potest habere locum sine praemissis.* Dic cum Cicerone: *Omnis rei tractatio, quae suscipitur; debet a definitione ortum capere.* Idem, mutatis verbis, dicis. Sed id consequeris, vt belli flamma, quam improbae istae ac nefariae voces, *METHODVS MATHEMATICA*, concitarant, oppido restinguatur. Vide, quam friuole contendatur de verbis.

Lepida hic ad animum occurrit historia, quam, nisi moleste ferēs, paucis commemorabo. Commemorare vero rectius non potero, quam si ipsa verba, ab amico Academico ad me perscripta, adduxero. Ita autem ille.

„Sat diu feria tecum communicauit. Nunc, ne me ipso seueriorem Catone iudices, habes, quid, quod ridebis. Rem narrabo. In animo nuper erat, inge-

ingenii periclitari vires meique facere copiam. Con-
 scribam ergo dissertationem; eam; in illustri-
 eruditorum confessu; ex cathedra Defensurus. *Me-*
thodo, vt hoc addam; *mathematica* vsus eram;
 Ipsum autem scriptum ita inscribatur: *Medita-*
tiones philosophicae de - - - - METHODO MA-
THEMATICA adornatae. Vixdum ingenii foe-
 tum magno labore & anxie enixus fuerim, cum
 eundem, (sic enim fert consuetudo;) censori pro-
 pius inspiciendum offerrem. At quid ille? Accipit
 scriptionem; & vix duabus perlectis lineolis; attra-
 hit supercilia; corrugat frontem; barbam (erat
 enim haec maximum rigidi mei censoris decus;) vel-
 lit; tandemque indignabundus; *quae te; malum!*
inquit; cepit dementia; vt; quae tot iam iuuenes;
peffum dedit; peste METHODI MATHEMA-
THICAE te infici patiaris! Faceffat & valeat;
illa iuuenum corruptela; nec audiat in nostris;
circulis vox illa; Spinoza & quouis Atheo; quam ve-
ro sobrioque verae ac sobriae philosophiae cultore;
dignior. Cohorrui, fateor. At; collecto paullatim;
 animo; *cobibe;* inquam; *doctissime vir; iram; ne-*
que adeo exardeffas stomacho. Facillimum erit;
mutare voces. Substituam; si pla-et; METHO-
 DO DEMONSTRATIVA aut SYSTEMATI-
 CA. *Bene! bene!* inquit. Quod; vbi dixit; con-
 festim omnem animi aestum in ipso deserbuiffe; sensi;
 Ritum teneas; amice; & vale!;

Quorsum haec? Vt intelligas scilicet, *mi Dubitantie*
 quam perperam recentius contendatur de voce; sen-
 tentiis; quae vocibus sunt subiectae; prorsus con-
 cessis. Quis nescit; methodum systematicam &

V

demon-

demonstratiuam idem significare, quod methodus mathematica? Nihilominus methodum systematicam & demonstratiuam ferre possunt, mathematicam non possunt. Quae dementia est, si haec sapientia potest existimari? Plura eiusmodi indecorae vanaeque λογωμαχίας specimina adferre nunc possem, at, cum multis de distringi negotiis norim, nefas puto, addere plura. Si quid interim habes, quod, quae dixi, infirmare & destruere queat, id vero quam poteris ocysissime ad me perscribas. Gratius, mihi crede, facere nihil poteris. Quibus vale, & faueti amantissimo. Alethopol. C I O I O C C X X X V I I. Cal. Febr.

III.

ALETHAEO

S. P. D.

DVBITANTIVS.

ARGVMENTVM.

De Wolfianorum nonnullorum ineptiis agit, & abusum methodi mathematicae perstringit haec epistola. De quaestione, num methodus mathematica in Theologia adhiberi queat? sermo instituitur.

Reditae mihi sunt litterae tuae, sat locupletes tuae in me beniuolentiae testes. Quas quidem quo frequentius legi, hoc me iucundius affici, sensi. Quae de Wolfio adfers, eiusmodi omnino sunt, vt, maxime te illustrem hunc virum eiusque placita facere, luculenter ostendant. Neque id tibi valde vitio verterim. Aequum enim est & pium, eos cole-

re

re & obseruare, qui de re literaria & vniuerso, qua cultior est, orbe bene merentur. In quibus cum vnus omnium maxime Wolfius numerari mereatur, quidni excellentissimum hunc virum suspiciemus, omnibusque laudum ornamentis condecorandum putabimus? Secus enim si fecerimus, nae exteri suum illud solenne nobis occinent: *Germani bona sua non norunt*. Quamuis ergo Wolfium, incomparabile illud Germaniae decus, ipse tacitus venerer, singulareque eiusdem acumen & merita admirer, non possum tamen, quin in aurem tibi dicam, esse quosdam, qui crimini id vertunt Wolfio, quod se, multa scire, ipse sciat. Sibi suoque acumini tribuere dicitur omnia, aliis vel parum, vel omnino nihili. Quo quidem nimio sui cultu, putarim, eruditionis famam gloriamque, mirum quantum! obscurari. At parco viri honori, qui, vt suis sol maculis idemtidem obfuscatur, sic suos quoque manes patitur. Neque fraudi esse potest veritati vitium naeusque auctoris. Fieri potest, & fit perfaepe etiam, vt, qui mentem, a vitiorum sorde minus repurgatam, habent, purissimas saluberrimasque proponant doctrinas, vitaeque adeo scientia, factis dicta minus respondeant. Grauius ruunt, turpiusque idemtidem peccare videntur nonnulli, qui religioni sibi ducunt, vel latum quidem vnguem a Wolfii doctrinis secedere, idque omne, quod ait Wolfius, aiunt, quod negat idem, negant. Vocant *Wolfianos*. Horum nonnulli, vix credibile est, quam fastidiose, arroganti de se persuasionem tumidi, omnia spernant. Qua quidem nimia sui aestimatione, tumoreque, communi fere Wolfianorum malo, non miror, vilescere, suspectamque videri

deri pluribus Illustris Wolfii philosophiam. Hoc philosophantium vulgus, comperimus, omnia, ratione plane explosa, aliorum metiri auctoritate, & cum meditando veritatemque, altius defossam, eruendi laborem subterfugiat, fit, ut, quae Wolfius sanxit, & operose mandent memoriae, recitentque ea deinceps; quae memoria comprehenderunt. Quo evenit id; ut, per totum vitae spatium, in philosophiae versentur aditu, adyta eius nunquam videant. Ferri hoc poterat, at, quo intumescunt, fastus nullo modo videtur ferendus. Alii, (dicam enim aperte,) quantiuis sibi videntur pretii, cum haerent in verbis & capitivinculis, & aut contortulis quibusdam sophismatibus fucum faciunt aliis, aut, quos subtili quodam disceptationum filo texunt, quaestionum laqueis incautiores irretiunt. Sunt denique, qui, *metaphysici*, licet *mathematicae* prorsus ignari, *mathematice* tamen; quicquid, vel cogitant, vel loquuntur, vel scribunt; proferendum putant. Epulantur? *mathematice* id faciunt. Bibunt? *mathematice* vinum abliguriunt. Dormiunt? *mathematice* quietem capiunt. Vxorem ducunt? *mathematice* amant, *mathematice* osculantur, *mathematice* ludunt, *mathematice* saltant; *mathematice* rident; *mathematice* flent, & si diis placet, *mathematice* quoque insanunt. Forte iniuris tibi videbor in egregiam illam, tibi que tantopere laudatam methodum mathematicam. Quam vero, non putare, me vel damnare prorsus, vel ex philosophorum circulis velle proscribi. Rideo potius & detestor ineptos nonnullos & furiosos Wolfii sectatores, qui, male sano omnia *mathematice* demonstrandi pruritu, tanquam lue,

infe-

infecti, ludibrio omnium se exponunt. In quo quidem si quid pecco excusatus peccare mihi videor. Difficile enim est, satyram non scribere in eos, qui se prudentioribus exhibendos propinant. Nihil moueret, si, quas methodus explicat mathematica, legibus conuenienter commentarentur? At quid illi? Chartae, quicquid obuenit, illinunt. Definitiones, altius arcessitas, praemittunt, dicta iterum iterumque repetunt, paragraphos antecedentes allegant, membratim omnia dilcerpunt & exiguae cuius cogitationum portioni peculiare elogium, DEFINITIONIS, AXIOMATIS, THEOREMATIS, praeponunt, hiulco, arido, exsangui dicendi scribendique genere vsi. Neque haec mathematice insantendi cupido iis tantum continetur finibus, vt, quicquid philosophiae continetur ambitu, id demonstrare & mathematice proponere audeat, sed, per Theologorum quoque peruagata circulos, ipsas quoque doctrinae diuini veritates, sanctissimaque diuini Numinis scita, methodi mathematicae mensura appensuque dimetiri & describere, non erubescit. Quid molitus fuerit nuper admodum infelix ille sacrae scripturae interpres Wertheimensis, quid susceperint alii, sublimiora Christianae religionis mysteria demonstrare ausi, nisi omnium rerum ignarissimus, ignorat nemo. Vide, quo progrediantur vecordiae male seculi nonnulli ineptique Wolfii sectatores. Sed transeant haec! Ceterum, cum de methodo mathematica proferas quaedam, eaque disputes pererudite, mirum videri tibi non debet, quod nonnulla, quae ancipitem cogitandi curam mihi attulerunt, tecum communicare ausim. Lubens id quidem lar-

gior, eam esse methodi mathematicae indolem, eumque usum, ut praestantissimae quaeque veritates, eius ope, explicari distinctius, solidiusque probari queant, at in omnibus eandem adhibere velle methodum, id temerarium nimis & absolum videtur. Sunt enim nonnulla, quae, cum certi nihil habeant, non nisi veri similia putari debent. In iis vero, quae quaeso, ratione adhibebis methodum mathematicam, cum, nemine, nisi omnium rerum ignaro, dissentiente, ea sit methodi huius lex, ut certa minusque dubia praefulciantur principia. Praeterea sunt quaedam, quae, per se licet facilia, difficilia tamen redduntur & iniucunda, cum methodi mathematicae quasi cancellis coguntur. Fuit, qui pueris literarum elementa, methodo mathematica, instillare ausus est. Neque nulli deprehensi sunt, qui Grammaticas, quin etiam epistolas hac methodo conscribendas putarunt. Ridicule vero & perabsurde! Ad illustr. Wolfium quod attinet, inficias ire non possum, ipsum cum felicissimo successu fructuque amplissimo scriptis suis philosophicis hanc adhibuisse methodum. Dissimulandum tamen non est, sed prae me ferendum, idem tamen a viro eruditissimo eiusmodi definitiones & positiones fundamenti loco, substerni, quae, tantum abest, ut roboris quid habeant & firmamenti, ut etiam, in dubio incertoque positae, multis quasi tenebrae sint, minusque explicari possint & defendi. Poteram hoc ut aliis pluribus exemplis, ita vel eo imprimis comprobare, ubi Wolfius, sua demonstraturus asserta, vel *voluptatis*, vel *perfectionis*, vel *substantiae*, vel *Dei*, definitiones, vel alias praemittit, easdemque, ut certas, ut exploratas, omnique dignas fide, sibi

fibi vult concedi, cum constet tamen, & ab eruditissimis sit satis demonstratum, non certas modo non esse definitiones adductas, sed quoque, ut spurias, ut vagas & incertas, ut periculosas, esse reiiciendas. At esto certa, nulloque conuellienda labore, fundamenta doctrinarum esse iacta in systemate Wolfiano, hoc tamen, si ingenue velis mecum agere, largieris, mihi nonnullas Wolfianas demonstrationes, si legitimae positionum connexionis habeatur ratio, legibus, quas cogitandi sanxit ordo, nimium quantum repugnare. Sunt, quae in orbem redeunt, sunt, in quibus regulae aliae ex aliis legitime inferendi migrantur. Quod quidem num methodo, qua tantopere gloriatur Wolfius, mathematicae sit consentaneum, ipse, si lubet, iudica. Nihil enim impedio. Meum erat, haec, quae dixi, exemplis communire, ne, quod maleuoliorum est, Wolfio affinxisse quid videar. At iam iam, quam decebat, longior fui. Quare proxime, quae dici hic & debebant, & poterant, adferam. Vnicum, quod praeterire nefas est, praetereundum non videtur. Ex quo scilicet philosophia alio habitu & veste nitidiori se exhibuit conspiciendam, factum est, ut nonnulli, sapientiae elati opinione, omnia diuinae reuelationis mysteria mathematice proponenda putarint. De quo iam paullo ante dixi. At qui sciri possunt, & mathematice demonstrari ea, quae credi pie, & tanquam certa, assumi voluit Spiritus sanctus? In Theologia, & in mysteriis maxime, ea euidencia, qua mathematici gaudent, frustra quaeritur. Neque video, qua fronte, quae ratione Spiritus sancti oracula, ut demonstrandi principia possint praestruui. Cui enim poterit esse ob-

scorum, ab aliis alio modo explicari, quae a Spiritu sancto sunt dicta, diuersosque diuersam interpretandi rationem adferre! Ve taceam, hac sacra mathematice demonstrandi, cupiditate rationi fere in Theologia tribui omnia, ludibrioque exponi sublimia illa & iuluberrima religionis doctrinae quae Christianae capita. Nihil, quod non experientia, eaque recentiori, iamdum sit confirmatum, scribo. Paulo accuratius, amabo, aspicias eorum scripta, qui sacras doctrinas mathematice demonstrasse sibi visi sunt, quid in iis inuenis, quid occurrit tibi, quod placeere bonis possit, quodque communibus eruditorum suffragiis & iudiciis mereatur comprobari? Num noua aut salubriora reuoluntatis nostrae fulcra stabiliri in iis firmissimeque communi obseruas? Num, quae sublimia captuque facillima fuere semper, ita nunc explanari tibi, lentis, ut ratione tua nullo possis ea comprehendere negotio? Num vitae sanctimonia, num scripturae sacrae autoritas, num docentium concordia rectius sibi constat? Non putarim, Quid ergo in sacris iua methodo mathematica noui philosophi tentant? quid moluntur? quid efficiunt? Et qua tandem dote lectoribus probabuntur? Totam, quam adhibitam fensi, artem, his contineri, scito. In paragraphis allegandis multi sunt, nouas, nec auditas antea, ex philosophia definitiones, in Theologiam inferciunt, quadrata miscent rotundis, nouis utuntur loquendi formulis, & id agunt omnino, ut, dum a veterum modo, priscaque veritates Theologiae proponendi ratione, ingenuaque simplicitate recedunt, multorum conturbent animos, & inaequabili rationis ac reuelationis mistura perplexam reddant Theologiam.

giam. Aut fallor ego vehementer, aut optime in ipsos quadrabit illud Paulli: *οι Φασκοντες ειναι σοφης, εμωρανθησαν.* Satius erat, veterum premere vestigia, & antiquorum Theologorum, nec mathematice, nec methodo demonstratiua proponendum sua, sed pie, sine furo, pure, dilucide, & neruose denique reuerenterque de Dei scientia religionisque mysteriis commentatiuum scripta nocturna versare manu, versare diurna. Simplex est veritas, nuda, recta & venusta pureque, omnique furo & ornatu mathematico, tanquam veste, detracto, vult proponi.

Quae de logomachiis, in controuersia Wolfiana subinde commissis, disputas, ea, velim, latius persequaris. Dantur, fateor, innumerae logomachiae, & dolendum profecto est, eruditos, quorum erat regni veritatis fines longius in dies protendere, de lana caprina deque vocibus, quibus nulla est sententia subiecta, tam acriter tantoque impetu disceptare. At cumulare logomachias, omnesque, quae de veritatibus maximi momenti agitantur, controuersias habere pro logomachiis, id vero est, paci intempestive studere. Memor eris illius: *Ne quid nimis.* Vale hisce, & me, vt facis, ama. *CLDCCCXXXVII.*
Calend. Martii.

IV.

DVBITANTIO

S. P. D.

ALETHAEVS,

ARGVMENTVM.

I. Wolfianorum & Anti-Wolfianorum controuersias & mores caute diiudicandas esse monet. II. Dubia

V 5

contra

contra methodum mathematicam soluit. III. Argumentum de logomachiis in controuersa Wolfiana continuatur.

Poenitebat me fere, cum tuas legerem, quicquam de Wolfio eiusdemque philosophia ad te perscripisse. Te enim vehementius commotum vidi, & quod solent nonnulli, in stomacho ipso etiam rides. Quos vocas Wolfianos, multo perluis sale, neque veri nihil dicis omnino. At, nisi bilem mouero, pauca hic monebo.

Est ita: philosophia Wolfiana, mirificis aucta accessionibus, innumeros inuenit cultores, & maiora in dies capit incrementa. Quin etiam, pressa licet, & obstacula vimque passa, nihilominus laetius effloruit, & serpsit, fere, vt ex succifi trunci radicibus rami repullulascere, in altitudinem exire, & in materiam denique frondemque effundi solent. Sunt, qui inde patere, existimant, huius philosophiae veritatem & pretium. Sunt contra, qui inde argumentum pro philosophiae Wolfianae peste & vilitate capiunt. Infelix, inquiunt, lolium, & steriles, in quas saepius foecundissimi exuberant agri, auenae inter ipsa quoque lapidum coagmenta enascuntur, & nullius licet manu satae, mire tamen serpunt, operiunt agros, omniaque pessum dant. Ita creuit lateque disseminata est Wolfii philosophia, cuius vero incrementum non magis bonitatis ac praestantiae iudicium esse potest, quam auctus & repentina pestilentissimarum opinionum progressio earundem indicat usum & excellentiam. Non, quod nimium crescit, idem nimium habere boni & dignitatis,

tatis, putandum est. Rectene vero, an perperam ita de philosophiae Wolfianae incrementis iudicent nonnulli, viderint alii. De iis interim Wolfii cultoribus, quos vocas *Wolfiani*, habeto pauca.

Ineptire eorum multos, concedo. Nec dissimulo, plus, quam par erat, plurimos Wolfii sectatores tribuere auctoritati. Do etiam, lubenterque fateor elegantem illam, qua Geometrae, maximo cum fructu, vti semper sunt, methodum praepostere saepius ac perperam adhiberi. At quid inde? Num ergo omnes, qui Wolfium magni faciunt, qui, in philosophando, Wolfio duce, aut comite potius, utuntur, qui rationem ita adhibent, ut praestantissimas veritates distinctissime exponant, ut positiones, confusius & permixte propositas, distinguant, obscuras illustrent, vagas incertasque definiant, &, suo quamque notionem nomine designatam, in conspectum velut producant, rigoroseque dicta demonstrant, num, inquam, omnes illi ad imitatorum seruum pecus amandari, num derideri falsius, & conuiciis proscindi merentur? Quod paucis verti crimini debet, id caue, tribuas omnibus. Et fac, dari eiusmodi ardeliones, qui, freno rationis velut excusso, liberius vagentur, Wolfique auctoritate & dogmatibus abusi, ridicule & impie agant. Nonne plures, si opus fuerit, opponentur tibi, qui, itidem Wolfiana ratione philosophati, de republica literaria & sacra optime sunt meriti, beneque etiam nunc merentur? Plerosque, qui desinunt in ANOS, aut ISTAS, suspectos mihi esse, fateor. At sunt tamen, & multo abhinc tempore fuerunt multi, qui, Wolfiani licet appellati, rationem tamen ducem ita
sunt

sunt secuti, ut veritates utilissimas ex tenebris protraxerint in lucem, protractas plana, & ad convincendum apta, ratione explicarint, explicatas solidis firmarint argumentis, firmatas denique ita ad vitae usum legitimamque morum conformationem transulerint, ut tantum ipsis eruditi videantur debere, quantum ipsi Wolfio eiusque philosophiae debent. Actum agerem, si pluribus tibi & verbosius demonstrare vellem, pleraque & grauiissima omnium fere ciuitatum munera & dignitates conferri iis, qui subactum excultumque iudicium ex amoenissimo philosophiae Wolfianae horto retulerunt.

Sed insaniant, per me licet, Wolfiani, habeantur homines stolidi, fatui, fungi, bardii, blenni, buccones, (liceat cum Plauto loqui) sine sensu, sine sapore. Neque id Wolfii derogat famae, neque fraudi esse potest philosophiae Wolfianae. Actum esset de religione Christiana, si ita subducere rationes fas esset: *Innumeri dantur, qui, licet se religioni Christianae profiteantur addictos, nihilominus, consceleratissime mente, quicquid collubitum fuerit, suscipiunt. Ergo religionis Christianae veritas vocari in dubium meretur.* Iuuat hic in medium adferre FROBESII, eruditissimi profecto & profundi philosophi, verba. „Sunt, fateor, inquit, non pauci, iidemque „haud incelebres viri, qui de coeco philosophulorum, aut sophistarum potius, & paedaneorum „Wolfianorum, hoc est, Wolfii discipulorum atque „sectatorum quorundam, male feriatorum in doctrinas Leibnitio-Wolfianas amore vel studio, & „inde pronascuntur, arrogantia, impudentique rixandi, aliosque, Leibnitianorum ac Wolfianorum „fapi-

sapientum principiis philosophandique rationibus, vel aduersos, vel minus saltem addictos, quasi stipes atque stupidos homines fugillandi libidine, grauius & iuste conqueruntur. Sed iniqui tamen rerum aestimatores sunt, qui male feriatorum istiusmodi hominum vitia institutis Wolfianis accepta, referunt. Hominum etenim, hoc est, prauae indolis, educationis, animi impotentiae & consuetudinibus ista vitia sunt, non doctrinarum, non praecipitoris. Haec FROBESIVS.* Suo abundant sensu nonnunquam Wolfiani, suo etiam, ut fit, abundant identidem Anti-Wolfiani. Vtrinque peccatur, peccatur extra, peccatur intra muros Iliacos. Rationem sequor, & ubi vera dicit Wolfius, ipsi assentior, ubi hallucinatur idem &, incurrit, secessionem ab ipso facio.

Vt tamen mores agendique rationem, Wolfianis iuxta, ac Anti-Wolfianis familiarem persaepe, intelligas rectius, non alienum erit hoc loco, epistolam subnectere, qua Callion, communis noster amicus, commemorauit mihi ea, quae nuper demum dormiens in somniis videre animo visus est. Ioceturne, an serio agat, nescio. Ita autem ille.

Inclinata iam in vesperam dies erat, cum nuper admodum inciderem in librum quendam, in recentioris philosophiae placitis, sub incudem reuocandis, occupatum. In quo legendo ut maximam, noctis partem consumiseram, meditando festius, incubebam libro, ut solent fere, quia lassitudine cupiunt requiescere. Mox accuratissimus me complectebatur somnus, mihi que, meis indormienti libris ob-

uerfa-

* Conf. Declinatio systematis Metaphys. p. 9.

„uerfabatur species & imago viri, facie perliberali &
 „modesta, ruboris plena, multoque sanguine perfusa.
 „In oculis ingenius quidam micabat vigor, in fronte
 „veneranda eminebat grauitas & candor, & iis plane
 „erat oris habitus, vt subridentis speciem praeberē
 „videretur. Hic ego, etsi eram perterritus, quae-
 „sui tamen, homine esset, an Deus aliquis, aut ge-
 „nius. Immo vero, inquit, homo sum, & philoso-
 „phus. Quin tu me aspicias attentius, & , quis,
 „aut vnde sim cognosces. Quem vt propius intu-
 „itus sum, mihi se W - - -, reperi, illa ostendere
 „forma, quae mihi ex imagine eius suis praefixa libris,
 „dudum fuit notissima. Mirari ego, & subtimere.
 „Sed ille, noli, inquit, mirari, metumque pelle,
 „amice, & , quo te ducam, sequere. Tum me, ma-
 „nu prehensum, deducebat usque ad templum quod-
 „dam, quod non humanis manibus, sed diuino pror-
 „sus artificio exstructum videbatur. Adhuc, extra por-
 „tam limenque constituti, in primo aditu vestibulo-
 „que haerebamus, cum sequentia verba ianuae aureis
 „litteris inscripta, legerem:

ΑΛΟΓΟΣ ΜΗ ΕΙΣΙΤΩ.

„i. e. nemo, nisi qui rationem habuerit excultam,
 „nemo, nisi qui eandem, tanquam ducem & magi-
 „stram, secutus fuerit, hanc ingrediatur. Vbi porta
 „quae, pessulo foribus obdito, occlusa erat, aperieba-
 „tur, ingrediebar & intromissus venerandus adsta-
 „bam, vetustissimasque antiquorum philosophorum
 „imagines, vndique suspensas, venerabili quadam
 „praesentia horrorem, cum religione mixtum, oculis
 „animoque inferre, persentiscebam. Pauimenta lapide
 „pre-

pretioso, caesum diminuto, in varia picturae ge-
 nera distinguebantur, & longius paullo progressus,
 non, nisi gemmas & monilia, pedibus substrata, cal-
 care mihi nidebar. Superbissimi ad hoc fornices,
 mira inter se arte coeuntes, totam molem sustine-
 bant. Marmoreae vbique tabulae, & parietes,
 omnes purissimo fulgebant auro. In media tem-
 pli parte magnificum, & plus, quam regium emi-
 nebat solium, cuius splendor, & elegantissima stru-
 ctura, caelato argento, & ebore, artificiose cau-
 to, insignis insolito me stupore defixum tenebat.
 Insidebat throno persona habitu semineo, & regali,
 prorsus cultu atque ornatu. Purpurea erat induta,
 veste; distinctaque stellis aureis chlamyde. Quae
 frontis maiestas? Quam honestus ex pudore rubor?
 Quae genarum modestia? Quae oris venustas? Quam
 suavis & decorus ex continentia pallor? Ut accesser-
 am propius, vigoremque in vultu, ac vim in ocu-
 lis, totumque linearum ductum, penitius intueri oc-
 coeperam, agnoscebam demum feminam, RA-
 TIONEMque esse deprehendebam. Illa, por-
 recta dextra, W - - - proxime accedere, meque
 pone stare iussit. Hinc complexa est W - - - m,
 aliquandoque post suspexit in coelum, &, *grates*,
 inquit, *tibi ago, mi W - - -, quoa me, iacentem*
bumi, & squallore situque obsitam, erigere, tuaque
pertinaci & improba diligentia meam mihi pristi-
nam dignitatem pristinumque decus restituere per-
benigne volucris. Nonne Scholastici, nonne Carte-
siani, nonne alii, seruitute philosophandi turpiter
detenti, grauius sub iugo ingemiscabant? Nonne,
quicquid apud ipsos lucis internitebat, effusa caligi-
 ne

„ne extinguebatur? Nonne ipsi, tanquam si offusa
 „reipublicae temploque meo sempiterna nox esset,
 „ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant? Per
 „te splendor, quò enitescò, redditus mihi est, tuoque
 „ministerio hanc meam sedem, cuius nitor & ma-
 „gnificèntia praestringit, credo, oculos tuos, vin-
 „dicatam mihi video. Tibi denique debeo, quod
 „magnificum hoc meum templum, non pulcherrime
 „modo laqueatum auro, sed parietibus totis lamina
 „inauratum, inhabitem, totumque teneam. Haec
 „fata RATIO, conticuit. Quae cum audirem
 „stupens, vt me recepi, quid? hic, inquam, quis est,
 „qui complet aures meas tantus, tamque incondi-
 „tus, tam turbidus, tam denique barbaro ululatu per-
 „mixtus, clamor? Ingens enim strepitus ante por-
 „tam, ex vestibuli cauea, oriebatur; & nescio qui,
 „clamatores odiosissimi ac molesti, truci dissonoque can-
 „tu, clamoribusque variis horrendo cuncta comple-
 „uerant sono. Visurus, quid huius rei esset, raptus
 „mihi videbar extra templum, vbi confertissimos
 „duos exercitus, in aciem eductos, videbam. Quorum
 „alter alterum cum ad conferenda propius castra di-
 „micandumque acie exciuisset, pugna iam ad manus,
 „iam ad gladios, vbi Mars est atrocissimus & anceps,
 „venerat. Quia vero tumultario magis praelio ac
 „procurfu militum, quam ex praeparato, aut iussu im-
 „peratorum tota haec coorta erat concertatio, milites
 „sine ordinæ effusi, & incomposito plane agmine, in-
 „festis armis infestissimisque animis concurrebant.
 „Ego interim erectus suspensusque in minime gra-
 „tum spectaculum animo intendebar, praestolatus
 „tanti perturbatae, tamque sanguinolentae pugnae
 „euen-

Ratio, paucos tanto honore dignos arbitrata, seligebat vix ex millibus decem, quos intrmitteret. Ceteri repulsi repudiatique discedebant, & vt *authoritatis*, Rationi inimicissimae, signa desererent, mornebantur. His itaque ex templo exclusis dispulsisque, mox altera cohors, aestu animi & furore incitata, irruebat. LOGOMACHIA ordines ducebat, totique praeerat exercitui. Militaria, quae ferebantur ante, signa his insignita verbis, memini: NOS SVMVS ANTI-W - - - ANI. Et paullo inferius: NOS DISCEPTAMVS DE VERBIS. At, cum itidem impetu magis, quam consilio, rem gererent, rationis iussu, ab templi ingressu arcebantur. Pauci, qui pugnant caute, modeste, nec conuiciis & probrosis maledictis rem conficiendam putarant, humanius excipiebantur, liberaliusque a *Ratione* habiti, lauru & praemiis ornabantur. „Qni reiecti erant, de integro praelium inibant, „& ancipiti distracti contentione, foedissime crudelissimeque in se inuicem saeuiebant, ita vt oculos „animumque a spectaculi deformitate auertendum „putarem. Sequebantur hos alii, qui non tam in pace de bello, quam in bello de pace cogitabant, „omnes, intempestiue coortas, - disensiones amice „composituri. Vocabant IRENICOS. Hos, „quia *Rationis* nutui arbitrioque suiciebant omnia, „eius facturi imperata, videbam laetissimos ingredi „in splendidum illud & praefulgidum, quod dixi, „templum, & comiter excipi haberique a *Ratione*. „Tessera, qua internoscebantur a ceteris, haec „erat:

ΔΟΚΙΜΑΖΕΤΕ ΠΑΝΤΑ,

Gaudi-

Gauisus ego impense, & gratulatus his *Ireni-*
sis tantam felicitatem, videbar mihi versarii in coe-
 lo & felicissime agere: At deerat huic meae felici-
 tati perpetuitas. Subito enim expergefactus, (for-
 te quod importuna vociferatione & tumultu ho-
 stium congregantium turbatus fueram,) me, inani-
 delusum somnio nubem captasse pro Iunone, sen-
 tiebam. Peramplam interim varia cogitandi occa-
 sionem attulit mihi hoc somnium, de quo tute tuo ip-
 se vtere iudicio. Vale.,

At quid somnia, quorum plurima fallaces &
 mendaces nobis species offerunt, tantopere cura-
 mus? Quid de personarum vitiis summus solliciti, re
 interim ipsa, de qua instituitur quaestio, neglecta?
 Tria sunt, quae mones contra methodum mathemati-
 cam. Primum, omnia in philosophia posse mathe-
 maticè demonstrari, negas. Recte vero & perbene!
 sunt enim plurima, in physica maxime, quorum ra-
 tiones causæque ita eruditissimum quemque latent,
 vt nullo labore hucdum potuerint peruestigari. Ne-
 que vel Wolfius, vel alius quicumque id sibi sumit,
 vt omnia demonstrare audeat, aut, demonstrata ma-
 thematicè esse, existimet. Interim tamen non vi-
 deo, qua tandem ratione culpari illi possint, qui me-
 ditando multisque vigiliis id agunt, vt parum sit in
 philosophia, quod ad ea, quae incomperta sunt, in-
 certa nec tum satis exploratu, referri mereatur.
 Neque intelligo prorsus, in quam reprehensionem
 possint incurrere ii, quotquot pro viribus impedire
 allaborant, quo minus animi huc atque illuc flutu-

antes agitentur. Plurimae, ne dicam, omnes, quae in philosophia morum continentur, positiones sunt certae, iis quippe fundamentis nixae, quibus sua constat stabilitas & firmamentum. Qui itaque vitio verti poterit philosophis nonnullis, si omnes, quos adhibent, terminos legitime *definiunt*, si positiones, quas afferunt, *demonstrant*, si ita denique omnia, quae commentantur, *connectunt*, ut quae facilia sunt intellectu, praemittant, postpositis iis, quae sunt difficiliora? Num in hoc veritates proponendi ordine, dic, fodes, habes quid, quod desideres? Non habeo, inquires. Num rationi, rectisque recte cogitandi legibus aduersum putas, praemissas praestruere, & ex iis deducere conclusiones? Non puto, ais. En! quam belle sententiam tibi dixeris! Vide, quantopere, vel imprudens etiam & inscius, approbes methodum mathematicam. Haec enim, quae adduxi, & quorum vnum quodque membrum concedis ultro, haec inquam, constituunt id, quod *methodum mathematicam* appellamus. Si, aliam tibi mente informas notionem methodi mathematicae, nae valde tibi ipse imponis.

Alterum, cuius meministi, pertinet ad Wolfium. Hunc, ais, methodum mathematicam infelicis, quam credi fere possit, adhibuisse. Labefactari enim facile posse suarum doctrinarum fundamenta, affirmas, quibus vero conuulsis, non posse fieri, quin eodem labefactata motu, tota corruat compages philosophica. Ne quid commentus videaris, adfers nonnullas definitiones, te quidem iudice, falsas prorsus, subdebiles certe & multis exemplis oppositis infringendas. Vellem, vberius demonstrasses addu-

adductarum definitionum vitium & falsitatem. No-
 ui equidem, quam acres concitarint iras cum DEI,
 tum, *perfectiois*, definitio. At vitio mihi haud
 verteres, si, & hic de verbis disceptatum fuisse, affir-
 maro. Fac, definitionem, qua perfectio per con-
 sensum variorum in vno explicatur, esse falsam pro-
 fus, & explodendam. Dic ergo, *mi Dubitante*,
 qua tu ratione id, quod dicimus *perfectioem*, esses
 expositurus. Perfectio, inquires cum nonnullis
 Wolfii aduersariis, est sufficientia ad finem tum. Res-
 te vero! Vide, quam consentias cum Wolfio. Suffi-
 cientia enim ad finem tum demum adesse existimatur,
 si omnia in re quapiam ita inter se consentiunt, vt ad
 finem aliquem & commune bonum, quod a Wolfio
 VNVM vocatur, tendant. Citius quid tibi reprae-
 sentabis, quam sufficientiam ad finem, sine consen-
 su variorum ad vnum aliqod & commune bonum
 obtinendum. En! logomachiam! Idem dicunt
 Wolfii aduersarii, at aliis verbis. Quod pari ratione
 ex definitione DEI, tantopere impugnata, lucidif-
 sime patefcet. In eo est Wolfius, vt notas quasdam,
 quibus Deus ab omnibus omnino aliis rebus in omni
 casu & tempore internosci potest, alleget. Dicit
 ergo: Deus est substantia, quae continet rationem
 sufficientem in se, cur hic mundus ad existentiam
 perductus sit, & actu existat. Rident aduersarii hanc
 definitionem, & grauius culpant. At rideo ipse,
 cum rideri video definitionem, quam nullus aduer-
 satorum improbauit vnquam, aut improbare potest.
 Putasne, me sufficientes, ad Deum, ab omnibus aliis
 rebus dignoscendum, notas allegasse, si Deum ens
 dixero, quod hunc mundum creauit? Aut in qua re-

peccare me existimas, si Deum causam huius mundi, efficientem & creatorem appellauero? Ecquit vero aliud est, *rationem in se continere sufficientem, cur hic mundus existat*, quam causam esse efficientem huius mundi? Ecquid aliud est, quam hunc mundum produxisse eiusdemque esse creatorem & effectorem? En disceptationem de verbis! Esto, inquires, conciliari posse ita Wolfium cum aliis philosophis. Minus tamen ferri poterit illud, ubi, *DEVM* eiusmodi ens esse, ait, *quod omnia possibilis actu unico & simul distinctissime sibi repraesentat*. Definitionem ergo hanc esse legitimam, negas, mi Dubitantie? Nego, inquires. Aut ergo his, quos de Deo enumerat Wolfius, characteribus Deus potest ab omnibus aliis rebus in omni casu, statu, & tempore discerni, aut non potest. Si potest, definitio erit legitima, cum ex Logica constet, illud bonam efficere definitionem, si notas recenscat, quae ad rem definitam ab omnibus aliis rebus ubique & in omni casu dignoscendam sufficiant. Si non potest, consequens est, ut detur quid extra Deum, quod harum notarum capax sit, quodque adeo, licet non sit Deus, omnia possibilis unico actu & simul distinctissime sibi repraesentet. Dic ergo vbinam gentium reperitur illud? Quae tandem res, diuinitus condita, tantis intelligendi viribus est instructa, ut omnia possibilis, unico actu & simul, distinctissime possit cognoscere? Quamdiu ergo nihil est, quod his gaudeat notis, tamdiu soli Deo tribuendas esse, recte putabimus. Quid itaque est, mi Dubitantie, quod in hac definitione desideres? Num concedis, Deum omnia, quae actu sunt, quaeque reuera fiunt, ex-

acte

acte nosse? Quidni concederem, inquires, est enim Deus omniscius? Bene. Num concedis, (iusto enim tibi, & yrgeo,) Deum non nosse modo ea, quae reuera sunt, quaeque sunt praesentia, sed futura quoque, quae nondum adiunt, nosse? Concedo. Num concedis, futura, quae nondum sunt, fieri tamen & existere possunt, ad ea, me mere sunt possibilia, pertinere? Concedo. Num ergo ais, Deum possibilia sibi repraesentare? Aio. Num, omnia possibilia Deum nosse, siue sibi repraesentare, credis? Quidni, inquires? Deus enim est omniscius, nihilque ipsius scientiam fugere potest. Num quicquid Deus nouit, ita nosse eum, existimas, vt alia ex aliis inferat, vt, procedente tempore, cognitionem ex cognitione adipiscatur. Absit, inquires, & iterum absit. Id enim esset, Deo tribuere imperfectiones. Num ergo actu vnico & simul, quicquid Deus nouit, nosse eum autumas? Autumo, Num denique confusionis quid, aut obscuritatis & caliginis in Dei intellectu habere posse locum, arbitraris? Non arbitror, inquires. Sic destitueretur intellectu perfectissimo. Videsne igitur, te, vel inuitum etiam, concedere, DEVM, omnia possibilia vnico actu & simul distinctissime sibi repraesentare? Intelligisne, Deum recte dici posse, & debere etiam eiusmodi ens, quod omnia possibilia vnico actu & simul distinctissime sibi repraesentat. Idem dicunt omnes saniores Theologi, cum Deum omniscium esse, perhendunt, idem asserunt, cum a Socinianorum quaestiuiculis praescientiam Dei contingentium vindicant. Nihilominus, cum idem aliis enunciatur verbis, eorum plurimos videas inexpiabile concitare bellum,

lum, & pestiferae discordiæ femina vbique spargere. Tota hæc dissensionis flamma, non, nisi ex male intellectis verbis, oriunda, vel vnico flatu dissipari & extingui poterat,

Suppudeat ergo te tuæ leuitatis, *mi Dubitante*, qui verbis, tanquam visco, inhaerens, ex tranquillæ sedatiq; animi statu in turbulentum detrudi te passus es, cuiusque felicitatem ac gaudium per sæpe hucdum tam inanes dissonantias dissipasse, disturbasse, prorsusque sustulisse, obseruauit. Sapientis non est, domesticam quietem seditionum agitare fluctibus, & ob voces inanemque sonum, turbas ac tumultus concitare. Veri nominis bonæque mentis philosophus non tam de bello in pace, quam de pace in bello cogitat. Restat, vt ea quoque attingam, quæ de quaestione, an methodus mathematica in Theologia possit adhiberi? disputas. Si, *methodo mathematica demonstrare quid*, idem est, ac ex rationis lumine probare, tum me, fateor, assentiri illis non posse, qui, sacra methodo mathematica pertractanda, aiunt. Corrueret profecto sacrarum litterarum, auctoritas, multumque religio Christiana amitteret dignitatis, si, quas continet illa, traditque doctrinas, ratione duce, nosse & explicare possemus. Friuole ergo & præpostere agunt, qui, quod credi, non sciri, voluit Spiritus sanctus, id ita capere mentem humanam, nulla licet diuiniore lumine collustratam, existimant, vt rationes interiores causæque reddi possint & indagari. Absit a nobis hæc temeritas, nec audiat inter Christi cultores tanta, tamque proiecta, audacia!

Si

Si vero id est, sacra *mathematice* demonstrare, cum termini, hucdum in theologia vsurpari soliti, *distinctius explicantur*, caueturque adeo, ne quid dicatur ambigue, cum positiones item firmis & validis *communiuntur rationibus*, Spiritusque sancti oracula legitime adhibentur, cum denique ita *connectuntur* omnia, vt facilliora praeferantur, ex iisque, quae sunt difficiliora, iusto ordine deducantur, tum nihil ob stare video, quo minus doctrinae diuinioris capita *mathematice* proponi, & possint, & debeant. Ipse, opinor, non distiteris, in nonnulla veterum Theologorum systemata irrepsisse terminos, quibus, si verum fatendum, nulla sententia est subiecta. No uimus enim, quam multa ex philosophia scholastica immigrauerint in Theologiam, quae doctorum: pluri mi, superioribus temporibus, ita, vt memoriae tradiderant, recitarunt suis, parum de verborum sensu, terminorumque vi ac potestate solliciti. Quotus ergo quisque est, qui vitio vertere cui possit, si rectius nonnullos definire terminos audeat, & ambiguitatem, de qua toties tot conquesti sunt Theologi, ex Theologia prohibendam ducat. Satiusne est & vtilius, hominibus earum rerum, quae ad salutem, eamque aeternam, spectant, distinctos ingenerare conceptus, quam recitare illis multa, quae nec ipsi docentes quidem saepius intelligunt?

Quod positiones plurimae, (addendum enim & id est) in veterum systematibus nonnullis, debilius saepe, quam par erat, fuerint probatae, id ita est in promptu, vt nulla egeat disputatione. Accumulantur tubinde, ad stabiliendam thesin quampiam, Scripturae sacrae dicta, bona illa quidem, & succi ple-

na, at ad id, quod probare ac firmare debebant, minus accommodata. Quo fit, ut Christianae religionis aduersariis, maxime iis, qui sunt naris emunctioris, deridendos nos praebeamus. Hospes non es in sacrarum rerum scientia. Actum ergo agerem, si id multis comprobare vellem exemplis. Tantum ergo abest, ut culpari illi & damnari debeant, qui debilibus, languidis, parumque habentibus roboris, probationibus sufficiunt validiores, & ad labefactandos conuellendosque religionis hostes aptiores, ut laudari etiam debeant, & ad doctrinas sanctiores maioribus in dies praesidiis sepandas, perfugiaque improborum, & ad fraudem acutorum, obstruenda incitari. Nunquam ciuitas aut arx quaedam contra hostium impetum communiri satis, nunquam satis vallari & munimentis praecingi potest. Nihil enim fieri potest tam clausum, quin callidoribus pateat exitus, nihilque tam septrum undique, tamque tutum existimari debet, quin nonnullis elabendi rimae supersint. Quid ergo crimini dabitur tibi, si solide scita Dei firmare fueris annisus? Nec intelligo denique, ubi peccetur, cum in Theologia is obseruatur ordo, qui naturae est maxime consentaneus, ut scilicet faciliora praemittantur, haecque excipiant ea, quae plusculum habent difficultatis. Quae omnia cum constituent id, quod appellatur methodus mathematica, mirum videri poterat, cur haec methodus, quae non nisi distinctiorem terminorum explicationem, solidiorem positionum demonstrationem, aptioremque sententiarum nexum poscit, tantopere in sacris explodatur a nonnullis, & ut maxime impia, periculique plena, reiciatur. Faceessant vero, & suas sibi
res

res habeant, qui, Scripturae sacrae placita rationis ex lumine patere, aiunt, qui ea pro commentis habent, qui illudunt illis, nec digna adeo putant, quae legantur diligentiusque animo voluantur. Hos, mathematicè demonstrari poterat, pertinere ad eos, qui, inconsulto pereundi perdendique omnia lubricine perciti, furere apud sanos & quasi inter sobrios bacchari vinolenti videntur. Haec de methodo mathematica!

Miror interim magnopere, eruditos adeo de methodo contendere, & quænam in Theologia sit adhibenda methodus, tam anxie disquirere. Ridiculusne fores, & nauiter inuenustus, si, in conuiuio, lautius & oppipare apparatus, adhibitus, moestus federes plenusque iræ ac fastidii, idque ob uulnam aliam causam, quam, quod esculenta & poculenta alio apponi ordine, obseruares, quam quo apponere quotidie consueuisti? Quid refert, quo quisque ordine ac serie dapes adferendas curet, modo escae & potiones sint ad epulandum exquisitissimæ, modo non pridiana sæpe ac semel opsonia apponantur, modo dulcibus cibus acres acutique, ad firmandum reficiendumque corpus, misceantur.

Addere visum est nonnulla de logomachiis in controuersia Wolfiana, quæ uero vereor, ut punctum ferant. Nosti, quid recentius disputatum sit de *nexu rerum*, de *mundo optimo*, de *principio rationis sufficientis*, de *monadibus* &c. At non nosti fortasse, quam multæ, quamque ridiculae logomachiae in has eruditorum contentiones irreperint. Operæ ergo pretium facturus mihi uideor, si, quas proxime datu-

daturus sum, literis nonnulla, huc pertinentia, inferam. Vellem nunc plura, at ohe! iam satis est verborum! Vale ergo & mihi faue, CIODCCCXXXVII, Mensē Aprili. Alethopoli.

V.

ALETHÆO

S. P. D.

DUBITATIVS.

ARGVMENTVM,

Haec epistola nonnulla profert, quae demonstrandi & definiendi naeuos in systemate Wolfiano ostendunt, rogatusque Alethæus, plura de logomachis in controversia Wolfiana adferre.

Mihi vero perplacuerunt, quas dedisti, literae. In quibus quamuis me oblique pungere videaris, multum tamen tibi debeo, quod nodos, quos nexueram, facili quadam & apta ratione soluere volueris. Nihil, fateor, nunc habebō, quod contra methodum mathematicam moneam, praesertim si ita omnia explicantur, ut abs te video exposita. Methodo, credo, tribuitur saepius, quod male sanis nonnullis & ineptis philosophulis erat tribuendum.

Ne tamen, ubi, Wolfium contra definiendi ac demonstrandi regulas idem peccare, affirmabam, commentus quid videar, alterum alterum exemplum proferendum puto. Perbene nosti, definitionem, quae in orbem redit, siue, quem vocant, circulum in definiendo, ut ab omnibus aliis philosophis,

phis, ita a Wolfio quoque, rectè reiici. Nihil fecius Wolfius hoc admisit vitium. Quod eò magis mirum, quo tenatius bonae methodi leges obseruare vult videri. ALIQUID, e. gr. Wolfius in Ontologia ita definit, *est id, cui aliqua notio respondit.* NOTIO autem est, cum ALIQUID nobis mente repraesentamus. Vide, quam nihil dicat!

Neque nihil omnino est, quod in argumenti, a Wolfio pro Dei existentia allati, robore desiderari possit. Gloriatur Wolfius, gloriantur eius amici, mirum quantum! hoc argumento, eodemque, vt oppidum cingi vallo, omnesque arcis aditus maximis defixis trabibus praesepiri soleant, sic, doctrinam pe DEI existentia contra impudentem Atheorum turmam communitam esse, pertendunt. At conuelli facile & subruì huius argumenti fulcra poterunt, nisi firmiter defigantur & corroborentur. Ita enim Wolfius: (1) *Hic mundus existit.* (2) *Hic mundus est contingens, & potest etiam non existere.* (3) *Ergo debet ratio adesse sufficiens, cur existat potius, quam non existat.* (4) *Illa ratio sufficiens aut est in ipso mundo, aut est in aliquo ente extra mundum.* Haecenus bene. (5) *In mundo contineri ratio non potest, cur existat potius, quam non existat. Alias mundus esset ens necessarium.* (6) *Ergo ratio sufficiens, cur mundus existat, debet in aliquo ente contineri extra mundum.* (7) *Illud itaque ens aut est rursus ens contingens, aut ens necessarium. Contingens esse non potest, quia rursus haberet rationem suae existentiae extra se, atque adeo in infinitum esset progrediendum. Progressus vero in infinitum*

tum locum habere non potest, quia sic aliquid foret sine ratione sufficiente. Ratio enim sufficiens est, qua posita, fisti potest quæstio. cur aliqua res sit, vel potius non sit. Atque adeo Wolfiani hanc positionem: *Progressus in infinitum non potest locum habere: ex eo probant, quia debet aliquando fisti quæstio, cur res aliqua sit, i. e. quia non possumus in infinitum progredi.* Nonne vero est hoc, idem probare per idem? Num hoc rigor methodi mathematicæ potest admittere? Num tam debile fulcrum argumenti contra atheos debebat substerni? Vides, *mi Alethæe*, me hoc monere ideo, ut intelligatur, nondum methodi mathematicæ cultores ad eam mentis perspicaciam & soliditatem esse euectos, ut ab omnerandi periculo immunes se putare queant.

Pergratum interim mihi feceris, si, uti promissisti, ea, quæ de logomachiis disputare occoepisti, continuaueris. Curabo ego, ut omni officio tibi satisficiam, tuisque rationibus, sine vlla, vel temporis, vel loci, vel occupationis, exceptione, confundam. Vale. **CICIDCCCXXXVII.** Menie Maio, Sceptopoli.

VI.

DUBITANTIO

S. P. D.

ALETHÆVS.

ARGVMENTVM.

*Respondetur ad dubia proposita breuissime. Continuat
atur doctrina de logomachiis, & exemplis con-
plu-*

*pluribus demonstratur logomachiarum in contro-
uersia Wolfiana vanitas.*

Recte accepi, quas ad me perscripsisti, literas. perbreues illas quidem & concisas, at plenas humanitatis. Neque non attendi debent illa, quae contra Wolfium, de recta, ut videtur, via lapsum, legesque, cum definiendi, tum demonstrandi, migrantem, monuisti. Ego vero, cum neminem esse sciam, qui non offendat aliquando, qui nusquam incurrat, ferre facile possum, leues quosdam, contra Logicam commissos, lapsus Wolfio imputari. At quod ideo Wolfius omnia religionis fundamenta conuellere, existimandus sit, id vero nullo modo ferendum esse, puto. Vix tanti duco, haec, quae adduxisti, dubia nunc discutere vberius: Quin potius ad Ontologiam & Cosmologiam te ablegatum volo. Vbi si, uti sententiae & positiones sint connexae, rite perspexeris, facile intelliges, nec circulum in definiendo, nec in demonstrando *petitionem*, quam vocant, principii, Wolfium commisisse.

Id nunc agam, ut, quas, me tecum communicatum, recepi, logomachias percenseam. Facile, si vacaret per omnes philosophiae partes, posset demonstrari, in quam impeditas vanasque logomachias inciderint, qui contra Wolfium tanto animorum certamine disputarunt. At pauca tantum, eaque, quae nunc occurrunt ad animum, sum adlaturus.

Definitionem *philosophiae* Wolfianam, nosti, quam vehementer impugnarint nonnulli Wolfii aduersarii. Ita enim Wolfius: *Philosophia est scientia
possibi-*

possibile, cur & quomodo sint possible. Quam quidem Wolfianam definitionem cum vix aduersariorum vnus aut alter intelligere, vel potuerit vel, quod propius est fidem, noluerit, non adeo miror, tam acriter de vano verborum sono fuisse disputatum. Ipse, inquires, ego hanc definitionem semper improbaui. Improbè, nihil impedio, rideas illam, & omni modo de mundo tollas. At dic, quaeso, quam tu substitutes definitionem? Ego, inquires, illam Ciceronis commendo omnibus, vbi, *philosophia*, ait, est scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum, quibus hae continentur. Praeclare verò, *mi Dubitante*, & optime! Num res diuinæ & humanas, quas tua mihi narrat definitio, existere putas? Existunt omnino, aies. Num, quae existunt, existere etiam posse, arbitraris. Quidni, respondebis? *Ab esse enim ad posse valet consequentia?* Num, quod existere potest, illud possibile esse, credis? Credo & hoc, inquires, & omni asseueratione affirmo. Ergo, si scientia gaudes rerum diuinarum & humanarum, nonne gaudes scientia possibile, um? Ergo si dicis: *philosophia est scientia possibile, cur & quomodo Possible, nihil aliud dicis, quam quod tuus dixit Cicero: Philosophia est scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum, quibus hae continentur.* Videsne aperte logomachiam, cuius optimum quemque suppeditare debebat? Sat luculentæ & graues suppetunt rationes, quae me commouere poterant, vt controuersias Metaphysicas tacendo praeterirem. Cum vero sint eae eiusmodi, vt plurimas admixtas habeant

ant logomachias, vnico saltem alteroue edocebo exemplo, quam ineptierint persaepe eruditi, cum in aciem certamenque ingressi, plus attulerunt acerbitalis & vehementiae, quam consilii & moderatioris. Constat, quam vehementer de *principio rationis sufficientis* lis fuerit agitata, quamque acriter de eodem disceptarint plurimi. At haud obscurum cuiquam esse potest, hic, si vnquam alias, eruditos *λογομαχεῖν* consuesse. Neminem enim ex veteribus philosophis vel Theologis reperiri, existimo, qui neget, omne id, quod huius vniuersitatis continetur ambitu, & efficientem debere habere causam, vnde sit ortum, & finem quendam vsusque, quem summus rerum praepotensque conditor intenderit. Et principium tamen rationis sufficientis rident & impugnant. Neminem fore, crediderim, qui *nihilum* ita posse considerari, putauerit, vt ab ipso tanquam fonte rei & causa, quicquam promanare & produci queat. Nihilo fecius quicquam sine ratione sufficiente esse posse? temere asseritur. Si dixeris: *quicquid est, in rebus humanis sui causam agnoscit efficientem causamque item finalem; quicquid suscipimus, id, aliqua impulsu causa, suscipimus: Item: nihilum non potest producere quicquam:* tum profecto neminem eorum, qui principium rationis sufficientis tantopere impugnant, non habebis consentientem. At dic: *Nihil est sine ratione sufficiente,* tum funesta belli flamma concitabitur, totaque aduersariorum turba, tumultum decerni, institium edici, sagamque, fumi dicent, oportere. En ridiculam logomachiam! At esto, inquires, in rebus humanis, mutationisque obnoxiiis, quidlibet tuam habere rationem

nem sufficientem, cur sit potius, quam non sit, cur sit hoc modo, nec alio, impium tamen prorsus est & temerarium, Deum principio rationis sufficientis i'a velle subicere, vt, quicquid Deus vel decernit, vel agit, ad id omne agendum rationibus sufficientissimis commotus dicatur. Concedam tantisper, *mi Dubitanti*, nec inuitus largiar, indium esse & temerarium, affirmare, Deum agere cum ratione sufficientissima. Siccine ergo etiam impium erit, temeritatisque plenissimum, sequentibus cum Theologis vti loquendi formulis? *Deum commouit, vt scripturam sacram nobis daret, hominum miseria, & infinita sua misericordia: Item: finis creationis vltimus est gloria bonitatis, potentiae & sapientiae diuinæ a creaturis agnoscenda & prædicanda. Porro: Causa impulsua electionis hominum lapsorum & Deo reconciliatorum ad vitam æternam alia est interna, alia externa. Causa impulsua electionis interna est eudoxia, beneuolentia vel gratia Dei nullis hominum meritis pronocata. Causa externa est fides finalis.* Haecne sunt praestantissimorum & ὀρθοδοξοτάτων Theologorum effata? Num hanc, qua vtuntur, loquendi rationem vnquam impugnatam, meministi? Quid ergo ridemus, cum, Deus omnia ex ratione sufficientissima agere, dicitur? Quidni ridemus etiam, & ira exardescimus, Deum non absolute, sed intuitu fidei finalis, quosdam ad salutem æternam praedestinasse? Deum item hunc mundum condidisse, vt esset speculum gloriae ab perfectionum suarum. Haec enim omnia quid aliud

cunt;

eunt, quam hoc, Deum agere semper & vbique ex ratione sufficientissima. At libertati, inquis, officit rationis sufficientis principium. Num, dic, sodes, libertatem tolli putas, si agimus prudenter, si deliberato consilio quid suscipimus, si, commodis incommodisque actionis suscipiendae rite expensis, quid molimur? Haec si negas libertati tenere aduersum, negabis profecto, rationem sufficientem libertatem tollere. Finge quoque libertatem, adstructo rationis sufficientis principio, adduci in discrimen, tum profecto, si libere agere volueris, quicquid agis, id agas, oportet, siue ratione. Atque adeo, duce ratione & prudentia, nihil vel sentiendum, vel dicendum, vel moliendum. Quod quam sit ridiculum, ipse iudicabis. Narrabo, nisi moleste feres, historiam, lepidam illam quidem, veram, & eiusmodi plane, vt cumulate satis videatur declarare, in quas, quamque absonas, prolabantur logomachias saepius ii, qui impetu, magis, quam consilio, pugnant.

Annus est, cum, negotiis tantisper sepositis, ad meos excurri, patrios lares inuisurus. Incidebam, cum, tanquam in transcurfu, salutarem Academiam N. N. in veterrimum quendam amicum, cum quo multos annos in Academia R - - - familiarissime coniunctissimeque, vixeram. Hic me, humanius liberaliusque exceptum, variis recreabat narratiunculis & multa, quae incredibilia fere videbantur mihi, de lite, Wolfiana adferebat. Et, vt rei fidem faceret, altero, quam adueneram, die, me deducebat ad,

Y 2

,,amplif-

„amplissimam domum, quo de rebus eruditis dif-
 „putatum, ex maiorum decredo, conuenire debe-
 „re, aiebat. Vixdum a limine salutarum audito-
 „rium, cum plurimos viderem iuuenes, per
 „sedilia sparsos, qui, arrectis auribus, compressa-
 „que voce, intenti audiebant philosophiæ docto-
 „rem, barbatulum illum quidem, & primo aeta-
 „tis flore pubescentem, iuuenem, at pererudite
 „scienterque, de rationis sufficientis principio,
 „ex cathedra, commentantem. Perplacebat mihi
 „docentis scientia, solidis nixa fundamentis, di-
 „cendique suauitas, qua in omnium aures ani-
 „mosque influebat, mirifice me capiebat. At dum
 „attentus iucundissimeque affectus adsto, fit stre-
 „pitus, & obscuro murmure aures meae circum-
 „sonabant. Tandem senex quidam, & canitie bar-
 „baque venerandus, philosophus, quem iuxta cathe-
 „dram sedentem iam ante obseruaueram, consurge-
 „bat, & minarum iraeque plenus, vehementius in
 „Magistrum inuehebatur. *Quae te, inquebat, ma-
 „lum cepit dementia, vt, ex hac cathedra, ex
 „qua sanctiora Aristotelis placita, multis abhinc
 „annis, fuerunt strenue asserta, docere audeas &
 „defendere periculosum illud & dudum explosum
 „Rationis sufficientis principium? Eas in malam cru-
 „cem cum tuo illo spinoziano principio, nec cum
 „ratione insanias! Quid ad haec Magister? Hic
 „subridens, nihilque tanta irati philosophi vehe-
 „mentia commotus, quid, inquit, tandem est,
 „quod reiiciendum in hoc principio putes? Au-
 „dias demonstrationem, & si quid babes, quod
 „in eius desideres rigore, tum victus dabo ma-
 „nus*

nus. At ille ira exacutus, stomachosius in haec,,
 erumpebat. *Quid cum tua demonstratione rei-*
mibi est! Omne nouum suspectum. Ergone, in-
 quit magister, *quicquam sine causa esse posse,*
affirmas? Non respondet senex, sed, sine ratione,
sufficiente quicquam dari, contendo. At quid, inquit,
 iuuenis philosophiae doctor, *illud est, quod te com-*
moueat, quod te impellat, quod te determinet ad,
principium rationis sufficientis reiciendum? Pluri-
ma; senex regerit, *me mouent. Est enim illud nouum,*
est contra experientiam, est periculosum & officit li-
bertati. Bene, bene, aiebat magister, *Dum reicis,*
principium rationis sufficientis, ueneande senex;
illud ultro concedis. Aut enim habes rationem,
sufficientem, cur principium ratoris sufficientis,
neges, aut non habes. Si habes, ut habes omni-
no per concessa, eo ipso concedis rationem suffi-
cientem. Si non habes, stulte profecto & absurde,
reicis hoc principium. Tum senex, perturbatus,
 paullulum & confusus, respondit: *Causam habeo,*
sed non rationem sufficientem, cur principium ra-
tionis sufficientis damnem. Causas enim meas,
iam adduxi at absit, ut, ratione sufficiente me,
ad te confutandum determinatum esse, aiām.
 Tum omnes, qui aderant, in cachinnum effusi,,
 λογισμαχίαν inanem detestabantur. Ego inter haec,,
 abire, & pedem ultra proferre.,

Idem fatum cetera quoque recentioris philo-
 sophiae placita experiuntur. Dic e. gr. omnia,,
 quae in hac rerum vniuersitate reperiuntur, habent,,
 suas causas efficientes, habent finem, ob quem,,

„condita sint. Tum, crede, nemo tibi dicet contra. At vel verbum de NEXU MVNDA-
 NO profer, tum tumultus excitabitur, & iniqui,
 pleno impetu in te effusi, omne acerbitalis virus
 in te euoment. Idem dicit, at ob verbum NEX-
 VS in offensas tot summorum virorum incur-
 ris. Dic: „In hoc mundo omnia sunt ita diui-
 „nitus ordinata, vt sapientia diuini Numinis, in
 „illuftri quali pofita monumento, vbique eluceat.
 Item, dic: „Deus ipfa quoque mala ita dirigere
 „nouit, vt boni quid inde emergat, & vt iuftitia
 „ipfus & bonitas sapientiaque manifeftetur, glo-
 „riaque adeo diuini Numinis promoueatur, tum
 omnes habebis contentientes theologos. At fi
 dixeris: *hic mundus est optimus*; tantam inuidiae
 fempeftatem tibi conflabis, quantam vix ferre po-
 teris. Vide, quam offendat vocabulum *mundi
 optimi*! Dic: „Hic mundus est eiuftmodi, vt alia
 „effe poffet feries cauffarum & effectuum, & alii
 „euentus locum habere.„ In his, vix quifquam
 erit, qui, quid culpet, reperiat. At dic: *Plures
 mundi funt poffibiles*. Parum profecto aberit,
 quin a nonnullis pro dementi & infano habere.
 Dic: „Anima non vi, vel intrinfeca, vel extrin-
 „feca, cogitur, aut pertrahitur ad appetendum vel
 „auerfandum, fed interno fuo & domestico motu
 „fe determinat ad agendum, libereque ac lubens,
 „quicquid appetit, vult, auerfaturque omne, quod
 „malum abominandumque ipfi videtur. At dic:
 „Anima est *αὐτόματον*.„ Tum ferendus non
 es amplius, fed ex hominum confociatione
 pro-

proscribendus.* Idem, mutatis verbis, dicit. Dic: (Loc enim vnicum addere visum est.) „Quoties, miraculum quoddam patitur, eorum euentus, qui ab euentibus, naturaliter sine miraculo secuturis, diuersi sunt, sequuntur. Illustra hoc tuam a se- tum exemplo Lazari, cui cura per miraculum a Christo ex mortuis suscitaretur, et eius illi euentus sequebatur, quam qui secuturi essent, si miraculum hoc non fuisset patiarum. Sine enim hoc miraculo Lazarus computruisset, a veribus, corrosus, in puluerem rediisset. Illi omnes euentus non sequebantur, cum Lazarus, miraculo interueniente, reuiuisceret. Haec ubi profers, nemo tibi, opinor, refragabitur, sed si vicius fueris sequenti loquendi formula: *Per miraculum ordo naturae turbatur*, nihil, quod sano homine dignum sit, nonnullis dixisse videbere. En logomachiam!

Plura proferrem, at, quid opus est, nonnullorum disceptantium demonstrasse futilitatem? Rectius tibi agere videbor, si grauiora, tuoque digniora ingenio, protulero. Proferrem quoque, sed venit mihi in mentem subuereri, vt fastidio legendi mederer.

Haec autem omnia, quae a me vides disputata, eo pertinere volo, vt intelligatur, quam vane quamque inepte saepius de rebus, in quibus defendendis vtraque disputantium pars consensere, fuerit

Y 4

recen-

* *Αὐτόματος* anima dicitur a nonnullis hoc sensu, quatenus anima se ipsa determinat ad appetendum & libere, vid. Bülfing, dilucidat. p. 345. Non approbo hanc locutionem, at improbo tamen logomachiam.

recentius disceptatum. Hoc negare quidem non possum, cautius nonnunquam & prudentius recentiores philosophos loqui, & potuisse, & debuisse. At ideo humanius moneri poterant, &, ut correctione quadam adhibita, paullulum immutarent verba loquendique rationem, iuberi. Sed, quod, ob incautiones nonnullas voces, loquendique formulas, vlli turpitudinis aut Atheismi nota inuri debeat, id vero est eiusmodi, ut nulla ratione ferendum esse videatur. Quod reliquum est, haec, quae bono scripti animo, serena accipias fronte, meque in tuis habere perge. Ita vale ex voto, &, si quid his nostri rectius, mecum perbenigne communica. Alethopol.

CLIO IO CCCXXXVII. Mense Iunio.

FINIS.

HISTO-

HISTORIA
DOCTRINAE RECENTIVS
CONTROVERSAE
DE
MVNDO OPTIMO.

I.

Semper sapientis est habitum, non modo nullas excitare lites, sed de iis quoque, cum excitate sunt, amice componendis cogitare. Tantum enim abest, ut turris & dissidio salva stet respublica & communiatur, ut potius, dissociatis civium animis, maximi imperii contextus in multas quasi partes diffiliat, ciuitatesque, subrutis fundamentis & perditis, labefactatae ruant, & omnis denique vitae societas communitasque disturbetur. Optandum ergo erat, ut esset discordiarum, quibus eruditorum plurimi foedissime infestissimeque distrahantur, finis aliquando, & philosophi, pace conciliata, a diuturnis dissensionibus conquiescerent. Quod vero quem ad modum optare, quam sperare, facilius est, ita negari non potest, incidere saepe tempora, cum, quae ab eruditis ad bene merendum de veritate eiusque incrementis suscipitur, concertatio non modo nihil habet vitii, sed honesta quoque est, & eiusmodi, ut plurimum inde in doctissimum quemque redundet utilitatis. Fit scilicet, hominum, incertum, malitia, an leuitate aliqua & ignorantia, ut veritas, admirabiles

sui amores, si oculis cerni posset, concitatura, iniquus laceffatur, multisque iactata iniuriis, impurissime teterrimeque contaminetur, prematur, afflicte-
tur. Quod cum vident cordatiores, id sibi datum credunt negotii, vt eorum, qui opinionum commentis foedare omnia audent, qui veritatem depressam extinctamque cupiunt, vt eorum, inquam, vim frangant, imperum retundant, veritatis decus, propugnaculis errorum disiectis, asserant, proterantque hostium copias, &, omnibus nudatas praesidiis, e latibulis suis exturbent.

Ex his iudicari potest, quid recte fiat in controuersia Wolfiana, quidue secus. Ex quo scilicet illustri WOLFIVS philosophiam, deterfo pristino situ & squalore, dignitati suae decorique restituere coepit, dici non potest, quot quamque ancipites coortae fuerint lites, quamque multi pugnaces & lacertosi duces, acie quasi instructa, acerrimum WOLFIO bellum intulerint, tanquam de sanguine & de spiritu decertaturi. Alii vero aliam pugnandi rationem inierunt, nec omnes, quod debebant, incorruptum veritatis, vel in lucem proferendae, vel propugnandae studium ad concertationem hanc adtulisse sunt existimandi. Nonnullos enim, scimus, ira exacutos, instinctosque audacia, eo processisse impudentiae, vt, veritatis ratione fere nulla habita, criminum, nescio quae, confinxerint, & foedissima vndique congresserint probra, quibus, petulantissime in WOLFIVM contumeliosissimeque proiectis, famam ipsius conspurcari posse & proscindi existimarent. Qui quidem, ad vim, ad facinus, ad exitium accincti, quam infaustis omnibus contra veritatem

arma tulerint, quamque magno conatu magnas saepius egerint nugas, inani de verbis certamine suscepto, alio loco copiosius a nobis fuit demonstratum. Alii, meliores his modestioresque, causis amoris odium procul facessere iussis, veritati laboranti succurrendum opinati, non tam conuiciis venenatisque maledictorum telis contra WOLFIVM depugnarunt, quam famissimo rationis propugnaculo philosophiae corrupteas profligare iunt conuicti. Quod ut intelligi possit rectius, ea, quae de MVNTO OPTIMO recentius sunt disputata, commemorabimus, & causis huius controuersiae paullo altius repetitis, a quibus protecta sit initiis, quamque late nostris temporibus sit disseminata, distributius exponemus. Eum autem commentandi ordinem consectabimur, ut, quid quoque anno, inde a Leibnitii libro edito qui inscribitur *Theodicaea*, vel ad defendendum MVNDVM OPTIMVM, vel ad eundem destruendum ab eruditissimum sit, recenteamus. Nihil autem, nihil prius addemus, quod vel ad asserendam communiendamque LEIBNITII sententiam, vel ad eandem explodendam villo modo pertinere posse videatur. Tuo ipse, Lector, utere iudicio, nihil impedimus. Nostrum est, quas in historiis scribendis sanciri voluit ratio, legibus facere satis, neque adeo definire, quid in hac controuersia fieri sentiri que debuerit, sed commemorare, quid factum sit.

II.

Vt autem intelligatur, quid sit id, de quo disputetur, notionem MVNDI OPTIMI, quae obscura nonnullis videtur, & difficiles explicatus habere, quam

quam possumus brevissime, enodabimus. Mentem ergo sententiamque eorum, qui mundum optimum defendunt, sequentibus comprehensam positionibus, dilucide planissimeque perspicias.

I. Totum hoc unive. sum, quantum quantum est, eiusmodi est, ut earum rerum omnium, quae in eo cernuntur, varia sit commutabilisque ratio, nihilque prorsus reperiatur, in quo non ab alio in aliud vicissitudo atque mutatio vel conspiciatur, vel animo certe concipi possit. Quamvis enim in hoc orbe omnia naturali colligatione conferte contextequae fiant, quamvis ordinis, qui in rebus, cum temporis, tum interuallorum ratione, cernitur fixae sunt leges, sapientesque rationes, existimandum tamen non est, eas quae in mundo accidunt, perpetuo immobilique nexu, & interna quadam necessitate ita esse deuincta, ut nihil in iis possit immutari, nihilque tolli. Quid enim repugnantiae habet, praesentem, quam videmus, quam miramur, rerum, diuinitus conditarum, connexionem aliam esse, ac nunc est? Quid impedit, quo minus sit alius siderum cursus, aliae progressiones, institutiones aliae, alia ratio solis, alia tempestatum series ac vicissitudo, alia natura, habitus, ornatusque totius coeli terraeque coagmentationis? Quid repugnantiae habet, quasdam res abesse, versa videre omnia, &, ut paucis dicam, alium plane, & ab hoc, qui nunc existit, prorsus diuersum, mutatis his sublatisque motus legibus, mundum condi? Certum ergo est, praeter hunc mundum, alios quoque, forte innumerabiles fieri potuisse.

II. Infinita est intelligendi vis in DEO, & tanta omnino, ut ipse distinctissime, nulla confusione, nul-

la

la admixta, obscuritate, non has modo res, quae ad-
sunt, sigillatim, intimeque perspiciat, sed earum quo-
que causas, rationes, vires, & consequentia peruideat,
idque non diuiso, quod fit in hominibus, intelligendi
actu, non per partes, non per interuallum suspenso.
Vno momento vniuersa contuetur, & vno in con-
spectu cernit omnia. Quin etiam, quod magis mi-
tere, intelligentissima mens diuina ea cognita habet
& perfecta, quae nec existerunt vnquam, nec sunt,
fieri tamen possunt, si alia esset causarum series, alius-
que effectorum, ex his causis, tanquam feminibus,
nascentium ordo. Relinquitur ergo, vt affirme-
mus, Deum ab omni aeternitate non hunc modo
mundum perfectissima intelligentia complexum
fuisse, causasque rerum, prout altera ex altera nexa
est, consecutionesque perlustrasse, sed innumeros
quoque mundos *possibiles*, liceat cum philosophis lo-
qui, sibi distinctissime repraesentasse, & qui, ex om-
nibus possibilibus mundis, consilio sapientiaeque suae
esset accommodatissimus, accuratissime praenosse.

III. Deus, quae est infinita eius summaque sapien-
tia, nihil agit, nisi quod sapientiae suae est consenta-
neum, & quodcunque ex pluribus possibilibus eligit,
id vero semper est eiusmodi, vt fini suo sit conuenien-
tissimum, i. e. *optimum*.

IV. Cum ergo ex pluribus, qui condi potuerant,
hunc elegerit mundum, eundemque omnibus aliis
praefendum putarit, patet, nullam aliam ob causam
id fieri potuisse, quam quia, cum ceteris omnibus sa-
pientiae finique, sibi proposito, conuenientiorem esse,
intellexit. Quo sensu hic mundus *optimus perfectis-
simusque* vocatur. Neque enim quisquam tam ab-
surdus

furdus putandus est, vt sibi persuadent, per mundum optimum recentiores intelligi velle eum, in quo nihil sit mali, nihil naeuorum, quique omni careat macula, omni imperfectione.

Haec omnia philosophorum quidam breuius ita enunciant. „Hic mundus est ens contingens, & esse potest „aliter. Sequitur ergo, vt, praeter hunc mundum, plures alii sint possibiles. Ex his pluribus possibilibus mundis, quos Deus ab aeterno sibi distinctissime repraesentauit, Deus elegit praecise hunc mundum, nec alium. „Deus autem, vi suae sapientiae, elegit non visi id, quod „est finibus suis conuenientissimum. E. hic mundus est finibus suis est conuenientissimus, dicitur *optimus siue perfectissimus*, E. hic mundus est optimus siue perfectissimus.

III.

Vide lector, quam enixè id agant recentiores, vt apertissimis pugnent rationibus, suae de mundo optimo doctrinae fidem, & auctoritatem, & firmamentum adiuncturi. Ad quorum vero sententiam vt descendas, nec postulo, nec, quid ipse sentiam, expromere lubet. Ea quoque parcius attingenda puto, quae veteres, in quorum testimoniis, ad stabiliendam veritatem, magna vis magnumque momentum positum videtur nonnullis, de *MVNDO OPTIMO*, legimus, esse commentatos. *PLATO*, (ab eo enim ordiemur, a quo, tanquam fonte, primum profluxit in genus humanum omnis sapientiae humanae vbertas & copia,) *PLATO*, inquam, vt alia plura habet cum nostrae aetatis philosophis communia, ita, cum de mundo disputat, dici non potest, quam magnificis extollat laudibus eius pulchritudinem. In qua contemplanda dum, admiratione attonitus, defixusque stupore, haeret, prorsus diuini quid in singulis rerum conditarum partibus deprehendi sibi visus est. Deum,

Deum, ait, ex confusa rudis inordinataeque materiae mole, chaos vocant alii, terrarum orbem ita coagmentasse, vt omnia formis distinxerit & numeris, totumque adeo hoc vniuersum etiam nunc ratis moderetur ordinibus. Ex qua admirabili omnium mundi partium consensione concentuque eiusdem pulchritudinem coortam opinatur. Quod quidem, loco non vno, dilucide satis scienterque probat. Suffecerit nobis, vel vnicum adduxisse. Οὕτω δὲ inquit, τότε πεφυκότα ταῦτα πρῶτον διεσχηματίσατο εἰδείσι καὶ ἀριθμοῖς. Τὸ δὲ ἢ δυνατόν ὡς κάλλιστα καὶ ἀρίστα ἐξ ἔχ οὕτως ἐχόντων τὸν Θεὸν αὐτὸ ζυγισάναί, i. e. Ita autem tunc haec, sua natura apta, primum conformauit distinxitque formis & numeris. DEVM vero, quantum fieri potuit, praeclarissime & optime vniuersum hoc constituisse, atque ordinasse ex iis rebus, quae nondum hanc formam fortitate erant. a) Plura, hanc in rem adfert BRVCKERVS, qui in historia, quam edidit, philosophica, omnia ea, quae de mundo disputat PLATO, distri-

- a) In Timaeo Tom. III. p. 32. Alio loco idem confirmat. PLATO. qui in Timaeo p. 478. Εἰ μὲν δὴ, inquit, καλὸς ἐστὶν ὁθεὶς ὁ κόσμος, ὅτι θυμίσχετος ἀγαθὸς δῆλον, ὡς πρὸς τὸ αἰδῖον ἐβλεπεν --- κάλλιστος δὲ θυμίσχετος. Βουληθεὶς γὰρ ὁ Θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα φλάυρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν --- θεμῖς ἔτ' ἦν, ἔτ' ἐστὶ τῷ ἀρίστῳ δρᾶν ἄλλο, πλὴν τὸ κάλλιστον, i. e. Siquidem bonus ac pulcher est hic ipse mundus, conditor quia bonus est, manifestum est, quomodo at perpetuitatem Deus respexerit. Optimus conditus est. Voluit enim Deus, vt omnia equidem bona, inutile minusue bonum vero nihil esset, quantum per essentiarum habitudinem fieri poterat. Nec fas est, nec aequum,

distributius minutatimque percenset, perpaucis, ac apte concinnatis, positionibus mentem ipsius sententiamque complexus. b) Si auctoritate testimoniisque aliorum staret caderetue veritas, operae foret pretium, complures alios, quos Graecia tulit, philosophos adducere, quorum de mundo optimo sententia, litteris prodita, tantum abest, ut discrepet a recentiorum placitis, ut potius cum iis exacte convenire videatur. THALES, is, qui in septem sapientum unanimum adscitus, multa, breuiter commodeque dicta, posteris reliquit, a quodam interrogatus, quid esset optimum, mundus, inquit, quia est opus Dei. c) Quod quidem pronunciatum quemadmodum complurium veterum philosophorum iudicio probatum legimus, & eorum maximae, qui verissimum pulchritudinis mundi iudicium habere existimantur, ita in his commemorari, vel inprimis, merentur Stoici, quos, scimus, negasse, quicquam, nisi perfectum, a DEO potuisse condi. Atque adeo, ipsum mundum, quia omnia complectatur, nec sit quicquam, quod non insit in eo, perfectum vndique esse, affirmabant, CHRYSIPPVS, ut est apud Ciceronem, d) nihil mun-

aequum, ut optimus faciat aliud, praterquam optimum. Quod quidem PLATONEM hausisse ex Pythagoraeorum, harmoniam & concentum in rebus creatis affirmantium, doctrinis, suspicatur ille personatus Almonius Vtinis, qui demonstrationem Theologico-Philosophicam, quod idea electi mundi optimi a Deo, salua eius sapientia & libertate, remoueri nequeat, Bibliothecae Bremensi inferendam curauit. Conf. Bibliotheca Bremensis, Cl. VIII. fasc. I. p. 47.

b) Tom. I. historiae philosoph. p. 653.

c) Refert hoc Diogenes Laertius Cap. I. seg. 28.

d) De natura Deorum libr. II. c. 14. Dignantur verba Ciceronis, quae hic adscribantur. Mundus, ait, quoniam omnia

mundo perfectius esse, aiebat, eidemque, quia sit optimus, negabat, deesse quidquam posse. Eundem vero, longius, quam decebat, progressum, terrarum orbi diuinitatem quandam, Deique opificiis, quae complectitur mundus, nescio quam, intelligentiam tribuisse, accepimus. Haec Stoicorum de mundo optimo sententia digna nuper visa fuit viro clarissimo, MICHAELI HENRICO REINHARDO, quam, dedita opera, latiusque explicaret. e) Vereor, ne nimis longus sim, si ea omnia, quae scholastici de mundi perfectione ac bonitate, subtiliori & spinoso differendi genere, praeceperunt, velim adferre. Nec attinet, Theologorum, cum veterum, tum recentiorum, Augustini f) nimirum, Dor-

schaei,

complexus est, nec est quicquam, quod non insit in eo. perfectus vndique est. Quid igitur potest ei deesse, quod est optimum? Nihil autem est mente & ratione melius. Bene igitur idem Chrysippus, qui, similitudines adiungens, omnia in perfectis & maturis docet esse meliora, vt in equo, quam in equuleo, in cane, quam in catulo, in viro, quam in puero, item, quod in omni mundo optimum sit, id in perfecto aliquo atque absoluto esse debere. Est autem mundo nihil perfectius. Alio loco Cicero, cum constituisset, inquit, Deus bonis omnibus explere mundum, mali nil admiscere, quoad natura pateretur. Fas autem nec est, nec vnquam fuit quicquam, nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus. Cant. Seneca L. VII. de benef. c. 7.

e) In peculiari commentatione, quam Torgauiae 1738. de mundo optimo Stoicorum edidit.

f) In Enchirid de fide, spe & caritate, Cap. III. Vbi vniuersa simul valde bona condita esse affirmat, quia ex omnibus consistat vniuersitatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam, pergit, illud, quod malum dicitur bene ordinatum & loco suo positum, eminentius commendat bona. vt magis placeant, & laudabilia sint, dum comparantur malis. Neque enim DEVS omnipotens, quod etiam infideles fatentur, rerum cui summa potestas, cum summe bonus sit, villo modo sineret mali

Z

aliquid

scilicet, g) Arndii, h) Glassii, i) aliorum, suam mundo pulchritudinem perfectionemque vindicantium, positiones & sententias pluribus commemorare.

IV.

In eo potius versabitur opera nostra ac labor, ut ostendamus, a quibus ducta sit initiis, nostra aetate, controversia de mundo optimo. Hic ergo negari non potest **GODOFREDVM GVILIELMVM LEIBNITIVM**, summo ingenio exquisitaque doctrina philosophum, sparsis quasi dissensionum seminibus, belli suppeditasse materiam, & cibo velut quodam obiciendo, eruditorum ingenia ad congregiendum prolectasse. **LEIBNITIVS** enim, impeditam illam, multisque interclusam difficultatibus, quaestionem, de **ORIGINE MALI**, enodatius expositurus, **BAILIVM**que, qui, contortulis quibusdam ac minutis conclusiunculis effici, volebat, originem mali ad Deum quendam malum esse referendam, cofutaturus, suam de **MUNDO OPTIMO** opinionem in lucem conspectumque proferebat,

aliquid esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens.

- g) De Voluntat. DEI sect. I. c. II. p. 73. Potest enim vocari propositum de vniuersa, gubernatione DEI, quo ab omni aeternitate, praeiis omnibus possibilibus, determinauit certam rerum seriem, in qua decurreret & totius mundi duratio, in quo proposito diuina imprimis bonitas, & inexhaustae plane diuitiae cum potentia aeterna & infinita sapientia, suauiter omnia disponente, patefierent.
- h) Arndium mundi optimi fautorem fuisse, probare annisus est Mollerus infra adducendus.
- i) Glassius in philologia sacra L. III. tr. I. can. 16. in Geneseos I. comma 31. ita commentatur. Videt DEVS, quodcunque fecerat, & ecce erat bonum, valde, hoc est, optimum, non tantum singula seorsum, sed & optima simul ea erant symmetria & perfectione, ut perfectior excogitari non posset.

bat, MALVMque, propterea, quod hic mundus, in quo insit malum, sit optimus, ab eo negabat, se iungi posse. Vt adeo, quaestionis de mundo optimo stirpem & incurabula quaeri debere, videas, in altera illa, tot implicata controuersis, quaestione de origine mali.

V.

Quod vt luculentius possit intelligi, rem narra-
bo, vt gesta est. PETRVS BAILIVS, quem nonnulli tanti faciunt, vt, acutissimum quemque philosophum, cum eo comparatum, sordere, existiment, hic, inquam, BAILIVS, in eo omnem ingenii vim expromebat, vt, nexis, quos vix, ac ne vix quidem, expediri posse credebat, difficultatis nodis, Christianae religionis fundamenta per cuniculos conuelleret, sanctiorisque doctrinae scita, oratione, & quibus poterat, rationibus labefactaret. Quod quidem, vt semper alias, ita tum vel maxime, cum in causam mali originemque inquisiuit, verbis, factis, scriptisque declarauit. Rationem, doctrinamque, diuinitus humano generi patefactam, aduersis velut frontibus, putabat inter se pugnare, atque, ob intestinam quandam discordiam, quae eas in vnum coire non facile pateretur, adfirmare alteram, & tanquam verum, credituque dignum tradere, opinabatur, quod negaret altera & exploderet. Quod vel ex eo lucide apparere aiebat, quod ratio eas adferat dubitationes contra illa, quae de funesta exitiisque humani generis parentum prolapsione, in sanctioribus litteris, praecipiantur, vt ex iis se expediendi nulla detur via, nihilque prorsus sit, quod minus possit explicari. Rationem, negabat, perspicere, qui fieri possit, vt DEVS sit bonus, sapiens, sine macula, omniumque item vti-

litati benignissime consulat, si condat hominem, mes-
 consceleratissima mente, in flagitia omnia prolapsurum;
 si malorum plenus sit mundus, vbi nec diuini quidquam,
 nec humani sit sanctum. Ex innumeris ergo, in quos
 se induerat, dubitationum laqueis cum se expedire non
 posset, certe nollet, factum est, vt in eorum conce-
 deret sententiam, quos, Manichæis assensos, duplex
 rerum principium, idque aeternum, minimeque a quo-
 quam aliò dependens, boni scilicet alterum, alterum
 mali, legimus, tradidisse. Quorum quidem quamuis
 perabsurda sit opinio, ea tamen sic se probauit. BAE-
 LIO, vt, nullo rationis propugnaculo infirmari il-
 lam, nullisque sapientiae humanae praesidiis frangi pos-
 se & prosterni, sit opinatus.

VI.

Cum ergo eruditis nihil minus, quam effraena-
 ta haec religionem explodendi, libido. BAE LII,
 ferendum videretur, aciem contra illum instrue-
 bant, & feliciter incisus dubitationum BAE LIA-
 NARVM nodis, qui, in semet ipsos implicati,
 nexus celare videbantur. laudabilem pro religione
 suscipiebant propugnationem. In quibus maxi-
 me commemorantur, CLERICVS, k)
 KIN-

k) Ioannes Clericus, (sunt verba Buddei in instit. Theol. Dog-
 mat. p. 643.) in Parrhasianis Tom. 1. Manichaeismo syste-
 ma Origenis opposuit. Sed, huncce Clerici insultum repe-
 lit Bailius, in altera dictionarii historico-critici editione
 voc. *Origenes* T. 3. p. 2259. prodeunte iterum in aciem su-
 amque causam defendente CLERICO, bibliothec. se. iect.
 Tom. 7. p. 331. sqq. Nec ita certaminis finis, quin potius stre-
 nue fuit continuatum a Bailio respons. ad quaestion. hominis
 ex prouincia. Tom. 3. a Clerico autem Bibliothec. sel. T. 9.
 p. 103. sqq. & rursus a Bailio respons. ad quaest. hominis ex
 prouinc.

KINGIVS, l) BERNARDVS, m) IAQVE-
 LOTIVS, n) IVRIEN, o) WOLFIVS, p)
 qui tanquam ad commune quoddam incendium extin-
 guendum, concurrebant, & quicquid in ipsis erat viri-
 um, ingenii, facultatisque, id omne ad errorum BAE-
 LIANORVM propugnacula disturbata conferebant.
 Maxime vero LEIBNITIVS in eo omnes animi inge-
 niique neruos contendebat, vt BAELIVM, de suis
 deiectum praesidiis, prosterneret, atque adeo, perdi-
 tis profligatisque Christianae religionis hostibus, hone-
 stissimam victoriam domum reportaret. Pruo-
 rum Regina, Sophia Charlotta, Leibnitium identidem
 rogarat, vt scrupulos, quos ex Baillianarum
 scripturum lectione sibi iniectos sentiebat, exime-
 ret, Baeliumque, quam fieri posset scientissime, con-

Z 3

futa-

prouinc. Tom. 4. iterumque a Clerico. Bibl. select. Tom. 10
 p. 364.

- l) Guil. Kingius, Berensis Episcopus, Londini 1703. tractatum
 de origine mali edidit. Quae commentatio Bremae 1704.
 recusa, iterum prodit. A Kingio se peti arbitratus Bailius,
 multa contra dicebat, quae hic adferre, nimis longum foret.
- m) Iacobus Bernardus nonnulla contra Bailium monebat in
 Nouell. de la republ. des lettres, 1705. mense Martio.
- n) Hic Amstelodami librum edebat anno 1705. cuius index
 erat: De Conformitate fidei & rationis, siue defensio reli-
 gionis contra praecipuas difficultates, in dictionario histo-
 rico-critico Bailii disseminatas. Huic cum responderet Bai-
 lius, denuo in aciem prodit. edendo libro 1706. qui in-
 scribitur: *Examen theologiae Bailii.*
- o) Qui infestissimis signis Bailium aggrediebatur, edito 1706.
 Amstelodami scripto: Philosophus Rotterodamensis, accu-
 satus & conuictus.
- p) Ioannes Christophorus Wolfius, Hamburgensium olim de-
 cus, Manichaeismum ante Manichaeos edidit 1707. & Bai-
 lium tanta soliditate, quanta modestia, confutauit,

futaret, q) Leibnitiuſ ergo, Reginae obſecuturus præcibus, in lucem proferebat, idque Gallicoſermone, meditationes illas, quæ Theodicaeae nomine circumferuntur. In hoc, elegantiae doctrinaeque pleno, libro, non id modo agit, vt Baelium refellat propulſetque, ſed nouam quoque Baelianas ſoluendi difficultates rationem imit, qua bonitatem DEI a maleuolorum criminationibus vindicari optime, malique originem planiſſime poſſe explicari, vir eruditiffimus eſt arbitratus. De argumento ergo huius Theodicaeae breuiſſime ſic habeto. DEVS, inquit, eſt omnium rerum intelligentiſſimus, ſapientiſſimus, potentiſſimus, benigniſſimus. Atque adeo non potuit non eligeſe id, quod eſt *optimum, ſu, quod eſt melius*. Cum ergo DEVS hunc potiſſimum mundum prae pluribus aliis elegerit, omneſque omnino, qui exiſtere poterant, mundos, ex omni aeternitate, diſtinctiſſime perſpexerit, conſequens eſt, vt hic mundus, quem DEVS ceteris præferendum putauit, & in quo malum futurum accuratiſſime

præ-

q) Audiamus hic ipſum Leibnitium, qui, perſcriptis ad Hanſerium literis, ſe reginae Pruſſorum rogatu hortatuque ad Theodicaeam conſciendam acceſſiſſe, fatetur. Cum olim, inquit, ſereniſſima Pruſſorum Regina Bailii libros, doctrinae & elegantiae plenos libenter legeret, & in hiſ crebras obſectiones circa iuſtitiam diuinam, libertatem arbitrii, originem mali, cauſſam peccati &c. animaduerteret, ſententiam meam non raro rogabat. Ego vero oſtendebam, non tanta, eſſe difficultates, quantae viderentur, & rem omnem, negotio ſacili recte & dilucide expediri poſſe. Et ſane, quæ oſtendebam, non diſplicebant. Itaque plus ſemel inſtat inclyra regina, vt meditationes meas eo de argumento in chartam combuerem, & gallica quidam lingua, quo ab ipſa & aliis etiam extra Germaniam latinae minus aſſuetis legi poſſent. Coeperam opus, ſed morte reginae ſilum abruperam. Sed cum hic Berolini agerem, amici, quibus voluntas reginae nota fuerat, vt eius mandatis ex aſſe ſatiſficerem, vixero non

præuidit, sit optimus r) Si quis dicat, mundum esse posse sine peccato, sine malis, tum ad mores pertinentibus, tum, quae vocantur naturalibus, conceditur, id quidem, sed talem mundum nostro meliorem esse, negatur. s) Fac enim, esse nostro perfectiorem, tum fieri non potuit, quin Deus, quae est summa eius sapientia, eiusmodi mundum eligeret. Id praeterea obseruandum, malorum, in hoc mundo obuorum, numerum nimis exaggerari a permultis, cum plura in eo bona, pluraque felicitatis genera & comoda vitae in eo reperiantur, quam quispiam fuerit opinatus. Quin etiam ipsa mala, si, prout cum ceteris, quibus gaudemus, bonis mixta fuerint & connexa, spectantur, ita saepe diriguntur, ut, quae sunt saluberrima, gloriaeque diuinae amplificandae accommodatissima, inde proueniant. Haec, & alia plura, quae, cum iam sint in vulgus nota, pluribus hic repetere non attinet, satis sub-

Z 4

tiliter

non destitere. Ita nata est mihi scriptio (THEODICAEA) quae si praelo committeretur, octaua forma iustae magnitudinis libellum daret. Vellem autem typis batavis edi gallicum hoc scriptum: ita enim facilius per varias Europae partes, ubi linguae eius vsus est, dispergeretur, praesertim cum ipse Bailii & Antagonistarum eius scripta ibidem in Batavis gallice sint edita. Nomen quidem meum non esset praefigendum libello (neque is adeo mos est scribentis gallice). Sed tamen neminem facile lectorum peritorum latere posset, ob doctrinas passim insperfas, quas alibi iam tum exposui.

r) Theodic. part. I. §. 8. Vbi Leibnitius Die höchste Weisheit, inquit, hat nebst einer gleichfalls unendlichen Güte, nichts anders, als das Beste erwählen können. Denn gleichwie ein kleineres Uebel etwas Gutes ist, so ist auch ein geringeres Gute was Böses, wenn es einem grösseren Gute im Wege steht. Und es würde in den Thaten Gottes etwas zu tabeln seyn, wenn ein Mittel vorhanden wäre, es besser zu machen.

s) Theodic. part. I. §. 9. Ich läugne, daß die Welt, wenn keine Sünde darinnen wäre, alsdenn die beste sey. Item: Wenn

tiliter disputat Leibnitius in elegantissimo illo, qui Theodicaea inscribitur, libro, quem, c10 10 ccx. editum, t) nonnulli suffragiis suis iudicioque comprobant, alii vero, eundem, rei literariae & sacrae plus detrimenti, quam utilitatis, importasse, contenderunt. Rectene, an perperam, nostrum non est, interpretari. Neque eorum dicacitatem hic vel probare, vel repellere, animus est, qui, Leibnitium, affirmant, non serio & ex animo, sed iudibundum quasi & per iocum, quicquid in Theodicaea scripserit, protulisse, ut scilicet ingenii suavitates ostentaret, eruditosque, quorum iudicia experiri voluerit, facere luderet. u).

VII.

das geringste Uebel, das in dieser Welt geschicht, davon abgienge, so könnte es nicht mehr diese Welt bleiben.

- t) Historiam huius libri, copiosius descriptam, vide in Ludovici, Protestoris Lipsiensis, historia Philosoph. Leibnitianae, T. 1. p. 467. In latinam linguam conuertebatur hic liber 1716. quam interpretationem debemus viro cuidam erudito, qui, e sodalitate Loiolitarum, Coloniae de litteris maxime meriti videbatur. In patrium sermonem translata est Theodicaea primum 1720. cuius versionis auctor fertur Lentnerus, Vratislaviensis, deinde Cel. Richter, Prof. Lipsiensis, cum summo eruditorum plausu Theodicaeam in Germanic. linguam transtulit, idque an 1726. quae ed. 1735. recusa est.
- u) Ita enim Pfaffius in diff. Anti-Bail. „Quid vero, inquit, dicemus nos, qui existimamus, Leibnitium omnia ista, imo totum illud systema, quod Petro Bailio in Theodicaea opposuit, per *lufum ingenii* quendam saltem confinxisse, nec seria hic mente egisse, & Bailio frigidam potius suffudisse, quam ipsius placita destruiffe. Certe cum vir doctissimus, cuius profecto singulari quodam aestimio & favore gauisi sumus paullo ante fata sua ex nobis quaereret, quid de Theodicaea sentiremus, nosque hanc nobis mentem stare, in responsione ad ipsum data declarauissemus, subrisit idem, atque *rem acu* nos tetigisse, cum ad nos referberet, assus est. Legi hic potest commentatio nostra de religione Leibnitii, Gorsl. c10 10 ccxxxviii. edita, in qua, quid de Pfaffii iu

VII.

Quantum LEIBNITIVS vel ingenii, vel laboris ad fallaces captiosasque BAILII interrogationes dissolvendas adtulerat, tantam invidiae tempestatem, libro, quem tot elucubratus erat vigiliis, foras emissio, sibi subeundam esse, animaduvertebat. Undique enim ad pugnandum consurgebant eruditissimi viri, qui, cum viderentur, ne quidam, LEIBNITII opinionibus, acute excogitatis, circumscripti deceptique, desciscerent a veritate, in eo cupide elaborabant, ut ea, quae de mundo optimo commentatus erat, conuellerent & infirmarent. Negari tamen non potest, fuisse complures, & in his eruditissimos viros, qui Theodicaeam, cum ederetur, summo exciperent plausu, eandemque putarent dignam, quae legeretur ab optimo quoque, & prudentissimorum iudicio suffragiisque comprobaretur. Pertinet huc vnus omnium maxime TVRRETIVS, w) Theologus Geneuensis, qui pro ea, quae gaudet, admirabili iudicii vi, suo quamque positionem LEIBNITIANAM momento ponderauit, ponderatamque sibi mirifice probari, testatus est. In alia omnia discessit IO FRANCISCVS BVDDEVS, Theologus quondam pius & eruditus, quique scriptis, exquisitissime & limatius con-

Z 5

fectis,

dicio de Theodicaea Leibnizii sentiendum sit, indicauimus, aliosque, huc pertinentes, scriptores excitauimus.

w) Verba in Act. Eruditor. ita se habent: CL. TVRRETIVS, Theologus apud Geneuenses insignis. Vir, cui res metaphysicas scrutari inprimis datum, positiones Theologicas edidit, quibus Leibnitiana Theodicaeae dogmata & principia, in Actis anni superioris a nobis commemorata, valde probat. Vid. p. 336. Mens. Iulii Anni 1712.

fectis, nominis immortalitatem dudum est consecutus. Hic paullo post, quam edita erat Theodicaea, eandem sub incudem reuocandam existimabat, non omnino nullos in noua LEIBNITII de mali origine mundoque optimo doctrina errores deprehendisse sibi visus. Id quod vberius commoustrauit in peculiari commentatione, quae sub titulo, *doctrinae orthodoxae de origine mali contra recentiorum quorundam hypotheses modesta assertio.* cl. cl. ccxii. Ienae eruditorum oculis iudicioque subieciatur. x) In hac dissertatione, quam, moderante BVDDEO, publice defendebat Georg. Chrif. Knorrius, qui eiusdem putabatur esse auctor, multa contra mundum optimum disputata legimus, quorum nonnulla sunt eiusmodi, vta BVDDEO, exquisitissimi viro iudicii, & philosopho sobrio, perque acuto, vix, ac ne vix quidem, proficisci potuisse videantur. Facile ergo, vt credam, adducor, ad Knorrium rectius, quam ad BVDD EVM auctorem, hanc scriptionem referri debere. Longum foret, ea hic commemorare omnia, quae ad destruendam Leibnitianae philosophiae, maxime, vbi de malo eiusque origine exponit, compagem hac in exercitatione adferuntur. Id vnum tamen praeterire non possum, ipsum doctissimum scripti huius confectorem videri pro mundo optimo propugnationem suscepisse. „Optimum mundum „inquit, Deum creare voluisse aequae, ac potuisse, & idem „as etiam tales formasse, secundum quas re ipsa mundus „creatus sit optimus, ipsa scriptura sacra fatetur. - Idem „vero, ex quo a pristina illa integritate descitum sit, mundum in peius prolapsum esse, neque adeo nunc esse optimum,

x) Vid. Historia bibliothecae Fabricianae Part. VI. p. 282.
& Ludouici Historia philosophiae Leibnitianae, Part. I. p. 472.

mum, contendit. Digna sunt, quae hic adducan-
 tur, verba personati illius ALMONII VTINIS,
 qui in bibliotheca Bremensi hanc BVDDI, aut,
 si mauis, Knorrii assertionem ita illustrat: Quod vir
 „celeberrimus (Buddeus, aut quisquis dissertationis
 „auctor fuerit,) addat illud וְנוֹכַח non tantum
 „notare harmonicam bonitatem, sed singulis crea-
 „turis per se conuenientem; id quidem longe peti-
 „tum est. Namque *bonum* dicitur, quod finem, qui
 „ipsi est propositus, consequitur. Afflicio dicitur
 „*bonum*, non in se nuda, quia: est malum passionis.
 „At qui finem praefixum habet, qui facit ex pro-
 „posito Dei ad emendandum hominem, inde dici-
 „tur *bonum*. Bonitatem sigillatim diuidere, eamque
 „viritim creaturis tribuere, est sapere extra conne-
 „xionem. Nam gradus illius singularis bonitatis
 „terminantur mutuo rerum respectu ac harmonia
 „vniuersali. Ergone Deus non valuit producere
 „mundum optimum? An fere per sex annorum mil-
 „lia bonitas eius (sc. mundi) ablata vel imminuta
 „est? Anne opus summi Dei potest esse, ratione
 „totius complexus, imperfectum & minus bonum,
 „quam alius mundus melior & praestantior? Anne
 „ob pauculas horas, futura nec praeuidens nec re-
 „cordans, dixit, omnia creata esse optima? Anne
 „Deum sapientia defecit, vt nequierit ignorauerit-
 „que praestantissimum fabricare mundum? Num
 „potentia eum destituit? Num noster intellectus
 „diuino est perfectior, qui nobis possumus reprae-
 „sentare mundum, meliorem eo, qui est? Anne
 „optimus potest non perfectissime bona producere
 „suique obliuisci? Haec Almonius Utinis, y)

VIII.

y) Vid. Bibliotheca Bremensis, Classis VIII. Fascicul. I.

VIII.

Sequitur, vt commemoremus, quo animo acceperit LEIBNITIVS dissertationem, ab eruditissimo BVDDEO sibi muneri transmissam. LEIBNITIO multos annos vsus erat Buddeus valde familiariter, amabilissimumque amicitiae notum, literis, vltro citroque dandis, vterque ita constrinxerat, vt nullis dissensionibus haec iucundissima benevolentiae officiorumque societas dirimi posse videretur. Mirum ergo non est, LEIBNITIVM amantissime humanissimeque ad BVDDEI litteras respondisse eoque ipso demonstrasse, se & sine iracundia refellere, & refelli sine pertinacia paratum esse. En ipsam LEIBNITII, ad BVDDEVM dadam, epistolam!

VIR maxime reuerende & celeberrime,

Fautor honoratissime,

Legeram iam dissertationem vestram de origine mali, cum eam missu tuo accepi, eoque nomine, & pro humanitatis tuae expressis in praeloquio vestigiis gratias ago. Ceterum, (vt ingenue dicam, quod sentio) saepe attentionem in iuvene illo tuo, erudito dissertationis auctore, requiro: nec dubito, quin aliquando ad meliora & maturiora sit aspiraturus. Neque enim videtur satis neruum rei consecutus, & grauissimas difficultates aut praeterit, aut leui brachio tractat, & nullo negotio (scil.) expedit, & sine discussione, tanquam ex tripode, pronunciat, tantum abest, vt suas dubi-

dubitationes proponere voluisse videatur. Passim etiam dudum solutas a me obiectiones tantum reponit, vt sola responsionum repetitione opus esset. Ego vero optassem occasionem rei alius inspicendae datam.

Sententiam etiam defendit, & nulla argumenti specie comprobata paene instar fundamenti ponit, de moralitate actionum non ex natura rei, sed sola voluntate legislatoris pendente: quae vti cum meis sententiis plane consistere nequit, nec nisi a superficiali admodum rerum consideratione nasci potest, ita mihi satis explosa a philosophis & parum apud Theologos comprobata videtur. Quod superest, vale & faue. z)

Quae epistola quamuis identidem typis iam sit excusa, gratissimum tamen nonnullis me facturum putavi, si eandem, hac in commentatione, in lucem conspectumque proferrem.

IX.

Cum BVDDIO plures alii mundum optimum euersum ibant, in quibus commemoratur merito DANIEL MICHAELIVS, philosophus Tubingensis, qui, PFAFFIVM contra TVRRETIVM defensurus, dissertationem, multa elaboratam industria, nec nullo confectam ingenio, A. R. G. MDCCXVIII. eruditorum subiecit iudicio. aa)

multa

z) Haec epistolam leges in Ludouici historia philosophiae Leibnitianae P. II. p. 482. & in Bibliotheca Bremensi l. cit.
 aa) Dissertatio ita inscribitur: examen succinctum dissertationis a IO. ALPH. TVRRETINO scriptae contra CHRIST. MATH. PFAFFIVM, vbi quaestio discutitur: an
 contra-

multa alia esse, quae minus in philosophia LEIBNITIANA eruditis possint probari, sic ea maxime, quae ad contabundam de mundo optimo doctrinam pertinent, infirmare allaborat. Ex iis enim, quae de mundo optimo tradantur, effici cogique posse, arbitratur, eum mundi statum, qui ex primorum parentum prolapsione culpaque consecutus sit, plus habere pulchritudinis, plus perfectionis, quam habuerit is, qua Adamus summis integritatis sapientiaeque ornamentis, sine macula, sine labe & corruptelis, enitescebat. Hic vero sibi iniuriam fieri, clamitant LEIBNITIANI. Hi enim, cum de mundo optimo sermonem faciunt, non tam angustis vocem *mundi* limitibus concludi volunt, ut quamlibet mundi partem, aut exiguum quoddam temporis momentum pro ipso mundo habeant, (sic enim novis temporum vicissitudinibus novi semper efficerentur mundi,) sed vocabuli M V N D I, ex LEIBNITII sententia, ea vis est, ea potestas, ut tota illa rerum, diuinitus conditarum, seque, sapienti quodam ordine & nexu, excipientium, continuatio seriesque ad animum reuocari debeat, si velis M V N D I notionem mente informare. Audi BULFINGERVM. „Vbi mundum appellaue-
 „ro, inquit, memineris, intelligi creaturas omnes
 „simul & successive existentes, ut adeo vniuersalis
 „locorum & temporum, hoc est, rerum finitarum
 „omnino omnium, collectio ea voce comprehen-
 „datur. Item: si alterum innuit, hoc sensu peri-
 odum

contradictoria credi possint in materia grauissima de reali
 atque substantiali praesentia corporis Christi in sacra coena.
 Tubing. 1718. in 4to 8 $\frac{1}{2}$. plagg.

„odum, qua condita sit haec rerum vniuersitas,
 „pristinam fuisse optimam, non esse illam,
 „quam hodie lugentes viuimus; - vide, num
 „inde plus inferre liceat, quam hoc, eiusdem mun-
 „di periodum vnam in aliqua vniuersi parte spe-
 „ctatam, esse altera meliorem, integram illam & sce-
 „ris puram, contaminatam hanc & maculis con-
 „spersam lamentabilibus? Atque Leibnitius, ubi
 „mundum loquitur, *vniuersum* cogitat, non partes
 „eius segreges, omnia, non singula. Sit igitur in
 „hoc mundo altera pars, & periodus altera, etsi de
 „illo plurima admoneri possint, vt caute iudices:
 „Non sequitur ea propter, & alium mundum posse
 „nostro meliorem esse. Sed, nisi hoc subtineas, ful-
 „cra sententiae non subrues. Haec BVLFINGE-
 „RVS. bb) Non ergo doctissimus MAICHE-
 „LIVS, ex Leibnitii mente, aliorumque, qui in
 „ipfius concedunt sententiam, ea diuisa & quasi dis-
 „cerpta considerare debuisset, de quibus, nisi con-
 „textas extrema cum primis, vere existimari non po-
 „test, nec fas erat quae natura cohaerent, & nexu
 „quodam continens opus constituunt, ea distrahere opi-
 „nione ac dirimere.

X.

Mortuo LEIBNITIO, lis de mundo opti-
 mo consopita fere, iraeque omnes, quas commoue-
 rat Theodicaea, pace & otio confedisse videbantur.
 Cum vero CHRISTIANVS WOLFIVS,
 philosophorum nostra aetate facile princeps, anno
 huius saeculi nono & decimo, meditationes de Deo,
 anima,

bb) In tract. de origine & permissione mali 1724. edit. p. 23. 24.

anima, & mundo, ederet, easdemque, duce ratione, ita concinnaret, vt non omnino nulla, per Leibnitii scriptiones sine ordine sparsa, artificiose digereret, & apto quodam ac facili sententiarum nexu, proponeret, subito efferebant se eruditissimi viri, & ad renouandum bellum reuirescebant. WOLFIVS enim, cum, sapientiam diuinam, negaret, posse quemquam defendere, nisi idem, hunc mundum esse optimum, contenderet, ea fere omnia, quae LEIBNITIVS de mundo optimo praecepit, sua esse voluit (cc), & cum ceteris, quas dilucide explicauit, doctrinis ita connexuit, vt, si mundum optimum ex WOLFII tollas scriptis, aptus ille & elegans vniuersae philosophiae contextus diuellatur. In quo quamuis WOLFIVS hoc minus peccasse videatur nonnullis, quod, sublato mundo optimo, Deus a se ipse discordare putandus sit, fuere tamen, qui, eum hac mundi optimi assertionem, tanquam macula, doctrinae suae corpus deformasse, sunt opinati. Id, quod non possunt ignorare ii, quibus perspexisse contigit

cc) Constat inter eruditos, Wolfium in Metaphysica Germanica mundum optimum omni animi contentione propugnandum suscepisse. Unter unzähllichen Welten, inquit, die möglich sind, hat Gott nur eine erwählt und den andern vorgezogen, daß sie die Würklichkeit erreicht. Und hieraus erhellet zugleich, daß die gegenwärtige unter allen die Beste ist. Denn wir nennen die Beste, darinnen die größte Vollkommenheit anzutreffen. Wäre eine bessere, als diese, möglich gewesen, so hätte es nicht geschehen können, daß er die unvollkommene ihr vorgezogen hätte. Denn wo man das Unvollkommene dem Vollkommenen vorziehet, geschieht es aus Unwissenheit, weil sonst kein zureicherender Grund vorhanden wäre, warum es geschähe, wofern es mit Wissen geschehen sollte. Da nun Gott alle mögliche Welten auf das deutlichste kennet, so kann er die geringere der Bessern aus Unwissenheit nicht vorziehen. Conf. Wolfii Metaphys. Germ. theol. Natur. in 4.

tigit scripta, quae eruditi quidam & summi viri contra WOLFIVM ediderunt.

XI.

Non interest nostra, conquirere hic omnia & adferre, quae WOLFII vel amici, vel inimici, in libellis tuis, breuiter nonnunquam, & tanquam in transcurfu, de mundo optimo sunt commentati. Eos in conspectum lucemque proferemus, qui in scriptis suis id egisse videntur vnice, vt optimum mundum aut stabilirent, aut destruerent eum, funditusque subuerterent. In Academia Tubingensi CHRISTIANVS EBERHARDVS WEISMANNVS, magni nominis Theologus. Anno c1o1o ccxxii, commentationem Theologicam de prouidentia Dei contra malum edidit, in quo vir eruditissimus omnes adhibuit machinas, ad dissiuenda & labefactanda munimenta, quibus LEIBNITIVS non minus, quam WOLFIVS doctrinam de mundo optimo sepsit & firmavit. Satis, fateor, acute, latisque subtiliter disputat contra mundum optimum, cuius dum fundamenta conuellere allaborat, id agit, vt manifestum faciat, euidenterque demonstret, cum mundo optimo omnem diuini Numinis corruere libertatem. Ceteros praetereo icopios, ad quos offendere omnes eos, putat WEISMANNVS, qui in mundo optimo defendendo sunt occupati.

XII.

Causam LEIBNITII, mundique optimi, ab eo auerti, praeclare egit GEORGIVS BERN-
Aa HAR-

HARDVS BVLFIGERVS, in academia Tubingensi Doctor Theologus, de re sacra & philosophiæ incrementis meritissimus. Hic anno MDCCXXIV. commentationem philosophicam edidit de origine & permissione mali, in qua id omne, quod LEIBNITIVS de mali origine & mundo optimo protulit, tam copiose expositum legimus, vt facile pateat, BVLFIGERVM nihil fecisse reliqui, quod ad defendendum mundum optimum pertineat. Eruditorum plausus prouocauit ingenii BVLFIGERIANI foetus, nec dubium est, quin omnibus meliorum literarum cultoribus mirifice se esset probaturus, si, quae acute cogitat BVLFIGERVS, ea perspicuo, ornato, nec nimis ficco exsanguique dicendi genere exprimeret. Sunt enim nonnulli tam delicati, & fastidii pleni, vt, quod non terse comteque scriptum est, id respuant prorsus, & abiiciant, orationem, quae non aurium morigeratur voluptati, fordidam, elumbem, & strigofam arbitrati. Solide quoque, & quodam idonearum rationum robore tuitus est BVLFIGERVS mundum optimum in dilucidationibus, quas scripsit, philosophicis de DEO, anima, & mundo. In his enim quemadmodum WOLFII methaphysicam est copiose interpretatus, sic omnia conquirat, summaque cura & studio adfert argumenta, quibus, quicquid traditur a WOLFIO de mundo optimo, possit communiri. dd)

XIII.

dd) Conf. diluc. §. 344.

XIII.

Nouus nunc mundi optimi propugnator nobis commemorandus, est, qui, ascito ALMONII VTINIS nomine, elegantem commentationem, cIoIo cccxxv. Bibliothecae Bremensi inferendam curauit, in qua, quae a LEIBNITIO & WOLFIO de mundo optimo obscurius dicta videri poterant, enodate explicat, ambigua definit, & incerta iis corroborat rationibus, quae philosopho sunt dignae. Diu multumque fuit disputatum, quis scriptoris huius esset auctor, & alii alium, sub ALMONII VTINIS nomine delitescere, arbitrabantur. Fuere, qui coniectando sibi affecuti videbantur, hoc ALMONII VTINIS integumento ad occultandum nomen suum usum fuisse IO. CHRISTOPHORVM HARENBERGERVM. ee) Non multum laboro de nomine, (neque enim lectoris semper interest, scire, quis scripserit, sed quid scriptum sit,) id tamen vere affirmare posse videor, mundum optimum HARENBERGERO nec doctiorem, nec modestiorem, defensorem potuisse nancisci. Idem, occultato licet nomine, edidit cIoIo cccxxvi. pereruditam commentationem, de DEO, mundo & homine, atque fato, in qua sic defendit mundum optimum, ut neminem, qui contra sentit, laedat, sic rationibus firmat, quae dicit, ut lectori, vel inuito, assensionem extorquere videatur. Vnicum, quod, pro stabiliendo mundo optimo, adhibuit, adferam, ar-

A a 2

gumen-

ee) Conf: Moseri Beitrag zu einem Lexico der jetztlebenden Lutherischen und reformirten Gottes-Gelehrten in Deutschland, Part. I. p. 261.

gumentum, in quo num insit vis aliqua aut pondus, ipse Lector, iudicabis. „Addo, inquit, Deum, si hic mundus non est optimus, vel non potuisse, vel noluisse optimum condere mundum. Si non potuit, tum obstitit ei impedimentum vel internum, vel externum: *illud*, quod eum compulit, vnica tantum ratione, eaque imperfectiori, agere: *hoc*, quod ei extrinsecus obstitit ineluctabili modo & potentia insuperabili, melius quiddam creare. *Illud* ortum fuisse deberet vel ex ignorantia, & sapientiae & intelligentiae summae defectu, vel ex invidia: *hoc* ex substantia, quae DEO fuisset potentior. At vtrumque libertati & intellectui diuino plane non conuenit. Ratum igitur manet, mundum hunc esse optimum, seu, vt cum illustri WOLFFIO loquar, fini, a Deo intento, nempe illustrande gloriae suae conuenientissimum. ff),,

XIV.

Quam solide HARENBERGERS, aut quisquis auctor commentationum, quas adduximus, fuerit, mundum optimum defenderat, tam vehementer impugnabat mundi perfectionem IO. LIBOR. ZIMMERMANNVS, qui, pietatis & eruditionis laude inclutus, cum in Ienensi academia, vbi philosophiam docebat, tum in Hallensi, vbi, Professoris Theologiae mutere ac nomine cohonestatus, rerum diuinorum intelligentiam iuuentuti tradebat, aequis rerum existimatoribus & eruditissimo cuique diligentiam suam, dexteritatem, fidem,

f1) Conf. p. 55.

& exquisitam scientiam mirifice comprobavit. Hic ZIMMERMANNVS Ienae MDCCXXV. dissertationem de existentis mundi imperfectione conseribebat, conscriptamque, in eruditorum confessu, tuebatur. Vel me non monente, intelligis, lector, scriptionem hanc ad LEIBNITIVM WOLFIVMque confutandos spectare, in eoque versari vnice, vt mundum optimum, consuulsi eiusdem fundamentis, demoliatur & euertat. „Cum imperfecta, inquit, inter res creatas illa omnia dicantur, quae, ad finem consequendum suum parum idoneis instructa donis sunt, etiam nostro orbi perfectio, propter malum, quod in illo est, iure meritoque denegatur. Malum namque illud ipsum est, quod intentioni Numinis scopoque mundi e diametro repugnat. Dum vero DEVS, ceu ens sapientissimum ac benignissimum, non possit non optima quaeque velle atque eligere, orbis hiccè, quatenus malum continet, non potest eum agnoscere conditorem. Tantum itaque abest, vt hunc mundum optimum perfectumque praedicemus, quod a Deo sit conditus, vt potius negandum sit, quoniam mala innumera defectusque maximi in illo obseruantur. gg) Hactenus ZIMMERMANNVS, qui argumentorum multitudine, nescio, an gravitate etiam ac pondere, contra par nobile Philosophorum, WOLFIVM LEIBNITIVMque fortiter satis animoseque depugnat.

XV.

Non praetereundus hic est IO. GEORG. WALCHIVS, Theologus, & muneris, quo fungitur, dignitate, & vitae sanctimonia, & meritorum denique amplitudine maxime reuerendus, qui, mundum optimum, quem ingenii LEIBNITIANI vbertas ac lepos coagmentauerit, negat, esse eiusmodi, quin destrui possit & dissolui. In Lexico enim philosophico, quod MDCCXXVI. cum eruditis communicauit, adfert nonnulla, quae eo spectant, vt manifestum fiat, plenam esse scopolorum, plenam difficultatis opinionem Leibnitianam. hh)

XVI.

Anno huius saeculi octauo & vicesimo principia philosophiae Leibnitianae, more geometrico demonstrata, in lucem proferebat MICHAEL GOTTLIEB HANSCHIVS, Doctor Theologus, quibus subiungebat positiones quasdam de mundi existentis perfectione, suis munitas rationibus, argumentisque roboratas. Eodem anno ISRAEL THEOPHILVS CANTZIVS, philosophus Tubingensis, librum, qui in omnium est manibus, de vsu philosophiae Leibnitianae ac Wolfianae in Theologia, conficiebat, lucique exponebat publicae. In quo, cum alia plura recentioris philosophiae placita, tum positiones de mundo optimo distincte explicauit, eorumque, qui

hh) Vid. Artic. Bøse & Welf.

qui mundi negant perfectionem, dubitationes repulit & confutavit. ii)

XVII.

Vehementius agitari coepit post id tempus controversia de mundo optimo, quae, latissime disseminata ingenia mire exercuit, eruditosque ad comp'ures commentationes conficiendas inuitavit. An. c1o Io cccxxxiv. Vitembergae in concionem prodibat. IO. CHRISTOPHORVS AMMON, Philosophiae Magister, qui dissertationem, ab se confectam, de *obligatione hominis naturali ad statuendum, hunc mundum omnium possibilium esse optimum*, duce ac moderatore MARTINO HASSENIO, morum Doctore grauissimo excellentissimoque, defendebat. Non satis hebebat eruditus huius dissertationis auctor, demonstrasse, hunc mundum esse optimum, sed id quoque sibi datum credebat negotii, vt argumentis vinceret necessariis, ipsam rationem quasdam quasi leges nobis imponere, quibus nemo non adstringatur, ac paene cogatur ad credendum, hunc mundum eorum omnium, qui existere potuerint, esse optimum. Quod vero, vbi ipsam legi commentationem,

Aa 4

nem,

ii) Vid. Vfus philof. Leib. & Wolf. in Theologia Part. I. p. 292. sqq. Omnes dubitationes, quae contra mundum optimum adferuntur, sic discussisse videtur nonnullis Cantzius, vt magnam doctrinae huic lucem affuderit. Leibniti-
us, inquit Cantzius, (pau.cula enim haec ad mentem Leibniti-
ii intelligendam adduco) Leibniti-
us ornamentum mundi non in peccato quaerit, sed in eius systematis, quod peccato contaminatum, reliquis perfectionibus, ita, vt, si peccatum impediretur, systema mutaretur, quod est optimum. Non autem, (systema mundi) est optimum. QVIA est peccato inquinatum, sed id (systema) QVOD inquinatum peccato, optimum dicitur. p. 299. Digna omnino sunt reliqua, quae legantur ab omnibus qui difficultates, contra mundum optimum motas soluere volunt.

nem, quamvis parcius, quam in re tanti momenti debuerat, factum esse deprehenderim, nullus tamen dubito, AMMONIVM partibus suis esse rectius defuncturum, si, quam promisit, pleniorum de mundo optimo commentationem est editurus. Nihil reperies in hac exercitatione, quod suum esse velit Celeberrimus HASSENIUS, eum, scio, in nonnullis, a WOLFIO dissentire, neque adeo ex eorum esse numero, qui, iura diuina humanaque perueri, arbitrantur, si quis, sitne hic mundus optimus, dubitare audeat,

XVIII.

Eodem anno, quo Vitenbergae mundus defendebatur optimus, IO. PETRVS REVSCIVS, philosophus & Theologus exquisite eleganterque doctus, in Academia Ienensi, & qui respondentis partibus fungebatur, IACOBI, pectiliari edita commentatione, sua de mundo optimo cogitata ita communicabant cum eruditis, vt neutri non disceptantium parti satisfacere viderentur. Solide enim, & maximo inuestigandae veritatis studio, disquirebant: *quo sensu hic mundus dici possit optimus?* Vt mentem auctoris distincte perspicias, ad has, quas profert, positiones attendas velim.

I. Mundus hic, *quod ad substantias*, omnium possibilem optimus est, nec melior a Deo creari potuit.

II. Hic mundus, & quod ad actiones, subiectiue necessarias, est optimus absolute talis, neque melior existere potest. Actiones, subiectiue necessariae, sunt illae, quae alias quoque physice necessariae vocamus, e. g. solis illuminatio, grauitas corporum, &c.

III.

III Hic mundus, quod ad actiones, subiectiue contingentes, non est optimus absolute talis. Non enim in hoc mundo et hominibus actiones contingentes libere peraguntur, quas Deus per leges suas vult, nec omittuntur, quas fieri prohibuit.

IV. Hic mundus ratione actionum, subiectiue contingentium, relative est optimus, optimum enim relative permittit Deus, non vult absolute.

Quibus quidem positionibus stabilitis, num omnis de mundo optimo controuersia componi possit, ipse, quisquis haec legis, iudica.

XIX.

Ea est plerumque eruditarum contentionum ratio, vt cum longius eunt, nec habent, vbi consistant, ab iis omnes, qui benevolentem amant, fastidio & satietate abalienentur, praesensque optent, &, quae alitur pace, tranquillitate. At lris de optimo mundo, latissime licet continue, tantum aberat vt pertaesum esset nonnullos eruditos, vt potius, redintegrato bello, quidam, ex Theologorum ordine, tanquam noui duces essent in armis, totis viribus tam ancipitis praelii discrimen adituri, Recruduit scilicet pugna, cum vir summe Reuerendus IO. GEORG. PALMIUS, sacerdos Hamburgensis, librum emitteret, in quo omnes illos seueram atque vehementi oburgatione excipit, ne dicam, insultatur, qui, vel WOLFIO, vel philosophiae, nouo habitu, nouaque forma ab ipso in lucem productae, se fauere, consentitur. kk) Quid PAL-

A a 5

MIVM

kk) Scriptum, quod Palmius contra Wolfianos, & maxime venerabilem eieckium edidit ita describitur: Abhandlung von der Unschuld Gottes bey Zulassung des Bösen, uub dem Fall unserer erstern Eltern. In einem Sendschreiben an einen Ungenannten verfasst. Hamburg, 1736.

MIVM ad hunc librum edendum induxerit, paucis accipe. Perscriptae erant ad ipsum litterae ab homine, nescio quo, reticuerat enim nomen suum, a tali certe, qualem non facile quisquam, nisi Atheorum patronus, laudauerit. Harum literarum, quas, dubium est, ipse finxerit Palmius, an serio quis ad illum & ex animo scripserit, argumentum & sententia venenum quasi quoddam erat, quo infecti sunt ii imbutique, qui eo progrediuntur impudentiae, ut, Deum esse, negent, rideantque illos, qui, nihil rerum humanarum, sine DEI immortalis numine ac consilio agi, aut gestum vnquam esse & prouisum, affirmant. Dubitationum plena erat epistola, plena contumeliosissime dictorum, quae, in diuinum Numen nefarie proiecta, eo spectare videbantur, ut naturam vimque diuinam tollerent. Hac ergo hominis, in re seria ludentis, procacitate permotus PALMIVS, diulgabat, quem adduxi, librum, in quo, incisis dubitationum neruis, sic Atheorum calumnias obtruit & contudit, ut simul in causas inquisuerit, ex quibus tam effraenata de rebus diuinis dubitandi, easdemque illudendi lubido gignatur. Hic in ea, quae recentius de mundo optimo sunt disputata, incidit, nec omnino nullum Atheismi praesidium, quod ipse fateatur epistolae auctor, in mundi perfectione, quam latent tantopere nonnulli, reperiri, existimat. Varia sunt, nec contemnenda prorsus, quae PALMIVS ad euertendum mundum optimum adfert, in quibus tamen

De hoc libro vid. die Hamburgischen Berichte von gelehrten Sachen. Anni 1736. num. 95. & Ludouici Historia philosophiae Wolfianae Tom. II. p. 611.

tamen cum nonnulla occurrant, quae sale, nimis acri, peripera, excitarunt offensionculas, factum est, ut res abierit in disceptationem.

XX.

IO. GVSTAV. REINBECKIVS, qui Berolini sacra procurat, cum, lecto scripto PALMIANO, tela coniici in se & intorqueri, animaduerteret, non committendum putabat, ut aduersarii viribus fractus videretur & abiectus. Quin potius, suae consulturus famae, CIO IO C C X X V I I. libellum II) prodire iussit, in quo, inconsulte ac temere aduersus se, pugnari, ostendit, summa connisus ope, ut omnem criminis maculam detergat, mundumque optimum, concussa secus sententiarum licentia, stabiliat, & a criminationibus defendat. Placuit hoc scriptum compluribus, uti REINBECKIANA omnia, nec pauci fuerunt, qui mundo optimo tam doctum, tamque peritum defensorem gratularentur.

XXI.

Cepit haec controuersia incrementa, latiusque serpsit, cum ephemeridibus litetariis Hamburgensibus nonnullae infererentur epistolae mm) in quarum altera multo id agitur studio, ut REINBECKII, quam

II) Commentatio, qua Reinbeckius respondit Palmio, hoc titulo circumfertur: Beantwortung der Einwürffe, welche ihm in einer ohnlängst herausgekommenen Schrift: Abhandlung von der Unschuld Gottes &c. sind gemacht worden, worinn zugleich diese wichtige Lehre nebst der Frage, ob diese Welt die beste sey? in ihr gehöriges Licht gesetzt wird. Berlin, 1737. in 8.

mm) Haec epistolae inueniuntur in den Hamburgischen Berichten num. 17. & 26. Anni 1737. Accessio tertia, quae sub censuram vocauit duas illas Hamburgensibus Ephemeridibus insertas. Reperitur haec itidem in praefatione harum Ephemeridum.

quam de mundo optimo malique permissione protulerat, sententiæ nouum addatur firmamentum, altero vero PALMIVM defendit, ac propemodum mundo optimo funus videtur indicere,

XXII.

Eodem, quo hæc omnia peragebantur, anno VAL. ERNESTVS LOESCHERVS, quem multo eruditissimum Theologum nostram tulisse ætatem, vere videor posse contendere, cIoIocccxxvi, ab eorum, qui mundum optimum defendunt, iudicio sententiisque se dissentire, significabat nn), & in contrarium accinctus, affirmabat, compluribus iisque maximi momenti, & vtilissimis, veritatibus, concesso mundo optimo, vim inferri, quin ipsam etiam Theologorum doctrinam, solatii plenam, de vita æterna, labefactari. Quicquid Vir summe reuerendus profert, id omne est eiusmodi, vt dubitari fere queat, conueniatne, magis mirari tanti VIRI in confutando modestiam & humanitatem, an limatissimi iudicii *ἀκριβειαν*, & exquisitissimam cum diuinarum rerum, tum philosophiæ profundioris intelligentiam,

XXIII.

LOESCHERI vestigia persecutus venerandus ZEIBICHIVS, Theologus Vitembergenfis, aut potius, præfide ZEIBICHIO, IMMAN. ERNESTVS HAHNIVS, ordinis philosopho-

nn) Factum hoc est in den früh-aufaelesenen Früchten der theologischen Sammlung von Alten und Neuen, im 5. Artickel des 3ten Beytrags auf das Jahr 1736. Titulus huius commentationis contra mundum optimum hic est: Quo ruitis? Fünftes pensum, oder Vorstellung des Schadens, so aus der Lehre von der philosophischen besten Welt entsethet.

phorum in academia Vitembergensi quondam affessor, nunc Dresdae facerdos, & verbi diuini interpres, mundum optimum, peculiari edita dissertatione, MDCCXXXVII, oo) impugnabat, non nisi sacrarum literarum fultus adminiculis. Bonitatem enim mundi biblicam disputabat doctissimus HAHNIVS, cogitata sua his tribus positionibus complexus.

I. *Mundum a DEO trinuno creatum, a primo creationis tempore, omni bonitate gauisum, immo optimum fuisse, tam ex sacris literis, quam ex ratione, probari potest.*

II. *Mundus autem iste optimus, successu temporis, per peccatum, permittente DEO, pessimus factus est.*

III. *Hinc, tam sacris literis, quam experientiae contradicunt, qui mundum hunc, sine vlla restrictione aut limitatione, & adhuc vocant optimum.*

XXIV.

Nouum iam mundi optimi propugnatorem in scenam produco, qui anno MDCCXXXVII, scripto quodam foras edito, non obscure, non ambiguit & simulanter, sed aperte libereque declarabat, nihil esse vel sapientia diuina, vel bonitate indignius, quam mundum negare optimum, cuius defensio mirum quantum gloriae diuini Numinis amplificandae sit accommodata. Erat is IO. MICHAEL HERBART, Lycei Oldenburgensis Rector, compluribus, nitide eleganterque confectis,

oo) Differtatio inscripta est de bonitate mundi biblica. Vid. Die Auszüge aus denen theologisch = philosophisch = und philologischen Disputationibus Anni 1738. p. 124.

Etis, commentationibus nobilitatus. pp) Hic positiones nonnullas, -ex WOLFII depromtas philosophia, & ab aliis impugnatas explosasque, non modo defendebat, sed iisdem quoque gloriam DEI mirifice illustrari amplificarique, commonstrabat.

XXV.

Quod idem sibi faciendum putabat GEORGIUS FRIDERICUS MOELLERVS, Aduoc. Iud. Reg. Camer. Berol. qui, a BERTRAMI incusationibus REINBECKIVM defensus, eam confutandi rationem inibat, vt ostenderet, sublato mundo optimo, tolli vtilissimas quasque veritates, totamque philosophiam hoc modo secum pugnare. qq)

XXVI.

Redeo ad MICHAELEM HENRICVM REINHARDVM, quem supra iam adduxi. Hic, de ipsis incunabilis doctrinae de mundo optimo perquirendis sollicitus, fontes Leibnitianae opinionis in Stoicorum philosophia sibi inuenisse visus est. Sunt, in quibus LEIBNITIVS cum Stoicis conuenit, sunt alia, in quibus ab ipsis discrepat. Eleganter haec omnia monstrat REINHARDVS, qui

pp) Totum scriptum Herbartianum insignitur: Kurzer Beweis, daß die Sätze der neuen Philosophie zur Beherrschung Gottes gereichen. Quam commentationem inferendam curauit Ludouici collectioni scriptorum Eristicorum Wolfianorum, Tom. I. p. 137.

qq) Scripti Molleriani est hic index: Beweis, daß aus dem Satz: Diese Welt ist nicht die beste: Lauter absurda richtig fließen.

qui acute obseruat, quid recte factum sit in controuersia LEIBNITANA, quidue secus. rr)

XXVII.

Vitembergae clō Ia CC XXXVI II, positiones nonnullae edebantur a venerando Theologo IO. GEORGIO ABICHTIO, qui hoc anno supremum diem obiit. ss) Harum fere quaelibet eo spectat, vt Leibnizii Wolfique placita refellat. Mundus quoque optimus ab eo impugnatur, quem, parum abest, quin doctissimus Vir inter Leibniziani ingenii commenta referat, libertatique diuinae inimicum dicat.

XXVIII.

Vide, lector, quam dissonae sint voces disceptantium de mundo optimo, quorum animi valde dubito, an conciliari ita inter se possint & coniungi, vt, positis dissensionibus, in amicum quendam consensum coalescant. Nuper tamen edita est dissertatio Ienae, in qua id operam dat auctor, vt licem de mundo optimo ita componat, vt vtrique disceptantium parti fiat satis. tt) Ferraro accidit, vt eruditi, contentione distracti, in pristinam reducantur concordiam, cum neutra litigantium pars errasse videri velit. Habeo ergo, cur verear, ne aucto-

rr) DeReinhardi programme, quod inscribitur: *De mundo optimo*, praesertim ex Stoicorum mente, vid. die Auszüge aus den Theologisch-philosophisch- und philologischen disputationibus, Anno 1738. p. 180.

ss) Abichtii schedion hoc nomine editum est: *Praelectiones de creatione mundi, in quibus quaedam Leibnizii, & aliarum opiniones examinantur, editae &c.*

tt) Dissertatio huius anonymi ita nominatur: *lis de mundo optimo ita decisa, vt vtrique parti litigantium satisfiat: clō Ia CC XXXXX, Ienae.*

auctoris, philosophos de concilianda pace monentis, abor, eluso irrito conatu, frustra sit infumtus.

XXIX.

Id contra putat IO. CHRISTIANVS CORVINVS, philosophiae Magister, in academia Ienensi, nuper immatura morte rebus humanis interceptus, qui die 10 cccxxxix. dissertationem, ex cathedra publica defendit, qua, nunquam minus, quam in rei optimae electione, corruere libertatem diuinam, affirmat.

XXX.

Possẽm de scripto satyrico nonnulla addere, quod nuper admodum personatus ille *Prionis* in lucem protulit, quodque est ita confectum, vt probet, alios, eosque maximae existimationis, Theologos iam dudum de mundo optimo ea sensisse, literisque prodidisse, quae in Leibnitio Wolfioque tantopere damnantur & explodantur. Optandum vero erat, vt auctor huius scriptiois non nimis indulgisset ingenio, nec scriptum, & acri sale, & mordacibus diceriis perspersisset.

XXXI.

Haec fere sunt, quibus, putaui, historiam doctrinae, recentius controuersiae de mundo optimo, contiueri. Copiosius multo, creor, eruditiusque disputari potuissent, quae paruis nonnunquam, & velut in transcurso, attigunt. Sed instituti mei ratio postulare videbatur, vt non nisi primas historiae, verbosius describendae, lineas ducerem.

INDEX

INDEX I.

DEFINITIONVM.

A.			
A bsens	pag.	117	Aequalia 72
Abstrahere		127	Aequus in interpretando 54
Academiae		198	Aerarium publicum 200
- - scientiarum		198	Aeternitas 164
Accidens (praedicamenta- le)		92	Aeternum 164
Accidentia		13	Aether 202
- - intrinseca		92	Affectiones entis 65
Acquiescentia in se ipso		142	Affectus 139
Acquiri		131	- - iucundi 139
Actio		89	- - molesti 140
- - bona vel honesta		169	- - mixti 140
- - contraria		107	Affirmare 23
- - composita		90	Agere difficulter 131
- - in distans		108	Aliquid 61
- - libera		169	Amicus 188
- - mala s. turpis		169	Amor 140
- - moraliter bona		172	Analysis notionum 130
mala		172	Anima 114
- - naturalis		169	- - illuminatur 115
- - simplex		90	- - intuetur ideam vniuersi 150
- - spontanea		148	- - phyfice influit in corpus 153
Actionum intrinseca hone- stas		170	Animae facultates 115
moralitas, ib.		170	- - libertas 148
turpitude		170	- - lumen 115
Actus reflexi		127	Animofitas 144
Acumen, (Scharffinnigkeit)		129	= " (Herzhaftigkeit) 186
Adiuncta		89	Annihilari 82
Adoratio		188	Antecedens 37
Adulterium		194	Antiquum 93
Aedificia publica		198	Appellatio 199
			Apperceptio mentis 114
			Appetitus 138
			B b Appe-

INDEX I.

Appetitus fortis	147	Beneficiorum immemor	189
. . . rationalis	145	Blasphemia	187
. . . sensitivus	139	Bonitas, s. benignitas	163
Argumentum, ab invidia du-		Bonum	138
crum	57	. . . apparens	138
Aristocratia	197	. . . internum	138
Arrogantia (Hochmuth)	186	. . . summum	174
Ars	183	. . . verum	138
Ars characteristica	128	Botanica	6
. . . combinatoria	128	Botanologia	7
. . . experimentandi	133	Bruta imperfectiora	158
. . . inveniendi	6	. . . perfectiora	158
. . . generalis	134	C.	
. . . specialis	134	C alculus in genera	128
. . . observandi	133	Calor	202
. . . mnemonica, s. ars me-		Calumnia	186
. . . moriae	124	Castitas	194
Artificia heuristicæ	133	Calus purus	101
Artificium memoriæ	124	Causa	95
Ascitas	164	. . . administrans	96
Assumere	36	. . . efficiens immediata	96
Atomus materialis	103	. . . mediata	96
. . . naturæ	103	. . . Instrumentalis	95
Attentio	126	. . . principalis	95
Attributæ	13	. . . solitaria	95
Avaritia	184	. . . formalis, s. forma	98
Aversio in genere	139	. . . impulsiva interna	97
. . . rationalis s. nolun-		. . . insufficientis	96
. . . tas	145	. . . socia auxilians	96
. . . sensitiva	139	. . . sufficiens	96
Audacia (Berwegenheit)	187	Causæ efficientes eiusdem	
Augeri	73	ordinis	96
Audaxia, (sufficiencia Ber-		. . . impulsivæ	97
gnüglichkeit)	158	. . . occasionales	154
Axioma	27	. . . sociae	96
B.		. . . subordinatæ	ibid.
B eatitude	175	Causalitas	95
Bellum	190	Causatum	95
		Celeri.	

DEFINITIONVM.

Celeritas	87	Concubinatus	193
Censura, s. vituperatio	186	Conflictus corporum	108
Ceremoniae	180	Confrontatio	200
Circulatio sanguinis	203	Confusio (Unordnung)	77
Circulus in definiendo	22	Congruentia	74
- - - demonstrando	53	Connecti	99
Coëxistentia	84	Connubium, rationis & experientiae	136
Cogitare	114	Conscientia	175
Cogitatio	114	- - - antecedens	176
Cognitio	116	- - - certa	176
- - - historica	I	- - - completa	177
- - - intuitiva	128	- - - consequens	176
- - - mathematica	I	- - - dubia	176
- - - mortua	180	- - - erronea	175
- - - particularis	129	- - - euigilat	179
- - - philosophica	I	- - - libera	177
- - - singularis	129	- - - practica	177
- - - symbolica	128	- - - practice - practica	ein überwiegendes Bewusstsein
- - - viua	180		177
- - - vniuersalis	129	Conscientia practice - practica completa (ein wichtiges)	177
Cognoscere aliquid	116	- - - probabilis	176
Cognoscere a posteriori	132	- - - recta	175
- - - priori	132	- - - serua	177
- - - intuitive	128	- - - theoretica	176
Cohaesio corporum	107	- - - theoretice - practica	177
Cohaerere firmiss	107	Conscientia accusatio	178
Cohaerere inter se	84	- - - custodia	179
Comitas	189	- - - exculatio	178
Commisceri	105	- - - inquietudo	179
Commiseratio	141	- - - morsus	178
Communio bonorum	190	- - - scrupulus	176
Compilator	53	- - - somnus	179
Compositio phantasmatum	121	- - - tranquillitas	178
	121	Conscientiam sopire	179
Compositum diuisibile	87		
Comprehensibile	164		
Concausae	95		
Conceptibile	45		
Conclusio	33		

INDEX L. I. R. G.

Conscientiosus	178	Corpora nobis praesentia	116
Consensus	78	Corpus	102
- - appetitus sensitivi rationalis	146	- - absens	117
- - auerfationis rationalis & sensitivae	146	- - absolute durum	201
Consequens	37	- - ascendit	169
Consequentia	57	- - asperum	201
- - immediata	38	- - calidum	202
Consequentiarum	57	- - crassum	201
Conservatio	167	- - densum	201
Consiliarii	200	- - descendit	109
Consilium dare	168	- - durum	201
Consultatio	166	- - absolute	201
Consultatio, f. consilium Dei	166	- - perfecte	111
		- - elasticum	110
Consuetudo agendi	147	- - fluidum	202
Contemptus aliorum	189	- - frigidum	202
- - sui	186	- - gyratur	109
Contigua	84	- - impellit alterum	108
Continuum, compositum	83	- - impetum habet	111
Contestationes	192	- - impingit in alterum	108
Contingens	70	- - incurrit in alterum	108
Contra conscientiam agere		- - directe	108
	179	- - leue	201
Contractus	193	- - mixtum	106
Contradicere	60	- - molle	111. & 202
Contradictio	60	- - nostrum	116
Contra naturae ordinem fit		- - occurrit alteri	108
	113	- - organicum	106
Contra rationem esse	165	- - compositum	107
Conuersa	29	- - simplex	107
Conuicia	186	- - porosum	201
Conuincere	55	- - praesens	117
Copula	23	- - progreditur	109
Corollaria	28	- - rarum	201
Corpora	102	- - retrogreditur	109
- - directe sibi mutuo occurrunt	108		
			Corpus

DEFINITIONVM

Corpus rotundum volutatur		Defectus verus	81
	110	Defenderejse	58
- - tenue	201	Definitio	21
- - trahitur	109	- - generica	22
- - truditur	109	- - nominalis	22
- - vehitur	110	- - realis	22
Corpuscula	104	- - rei cōuenit	130
• • deriuatiua	104	Definitum	22
• • mixti	106	Deforme	137
• • primitiua	104	Deformitas	137
Correlata	94	Dei bonitas	163
Corrumpi	156	- - gloria	166. & 187
Corruptibile	156	- - gloriam homo promouet	166
Cosmologia	6	- - - - illustrare	187
• • generalis experimen-		- - - - manifestat	Deus
ralis	99		166
• • • scientifica	99	- - gloriæ obscuratio	187
• • generalis, f. transcen-		- - infinitas	163
dentalis	6	- - inuocatio	188
Creatiani	157	- - iustitia perfectissima	
Creatio	157		163
Creator mundi	167	- - maiestas	162
Creatura	162	- - omnipotentia	162
Criterion falsitatis	45	- - omnipraesentia	163
• • veritatis	45	- - omniscientia	161
Cruelitas	190	- - praescientia	ibid.
Cultus Dei externus	188	- - prouidentia	167
• • • in genere	188	- - reuerentia	188
• • • internos	188	- - sanctitas	163
Cupiditas	143	- - scientia média	161
• • • vindictae	145	- - timor	187
Curfus naturae	113	- - • • filialis	188
		- - veneratio	188
D.		Democratia	197
D amnum	189	Demonstratio	44
Decretum	166	- - apogogica	45
Dedecus	186	- - completa	52
Defectus	76	- - consummata	52
• • apparens	81		

INDEX I.

Demonstratio ostensiva f. di-	Displicere	137
recta	45	Dispositio
naturalis f. ordi-	Disputatio	131
nata	50	58
Dendrologia	7	Dissensus
Depositorum	191	80
Desiderium	144	Dissimilem essentiam habere
Desperatio	143	67
Determinantia	63	Dissimilia
Determinari	63	67
Determinata	63	Dissimilitudo
Determinationes	63	68
Determinationes communes	68	Diffusio
constantes	94	168
geneticae	68	Distantia
propriae	68	84
specificae	68	Distare a se inuicem
subiecti	25	84
aequivalentes	25	Distinguere respondens di-
subiecti non ae-	25	citur
quivalentes, f. diuersae	25	Diuerfa
variabiles	91	66
Determinatum	62	Diuersam essentiam habere
Deus	159	67
Diaſtole	204	Diuina prouidentia
Dictum de omni	35	162
nullo	35	Diuinus intellectus
Differentia notionum forma-		161
lis	14	Docere
materialis	18	59
numerica	69	Doctrina solida
specifica	68	132
Dilemma	41	Dogmatici
Dimidium	73	149
Directio mobilis	102	Dolor
		137
		Dominii turbatio
		191
		Dominium
		167
		in se ipsum
		180
		f. possessio
		190
		Dominus
		168. & 191
		sui ipsius
		181
		Domus
		197
		Donare
		191
		Dualitae
		149
		Duellum
		198
		Duplex
		73
		Durare
		85
		Duratio
		85
		Dux belli
		199

E. Eadem

DEFINITIONVM.

<p>Eadem 65 Eandem essentiam habere 66 Ebrietas 184 Ecstasis 165 Effectus continuus causae - - partialis 96 - - plenus 96 - - proximus 97 - - remotus 97 Egoistae 149 Eleemosyna 191 Eleemosynaria 200 Elementa 103 Emtio 191 Eas 63 - - actuale 65 - - a se 159 - - compositum 82 - - contingens 71 - - dependens 93 - - fictum 64 - - finitum 92 - - imaginarium 64 - - independens 93 - - in potentia proxima 65 - - - - remota 65 - - necessarium 71 - - - - omnimode determinatum 67 - - per eminentiam 93 - - permanens 85 - - positium 69 - - potentiale 65 - - primum 164 - - priuatiuum 69 - - simplex 88</p>	<p>E.</p>	<p>Ens successiuum 85 - - verum 78 - - vltimum 164 - - vniuersale 68 - - vnum concurret ad actum alterius 167 Enthymema 38 Entia externa 64 Enunciabile 127 Enunciare 127 Epifyllogismus 43 Epitomator 54 Errare 48 Ergastula 200 Essentia 64 Essentialia 13 Ethica 4 Ex A sequitur B per se 138 - - - - accidens 138 Exceptio 81 Existentia, s. actualitas 64 Ex nihilo oriri 82 Expectatio casuum similium 136 Experientia 49 Experiri 49 Extensio 83 Extensum difforme 86 - - - - vniforme 86 Extra nos nobis representamus 83 Extrinsece possibile 102</p>	<p>F.</p> <p>Facere, s. producere aliquid 88 - - lubenter 148 - - minus lubenter 148</p>
---	------------------	---	--

DEFINITIONVM.

Harmonista	155	Imaginatio extenditur	124
Hilaritas	144	- - viuax	134
Historiae artium	50	Imago	150
Historiae in genere	50	- - immaterialis	150
- - naturales	50	- - materialis	150
Historicae veritates	50	Imbecillitas iudicii	151
Historici libri	50	Imber	203
Homagium	199	Imminui	73
Homicidium, casuale	200	Immortalitas animae	158
- - dolosum,	200	Immutabilitas	70
Homines in actionibus suis		Impedimentum	90
dicuntur empirici	136	Impellere	108
Homonyma, s. aequiuoca	32	Imperfectio	80
Homonymia, s. aequiuoca		Imperfecte mixtum	106
tio	32	Impossibile	61
Homonymus, s. aequiuocus		Impotentia naturalis	174
terminus	32	Impudicus	195
Honestas externa	198	Impugnare	56
Honor	186	Incomprehensibile	164
Horror	144	Inconceptibile	45
Hydrographia	6	Inconnexa	99
Hydrologia	6	Inconscientiosus	178
Hypothesis philosophica	87	Incorruptibile	156
Humanitas	189	Incuria	185
Humilitas	186	Indeterminatum	62
I.		Indifferentes	139
Idea, s. notio	10	Indifferentia exercitii	148
Ideam reproductam reco-		Indignatio	145
gnoscere	123	Individuum	11
Ideae sensuales	120	Inductio	40
Idealistae	149	- - completa	40
Idea materialis	150	- - incompleta	41
Idea rei, quae percipitur		Infelicitas	175. & 141
focia	123	Inferiora	40
Ignominia	186	Infinitas	163
Ignoscere	190	Infinite paruum	92
Ignoratio elenchi	49	Infinitem	92
Illatio	33	Infirmetas naturalis,	174
Imaginatio	119	Influxionistae	154
		B b 5	1a.

I N D E X . I.

Influxus physicus in motu	Ius	167
duorum globulorum, 153	- - denominandi	199
Ingeniosus 134	- - fruendi	167
Ingenium 134	- - naturae	5
Ingratitudo 189	- - vtendi	161
Inimicus 189	L.	
Iniquus in interpretando 55	L abores	184
In nostra potestate est 182	Laedere	189
Inobseruabilia 101	Latrocinium	139
Instans, (quatenus contradistinguitur successiuo) 88	Laudare	185
Instrumentum 95	Laus	185
Intellectus 127	Lautitia	184
- - purus 129	Leges Ciuiles	199
- - non purus 129	- - fundamentales	199
- - perfectissimus 156	- - motus	107
Intellectus profunditas 136	Lex	172
Intemperantia 183	- - appetitus	146
Intensio, s. intensitas 91	- - auerfationis	146
Interire simpliciter 83	- - diuina	172
Interruptum 83	- - humana	172
Intra nos nobis repraesentamus 83	- - imaginationis s. phantasmatum	120
Intra rem repraesentamus 83	Liber dogmaticus	50
Inuidia 141	- - perspicuus	51
Ira 145	- - obscurus	51
Irrisio 141	Libertas philosophandi	8
Iubere 168	Libido	194
Iudicium 11	Libri dogmatici historici	50
- - affirmatiuum 23	- - scientifici	50
- - determinatum 31	- - historici	50
- - discursiuum 13	Lingua philosophica	129
- - intuitiuum 12	- - vniuersalis	129
- - negatiuum 23	Locatio	191
- - particulare 26	Locus	86
- - singulare 25	Logica	4
Iudicium vagum 32	- - artificialis docens	9
- - vniuersale 25	- - vtens	9
Iuramentum 192	- - naturalis	9
	- - acquisita	9
	Logi-	

DEFINITIONUM.

Logica naturalis connata	9	Memoria fallis	125
docens	9	intellectualis	151
vtens	9	labilis	125
Logomachia	57	labitur	125
Lubenter facere	148	laeditur	151
Ludus	196	naturalis	124
Lumen animae	115	sensitiua, f. animalis	151
M.		retinere	123
Machina	100	diu	124
Magistratus	197	Memoriae ars	124
Magnanimitas	190	Memoriae artificium	124
Magnitudo	73	mandare	123
determinata	73	cito	123
indeterminata	74	facile	123
perfectionis	81	Memoriam habere bonam	124
Magnum	73	magnam	124
Maiorenes	196	Mendacium	192
Maius	72	Mendicus	191
Maledicere	192	Mens percipit	114
Malum	138	Mensura	74
externum	138	Mensuratum	74
internum	138	Mentem alterius intelligere	19
Malum metaphysicum	164	Mentis apperceptio	114
morale	165	Merces	191
physicum	165	Metaphysica	6
Mancipium	196	Meteora	203
Manuetudo	190	Meteorologia	6
Massa dissimilaris	105	Methodi phil. lex suprema	8
similaris	105	Methodus analytica	53
Masticatio	203	mathematica	7
Materia	98	mixta	53
Materia	102	philosophica	7
circa quam	98	synthetica	53
Materialistae	149	Meticulositas	187
Medium	97	Metiri magnitudinem	73
Meminisse rei	125	Metus	143
non	126		Me-
Memoria	123		
acquisita	124		

I N D E X . I .

Metus feruilis	187	Mundus	99
Minorenes	196	- - aspectabilis	100
Minus	72	Mutabilitas	70
- - libenter facere	149	Mutuam adiutorium	195
Miraculum	112	Myfterium	165
Miscibilia	105	N.	
Miscetur duae materiae		Natura	102
- A & B	105	- - nobis inest	131
Mixtum imperfecte	106	- - vniuersa	111
- - perfecte	106	Naturae atomus	103
- - soluitur	106	- - cursus	113
Mobile	87	- - ordo	112
- - celerius mouetur	87	Naturale in genere	112
- - tardius mouetur	87	- - mundo aspectabili ma-	
Moderamen inculp. tutelae		- - teriali	112
	190	Nebula	203
Modestia, Bescheidenheit	189	Necessarium	69
- - Demuth	186	- - absolutum	70
Modi accidentia quod scho-		- - hypotheticum	70
- - lastici vocans	13	Necessitas physica, f. natura-	
Modi analogum	92	- - lis	101
Modificabile	91	Negare	23
Modificatio	88	Nililum	61
Modi syllogismorum	35	Nimbus	203
Monades	103	Nolitio	145
Monarchia	197	Noluntas	145
Monistae	149	Noluntatem cogere	147
Moralitas	167	Non ens	64
Morbus	183	Nofocomia	198
Mors	157	Notae	14
Motiuua completa	146	Notae irresolubiles	122
Motiuum	146	- - resolubiles	122
Motus	87	Notio	10
- - aequabilis	87	Notio abundans	17
- - inaequabilis	87	- - abstracta	19
- - - intestinus	88	- - - adaequata	17
- - - inuolunt. corporis	148	- - - clara	14
- - - voluntariu	148	- - - communis	19
Multa	71	- - - completa	16
			Notio

DEFINITIONVM.

Notio complexa	18	Obliuio	125
- - concreta	19	Obferuandi ars	133
- - confufa	16	Obferuatio	133
- - determinata	20	Obferuabilia	101
- - diftincta	15	Occafionaliftae	154
- - imaginaria	2	Odium	141
- - inadaequata	17	Oeconomica	5
- - incompleta	16	Officiũ	182
- - negatiua	24	- - erga corpus	183
- - obfcura	14	- - Deum	182
- - particularis	129	- - voluntatem	183
- - pofitiua	24	Oligarchia	197
Notio realis	62	Ontologia	5
- - fimplex	18	- - artificialis	60
- - fingularis	19	- - naturalis	60
Notiones vniuerfales	13	Opes, f. facultates	184
Notiones adaequatae gradus		Opinio	47
Imus	17	- - preearia	48
Ildus	17	- - probabilis	48
Notionum analyfis	130	Opponens	58
- - differentia formalis		Oppofita	69
	14	Opulentia	184
- - materialis	18	Opus, f. fcriptum completum	
Nubes	203		51
- - pluuia f. grauis	203	Oratio	11
Numero diuerfa	66	Ordo	75
- - idem	66	Ordo mixtus	52
Numerus determinatus	73	- - naturae	112
- - indeterminatus	73	- - naturalis	52
- - in genere	72	Ordo fcholae	52
- - vulgaris, f. rationalis		Organon fenforium	117
integer	71	Oriri fimpliciter	13
O.		Ortus instantaneus	88
Obedientia	196	Oryctologia	6
Obiectum, f. materia		Otium	184
circa quam	98		
fenfibile	119	P.	
Obligatio	170	Pacta	192
Obliũ rei dicimur	126	Paederastia	195
		Paralogifmus	49
		Pars	

INDEX I.

Propositio indefinita	26	Pulehrum	137
- - irrestricta, s. restricta	59	Pulsus cordis	204
- - - genda	59	Punctum Zenonicum	103
- - - limitata	59	Pupilli	195
- - - maior	34	Pusillanimitas	144
- - - minor	34		
- - - negatiua	23	Q.	
- - - particularis	26	Q ualitas	74
- - - practica	27	- - - occulta 103. & 163	163
- - - probabilis	47	Qualitates deriuatiuae	75
- - - propria	36	- - - mechanicae	104
- - - restricta	58	- - - mixtae	104
- - - simplex	30	- - - physicae	104
- - - singularis	25	- - - primitiuae	74
- - - subalternans	30	Quantitas	72
- - - theoretica	27	Quantitates heterogeneae	73
- - - vaga	32	- - - homogeneae	73
- - - vera	44	Quies	87
- - - vniuersalis	26		
Propositiones aequipollentes		R.	
- - - contradictoriae	29	R atio	116
- - - contrariae	29	- - - Bernunft	134
- - - oppositae	29	- - - determinans perfectionis	80
- - - subcontrariae	29	- - - nis	80
Propositum	166	- - - non pura	135
Proprietarius	167	- - - pura	135
Proprietas	167	Ratio sufficiens	60
Prosyllogismus	82	Ratiocinatio	12
Prouidentia diuina	162	- - - mixta composita	43
Prudentia	182	- - - polysyllogistica	43
Psychologia	4	Ratiocinatur distincte	132
- - - empirica	7	Ratiocinia deriuatiua	151
Pudicus	195	- - - primitiua	151
Pudor	142	Rationales in actionibus	136
Pugna cupiditatum	181	Rationes assensus extrinsecae	55
Pulchritudo	137	- - - intrinsecae	55
- - - apparens	137	Rationi conforme	135
- - - vera	137	- - - contrarium	135
		Rationis vsus	151
		Ratio	

DEFINITIONVM.

Ratio vitae sapiens & ordi-	Sapientia	156
nata	180 Sceptici	150
Reactio	107 Scholae	198
Receptus terminorum signi-	Scientia simplicis intelligen-	
ficatus	21 tiae	164
Reflectendi facultas	126 - - visionis	164
Reflexio	126 Scripta apologetica	58
Reiutare alterum	56 - - polemica	58
- - a posteriori	56 Scriptum completum	51
Refutatio a priori	56 Scriptum dogmaticum vtile	
- - directa	56	51
- - indirecta	56 - - famosum	198
Regimen corporis	148 - - nimis prolixum	51
Regula	76 - - sciheticum ordine	
Regulae appetus	146 conscriptum	51
- - auerfat-onis	146 Scriptura vniuersalis	129
- - imaginandi	120 Sculpturae	150
- - motus	107 Secundum naturae ordinem	
- - perceptionum	119 fit	113
- - perfectionis	81 Sensationes	117
- - phantasmatum	120 Sensatio vna debilior altera	
- - sensationum	119	119
Relata	93 - - fortior altera	118
Relatio	93 Sensus	118
Religio	198 - - acuitur	151
Reminiscentia	120 Seruitus moralis	180
Remotiora	87 - - philosophandi	8
Remoueri	37 Seruus	168. & 196
Repugnare Hypothesi	30 Sibi ipsi sufficientissimus	165
- - subiecto	30 Signa artificii	93
Requisita ad veritatem	46 - - deriuatiua	98
Res	69 - - naturalia	98
Respondens	58 - - primitiua	98
Respublica	197 Signatum	98
Reuelatio	162 Significatus hieroglyphicus	
Reuerentia	196	122
Rifus	142 - - proprius	20
	S.	Signum
Salax	194 - - demonstratiuum	98
Sanitas	183 - - prognosticum	98
	C c	Signum

I N D E X I.

Signum rememoratum	98	Spes	143
Smil. m. essentiam habent		Spiritus	155
A & B.	66	- - perfectissimus	156
Similia	66	Sponsalia	195
Similitudo	66	Sporaneitas	147
- - entium accidentalis	67	Status	88
- - essentialis	67	Status hominis naturalis	
Simplex apprehensio	9		182
Simulatio	181	- - civilis	182
Simultanea f. coëxistentia		- - prae'ens gravidus futuri	131
	84	Status rei, externus	89
Sinceritas	181. & 192	- - internus	89
Situs	86	Stellae fixae	202
Societas	194	Structura	107
- - conjugalis	194	Stylus philosophicus	8
- - herilis	196	Suadere	168
- - paterna	195	Subditi	197
Societatis salus	194	Subiecto repugnare	30
Sodomia	195	Subiectum	89. & 23
Soliditas intellectus	132	- - relationis	94
Solutio immediata	106	Subiectus	196
- - mediata	106	Substantia	91
Somniare	120	- - composita	92
Somnium	120	- - simplex	92
- - clarum	121	Subsumi	36
- - compositum	121	Suecessiva	85
- - obscurum	121	Sufficientia	184
- - simplex	121	Summum bonum	175
Somnolentia f. pigritia	148	- - malum	175
Sophisma	49	Superbia	189
Sordities	185	Superiora	40
Sorites	39	Supernaturale	112
- - categoricus	38	Supra rationem esse	165
- - crypticus	39	Sustentatio	195
- - hypotheticus	39	Syllogismos concatenare	41
Spatium	86	Syllogismus	32
- - mobile	87	- - affirmans	34
Species	11	- - biformis	41
- - impressa	150		
- - infima	12		

Syllo.

DEFINITIONVM.

Syllogismus categoricus multiplex	41	Termini	10
- - compositus	37	- - extremi	33
- - crypticus	36	Termini philosophici	8
- - disiunctiuus	38	- - synonymici	32
- - hypotheticus	37	Terminus s. limes	75
- - negans	34	- - abstractus	19
- - particularis	35	- - ad quem	103
- - simplex	36	- - a quo	102
- - vniuersalis	34	- - communis	19
Synonymia	32	- - complexus	18
Synonyma	32	- - concretus	19
Systema	54	- - extremus	33
- - causarum occasionalium	154	- - familiaris	20
- - harmoniae praestabilitae	154	- - fixus	20
- - influxus physici	153	- - inanis	10
Systemata explicandi commercium inter animam & corpus	152	- - maior	33
Systematis conditor	54	- - medius]	33
Systole	204	- - minor	34
		- - negatiuus	24
T.		- - obscurus	15
Taciturnitas	192	- - positiuus	24
Tactus	118	- - proprie sumitur	21
Tedium	136	- - simplex	18
Technica	5	- - singularis	19
Teleologia	7	Terminus relationis	94
Temperantia	183	- - vagus	20
Tempestates	202	Terrae motus	203
- - statae	202	Terror	144
Templa	198	Testis auritus	48
Tempus	85	- - oculus	48
- - futurum	86	Theologia naturalis	3
- - praesens	85	Theorema	28
Tempus praeteritum	85	Theoria	152
Tenacitas	185	Theaurarius	199
Tenebrae in anima	115	Thesis	58
Tentamen defensionis	58	Totum	71
		Traduciani	157
		Tribunal appellationum	
		- - criminale summum	220
		C c 2	Tri-

INDEX II.

Triplex	73	Vifio	165
Tristitia	140	Vita	204
Tutores	196	Vitium	274
Tyrannis	197	- - formae in fyllogifmo	48
<i>V.</i>			
V acillatio, f. fluctuatio ani-		- - materiae	48
mi	144	- - subreptionis in expe-	
Venditio	191	riendo	49
Ventus	202	Vituperatio	186
Veracitas	192	Vnicum dicitur	70
Verba propria	8	Vniri	84
Veritas	77	Vnitas entis, (metaphyfica)	
- - historica	50		71
- - logica	44	Vocabula	127
Veritatem determinatam ha-		- - essentialiter significan-	
bet	101	tia	129
Veritates inter fe connexae		Voces	10
	52	Volitio	145
Veratio	168	Voluntas	145
Victoria moralis	181	Voluntas antecedens	147
Vigor	183	Voluntas confequens	147
Vindicta	190	- - imperferutabilis	165
Virtus	174	- - perfectiffima	156
- - philofophica	174	Voluntatem cogere	147
Vis	90	Voluptas	136
- - deriuatiua	110	- - apparens	136
- - elastica	111	- - praedominatur	137
- - inertiae f. paffiua	102	- - vera	136
- - mortua f. elementaris	110	- - fenfuum f. delectatio-	
		num fenfual.	138
- - motrix	102	Voluptuofus	183
- - primitiua	110	Vfus loquendi	21
- - in	110	- - rationis	151

INDEX II.

THEOREMATVM.

A ctiones bonae 257. feq.	- - malas fequuntur poe-	
- hominis virtute prae-	nae	259
ditu	Actionum directio	263
- - honeftae habent prae-	- - diftinctiones	257
mia	Acti.	
		259

T H E O R E M A T V M.

Actionum executio p. sibi	265	Corpus	240
lis	265	Corporum elementa prima	240
- - liberarum finis	260	Cosmologia	239
- - morantur	257	Crimen laesae maiestatis	286
Acumen	244	<i>D.</i>	
Adulterium	270	Defectus	235
Aedificia	283	Definitio	214. seq.
Aequalia	232	- - nominalis	215
Affectus	246. & 264	- - realis	216
Amor	246. seq.	Demonstratio	221. 263
Analogum rationis	244	Determinans	232
Analysis notionum	212	Determinatum	232
Anima	248. seq.	Dei bonitas	261
Animae immortalitas	251	- - decreta	256
Appetitus	245. seqq. 264	- - intellectus	253
- - rationalis	246	- - perfectiones	252. seq.
- - sensibilis	248	- - voluntas	254. seq.
Ars iudicandi	265	DEVS datur	252
Attentio	211. & 243	- - summus legis lator	259
Attributa	231	& 261	
<i>B.</i>		Disputare	221
Bellum	288	Divisio	216
Bona apparentia	203	Docens	224. & 225
Bruta animalia suspensa	251	Dominium	273. seq.
Brutorum imperfectiones	252	Dubitatio	219
- - Perfectiones	252	<i>E.</i>	
<i>C.</i>		Eadem	231
Causa	238. seq.	Ebrietas	283
Cogitatio	241	Effectus	238. seq.
Cognitio historica	207	- - actionum necessarii	259
- - mathematica	207	Eleemosyna	283
- - philosophica	207	Elementa corporum prima	240
- - symbolica	244	Ens absolute necessario existens	252
Commiseratio	247	Ens compositum	235. 236
Communia	273	- - finitum	237
Confutatio	226. seq.	Ens	237
Connexa ratione spatii	239	C c 3	
- - temporis	239		
Conscientia	261. seqq.		
Convincere	225. seq.		

INDEX I I.

Ens infinitum	238	Idea obscura	270
- - simplex	236. 237	Ideae deteriorantur	213
Entis compositi essentia	235	- - distinctae diuisio	211
- - veritas	234	- - diuisio	212
Euthymema	218	- - formantur	213
Error	219	- - meliorantur	213
Essentia	230 seq.	Imaginatio	242. 243. 249
Euentus	239. seq.	Imperans summus	286. 288
Experientia	219. 220	Imperfectio	235
F.			
F acultas cogitandi	249	Impossibile	230. 272
Falsiloquium	271. seq.	Individuum	212
Fama	269	Inductio	219
Fata hominum	259	Infirmitas naturalis	260
Fatum astrologicum	230	Ingenium	244
- - mahumedanum	239	Inimicus	247
- - stoicum	ibid.	Insidiae	284
Felicitas	261. seq.	Intellectus	243. 244
Finis	239	- - perfectissimus	244
- - creationis mundi	256	- - purus	244
- - vltimus	265	Inuidia	247
Fontes certitudinis	221	Inuidio	247
Forma	239	Ira	248
G.			
G audium	246	Iudex	284. seq.
- - minus durable	261	Iudicium	216
Genus	212	Iuramentum	272
H.			
H omicidium	283	L abor	268. 269
Honoris status duplex	265	Leges motus	240
Homo vitiosus	260	Lex	284
Honorem appetere	269	- - appetitus	245
I.			
I dea		- - imaginationis	242
- - adaequata	212	- - naturae	258. 259. 260
- - clara	220	- - societatis	275
- - confusa	211	- - suprema rei publicae	208
- - distincta	211	Libertas	248
- - indiuidualis	212	- - philosophandi	209
		Libri	224
		- - dogmatici	ibid.
			Libri

T H E O R E M A T V M.

Libri historici	224	Officia erga alios	269. 270
Logica	209		271. 272. 274
- - artificialis	210	- - amicum	270
- - naturalis	209. 210	- - benefactores	ibid:
Lumen mentis	211	- - Deum	265. 266
<i>M.</i>		- - Domesticos	279
M atrimonium	275. 276	- - Inimicum	271
Memoria	243	- - Maritum	277
Mendacium	271	- - rem familiarem	273
Mentis tres operationes	210	- - rem publicam	280
Meditatio	223. 224		281. 282
Merces	274	- - se ipsum	266. 267. 268
Metaphysica	209	- - vxorem	277
Methodus mathematica	208	Officia herorum	268. 279
	209	- - Imperantium	281
Metus	247. 248	- - liberorum	277
Miracula	241	- - parentum	ibid.
Moderamen inculpatae tute- lae	271	- - pupillorum	278
Modi	231	- - rei publicae	288
Mundi essentia	240	- - seruorum	278. 279
Mundus	ibid.	- - subditorum	287
- - Optinus	254	- - tutorum	277. 278
Munera publica	287	Ontologia	228
Mutatio	236	Opes	268
<i>N.</i>		Opinio	223
N atura	239	Ordo	234
Necessarium	233	- - philosophicus	208
- - absolute	233. 234	<i>P.</i>	
- - hypothetice	234	P acta	272. 273
Nexus	239	Partes	233
- - actionum	263	Pecunia	274
Nos nobis conscii sumus	241	Perfectio	234
Notiones generum & spe- cierum	212	- - mundi	241
<i>O.</i>		- - status nostri	260
O bligatio	259	Permutatio	274
Observanda in re pu- blica	281. 282. 283. 284	Philosophia	208
Odium	257	Philosophiae diuisio	209
		Philosophus	208
		Poenae capitales	285
		Possibile	230
			Possib.

INDEX II. THEOREM.

Possibilitates	231	Species	212. seq.
Potestas summa	285	Species	247
Præiudicium	219	Spiritus	241
Pretium	274	- - perfectissimus	241
Principia demonstrandi	221	Stylus philosophicus	209
Principiatum	238	Substantia	237
Principium	ibid.	Summum bonum	261
- - Contradictionis	229	Summum malum	261
- - Individuationis	233	Syllogismus	217. 218
- - Rationis sufficientis	229	- - compositus	218
	229	- - spurius	218
Probabilitas	221. 222	Systema causarum occasio-	
- - Hermeneutica	223	narium	250
- - Historica	222	- - harmoniæ præstabil-	
Promissum	272	itæ	250. 251
Propositiones	216	- - influxus physici	250
- - certæ	221		T.
	Q.	Tædium	245
Qualitates	231	Tempus	235. 236
Quantitates	ibid.	Termini æquiuoci	231
	R.	- - improprii	231
Ratio	244	- - obicuri	231
Reflexio	250. 243	Totum	233
Rei. publicæ lex	280		V.
Remedia	263	Veritas entis	234
Repræsentationes sensuales	211. 249	- - in iudiciis	219
	211. 249	- - ratiociniis	219
Respublica	279. 280	Vindicta priuata	284
Reuelatio diuina	255	Virtute præditus	259
	S.	Virtute non præditus	260
Scriptum dogmaticum	224	Vis animæ vnica est	250
- - scientificum	ibid.	- - inertiae	240
Sensatio	249. 224	- - repræsentatiua	249
Sensus non fallunt	220	Vita solitaria	274
Similia	232	Vitiosus homo	260
Simulatio	264	Voces	213
Societas	275	Voluptas	245. 244
Somnare	243	Vnitatis entis	231
Sorites	219	Vniuersale	233
Spatum	235	Vsura	274
		Vsus loquendi	214

F I N I S.

